

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

**«ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ»**

Φοιτήτρια: **Κιουρτίδου Πηνελόπη**
Α.Μ.: 211102

Επιβλέπουσα: **Σδράλη Δέσποινα, Επίκουρη Καθηγήτρια**

Μέλη Επιτροπής: **Αποστολόπουλος Κωνσταντίνος, Καθηγητής**

Αμπελιώτης Κωνσταντίνος, Αναπληρωτής Καθηγητής

αφιερώνεται
στην οικογένειά μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συγκεκριμένη έρευνα μελετά τη βιώσιμη διαχείριση του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές. Στόχος της έρευνας αποτελεί η καταγραφή των αντιλήψεων των κατοίκων όσον αφορά στις βιώσιμες τουριστικές δυνατότητες και προοπτικές της περιοχής των Πρεσπών, λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη τουριστική κατάσταση της περιοχής.

Για τον σκοπό αυτόν πραγματοποιήθηκε έρευνα σε δείγμα 170 κατοίκων της περιοχής των Πρεσπών, την περίοδο Οκτώβριος – Δεκέμβριος 2013. Χρησιμοποιήθηκε η περιγραφική στατιστική, καθώς και η εκτίμηση οικονομετρικών υποδειγμάτων. Οι ενότητες που εξετάστηκαν αφορούσαν στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των κατοίκων, στα θέματα σχετικά με την ενημέρωσή τους για τα τουριστικά χαρακτηριστικά της περιοχής, στις απόψεις τους αναφορικά με την τρέχουσα τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή, στη γνώση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, στην αξιολόγηση ορισμένων προτάσεων για ένα εναλλακτικό βιώσιμο μοντέλο τουρισμού στην περιοχή των Πρεσπών, καθώς και στη δυνατότητα και προθυμία, τόσο του τοπικού πληθυσμού, όσο και των τοπικών φορέων, για σχεδιασμό και ανάπτυξη των κατάλληλων δράσεων, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού.

Από τα εμπειρικά αποτελέσματα προέκυψε ότι υπάρχει ανάγκη για ανάπτυξη και άλλων δραστηριοτήτων που θα απευθύνονται στους επισκέπτες, αλλά και για περαιτέρω ανάπτυξη και εμβάθυνση της όποιας συνεργασίας των επιχειρήσεων της περιοχής με τους φορείς της τοπικής και της κεντρικής κυβέρνησης. Επιπλέον, αναδείχθηκε η ανυπαρξία κατάλληλων πολιτικών για την προβολή και προώθηση της περιοχής, όπως επίσης και η ανάγκη για συστηματική εκπαίδευση όλων των εμπλεκομένων και του τοπικού πληθυσμού.

Λέξεις κλειδιά: Βιώσιμος τουρισμός, Προστατευόμενες περιοχές, τοπικός πληθυσμός, αντιλήψεις κατοίκων

ABSTRACT

The research studies the sustainable development of tourism in protected areas. The aim of the research is the recording and analysis of inhabitants' perception about touristic development and perspectives taking under consideration the situation analysis of the Prespa area.

For the empirical part of the analysis there were used structured questionnaires addressed in a sample of 170 inhabitants of the Prespa area during October-December 2013. The methodology applied for the analysis was descriptive statistics and econometric models. The questionnaires comprised entities regarding demographic features, the level of awareness of tourism characteristics of the area, the awareness of the sustainable development notion, the evaluation of possible suggestions regarding an alternative sustainable model for Prespa and the eagerness on behalf of the inhabitants and the local bodies to plan and implement appropriate actions in order to develop a sustainable and alternative touristic model.

The empirical analysis resulted in the need for development of other kind of activities addressed to the visitors and further development and deepening of collaboration among local sme's, local and central governmental bodies. Furthermore, it was highlighted the absence of suitable policies for the promotion of the area and the necessity for systematic training and education of all local partners.

Key words: Sustainable tourism, protected areas, local population, local perception

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	12
1.1 Ορισμός – Ιστορική εξέλιξη.....	12
1.2 Επιπτώσεις του τουρισμού	16
1.3 Νέες μορφές τουρισμού	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	22
2.1 Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης	22
2.2 Η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης	24
2.3 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	26
2.4 Ο κύκλος ζωής ενός τουριστικού προορισμού.....	27
2.5 Φέρουσα ικανότητα και τουριστική ανάπτυξη	33
2.5.1 Ορισμός της φέρουσας ικανότητας.....	33
2.5.2 Φέρουσα ικανότητα και τουρισμός.....	34
2.5.3 Εκτίμηση φέρουσας ικανότητας	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 : ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	44
3.1 Οι προστατευόμενες περιοχές	44
3.2 Οι προστατευόμενες περιοχές – Θεσμικό πλαίσιο	47
3.2.1 Διεθνές πλαίσιο	47
3.2.2 Κοινοτικό πλαίσιο	51
3.2.3 Εθνικό πλαίσιο	52
3.2.4 Το Δίκτυο Natura 2000 στην Ελλάδα	57
3.2.5 Σκοπός, νομικό πλαίσιο και εξελίξεις στη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών.....	60
3.3 Σχέση προστατευόμενων περιοχών και τουρισμού.....	61
3.3.1 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές	61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : Ο ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	87
5.1 Ο ρόλος του τουρισμού στην ελληνική οικονομία	87
5.2 Η σύγχρονη πολιτική για τον ελληνικό τουρισμό.....	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 : Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ – Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ	94
6.1 Γενικά για την περιοχή των Πρεσπών.....	94
6.1.1 Γεωγραφικός και γεωφυσικός προσδιορισμός της περιοχής των Πρεσπών.....	94
6.1.2 Το Δημοτικό Διαμέρισμα του Λαιμού.....	96
6.1.3 Οι χρήσεις γης της περιοχής των Πρεσπών	97
6.1.4 Οικονομικές δραστηριότητες.....	99
6.1.5 Η αρχιτεκτονική της περιοχής – Παραδοσιακοί οικισμοί	101
6.1.6 Οι ανθρώπινες δραστηριότητες – Παραδοσιακές τέχνες και τοπικά προϊόντα	102
6.2 Το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.....	105
6.2.1 Κλιματολογικά – μετεωρολογικά στοιχεία.....	105
6.2.2 Βιοποικιλότητα	106
6.2.3 Ο Εθνικός Δρυμός Πρεσπών	108
6.3 Το πολιτισμικό περιβάλλον.....	109
6.3.1 Τα πολιτιστικά μνημεία της περιοχής.....	109
6.3.2 Αρχαιολογικές θέσεις της περιοχής – χώροι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος... ..	111
6.3.3 Πολιτισμικές εκδηλώσεις.....	115
6.4 Διεθνείς Συμβάσεις και νομοθετικό πλαίσιο που αφορούν το Πάρκο των Πρεσπών και τη Μικρή Πρέσπα	116
6.5 Η τουριστική προσφορά της περιοχής	119
6.5.1 Υπηρεσίες διαμονής.....	119
6.5.2 Λοιπές τουριστικές υποδομές	122
6.5.3 Αναπτυξιακοί φορείς προώθησης του τουρισμού	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 : ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	129
7.1 Η μεθοδολογία της δειγματοληπτικής έρευνας.....	129
7.2 Μέθοδοι επεξεργασίας των στοιχείων	130

7.3	Το προφίλ του δείγματος.....	131
7.4	Παραγοντική Ανάλυση	153
7.5	Εκτίμηση Οικονομετρικών Υποδειγμάτων.....	157
7.5.1	Εκτίμηση υποδείγματος λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή	157
7.5.2	Εκτίμηση υποδείγματος λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν την προθυμία συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή	163
	ΣΥΖΗΤΗΣΗ	168
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	178
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	186
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ I: <i>Ερωτηματολόγιο & Κωδικοποίηση Ερωτηματολογίου</i>	201
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II.....	214
	<i>A. Πίνακας Περιγραφικών Μέτρων</i>	214
	<i>B. Πίνακες Κατανομής Συχνοτήτων</i>	217
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ III.....	234
	<i>Επενδυτικές Προτάσεις που εγκρίθηκαν και υλοποιήθηκαν από την ΑΝ.ΦΛΩ και σχετίζονται με τις τουριστικές δραστηριότητες της περιοχής των Πρεσπών</i>	234

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, τον σπουδαιότερο κλάδο οικονομικής δραστηριότητας παγκοσμίως (Χρηστάκη και Παπαδογιαννάκη, 2013). Ο ευρύτερος τουριστικός τομέας συμβάλλει στο σχηματισμό του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος στις περισσότερες χώρες της υφελίου. Τόσο από πλευράς δημιουργίας πηγών εισοδήματος, όσο και από πλευράς αύξησης της απασχόλησης και των επενδύσεων, ο τομέας των ταξιδιών έρχεται πρώτος μεταξύ όλων των υπολοίπων τομέων. Αυτό ισχύει, ιδιαίτερα, για την Ελλάδα, όπου ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας.

Βεβαίως, παρά την σπουδαιότητά του, ο τουρισμός είναι ένας ιδιαίτερα ευαίσθητος τομέας, ευεπίφορος σε διεθνή γεγονότα, όπως είναι οι δυσμενείς οικονομικές συγκυρίες και οι αναταράξεις λόγω πολιτικών γεγονότων. Επομένως, προκειμένου να αναπτυχθεί ο τουρισμός σωστά, χωρίς δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στο φυσικό, όσο και στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών, πρέπει να επιτευχθεί ο κατάλληλος σχεδιασμός, ο οποίος θα στοχεύει στη διαφύλαξη του περιβάλλοντος που θα έλκει και θα αναπτύσσει τον τουρισμό. Αυτός είναι και ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο έχει παρατηρηθεί «στροφή» προς τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού τα τελευταία χρόνια.

Πέραν του παραπάνω λόγου, την ανάγκη διαμόρφωσης βιώσιμων μοντέλων τουρισμού δημιούργησε και η μη ορθολογική και, συνεχώς, εντεινόμενη επέμβαση του ανθρώπου στη φύση, καθώς και η αλόγιστη χρήση και εκμετάλλευση των φυσικών πόρων. Οι παραπάνω ενέργειες οδήγησαν στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος με δυσάρεστες συνέπειες ακόμα και για την ίδια την επιβίωση του ανθρώπου. Η προοπτική να εξαφανιστούν από τον πλανήτη πλήθος φυτικών και ζωικών ειδών, αλλά και πολλά μοναδικά τοπία, είχε ως αποτέλεσμα τη διεθνή κινητοποίηση για τη λήψη άμεσων μέτρων για την προστασία των ειδών που κινδύνευαν, καθώς και του φυσικού περιβάλλοντος στο σύνολό του. Αρχικά, θεσπίστηκαν μεμονωμένες απαγορεύσεις και ρυθμίσεις. Στη συνέχεια, τέθηκαν υπό προστασία περιοχές με ιδιαίτερη αξία για τη διατήρηση πολύτιμων, μοναδικών ή σπάνιων χαρακτηριστικών. Έτσι, δημιουργήθηκε ο θεσμός των «Προστατευόμενων Περιοχών», με πρώτη συντονισμένη προσπάθεια για την

κατοχύρωση του θεσμού σε παγκόσμιο επίπεδο, το 1872, όπου μια μεγάλη έκταση στην περιοχή Yellowstone χαρακτηρίστηκε από το Κογκρέσο των Η.Π.Α. ως Εθνικό Πάρκο. Σε αυτό το πλαίσιο, αντικείμενο της παρούσας μελέτης αποτελεί η βιώσιμη διαχείριση του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές. Ως περιοχή μελέτης επιλέχθηκε η περιοχή του Δήμου Πρεσπών. Ο λόγος για τον οποίο εξετάστηκε η συγκεκριμένη περιοχή ήταν ο εξής: η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί έναν ελκυστικό τουριστικό προορισμό, τόσο λόγω της ύπαρξης του χιονοδρομικού κέντρου, όσο και λόγω των πολλών εναλλακτικών δραστηριοτήτων στις οποίες μπορούν να επιδοθούν οι επισκέπτες, αλλά και των πολλών φυσικών, πολιτιστικών και ιστορικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την περιοχή.

Στόχος της έρευνας αποτελεί η ανάλυση της υφιστάμενης τουριστικής κατάστασης της περιοχής του Δήμου Πρεσπών, καθώς και η καταγραφή των αντιλήψεων των κατοίκων όσον αφορά στις τουριστικές δυνατότητες και προοπτικές της περιοχής.

Αναλυτικότερα, η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε εννέα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται συνοπτικά ορισμένα γενικά στοιχεία για την έννοια του τουρισμού, την εξέλιξή του, τις επιπτώσεις στο σύνολο της κοινωνίας αλλά και τις νέες μορφές που έχουν διαμορφωθεί.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, παραθέτοντας παράλληλα τις αρχές της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, αλλά και τα στάδια του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού. Επιπρόσθετα, αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο προκύπτει η βιωσιμότητα της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής μέσω της τήρησης της φέρουσας ικανότητάς της.

Στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται περιγραφή των προστατευόμενων περιοχών, των χαρακτηριστικών τους, των κοινωνικών και των οικονομικών τους ωφελειών, καθώς και του θεσμικού πλαισίου σε διεθνές, κοινοτικό και εθνικό επίπεδο. Στη συνέχεια του ίδιου κεφαλαίου, αναλύεται η σχέση προστατευόμενων περιοχών και βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί αναφέρονται τα αποτελέσματα ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και αφορούν στη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές.

Στο πέμπτο κεφάλαιο περιγράφεται ο ρόλος του τουρισμού στην ελληνική οικονομία, αλλά και της σύγχρονης πολιτικής του ελληνικού τουρισμού.

Στο έκτο, με τη σειρά, κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής που επιλέχτηκε ως περιοχή μελέτης, το νομοθετικό πλαίσιο που αφορά στο Πάρκο των Πρεσπών και τη Μικρή Πρέσπα, καθώς και η τουριστική προσφορά της περιοχής.

Η εμπειρική ανάλυση είναι το επόμενο κεφάλαιο, όπου παρουσιάζονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη δειγματοληπτική έρευνα. Ερευνητικό εργαλείο της αποτέλεσε το ερωτηματολόγιο, το οποίο και συμπλήρωσαν συνολικά 170 άτομα. Το ερωτηματολόγιο καλύπτει ενότητες, όπως τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των κατοίκων της υπό μελέτη περιοχής, την αξιολόγηση της τρέχουσας τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή, αλλά και τις προτάσεις για ένα εναλλακτικό βιώσιμο μοντέλο τουρισμού στην περιοχή των Πρεσπών. Προκειμένου να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις αντιλήψεις των κατοίκων γύρω από τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, έγινε χρήση διαφορετικών μεθοδολογιών. Αρχικά, μέσω της περιγραφικής ανάλυσης της έρευνας, γίνεται ανάλυση του προφίλ του δείγματος. Ακολουθεί η εφαρμογή της παραγοντικής ανάλυσης για τη διάκριση των στοιχείων που μπορούν να συμβάλουν, σύμφωνα με την έρευνα, στη βιώσιμη τουριστική διαχείριση της περιοχής των Πρεσπών, καθώς και η εκτίμηση των παλινδρομήσεων μέσω της μέγιστης πιθανοφάνειας, με σκοπό να προσδιοριστούν εκείνοι οι παράγοντες που επηρεάζουν την πιθανότητα συμμετοχής σε πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και την προθυμία μελλοντικής συμμετοχής σε τέτοιου είδους πρόγραμμα.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρατίθεται η συζήτηση, ενώ στο τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα συμπεράσματα-προτάσεις και δίνονται ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές για την άσκηση τουριστικής πολιτικής ανάπτυξης στη συγκεκριμένη περιοχή, μέσω της διαμόρφωσης ενός κατάλληλου μοντέλου βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Τέλος, αναφέρεται η βιβλιογραφία που χρησιμοποιήθηκε για την υλοποίηση της εν λόγω έρευνας, καθώς και τα παραρτήματα στα οποία περιλαμβάνονται το ερωτηματολόγιο της έρευνας με την κωδικοποίηση των μεταβλητών, οι πίνακες περιγραφικών μέτρων και κατανομής συχνοτήτων, καθώς και οι πραγματοποιηθείσες από την Αναπτυξιακή Φλώρινας (ΑΝ.ΦΛΩ) επενδυτικές προτάσεις που σχετίζονται με τις τουριστικές δραστηριότητες στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 Ορισμός – Ιστορική εξέλιξη

Ο τουρισμός αποτελεί ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο που επηρεάζεται από τις βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων και σχετίζεται άμεσα με την κατανάλωση και τον ελεύθερο χρόνο (Λουκάτος, 1998). Ταυτόχρονα, αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς και ταχύτατα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Μάλιστα, η δυναμική πορεία ανάπτυξης του τουρισμού, σε παγκόσμιο επίπεδο, εκτιμάται ότι θα συνεχιστεί για τα επόμενα χρόνια.

Οι αλλαγές που συντελούνται στην παγκόσμια τουριστική αγορά έχουν άμεσα αποτελέσματα στα χαρακτηριστικά, τον τρόπο διάθεσης και τις απαιτήσεις για τη διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος. Οι αλλαγές αυτές συμβάλλουν θετικά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη ενός τόπου, αλλά συγχρόνως μπορούν να οδηγήσουν στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας των τουριστικών περιοχών. Για το λόγο αυτό επιβάλλεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του τρόπου ανάπτυξής του (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Το γεγονός ότι από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του τουρισμού δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στην οικονομική σπουδαιότητά του, σε συνδυασμό με τις κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές που πραγματοποιούνται στις σύγχρονες κοινωνίες, καθιστά πολύπλοκη την εννοιολογική οριοθέτηση του τουρισμού (Τσάρτας, 1996). Στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν πολλοί ορισμοί της έννοιας του τουρισμού. Το κοινό χαρακτηριστικό της πλειοψηφίας των ορισμών είναι ότι χαρακτηρίζουν τον τουρισμό ως μια δραστηριότητα που συνδέεται άμεσα με την τάση του ανθρώπου για επικοινωνία, ψυχαγωγία και απόκτηση νέων εμπειριών μέσα από κάποιον ταξιδιωτικό προορισμό.

Η δραστηριότητα του τουρισμού οριοθετείται εννοιολογικά στις αρχές του 19ου αιώνα στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Βαρβαρέσος, 1998). Η λέξη “τουρισμός” αναφέρθηκε για πρώτη φορά το 1811 στο αγγλικό λεξικό της Οξφόρδης και η λέξη “τουρίστας” έκανε

την εμφάνισή της γύρω στο 1800 εννοώντας “το άτομο που ταξιδεύει για την ευχαρίστηση του ταξιδιού από περιέργεια” (Ceballos & Lascurain, 1996). Διαχρονικά προτάθηκαν διάφοροι ορισμοί για τον τουρισμό, με πρώτη ουσιαστική προσπάθεια το 1936 από την Επιτροπή Στατιστικών Εμπειρογνομώνων της Κοινωνίας των Εθνών. Παρακάτω, παρατίθενται δύο ορισμοί που αποδίδουν με σαφήνεια και πληρότητα τη σημειολογική σημασία της έννοιας του τουρισμού.

Ο πρώτος ορισμός δίνεται από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (Π.Ο.Τ.) και χαρακτηρίζεται ως ιδιαίτερα πλήρης και ακριβής, περιγράφοντας την έννοια του τουρισμού ως μια σειρά δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Π.Ο.Τ., ο τουρισμός αποτελείται από δραστηριότητες των ατόμων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε μέρη διαφορετικά από το σύνηθες περιβάλλον τους, για λόγους αναψυχής, αποφυγής των προβλημάτων της καθημερινότητας, για άσκηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων κ.ά., και για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο του ενός έτους. Ο όρος «σύνηθες περιβάλλον» χρησιμοποιείται για να εξαιρεθούν από τον εν λόγω ορισμό τα συχνά ή τακτικά ταξίδια εντός των περιοχών της συνηθισμένης διαμονής και της εργασίας ή άλλα ταξίδια ρουτίνας.

Ένας δεύτερος ορισμός της έννοιας του τουρισμού, πιο συνοπτικός και περιεκτικός, επικεντρώνεται περισσότερο στη δημιουργία των σχέσεων και των δικτυακών φαινομένων που αναπτύσσονται κατά την άσκηση της τουριστικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με τον εν λόγω ορισμό, ο τουρισμός μπορεί να διατυπωθεί ως το σύνολο των φαινομένων και σχέσεων που προέρχονται από την επικοινωνία των τουριστών, των προμηθευτών, των επιχειρήσεων, των κυβερνήσεων στις περιοχές υποδοχής κατά τη διαδικασία της έλξης και φιλοξενίας αυτών των τουριστών και άλλων επισκεπτών (Θεοδωροπούλου, 2006).

Η εξέλιξη του τουρισμού μέσα στην ιστορία ξεκινά από τα αρχαία χρόνια, κατά τη διάρκεια των οποίων η έννοια αυτή περιγραφόταν ορθότερα από τη λέξη “περιήγηση”, η οποία ήταν συνδεδεμένη με την εύρεση νέων περιοχών, με αποθέματα τροφής και δυνατότητες ασφαλέστερης κατοικίας (Γαλάνη, 2010). Αργότερα, οι άνθρωποι μετακινούνταν σε άλλες χώρες για λόγους κυρίως επαγγελματικούς. Ο κύριος στόχος των ταξιδιών που πραγματοποιούνταν εκείνη την εποχή είχε σχέση με τη μεταφορά

προϊόντων και τη γνωριμία με άλλους λαούς. Δηλαδή, τα ταξίδια εκείνης της εποχής δεν συνδέονταν με την έννοια της αναψυχής, εκτός εάν επρόκειτο για μετακίνηση με σκοπό την παρακολούθηση ή τη συμμετοχή στους Ολυμπιακούς αγώνες. Ακόμη και αυτά, ωστόσο, υποκινούνταν από επαγγελματικά κίνητρα (Doswell, 2002).

Στην κοινωνική δομή του Μεσαίωνα, οι διακοπές και εν γένει ο τουρισμός ήταν συνδεδεμένος σχεδόν αποκλειστικά με θρησκευτικούς λόγους, εξ' ου και το αγγλικό "holidays" = holydays ή ιερές / άγιες μέρες. Γενικότερα, ο Μεσαίωνας αποτελεί μία στάσιμη ιστορική περίοδο χωρίς ιδιαίτερη εξέλιξη σε πολλούς τομείς, μεταξύ των οποίων και του τουρισμού (Βαρβαρέσος, 2000).

Την εποχή του Μεσαίωνα ακολούθησε η Αναγέννηση η οποία έδωσε νέα ώθηση στον τουρισμό, δημιουργώντας νέα πρότυπα και θέτοντας τις βάσεις για τη σημερινή διαμόρφωσή του. Την περίοδο αυτή συνέβησαν πολύ σημαντικές εξελίξεις στο σχηματισμό του κοινωνικού ιστού αλλά και στον τομέα της τεχνολογίας, με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των μέσων μεταφοράς τα οποία πήραν νέα μορφή (Τσάρτας, 2000).

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και ιδιαίτερα την περίοδο 1960-1980, ο τουρισμός αναπτύχθηκε με πολύ γρήγορους ρυθμούς παίρνοντας τη μορφή του οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Κύρια χαρακτηριστικά αυτού του τύπου τουρισμού αποτέλεσαν η μαζικότητα, η βιομηχανοποίηση και η τυποποίηση του προσφερόμενου προϊόντος (Βλασίδης, 2006).

Πολλοί ήταν οι παράγοντες που συνέβαλαν στη γρήγορη αυτή εξάπλωση της τουριστικής δραστηριότητας. Η άνοδος των εισοδημάτων (εξαιτίας της εισόδου των γυναικών στο εργατικό δυναμικό των χωρών), η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, η βελτίωση των μέσων μεταφοράς, η "βιομηχανοποίηση" της τουριστικής παραγωγής με τον πολλαπλασιασμό των ταξιδιωτικών οργανώσεων και των τουριστικών οδηγών, η ουσιαστική κατάργηση των συνόρων (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση), η κατάσταση διαρκούς ειρήνης, η εξέλιξη της τεχνολογίας της πληροφόρησης (π.χ. διαδίκτυο) και εν κατακλείδι η άνοδος του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων αποτέλεσαν μερικούς από τους σημαντικότερους παράγοντες που βοήθησαν στην ανάπτυξη του τουρισμού (Dramwell, 2004; Κοκκώσης κ.ά., 2004).

Σταδιακά, το μοντέλο του “μαζικού τουρισμού” χαρακτήρισε μία νέα τουριστική περίοδο με τον αριθμό των τουριστών να αυξάνεται και να ανισοκατανέμεται στο χρόνο και τον τόπο. Η συγκέντρωση των τουριστών σε ορισμένους μόνο τόπους, τους τουριστικούς προορισμούς, είχε ως αποτέλεσμα οι τόποι αυτοί να υπεραναπτύσσονται τουριστικά, συχνά άναρχα και ανεξέλεγκτα, να υπερεκμεταλλεύονται από τους τουριστικούς επιχειρηματίες, συχνά ληστρικά και εξαντλητικά, και τελικά να αποστερούνται τους πόρους τους, συχνά οριστικά και μη αναστρέψιμα, για να εγκαταλειφθούν τότε και να αναζητηθούν νέοι προορισμοί που παράγουν νέα τουριστικά προϊόντα. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η δημιουργία πολλών ερωτηματικών για τη συμβολή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη των τουριστικών προορισμών (Σπιλάνης & Βαγιάννη, 2009).

Έτσι, πολλές ήταν οι ομάδες των ανθρώπων, μεταξύ των οποίων μελετητές και ερευνητές του τουρισμού, καθηγητές και συγγραφείς, οικολόγοι, διάφορες περιβαλλοντικές οργανώσεις, γιατροί και άνθρωποι που ανησυχούσαν για τους κινδύνους της υγείας που ενυπάρχουν στο μαζικό τουρισμό (ηλιοθεραπεία, αφροδίσια νοσήματα κ.λπ.), κοινωνιολόγοι που ανησυχούσαν για την αλλοίωση των τοπικών κοινωνιών, άνθρωποι που απέρριπταν τον “κονσερβοποιημένο” οργανωμένο τουρισμό και πολλοί θεωρητικοί που έβλεπαν να αλλοιώνεται η τουριστική ιδέα και το στοιχείο της ελευθερίας του τουριστικού κινήματος, που πρότειναν να επανεξεταστεί και επαναξιολογηθεί ο τρόπος εκδήλωσης και άσκησης της τουριστικής δραστηριότητας.

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκε μία τάση, που αργότερα έγινε συμπεριφορά πολλών τουριστών, τουριστικών φορέων και μελετητών, οι οποίοι άρχισαν να αναζητούν πιο φιλικές και ήπιες προς το περιβάλλον και πιο ανθρωποκεντρικές μορφές τουρισμού, μορφές που στο σύνολό τους συγκροτούν τον λεγόμενο “εναλλακτικό τουρισμό” (Alternative Tourism).

Στη σύγχρονη τουριστική περίοδο, πλέον, υπάρχει η τάση περιορισμού του μαζικού τουρισμού και ενθάρρυνσης του εναλλακτικού και ήπιου τουρισμού. Ειδικότερα, καταβάλλεται προσπάθεια να ενθαρρυνθούν αντιεποχικές μορφές τουρισμού και μορφές που μπορούν να αναπτυχθούν εκτός κεκορεσμένων τουριστικών προορισμών και εκτός τουριστικών θερέτρων. Η προσπάθεια αυτή, τα τελευταία χρόνια, καταβάλλεται όχι μόνον από τις ομάδες πληθυσμού που προαναφέρθηκαν, αλλά και από τον Π.Ο.Τ., την

Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), τους εθνικούς τουριστικούς φορείς, καθώς και από πολλούς ιδιωτικούς φορείς (Μαντζουράνη & Τζιφάκη, 2006).

1.2 Επιπτώσεις του τουρισμού

Είναι γενικά αποδεκτό ότι ο τουρισμός αποτελεί μια δραστηριότητα ιδιαίτερα απαιτητική σε φυσικούς και ανθρώπινους πόρους, με αποτέλεσμα οι επιπτώσεις στο περιβάλλον των χωρών υποδοχής να είναι κατά κύριο λόγο αρνητικές (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντογλου, 2004). Η υποβάθμιση των χαρακτηριστικών ενός τουριστικού προορισμού είναι σε θέση με τη σειρά της να επηρεάσει αρνητικά την ανάπτυξη του τουρισμού (Αποστολόπουλος & Σδράλη, 2009). Για το λόγο αυτό, γίνεται αντιληπτό πόσο σημαντικό είναι να διατηρηθούν τόσο τα φυσικά, όσο και τα ανθρωπογενή χαρακτηριστικά ενός τόπου, έτσι ώστε να συνεχίσει να αποτελεί τουριστικό προορισμό και στο μέλλον.

Ωστόσο, εάν μελετήσει κανείς αναλυτικότερα τις επιπτώσεις της τουριστικής δραστηριότητας θα διαπιστώσει την ύπαρξη τόσο θετικών, όσο και αρνητικών συνεπειών για τους χώρους υποδοχής.

Επιγραμματικά, όσον αφορά τα αρνητικά στοιχεία που προκύπτουν από την εν λόγω δραστηριότητα, αυτά είναι η αυξημένη κατανάλωση φυσικών πόρων (έδαφος, νερό, ενέργεια), ο κίνδυνος καταστροφής των φυσικών οικοσυστημάτων, η δημιουργία προβλημάτων στη λειτουργία των οικισμών (π.χ. στάθμευση, κυκλοφορία κ.λπ.), καθώς και στα τοπικά συστήματα διαχείρισης και οργάνωσης για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών (π.χ. αεροδρόμια, λιμάνια κ.λπ.), ο αυξημένος όγκος των αποβλήτων και εν κατακλείδι η υποβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων (Κοκκώσης κ.ά., 2011).

Όσον αφορά τις θετικές συνέπειες που προκύπτουν από τη συγκέντρωση τουριστών σε μια περιοχή, αυτές αφορούν την κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή ενός τόπου υποδοχής. Κάποιες από αυτές είναι η δημιουργία θέσεων απασχόλησης και εισοδήματος, ειδικά στις λιγότερο αναπτυγμένες περιφέρειες, η ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας, η ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών, τόσο από τους

κατοίκους, όσο και από τους επαγγελματικούς φορείς σε θέματα εκπαίδευσης, περιβάλλοντος, διεθνούς προβολής, που ενισχύουν τον κοινωνικό ιστό και συμβάλλουν στην ανάπτυξη. Με τον τρόπο αυτό ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση των ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών, καθώς και στη διάχυση της οικονομικής ανάπτυξης στο γεωγραφικό χώρο (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντογλου, 2004).

Αναλυτικότερα, εάν ληφθούν υπόψη οι τρεις βασικοί πυλώνες που αποτελούν το σύνολο μιας κοινωνίας, με την ευρύτερη έννοια του όρου, δηλαδή ο οικονομικός, ο κοινωνικός και ο περιβαλλοντικός τομέας, τότε είναι δυνατό να ομαδοποιηθούν οι επιπτώσεις του τουρισμού στις εξής κατηγορίες (Ανδριώτης, 2005):

- ✓ Οικονομικές επιπτώσεις

- Θετικές

Η δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδημάτων για το ντόπιο πληθυσμό, η εισροή συναλλάγματος, η περιφερειακή ανάπτυξη και οι διασυνδέσεις της τουριστικής βιομηχανίας με τους υπόλοιπους κλάδους της οικονομίας, η βελτίωση των υποδομών των περιοχών υποδοχής των τουριστών και συνεπώς η βελτίωση της ποιότητας της ζωής των κατοίκων της περιοχής, είναι μερικές από τις θετικές επιδράσεις του τουρισμού.

- Αρνητικές

Ορισμένες από τις δυσμενείς συνέπειες του τουρισμού σε οικονομικό επίπεδο είναι οι εξής: η ύπαρξη διακυμάνσεων στα επίπεδα απασχόλησης λόγω της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας, η εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τον τουρισμό και η δημιουργία πληθωριστικών πιέσεων λόγω της αυξημένης ζήτησης για υπηρεσίες και αγαθά και συνεπώς η αύξηση του κόστους ζωής σε τοπικό επίπεδο.

- ✓ Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις

- Θετικές

Μέσω του τουρισμού γίνεται εφικτή η ανάδειξη των τοπικών παραδόσεων και εθίμων, η συντήρηση των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων, η αναζωπύρωση διαφόρων τεχνών, εκδηλώσεων, χορών και μουσικής. Επιπρόσθετα, οι άνθρωποι παραμένουν στον τόπο τους, μειώνοντας έτσι την αστικοποίηση, και έρχονται σε επαφή με διαφορετικές

κουλτούρες και πολιτισμούς (Σαμαρά, 2008; Αρετάκης, 2010; Ζέρβα, 2009; Αναστασάκη, 2011).

➤ Αρνητικές

Μία από τις βασικότερες επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας σε σχέση με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον του τόπου που φιλοξενεί τους τουρίστες είναι η μετατροπή, ή ακόμα και διάσπαση, του τρόπου ζωής του πληθυσμού (π.χ. απώλεια γλωσσικών στοιχείων και θρησκευτικών ιδεωδών, αστυφιλία, επαγγελματική κινητικότητα κ.ά.). Επίσης, η δημιουργία οικονομικών ανισοτήτων, η αβεβαιότητα της εργασιακής απασχόλησης εξαιτίας της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας, η εμπορευματοποίηση του τοπικού πολιτισμού αλλά και η πιθανή ενόχληση των κατοίκων από την παρουσία τουριστών, αποτελούν μερικές ακόμα αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού.

✓ Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

➤ Θετικές

Σε ό,τι αφορά το περιβάλλον ενός τουριστικού προορισμού, ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει θετικά σε αυτό μέσω ενεργειών, όπως είναι η δημιουργία ή διαχείριση πάρκων, δρυμών, προστατευόμενων περιοχών και περιοχών φυσικού κάλλους. Ακόμα, δημιουργεί θετικές επιπτώσεις και μέσω της γνώσης, της ευαισθητοποίησης και των δραστηριοτήτων συντήρησης και προστασίας της φύσης τόσο από τους επισκέπτες, όσο και από την τοπική κοινωνία.

➤ Αρνητικές

Ωστόσο, ο τουρισμός μπορεί να οδηγήσει και σε μεταβολές του φυσικού περιβάλλοντος, της ατμόσφαιρας, του εδάφους, των υδάτων, του τοπίου, της χλωρίδας και πανίδας, καθώς και σε μεταβολές του δομημένου περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα, της πολεοδομίας, της αρχιτεκτονικής, των ιστορικών μνημείων, των υποδομών, των τεχνητών πάρκων κ.λπ. Σημαντική είναι ακόμα και η υπερκατανάλωση και εξάντληση των αποθεμάτων νερού και ενέργειας, η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων και η έντονη μη βιώσιμη χρήση της γης.

Πολλές φορές οι κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις της τουριστικής δραστηριότητας παραμελούνται ή δεν λαμβάνουν την απαραίτητη προσοχή εξαιτίας της ιδιαίτερης βαρύτητας που δίνεται στις οικονομικές επιδράσεις. Ωστόσο, όλες αυτές οι επιδράσεις αλληλοεξαρτώνται και αλληλοσυνδέονται (Gee et al., 2001).

Για την αποφυγή των περισσότερων αρνητικών συνεπειών του τουρισμού σε όλα τα επίπεδα (οικονομικό, κοινωνικό-πολιτιστικό, περιβαλλοντικό), όσο αυτό είναι δυνατό, πρέπει να ληφθεί υπόψη ένα μέγεθος παρουσίας επισκεπτών, που πέρα από αυτό οι συνέπειες γίνονται μη αποδεκτές τόσο από την τοπική κοινωνία, όσο και από τους τουρίστες (Καλοκάρδου & Κραντονέλλης, 2005). Το μέγεθος της τουριστικής παρουσίας που μπορεί να γίνει ανεκτό ονομάζεται φέρουσα ικανότητα ενός τόπου (Λιβέρη κ.ά., 2010).

1.3 Νέες μορφές τουρισμού

Τα τελευταία χρόνια νέες-εναλλακτικές μορφές τουρισμού έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται με γοργούς ρυθμούς. Αυτές οι μορφές τουρισμού έχουν σχέση με το περιβάλλον, τον πολιτισμό, την εκπαίδευση, τη θρησκεία, την υγεία κ.λπ. (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντογλου, 2004).

Οι λόγοι που οδήγησαν στην ανάγκη παρουσίας των εναλλακτικών μορφών τουρισμού είναι πολλοί και διαφορετικοί, μερικοί από τους οποίους αναλύονται παρακάτω.

Παρόλο που ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός παραμένει και θεωρείται ως η κύρια μορφή τουρισμού σε διεθνές επίπεδο, στα τέλη της δεκαετίας του '70 άρχισε να αμφισβητείται, λόγω των αρνητικών επιπτώσεων στο φυσικό, κοινωνικό και δομημένο περιβάλλον πολλών περιοχών. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η δημιουργία σοβαρών οικονομικών, κοινωνικών και κυρίως περιβαλλοντικών προβλημάτων. Οι Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού (EEMT) θεωρήθηκαν ως η απάντηση στα προβλήματα του μαζικού τουρισμού.

Παρατηρήθηκε επίσης μια αλλαγή τόσο στα κίνητρα των τουριστών, όσο και στις πολιτικές των αρμόδιων φορέων (Αϊβατζίδου & Κωστοπούλου, 2005). Πολλοί ήταν οι

τουρίστες που άλλαξαν τις προτιμήσεις τους κάνοντας μια στροφή προς τη φύση, το καθαρό περιβάλλον, την παραδοσιακή ζωή και γενικότερα παρατηρήθηκε μια τάση όχι μόνο για αναψυχή και ξεκούραση, αλλά ταυτόχρονα για πραγματοποίηση περισσότερων δραστηριοτήτων, με μεγαλύτερο πολιτιστικό περιεχόμενο κατά τη διάρκεια των διακοπών (Παυλογεωργάτος & Κωνσταντογλου, 2004). Σε αυτή τη στροφή συνέβαλαν και τα νέα κοινωνικά και καταναλωτικά πρότυπα, κύρια χαρακτηριστικά των οποίων είναι η αναζήτηση διαφορετικών εμπειριών, η κατανάλωση νέων προϊόντων, η φυσική και πνευματική υγεία και η αναζήτηση νέων, διαφορετικών, “παρθένων” προορισμών. Έτσι, παρατηρήθηκε μια σταδιακή προσαρμογή της τουριστικής αγοράς με απώτερο σκοπό την παρασκευή και προώθηση νέων τέτοιων προϊόντων και προορισμών.

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας μετατόπισης του ενδιαφέροντος προς άλλες μορφές τουρισμού ήταν και η εξέλιξη της τεχνολογίας. Η χρήση του διαδικτύου (internet) καθιστά το σύστημα κρατήσεων στα τουριστικά μέσα και τα τουριστικά καταλύματα διαφορετικό, με αποτέλεσμα να επωφελούνται τόσο οι τουρίστες, όσο και οι τουριστικές επιχειρήσεις (Λαγός, 2005). Ο υποψήφιος επισκέπτης-τουρίστας έχει τη δυνατότητα άμεσης πληροφόρησης για προορισμούς αλλά και για επιλογές σε μετακινήσεις, διαμονή, δραστηριότητες αναψυχής, πακέτα διακοπών. Με τον τρόπο αυτό ο σύγχρονος τουρίστας διαμορφώνει το δικό του πακέτο και πρόγραμμα σύμφωνα με τις επιθυμίες και τις ανάγκες του (Buhalis, 2005).

Επιπλέον, ο σύγχρονος τουρίστας είναι κατά κανόνα έμπειρος ταξιδευτής έχοντας γνωρίσει ήδη διάφορους προορισμούς, με αποτέλεσμα να είναι πιο απαιτητικός ως προς την ποιότητα των διακοπών και των τουριστικών υπηρεσιών που αναμένει. Διαφοροποιείται, επομένως, το πρότυπο του τουρίστα στη σημερινή εποχή, γεγονός που συνέβαλε στην ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, όπως ο τουρισμός ειδικών ενδιαφερόντων (special interest tourism) και ο εναλλακτικός τουρισμός (alternative tourism). Πρόκειται για δύο είδη τουρισμού που δίνουν έμφαση στην ποιότητα των διακοπών και των υπηρεσιών τουρισμού, δεν καταστρέφουν το περιβάλλον, είναι σύμφωνα με τις αρχές της βιωσιμότητας και είναι περισσότερο κερδοφόρα για τις επιχειρήσεις και ευρύτερα για τις περιοχές υποδοχής σε σχέση με τον ανεξέλεγκτο μαζικό τουρισμό (Fennell, 2001).

Αναλυτικότερα, ο εναλλακτικός τουρισμός αφορά δραστηριότητες ή ομάδες δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο χώρο ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που διαθέτει (Σπιλάνης & Βαγιάνη, 2009). Ειδικότερα, απαραίτητη είναι πλέον η παραγωγή νέων προϊόντων που απευθύνονται στη ζήτηση συγκεκριμένων ΕΕΜΤ, νέων υπηρεσιών και δραστηριοτήτων σε παραδοσιακά προϊόντα καθώς και η ανάδειξη και προβολή τουριστικών περιοχών που διαθέτουν σημαντικό πλούτο σε πόρους ΕΕΜΤ (Καλοκάρδου & Κραντονέλλης, 2005).

Η εμφάνιση των νέων μορφών τουρισμού και η γρήγορη καθιέρωσή τους συνέτειναν στην ανάπτυξη του “κοινωνικά υπεύθυνου” τουρισμού, σύμφωνα με τις αρχές του οποίου τόσο ο τουρίστας, όσο και ο ντόπιος έχουν δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα να θεωρούνται ουσιαστικά “συνυπεύθυνοι” για την τελική έκβαση της συνάντησής τους.

Επιπλέον, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού σέβονται το περιβάλλον και την κοινότητα φιλοξενίας. Έλκουν ταξιδιώτες-τουρίστες, οι οποίοι αποστρέφονται τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό και επιζητούν εναλλακτικές προτάσεις διακοπών που τους εκφράζουν ιδεολογικά και λειτουργικά. Απευθύνονται σε ανθρώπους που αναζητούν την κουλτούρα, τις αξίες και τον τρόπο ζωής των μόνιμων κατοίκων του τόπου προορισμού και οι οποίοι είναι ευαίσθητοι σε θέματα περιβάλλοντος και πολιτισμού.

Οι μορφές αυτές τουρισμού χρησιμοποιούν κυρίως υποδομές προσαρμοσμένες στο περιβάλλον και έχουν τη δυνατότητα να διαχέουν τις διάφορες τουριστικές δραστηριότητες στην ενδοχώρα, βοηθώντας ταυτόχρονα την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία και τη συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών σε ορεινές και προβληματικές περιοχές. Απευθύνονται σε ομάδες ειδικών τουριστικών ενδιαφερόντων και αφορούν δραστηριότητες που δεν επηρεάζονται από τις εποχές του χρόνου. Διευρύνουν έτσι την τουριστική ζήτηση, αμβλύνουν την εποχικότητα και εμπλουτίζουν το τουριστικό προϊόν της χώρας (Gartner, 2001).

Έτσι εκτιμάται ότι η υιοθέτηση αυτού του τύπου τουρισμού, τόσο στην οργάνωση του ταξιδιού από τις επιχειρήσεις, όσο και στη συμπεριφορά των τουριστών αλλά και των ντόπιων, θα οδηγήσει σε ένα ισορροπημένο μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης, με βασικά

χαρακτηριστικά την προστασία του περιβάλλοντος, το σεβασμό των πολιτισμικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων, την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ των τουριστών και των ντόπιων και εν τέλει την ανάδειξη ενός ιδιαίτερου τύπου ταξιδιών με ποιοτικά και ισόρροπα χαρακτηριστικά (Κοκκώσης κ.ά., 2011).

Οι κυριότερες εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν αναπτυχθεί είναι οι ακόλουθες (Λαγός, 2005):

- ❖ Ο αγροτουρισμός
- ❖ Ο τουρισμός υπαίθρου
- ❖ Ο αθλητικός τουρισμός
- ❖ Ο περιηγητικός τουρισμός
- ❖ Ο θαλάσσιος τουρισμός
- ❖ Ο οικοτουρισμός ή οικολογικός τουρισμός
- ❖ Ο πολιτιστικός τουρισμός
- ❖ Ο ορεινός τουρισμός
- ❖ Ο χειμερινός τουρισμός
- ❖ Ο ορειβατικός τουρισμός
- ❖ Ο τουρισμός περιπέτειας

Το βασικό θέλγητρο του εναλλακτικού τουρισμού είναι το μη αστικό περιβάλλον και πιο συγκεκριμένα αυτό που σχετίζεται με τη φύση, την ύπαιθρο και την κουλτούρα. Για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού οι επενδύσεις δεν πρέπει να επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, την κοινωνία και τον πολιτισμό μιας κοινωνίας υποδοχής, αλλά θα πρέπει να βρίσκονται σε σύμπνοια με τη φύση και την πολιτιστική κληρονομιά ώστε να μπορεί να γίνει λόγος για συμβολή της τουριστικής δραστηριότητας στη βιώσιμη ανάπτυξη του τόπου (Ανδριώτης, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1 Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης

Η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας, το 1992, αποτέλεσε τη διαδικασία «σταθμό» για τη διεθνή

επικράτηση του όρου «βιώσιμη ανάπτυξη» (sustainable development). Ένας γενικά αποδεκτός ορισμός, όπως διατυπώθηκε από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (WCED 1987: 43) είναι ο εξής: *“η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει τη δυνατότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες”*. Τρεις είναι οι βασικοί πυλώνες που αποτελούν - συνιστούν την έννοια της «βιώσιμης ανάπτυξης», η οικονομική αποτελεσματικότητα, η κοινωνική δικαιοσύνη και η περιβαλλοντική προστασία (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Η βιώσιμη ή αειφόρος ανάπτυξη είναι ένα διαρκές ζητούμενο για τις κοινωνίες που επιζητούν την οικονομική αποτελεσματικότητα, την κοινωνική δικαιοσύνη αλλά και την περιβαλλοντική προστασία. Στο πλαίσιο αυτό, ο τουρισμός μπορεί να είναι μια αξιοπρόσεκτη περίπτωση οικονομικής δραστηριότητας, που μπορεί δυνητικά να συμβάλει στην ευημερία των κοινωνιών ακολουθώντας τις αρχές της αειφορίας ή βιωσιμότητας. Σε τι συνίσταται ο «βιώσιμος τουρισμός»; Ο ορισμός που διατυπώθηκε από τον Π.Ο.Τ. συνοψίζεται ως ακολούθως: *“Ανάπτυξη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες των τουριστών και των περιοχών υποδοχής στο παρόν, ενώ προστατεύει και αυξάνει τις ευκαιρίες για το μέλλον. Θεωρείται ότι οδηγεί στη διαχείριση όλων των πόρων με ένα τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να επιτυγχάνονται οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ διατηρεί την πολιτιστική ακεραιότητα, τις σημαντικές οικολογικές διαδικασίες, τη βιολογική ποικιλότητα και το σύστημα υποστήριξης της ζωής”* (WTO, 2001). Από τον παραπάνω ορισμό μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι η επίτευξη του βιώσιμου τουρισμού προϋποθέτει την ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, το σεβασμό της βιοποικιλότητας, την ελαχιστοποίηση των δυσμενών οικολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών επιπτώσεων καθώς και τη μεγιστοποίηση των ωφελειών για τις τοπικές κοινωνίες και το περιβάλλον. Προϋποθέσεις οι οποίες επεβλήθησαν τόσο από την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών, το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ, όσο και από την Ε.Ε. την ίδια δεκαετία (Barioulet, 2001).

2.2 Η έννοια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Κοινά παραδεκτή αποδοχή αποτελεί το γεγονός ότι ο τουρισμός είναι μια οικονομική δραστηριότητα με σημαντικά οφέλη για τις κοινωνίες, η οποία, όμως, εάν δεν αναπτυχθεί και σχεδιασθεί με τρόπο που να επιτυγχάνεται ισορροπία μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών – στοιχείων των χωρών υποδοχής, είναι πολύ πιθανό να δημιουργήσει δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στο φυσικό, όσο και στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών (Lickorish & Jenkins, 2004).

Επομένως, διαφαίνεται ότι η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη πρέπει να δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα τις κατάλληλες προϋποθέσεις και όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της.

Προκειμένου να επιτευχθεί – προωθηθεί η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, είναι σημαντική η θέσπιση ενός συνολικού θεσμικού πλαισίου όπου θα αναδεικνύεται η συμμετοχή στο σχεδιασμό του όλων των τοπικών επαγγελματιών, θεσμικών και κοινωνικών φορέων που συνδέονται όχι μόνο με την τουριστική ανάπτυξη, αλλά και με τη γενικότερη ανάπτυξη (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Δεδομένου ότι το περιβάλλον είναι αυτό που έλκει και αναπτύσσει τον τουρισμό, ο σχεδιασμός για τον τουρισμό θα πρέπει να στοχεύει στην προσπάθεια διαφύλαξής του, με στόχο να εξασφαλισθούν η διάρκεια και οι θετικές επιπτώσεις από τη διεύρυνσή του.

Σε αντίθεση με το μαζικό τουρισμό, ο εναλλακτικός τουρισμός φαίνεται να υιοθετεί και να λαμβάνει υπόψη τη διατήρηση και ανάδειξη των ιδιομορφιών μιας περιοχής συμβάλλοντας στη βιωσιμότητα της τοπικής ανάπτυξης.

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού περιέχουν όλα εκείνα τα ειδικά χαρακτηριστικά, τα οποία τις καθιστούν σημαντικό εργαλείο για την προώθηση ενός βιώσιμου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης. Αυτό συμβαίνει διότι οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού εντάσσονται ήπια στην τοπική παραγωγική και κοινωνική δομή, δεν απαιτούν μεγάλες υποδομές, θέτουν ως βασική προτεραιότητα τη

διαφύλαξη του περιβάλλοντος και αποζητούν και προωθούν τη ζήτηση ενός κοινωνικά υπεύθυνου τουρισμού.

Ο βιώσιμος τουρισμός δηλαδή αποτελεί μια μορφή «παράλληλης τουριστικής βιομηχανίας», η οποία στοχεύει στην τουριστική ανάπτυξη, προσέχοντας όμως ταυτόχρονα οι επιπτώσεις αυτής της ανάπτυξης να είναι όσο το δυνατόν πιο ανώδυνες για το περιβάλλον και τα ευαίσθητα οικοσυστήματα, ελαχιστοποιώντας έτσι τις αρνητικές επιπτώσεις και μεγιστοποιώντας τα οφέλη.

Αναλυτικότερα, η ανάπτυξη και εφαρμογή ενός βιώσιμου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης βοηθά στην οικονομική ανάπτυξη και την περιβαλλοντική βιωσιμότητα των τοπικών κοινωνιών σε συνδυασμό με την αναζωογόνηση της υπαίθρου, στον έλεγχο των τουριστικών επιδράσεων στην πολιτιστική κληρονομιά και παραδόσεις, στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και στη λήψη ειδικών στρατηγικών για την ικανοποίηση των αναγκών του παρόντος και την ταυτόχρονη εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών στο μέλλον (Σωτηριάδης & Φαρσάρη, 2009).

Έντονη είναι η σύγκριση, μελετώντας τη βιβλιογραφία, μεταξύ του μοντέλου του βιώσιμου τουρισμού και του μαζικού τουρισμού που επικράτησε στο παρελθόν. Ο τελευταίος, σύμφωνα με έρευνες, παρόλο που συνέβαλλε στην οικονομική ευημερία περιφερειών και κρατών, είχε και καταστροφικές συνέπειες για τους χώρους υποδοχής τουριστών αλλά και τους πληθυσμούς αυτών (Ανδριώτης, 2005).

Ως συνέπεια των αρνητικών αυτών επιπτώσεων που αφορούν στην υποβάθμιση των τουριστικών προορισμών και στην απαξίωση τόσο του φυσικού περιβάλλοντος όσο και του τουριστικού προϊόντος, έχουν αναπτυχθεί διάφορες μορφές τουρισμού, οι οποίες ενσωματώνουν τον περιβαλλοντικό προβληματισμό, σέβονται τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των διαφόρων περιοχών και συμβάλλουν στην ισόρροπη ανάπτυξη και των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης, εξειδικεύοντας έτσι το τουριστικό φαινόμενο σε αυτό που σήμερα ονομάζεται βιώσιμος τουρισμός (Ηγουμενάκης κ.ά., 1999).

2.3 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Την ανάγκη για δημιουργία εναλλακτικών μορφών τουρισμού κατέστησε ακόμα πιο επιτακτική η έντονη παρουσία και οι σημαντικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ο μαζικός τουρισμός συνέβαλλε θετικά στον τομέα της οικονομίας και της απασχόλησης. Ωστόσο, επέφερε, ταυτόχρονα, σημαντικές επιπτώσεις στην ποιότητα του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, μέσω της φθοράς των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, αλλά και στις τοπικές κοινωνίες, εξαιτίας της έντονης συγκέντρωσης του τουρισμού στο χώρο και το χρόνο, ξεπερνώντας έτσι την κρίσιμη χωρητικότητα ενός τόπου υποδοχής (Σβορώνου, 2012).

Πιο συγκεκριμένα, κάποιες από τις περιβαλλοντικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού είναι η άναρχη οικιστική ανάπτυξη, η παράνομη δόμηση, η καταπάτηση βιοτόπων, η θαλάσσια ρύπανση, η ρύπανση των υπόγειων υδάτων, η διάβρωση του εδάφους κ.ά.. Σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, αυτές είναι οι αλλαγές των διαφορών ηθών, εθίμων και αξιών, η εγκατάλειψη των παραδοσιακών δομών της κοινωνίας, η αλλοίωση της καθημερινότητας των ανθρώπων των περιοχών προορισμού (Σφακιανάκης, 2000).

Πέρα, ωστόσο, από τις καίριες συνέπειες του μαζικού τουρισμού, τα τελευταία χρόνια η αμφισβήτηση του μοντέλου του μαζικού τουρισμού και η αλλαγή των προτιμήσεων των τουριστών προς περισσότερο ενεργητικές διακοπές, συνέβαλε στην αναζήτηση και στη σταδιακή ανάπτυξη νέων εναλλακτικών και περισσότερο ήπιων και ενεργητικών μορφών τουρισμού. Η τάση αυτή της ζήτησης αποτελεί πλέον μία νέα πραγματικότητα για τη διεθνή τουριστική προσφορά, η οποία για να την αντιμετωπίσει τείνει να εξειδικεύσει και να επεκτείνει τα τουριστικά προϊόντα και τις υπηρεσίες της (Κοκκώσης & Τσάρτας, 2001).

Στα πλαίσια της Παγκόσμιας Περιβαλλοντικής Συνειδητοποίησης, νέες εναλλακτικές δραστηριότητες και μορφές τουρισμού κατακτούν ολοένα και περισσότερο έδαφος, χωρίς όμως να υποκαθιστούν το μαζικό τουρισμό που εξακολουθεί να αναπτύσσεται (Καλοκάρδου & Κραντονέλλης, 2005). Στόχος, μέσω της εφαρμογής εναλλακτικών – ειδικών μορφών τουρισμού, αποτελεί η βιώσιμη ή «αειφορική» τουριστική ανάπτυξη.

Κρίσιμης σημασίας είναι να σημειωθεί ότι η έννοια της αειφορίας δεν αναφέρεται απλώς και μόνο στην προστασία του περιβάλλοντος, αλλά και στη βιωσιμότητα του τουρισμού ως τομέα επιχειρηματικής δράσης.

Στο σημείο αυτό, κάνουν την εμφάνισή τους οι Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού, οι οποίες πρέπει να διαχειρίζονται τον κάθε τόπο υποδοχής με όρους βιωσιμότητας, συμβάλλοντας στη διάχυση της τουριστικής κίνησης στον τόπο και το χρόνο, ενισχύοντας την τοπική οικονομία και προτείνοντας έναν εναλλακτικό τύπο διακοπών από το κλασσικό ελληνικό μοντέλο «ήλιος, θάλασσα και παραλία». Άλλωστε, οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού εξ' ορισμού συνάδουν με το μοντέλο της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς είναι δραστηριότητες που δεν λαμβάνουν εντατική μορφή και είναι κατεξοχήν περιβαλλοντικά φιλικές (Σταθόπουλος, 2006).

2.4 Ο κύκλος ζωής ενός τουριστικού προορισμού

Τα κυριότερα εργαλεία μιας περιοχής, προκειμένου να αναπτύξει την τουριστική δραστηριότητα, αποτελούν ο φυσικός και πολιτισμικός της πλούτος. Ωστόσο, ο βαθμός αλλά και ο τρόπος επίτευξής της, επηρεάζει σημαντικά την ποιότητα του περιβάλλοντος καθώς και την πολιτισμική κληρονομιά του τόπου, απειλώντας από ένα σημείο και έπειτα την ίδια τη βάση της. Οι αρνητικές αυτές συνέπειες αμοιβαία δημιουργούν αρνητικά αποτελέσματα τόσο για την ποιότητα ζωής των κατοίκων αυτών των περιοχών, όσο και για την τοπική οικονομία (Χατζηβγέρης, 2003).

Ο κάθε τουριστικός προορισμός έχει το δικό του κύκλο ζωής, σε αντιστοιχία με την έννοια του κύκλου ζωής ενός προϊόντος. Και πράγματι, υπάρχει αντιστοιχία μεταξύ των δύο, με τη διαφορά βέβαια ότι το προϊόν μπορεί εύκολα να υιοθετηθεί ή να αντικατασταθεί ή ακόμη και να αφαιρεθεί από την αγορά με τη μεσολάβηση μιας τεχνολογικής λύσης, ενώ δεν μπορεί να ισχύει το ίδιο για την τουριστική περιοχή (Χατζηβγέρης, 2003).

Η έννοια του κύκλου ζωής μιας τουριστικής περιοχής συνδέεται άμεσα με τα στάδια ανάπτυξής της, δηλαδή μιας διαχρονικής πορείας, η οποία, ξεκινώντας από τη

δημιουργία του τουριστικού προϊόντος αυτής της περιοχής, καταλήγει στην παρακμή ή στην ανανέωση. Ο όρος «στάδια» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις διαδοχικές φάσεις της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, στην κάθε μία από τις οποίες διαμορφώνονται συγκεκριμένα χαρακτηριστικά σε ό,τι αφορά στην κοινωνικοοικονομική δομή και τον τύπο των τουριστικών υποδομών και υπηρεσιών (Αθανασίου, 2007).

Πιο συγκεκριμένα, τα στάδια ανάπτυξης ενός τουριστικού προορισμού είναι επτά (7) και είναι τα εξής: η ανακάλυψη του τόπου, η εμπλοκή, η ανάπτυξη, η εδραίωση (σταθεροποίηση), ο μαρασμός (κορεσμός) και η πτώση (παρακμή) ή αναζωογόνηση (ανανέωση). Τα στάδια αυτά προκύπτουν από τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται διαχρονικά ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται έναν προορισμό (Butler, 1997).

Αναλυτικότερα (Morrison & Mill, 1998), σε ό,τι αφορά το στάδιο της ανακάλυψης, αυτό χαρακτηρίζεται από ένα μικρό αριθμό τουριστών που ταξιδεύουν αυτόνομα και επιθυμούν τη διαμονή σε περιοχές ήσυχες, με φυσικό περιβάλλον, αναζητώντας την περιπέτεια. Στις περιοχές αυτές δεν υπάρχουν δημόσιες υποδομές (π.χ. συγκοινωνία). Οποιαδήποτε διαφημιστική εικόνα είναι ανύπαρκτη. Η περιοχή ανακαλύπτεται από τους τουρίστες ή τους επιχειρηματίες που ζουν σε άλλες περιοχές της ίδιας χώρας, ενώ εμφανίζεται η πρώτη υποτυπώδης υποδομή σε ξενοδοχεία και εστιατόρια, με τη συμβολή των ντόπιων επιχειρηματιών. Οι τουρίστες αντιμετωπίζονται από τους ντόπιους κατοίκους ως φιλοξενούμενοι ή φορείς διαφορετικών αντιλήψεων. Σε αυτό λοιπόν το στάδιο, η φυσική ομορφιά, οι ντόπιοι επιχειρηματίες και οι λίγοι τολμηροί τουρίστες αποτελούν τους καθοριστικούς παράγοντες.

Στο στάδιο της *εμπλοκής*, οι αφίξεις των τουριστών γίνονται περισσότερες και πιο συχνές. Η τοπική κοινωνία αρχίζει να προσαρμόζεται στον τουρισμό και να τον αναγνωρίζει ως κύριο μέσο ανάπτυξης. Οι ντόπιοι επιχειρηματίες αλλά και οι επιχειρηματίες από άλλες περιοχές της ίδιας χώρας αρχίζουν να προσφέρουν καλύτερες υπηρεσίες διαμονής, εστίασης αλλά και ψυχαγωγίας. Εμφανίζονται οι πρώτες, μικρής εμβέλειας, τουριστικές επενδύσεις, ενώ οι πιέσεις προς τις τοπικές αρχές με σκοπό την καλύτερη δυνατή προσφορά τουριστικών υποδομών, ολοένα και αυξάνονται. Η διαφήμιση αποτελεί το νέο εργαλείο για την προβολή κάποιου ειδικού τοπικού τουριστικού πόρου (π.χ. παραδοσιακού οικισμού).

Στο στάδιο της *ανάπτυξης*, ο αριθμός των τουριστών πλέον είναι ιδιαίτερα σημαντικός, ενώ οι αλλαγές στην κοινωνική και παραγωγική δομή της περιοχής είναι πλέον αισθητές. Οι κλάδοι της παραγωγής εγκαταλείπονται και τη θέση τους παίρνει η απασχόληση, άμεση ή έμμεση, στον τομέα του τουρισμού, παρατηρώντας μια έντονη κινητικότητα, από μέρους κυρίως των νέων και των γυναικών, για τα τουριστικά επαγγέλματα. Όλο και περισσότεροι εξωτερικοί επενδυτές υποκαθιστούν ντόπιους, ενώ προσελκύονται λιγότερο «περιπετειώδεις» τουρίστες. Οι σχέσεις μεταξύ τουριστών και ντόπιων επιχειρηματιών είναι σχέσεις εμπορικής συναλλαγής. Προς το τέλος αυτού του σταδίου, ο τουρισμός συνεχίζει να αυξάνεται αλλά οι τοπικές τουριστικές υπηρεσίες και οι πόροι (οικονομικοί, διοικητικοί, επαγγελματικές δεξιότητες) αρχίζουν να μην επαρκούν πλέον για να καταφέρουν να εξυπηρετήσουν το μεγάλο όγκο των τουριστών που χαρακτηρίζει το εν λόγω στάδιο.

Στο επόμενο στάδιο, στο στάδιο της *εδραίωσης*, ο μεγάλος αριθμός των τουριστών και η τυποποίηση των υπηρεσιών αποτελούν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά του. Ο έλεγχος της τουριστικής βιομηχανίας της περιοχής και ο βαθμός επηρεασμού του φαίνεται να ξεφεύγει από τους φορείς της τοπικής κοινωνίας. Πολλά από τα ξενοδοχεία, τις αεροπορικές εταιρείες και άλλες υπηρεσίες βρίσκονται υπό την κατοχή άλλων διεθνών επιχειρήσεων, εκτελώντας αποφάσεις που λαμβάνονται σε γραφεία μιας άλλης πολιτείας ή και χώρας. Δημιουργείται έτσι η αίσθηση ότι οι ξένοι είναι κυρίαρχοι μιας περιοχής αφού ο πληθυσμός της εξαρτάται οικονομικά από αυτούς και όλες οι δραστηριότητες ασκούνται από τους ξένους φορείς. Αν και το γεγονός αυτό συντελεί στην αύξηση της παραγωγικότητας και στη βελτίωση της ποιότητας (υλιστική) ζωής των κατοίκων, οι άνθρωποι είναι πιθανό να αναπτύξουν αρνητικά αισθήματα καθώς φαίνεται να έχει χαθεί το παραδοσιακό στοιχείο και κουλτούρα. Η δημιουργία θέσεων εργασίας είναι ακόμη ένας λόγος που δημιουργεί δυσάρεστες συμπεριφορές καθώς εντείνονται οι κοινωνικές πιέσεις εξαιτίας της αύξησης του πληθυσμού. Με την αστικοποίηση και την έλευση νέων κατοίκων στην περιοχή, ο χαρακτήρας της σταδιακά αλλάζει και από μια ήσυχη αγροτική κοινότητα, με σχέσεις καλής γειτονίας και αλληλοβοήθειας, μεταμορφώνεται σε ένα αστικό ή ημιαστικό περιβάλλον.

Το τελευταίο στάδιο είναι αυτό του *μαρασμού*, κατά το οποίο ο τουριστικός προορισμός έχει πλέον κορεστεί και οι κάτοικοι είναι δυσαρεστημένοι αφού ο τουρισμός δεν τους απέφερε όλα τα αναμενόμενα οφέλη. Για τους επισκέπτες, οι παράγοντες που ήταν υπεύθυνοι για την αρχική επιτυχία του προορισμού, όπως η ενθουσιώδης υποδοχή, η φιλοξενία και η φιλικότητα των κατοίκων, το καθαρό και χωρίς συνωστισμό περιβάλλον, η απουσία της έντονης εμπορευματοποίησης, έχουν εξαφανιστεί, με αποτέλεσμα να αναζητούν άλλους ανόθευτους προορισμούς. Έτσι, ο εν λόγω τουριστικός προορισμός παύει να αποτελεί πόλο έλξης τουριστών και άρα να είναι δημοφιλής.

Το τελευταίο στάδιο σηματοδοτεί και το τέλος του κύκλου ζωής του τουριστικού προϊόντος, κατά το οποίο μπορεί να επέλθει είτε η πτώση είτε η αναζωογόνηση.

Η *πτώση* προκύπτει όταν η τουριστική αγορά δεν εκδηλώνει σημάδια μεγέθυνσης και η τουριστική περιοχή δεν είναι πλέον ικανή να ανταγωνιστεί άλλους τουριστικούς προορισμούς. Ο αριθμός των τουριστών λοιπόν μειώνεται και οι ξένοι επενδυτές χάνουν το ενδιαφέρον τους για νέες δραστηριότητες στην περιοχή και απομακρύνονται.

Η *αναζωογόνηση* ενός τουριστικού προορισμού προκύπτει με την αξιοποίηση των πόρων της περιοχής οι οποίοι μέχρι τώρα έμεναν αναξιοποίητοι ή με τη δημιουργία καινούργιων.

Ωστόσο, ένας τουριστικός προορισμός δεν είναι πάντα βέβαιο ότι θα διέλθει από όλα τα στάδια ενός κύκλου ζωής. Για την αποφυγή της κατάρρευσης και τη διατήρηση της διαρκούς και ποιοτικής διάστασης του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού, το ζητούμενο είναι η επιδίωξη και η επίτευξη ενός εσωτερικού σχεδιασμού και μια ολοκληρωμένη διαχείριση, προκειμένου ο συγκεκριμένος προορισμός να ανταποκριθεί στις διαχρονικές εναλλασσόμενες προκλήσεις της τουριστικής αγοράς αλλά και στις εναλλαγές του τοπικού περιβάλλοντος, όπως αυτό καθορίζεται από τους περιορισμούς και τις ιδιαιτερότητές του. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτόν το σχεδιασμό είναι να ληφθεί υπόψη η φέρουσα ικανότητα του προορισμού, η οποία υποδηλώνει την αντοχή του σε υποδομές και περιβάλλον (Χατζηβέργης, 2003).

Υπάρχει, ωστόσο, μια διαφοροποίηση απόψεων, από μέρους των ερευνητών, σε ό,τι αφορά το πρότυπο του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού βάσει του οποίου

εξελισσεται. Πιο συγκεκριμένα, πολλές μελέτες, μεταξύ των οποίων και αυτή του Butler (1997), υποστηρίζουν πως το μοντέλο το οποίο αναλύθηκε παραπάνω μπορεί να ανταποκριθεί σε πολλούς τουριστικούς προορισμούς. Άλλοι πάλι ερευνητές, όπως ο Getz (1992) και ο Douglas (1997), θεωρούν πως το παραπάνω μοντέλο δεν είναι ικανό να εξηγήσει την εξέλιξη του κύκλου ζωής πολλών τουριστικών προορισμών και προτείνουν τροποποιήσεις ή εναλλακτικά μοντέλα, που κατά τη γνώμη τους ταιριάζουν καλύτερα στην αναπτυξιακή διαδικασία των συγκεκριμένων προορισμών.

Είναι κοινά αποδεκτό ότι οι έννοιες του τουρισμού και του περιβάλλοντος είναι αλληλοεξαρτώμενες καθώς είναι σαφές ότι οι δραστηριότητες που αφορούν τον τουρισμό αναπόφευκτα επιδρούν στο μετασχηματισμό του περιβάλλοντος αλλά και το περιβάλλον, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, επηρεάζει με τη σειρά του την προσέλκυση των τουριστών σε έναν τόπο. Εκείνο που έχει σημασία είναι η επίδραση αυτή να έχει τις λιγότερες αρνητικές συνέπειες, όχι μόνο στο παρόν αλλά και στο μέλλον (Κοκκώσης & Παρπαίρης, 1998).

Ανεξαρτήτως των θετικών και αρνητικών συνεπειών σε μια περιοχή, αυτή θα βιώσει το δικό της κύκλο ζωής ο οποίος ξεκινάει από το στάδιο της εξερεύνησης και αφού περάσει από τα στάδια της εμπλοκής, ανάπτυξης, εδραίωσης και μαρασμού, φθάνει στη φάση της κρίσης όπου θα επέλθει η πτώση ή η αναζωογόνηση. Οι παράγοντες εκείνοι που παίζουν καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση των σταδίων ανάπτυξης είναι οι ντόπιοι κάτοικοι και επιχειρηματίες, οι Έλληνες και ξένοι επενδυτές, οι οργανωτές ταξιδιών, οι ίδιοι οι τουρίστες, καθώς επίσης και η πολιτεία με τα αναπτυξιακά και επενδυτικά προγράμματα (Παρπαίρης, 1995).

Επομένως, είναι σαφές ότι χωρίς αναπτυξιακούς στόχους, που θα ενσωματώνουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη την περιβαλλοντική διάσταση, θα δημιουργούνται προβλήματα, τα οποία όχι μόνο θα αναπαράγονται, αλλά θα οδηγούν συνεχώς σε νέα αδιέξοδα (Χατζηβγέρης, 2003).

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, φαίνεται πως η τουριστική ανάπτυξη της χώρας διανύει το τελευταίο στάδιο του κύκλου ζωής του τουριστικού προϊόντος της (Βαρβαρέσος & Σωτηριάδης, 2002) καθώς το κλασικό ελληνικό τουριστικό πρότυπο, το οποίο εμπεριέχει

τα στοιχεία του ήλιου και της θάλασσας, έχει αρχίσει να πλήττεται λόγω της μαζικής και άναρχης ανάπτυξης του αλλά και λόγω της εμφάνισης νέων ανταγωνιστικότερων προορισμών στη διεθνή αγορά. Συνεπώς, είναι αναγκαίο η τουριστική βιομηχανία στην Ελλάδα να στραφεί στην ανάπτυξη νέων εναλλακτικών μορφών τουρισμού και στην αξιοποίηση νέων ανταγωνιστικότερων πόρων με απώτερο σκοπό την αναζωογόνηση του τόπου.

Σχήμα 1: Ο κύκλος ζωής μιας τουριστικής περιοχής

Πηγή: Butler, R.W. (1980) "The concept of the tourist area life-cycle of evolution: implications for management of resources", *Canadian Geographer*, 24 (1):5-12

2.5 Φέρουσα ικανότητα και τουριστική ανάπτυξη

2.5.1 Ορισμός της φέρουσας ικανότητας

Οι πρώτες αναφορές στην έννοια της χωρικής φέρουσας ικανότητας έγιναν από τον Lowell Sumner το έτος 1936, ο οποίος ανέφερε πως «τα πάρκα δεν μπορούν να δεχτούν απεριόριστο αριθμό επισκεπτών» και ότι η χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων πρέπει να διατηρείται στα όρια της φέρουσας ικανότητας αυτών.

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας αναπτύχθηκε αρχικά με στόχο την περιβαλλοντική προστασία. Έτσι, οι ορισμοί που δόθηκαν γι' αυτήν εστιάζονταν στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορεί να δεχθεί μια περιοχή, χωρίς να υπάρχουν αισθητές και μη αντιστρέψιμες βλάβες στο φυσικό περιβάλλον (οικολογική φέρουσα ικανότητα). Σταδιακά, ωστόσο, η παραπάνω έννοια γενικεύτηκε καθώς ενσωματώθηκε και η λεγόμενη κοινωνική φέρουσα ικανότητα, δηλαδή θέματα που αφορούσαν στα κοινωνικο – πολιτιστικά και οικονομικά στοιχεία της περιοχής. Η φέρουσα ικανότητα σταμάτησε πλέον να ορίζεται μόνο με βάση περιβαλλοντικά κριτήρια. Λαμβάνεται πλέον υπόψη και η ποιότητα της συνολικής εμπειρίας που αποκομίζει τόσο ο επισκέπτης – τουρίστας, όσο και ο ίδιος ο κάτοικος της περιοχής. Αυτό συμβαίνει διότι τα αυξανόμενα επίπεδα χρήσης αλλάζουν τη φύση της ποιότητας των δραστηριοτήτων αναψυχής που προσφέρει μια συγκεκριμένη περιοχή, σε τέτοιο βαθμό που μπορεί να διαφέρει άρδην από αυτήν που αρχικά προσέλκυσε τον επισκέπτη.

Δύο είναι οι βασικοί ορισμοί που προκύπτουν για τη φέρουσα ικανότητα μιας τουριστικής περιοχής, ο ένας αναφέρεται στον τουρίστα και ο άλλος στο μόνιμο κάτοικο. Σύμφωνα με τον πρώτο ορισμό, η φέρουσα ικανότητα εκφράζει το μέγιστο αριθμό των ανθρώπων που μπορούν να “χρησιμοποιούν” μια περιοχή, χωρίς αλλαγή στο φυσικό περιβάλλον και χωρίς υποβάθμιση στην ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών (Mathieson & Wall, 1982). Οι ίδιοι ερευνητές ορίζουν την οικονομική φέρουσα ικανότητα ως «την ικανότητα απορρόφησης τουριστικών δραστηριοτήτων και λειτουργιών, χωρίς να εξοβελίζονται επιθυμητές τοπικές δραστηριότητες», καθώς και την κοινωνική φέρουσα ικανότητα ως «το επίπεδο στο οποίο η τοπική κοινωνία αρχίζει να μην ανέχεται την παρουσία τουριστών». Κανένας από τους συγγραφείς, ωστόσο, δεν κατάφερε να προσδιορίσει με σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να μετρηθούν

οι επιπτώσεις αυτές ή ακόμη περισσότερο τη μεθοδολογία με την οποία θα προσδιοριστούν τα όρια της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής.

Σύμφωνα με το δεύτερο ορισμό, η φέρουσα ικανότητα εκφράζει τον αριθμό των ανθρώπων που μπορούν να επισκέπτονται και να διαμένουν σε μια περιοχή, χωρίς να προκαλούνται αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική και πολιτιστική ζωή των μόνιμων κατοίκων και χωρίς η παρουσία τους να γίνεται ανεπιθύμητη από τους μόνιμους κατοίκους.

Διάφοροι ορισμοί έχουν ακόμα αποδοθεί για την έννοια της φέρουσας ικανότητας από διάφορους μελετητές, όπως αυτός των Middleton και Chamberlain (1997), σύμφωνα με τον οποίο η Φέρουσα Ικανότητα Τουρισμού (ΦΙΤ) ορίζεται ως «..το επίπεδο της ανθρώπινης δραστηριότητας που μια περιοχή μπορεί να φιλοξενήσει, χωρίς να επιδεινωθεί η περιοχή, να επηρεαστούν αρνητικά οι κάτοικοι ή να μειωθεί η ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών».

Ο ορισμός που προτείνει ο Π.Ο.Τ. για τη Φέρουσα Ικανότητα είναι: «Ο μέγιστος δυνατός αριθμός ατόμων που μπορεί να φιλοξενήσει ταυτοχρόνως ένας τουριστικός προορισμός, χωρίς να προκαλείται καταστροφή του φυσικού, οικονομικού, κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος, αλλά και μια μη αποδεκτή μείωση στην ποιότητα της ικανοποίησης των επισκεπτών» (UNEP/MAP/PAP, 1997).

2.5.2 Φέρουσα ικανότητα και τουρισμός

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, όπως έχει ήδη ειπωθεί, απαιτεί ισόρροπη χρήση των οικολογικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και δομημένου περιβάλλοντος πόρων (Κοκκώσης & Παρπαϊρης, 1994). Στην ορθολογική διαχείριση ενός τέτοιου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης μπορεί να συμβάλει η έννοια της φέρουσας ικανότητας λειτουργώντας ως μέσο ελέγχου της τουριστικής ανάπτυξης και αποφυγής των αρνητικών επιπτώσεων αυτής, αναφερόμενη στη «χωρητικότητα» ενός τόπου, στον αριθμό των επισκεπτών που μπορεί να δεχτεί ο τόπος πριν υποστεί σημαντική υποβάθμιση.

Για τον προσδιορισμό της φέρουσας ικανότητας για μια συγκεκριμένη περιοχή, υπάρχουν ορισμένα αντικειμενικά προβλήματα και δυσκολίες. Αυτά προκύπτουν εξαιτίας των διαφορών που υπάρχουν στα αποδεκτά επίπεδα της πληθυσμιακής συγκέντρωσης, στην έλλειψη περιβαλλοντικών δεδομένων καθώς και στις αλλαγές που αφορούν στη διαχείριση της περιοχής και οι οποίες μπορούν να μεταβάλουν τη φέρουσα ικανότητα διαχρονικά (Ροδολάκης & Ιωακειμίδου, 2008).

Άλλα πρακτικά προβλήματα που προκύπτουν κατά τον υπολογισμό της φέρουσας ικανότητας, προέρχονται από τον τρόπο ελέγχου του αριθμού των τουριστών και επισκεπτών, τον τρόπο μέτρησης των επιπτώσεων (βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα), καθώς και από τον προσδιορισμό της χωρικής κλίμακας στην οποία πρέπει να γίνει η χωρική ανάλυση και κατά συνέπεια ο σχεδιασμός και η διαχείριση.

Ακόμα, το γεγονός ότι η έννοια της φέρουσας ικανότητας αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορεί να υποστηρίξει μια περιοχή πριν ακόμα αρχίσει η υποβάθμισή της, θέτει υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο μπορεί να αποτελέσει μια αποδεκτή λύση, ενώ σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη, αφού “φέρει” το σύστημα στα όριά του (Swarbrooke, 1999).

Συνέπεια της αδυναμίας πλήρους και σαφούς προσδιορισμού – υπολογισμού των ορίων της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής, αποτελεί η περαιτέρω διαχείριση των περιοχών εκείνων που έχουν ήδη κορεστεί τουριστικά. Αυτό συμβαίνει διότι το παραγωγικό σύστημα, η κοινωνική δομή και το περιβάλλον αυτών των περιοχών έχουν ήδη αλλοιωθεί, ενώ οι υποδομές και οι διάφοροι πόροι δεν είναι πλέον αρκετοί ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες των τουριστών, με αποτέλεσμα όλο αυτό να αντανakλάται στη μείωση των οικονομικών απολαβών των επιχειρήσεων. Παρόλα αυτά, και ως ένα σημείο, εμπειρικά μπορεί να διαπιστωθεί η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας σε τέτοιες περιοχές (υποβάθμιση της εμπειρίας του επισκέπτη εξαιτίας ρύπανσης, συνωστισμού, ανεπάρκεια νερού, ελλείψεις στη διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων κ.λπ.).

Αντίθετα, σε νέους τουριστικούς προορισμούς, η εφαρμογή της έννοιας φαντάζει περισσότερο εύκολη, καθώς το σύστημα δεν έχει φτάσει ή ξεπεράσει ακόμα τα όριά του

και έτσι μπορεί να τεθεί ένα διαχειριστικό πλαίσιο, βάσει της φέρουσας ικανότητάς τους, ώστε να μην αυξηθεί ανεξέλεγκτα ο αριθμός των τουριστών.

Ένας άλλος παράγοντας που δημιουργεί προβλήματα και επηρεάζει σημαντικά τον υπολογισμό της φέρουσας ικανότητας, αποτελεί η εποχικότητα του τομέα του τουρισμού. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, ένας σημαντικά μεγάλος αριθμός επισκεπτών συγκεντρώνεται σε μια μικρή περιοχή, με αποτέλεσμα οι πιέσεις στους φυσικούς πόρους να εντείνονται σημαντικά. Η τοπική και χρονική αυτή υπερσυγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων, ξεπερνά πολλές φορές τα όρια του ίδιου του συστήματος, δηλαδή την ικανότητά του να απορροφά τις προκαλούμενες αλλαγές χωρίς να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ισορροπίας.

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί η διαφορετική φύση των θεμάτων διαχείρισης που λαμβάνονται σε περιοχές όπου αναπτύσσεται ο συμβατικός τουρισμός και σε αυτές όπου αναπτύσσονται οι νέες μορφές τουρισμού. Στη δεύτερη περίπτωση, το μικρό μέγεθος των ομάδων των τουριστών που συνήθως απαιτείται, βοηθάει στο να μην ξεπεραστεί η φέρουσα ικανότητα της περιοχής (Πίνακας 1).

Η τουριστική φέρουσα ικανότητα, σύμφωνα με τον Swarbrooke (1999), μπορεί να διακριθεί σε:

- ✓ Φυσική Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή.
- ✓ Περιβαλλοντική ή Οικολογική Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν αρχίσουν να προκαλούνται βλάβες στο περιβάλλον ή το οικοσύστημα.
- ✓ Οικονομική Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν αρχίσει να υποφέρει από οικονομικά προβλήματα.
- ✓ Κοινωνικο – πολιτισμική Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων πέρα από τον οποίο επέρχεται κοινωνική αποσύνθεση.

- ✓ «Αντιληπτική» Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν επηρεαστεί αρνητικά η ποιότητα της τουριστικής εμπειρίας.
- ✓ Φέρουσα Ικανότητα Υποδομών, η οποία αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορούν να εξυπηρετήσουν οι υποδομές μιας περιοχής.

Άλλοι ερευνητές, όπως οι Wearing και Neil (1999), αναγνωρίζουν τις παρακάτω μορφές Φέρουσας Ικανότητας:

- ✓ Βιοφυσική (οικολογική) Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στις επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον της περιοχής υποδοχής.
- ✓ Κοινωνικο – πολιτιστική Φέρουσα Ικανότητα, η οποία αναφέρεται στις επιπτώσεις στον πληθυσμό της περιοχής υποδοχής.
- ✓ Φέρουσα Ικανότητα Υποδομών, η οποία αναφέρεται στην ποιότητα της εμπειρίας που αποκομίζουν οι τουρίστες σε σχέση με το επίπεδο των υποδομών της περιοχής υποδοχής.

Τόσο ο Swarbrooke (1999), όσο και οι Wearing και Neil (1999), υποστηρίζουν τη χρησιμότητα αυτού του εργαλείου, αναγνωρίζουν, ωστόσο, και τη μέγιστη δυσκολία εφαρμογής και υπολογισμού του για μια περιοχή.

Μία ακόμα διάκριση μορφών της φέρουσας ικανότητας δίνεται από τον Pearce (1991). Σύμφωνα με τον εν λόγω ερευνητή, η φέρουσα ικανότητα ενός τόπου μπορεί να διακριθεί σε:

- ✓ Φυσική περιβαλλοντική, η οποία με τη σειρά της διακρίνεται σε:
 - Οικολογική, η οποία αφορά την ικανότητα των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων να υποστηρίξουν την τουριστική ανάπτυξη (π.χ. περιορισμοί σε προστατευόμενες περιοχές) και
 - χωρική, η οποία αφορά την ικανότητα των υποδομών να υποστηρίξουν την τουριστική ανάπτυξη και αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορούν να εξυπηρετήσουν οι υποδομές μιας περιοχής.

- ✓ Κοινωνική περιβαλλοντική, η οποία με τη σειρά της διακρίνεται σε:
 - Ψυχολογική, η οποία θεωρεί την ευχαρίστηση του επισκέπτη ως όριο / μέτρο για την ανάπτυξη του τουρισμού και
 - πολιτιστική, η οποία περιγράφει την ανοχή του τοπικού πληθυσμού (π.χ. συμπεριφορά) ή του τόπου (π.χ. αισθητική τοπίου) στον τουρισμό.
- ✓ Οικονομική περιβαλλοντική, η οποία εστιάζεται στη σχέση συγκεκριμένων πόρων της τοπικής οικονομίας ως προς το επίπεδο της τουριστικής της ανάπτυξης.
- ✓ Αντιληπτική, η οποία αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό των ανθρώπων που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν η εμπειρία του τουρίστα αρχίσει να επηρεάζεται αρνητικά.

Προκειμένου να γίνει αναφορά σε ένα πρότυπο μοντέλο βιώσιμου τουρισμού και στην κατάλληλη χρήση του, είναι κρίσιμης σημασίας να εξακριβωθεί πλήρως η βέλτιστη φέρουσα ικανότητα (ή βέλτιστη χρησιμοποίηση τουριστικών περιοχών). Είναι αντιληπτό ότι εάν οι τουριστικές δραστηριότητες σε μία περιοχή ξεπεράσουν τη φέρουσα ικανότητά της, τότε είναι βέβαιο πως θα προκληθούν σημαντικές φυσικές, οικολογικές, αισθητικές, οικονομικές και κοινωνικές αρνητικές επιπτώσεις. Επομένως, είναι δυνατόν σε πολλές περιπτώσεις ο τουρισμός να καταστρέψει τον τουρισμό (Ζιάνκας κ.ά., 2009; Μάστορα, 2010).

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας αλλά και οι διάφοροι τρόποι εφαρμογής της έχουν μελετηθεί και αναλυθεί από ερευνητές σε διάφορα επιστημονικά άρθρα της διεθνούς βιβλιογραφίας. Πιο συγκεκριμένα, οι Simon & Marques (2003) τονίζουν ότι η διαχείριση του αριθμού των τουριστών σε μια περιοχή κρίνεται απαραίτητη. Στις προτάσεις τους, πέρα από το συνεχή έλεγχο του πλήθους των τουριστών, συγκαταλέγονται η προσφορά ποικίλων αξιοθέατων και δραστηριοτήτων έτσι ώστε να μοιράζεται η παρουσία των τουριστών, η εκπαίδευση των τουριστών, καθώς και η σχεδίαση μηχανισμών αύξησης της χωρητικότητας των τουριστών μιας περιοχής.

Τέλος, διαπιστώνεται ότι η φέρουσα ικανότητα χρησιμοποιείται για να συνδυάσει την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, καθώς και να καθορίσει τα ανώτερα επίπεδα ανάπτυξης σε μία περιοχή υποδοχής επισκεπτών.

Πίνακας 1: Κατανομή μορφών τουρισμού, σύμφωνα με το θέμα και το μέγεθος που προσδιορίζουν

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	ΣΥΜΒΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	➤ ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ (3S) ➤ ΟΡΕΙΝΟΣ (ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ) ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	<u>ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ</u> ✓ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ✓ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ✓ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ✓ ΦΥΣΗΣ ✓ ΠΕΡΙΠΑΤΗΤΙΚΟΣ <u>ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ</u> ✓ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ ✓ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ✓ ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ✓ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ✓ ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ/ΥΓΕΙΑΣ ✓ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ✓ ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ✓ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ
ΤΡΟΠΟΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ (ΖΗΤΗΣΗ)	✓ ΜΑΖΙΚΟΣ ✓ ΑΤΟΜΙΚΟΣ ✓ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ✓ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΜΟΣ	✓ ΜΙΚΡΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ✓ ΑΤΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ✓ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΜΕΓΕΘΟΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (ΠΡΟΣΦΟΡΑ)	✓ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΣ ✓ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟΣ	✓ ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΟΣ
ΕΠΙΠΕΔΟ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	ΜΗ ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	✓ ΠΡΑΣΙΝΟΣ ✓ ΗΠΙΟΣ ✓ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΒΙΩΣΙΜΟ ✓ ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ	ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ	ΥΠΕΥΘΥΝΟΤΗΤΑ

Πηγή: ΚΕ.ΠΕ Αιγής Νομαρχιακή Επιχείρηση

2.5.3 Εκτίμηση φέρουσας ικανότητας

Υπάρχουν ορισμένα βήματα που είναι απαραίτητο να ακολουθηθούν, προκειμένου να γίνει σωστή εκτίμηση της Φέρουσας Ικανότητας μιας περιοχής. Αυτά είναι (Trumbic, 2005):

I. Η Φάση Τεκμηρίωσης και Χαρτογράφησης

Σε αυτή τη φάση, γίνεται μια προσπάθεια να συγκεντρωθούν πληροφορίες σχετικά με τα γενικά χαρακτηριστικά της περιοχής (π.χ. πληθυσμός, γεωλογία, κλίμα, φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον κ.λπ.), αλλά και την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής (π.χ. υπάρχουσα πολιτική τουριστικής ανάπτυξης, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της τουριστικής βιομηχανίας κ.λπ.) από κρατικές και ιδιωτικές υπηρεσίες, ακόμα και αναθέτοντας την εύρεση στοιχείων σε ειδικευμένες επιχειρήσεις. Πληροφορίες από τα συστήματα G.I.S. θεωρούνται επίσης πολύ χρήσιμες για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας.

II. Η Φάση Ανάλυσης

Σε αυτή τη φάση, γίνεται ανάλυση όλων εκείνων των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν κατά την πρώτη φάση. Πραγματοποιείται επίσης ανάλυση των υφιστάμενων περιορισμών (μελέτη νόμων που έχουν να κάνουν με τη φύση, τον πολιτισμό, τις πηγές, τον αστικό και φυσικό σχεδιασμό κ.λπ.) και γίνεται εκτίμηση της τουριστικής ζήτησης και προσφοράς. Σκοπός όλων αυτών είναι να βρεθεί ο βαθμός και το είδος της τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και οι περαιτέρω δυνατότητες που μπορούν να δημιουργηθούν στη συγκεκριμένη περιοχή υποδοχής τουριστών.

III. Η Φάση εκτίμησης Φέρουσας Ικανότητας

Μετά την επιλογή του κατάλληλου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης για τη συγκεκριμένη περιοχή, στη φάση αυτή γίνεται η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας και η εφαρμογή της.

IV. Η Φάση εφαρμογής, ελέγχου και προτάσεων

Στην τελική αυτή φάση, αφού γίνει η εφαρμογή και ακολουθηθεί και ο απαραίτητος έλεγχος, διατυπώνονται προτάσεις με σκοπό την περαιτέρω ανάπτυξη με όρους βιωσιμότητας.

Υπάρχουν ορισμένα πρότυπα της φέρουσας ικανότητας, τα οποία έχουν καθοριστεί από τον Π.Ο.Τ. και τα οποία αναφέρονται στην αξιολόγηση που γίνεται από τους «οικοδεσπότες» και τους επισκέπτες σχετικά με τους όρους των αποδεκτών αλλαγών στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον χωρίς να καταστρέφεται η τουριστική αειφορία. Ο Π.Ο.Τ. (1983) υιοθετεί την έκφραση της φέρουσας ικανότητας ως σταθερότυπου σε όρους έντασης της χρήσης του χώρου, με βάση την ξενοδοχειακή πυκνότητα (13 – 35 τ.μ. ανά άτομο) ή την πυκνότητα της ευρύτερης τουριστικής περιοχής (20 – 100 κλίνες ανά εκτάριο μέχρι 200 – 1000). Έχουν αναπτυχθεί και σύνθετες τεχνικές υπολογισμού της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής, είτε με το συνδυασμό παραγόντων και πόρων (φυσικοί πόροι: ανανεώσιμοι και μη, πληθυσμός κ.λπ.) (Ricci, 1976), είτε με τη χρήση πινάκων πολλαπλών επιπτώσεων. Τα μεγέθη μπορούν να τροποποιηθούν ανάλογα με τον τοπικό χαρακτήρα κάθε περιοχής, τη διαθεσιμότητα γης κ.λπ.

Η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας δεν μπορεί να αφορά μόνο ένα συγκεκριμένο μέρος, αλλά μία ολόκληρη τουριστική περιοχή. Για το λόγο αυτό, πρώτα απ' όλα πρέπει να διασαφηνιστούν τα όρια της περιοχής. Ωστόσο, πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι γύρω περιοχές διότι είναι δυνατόν να επιδρούν εξίσου στη φέρουσα ικανότητα της υπό μελέτη περιοχής.

Μία γενική εικόνα της περιοχής μπορεί να δοθεί από πληροφορίες που να αφορούν χαρακτηριστικά, όπως το μέγεθος, το μήκος και τα χαρακτηριστικά των ακτογραμμών, τη γεωλογία, την υδρολογία, τα χαρακτηριστικά των μαρίνων, το κλίμα, την πρόνοια, τη βλάστηση και τα είδη των ζώων, το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, τα συστήματα οικισμών, την κατανομή της τουριστικής χωρητικότητας, τον πληθυσμό, το δίκτυο των μεταφορών και υποδομών, τη διάρθρωση της οικονομίας, την ύπαρξη ή μη φυσικού και αστικού σχεδιασμού, τα γενικά προβλήματα που αφορούν την περιοχή (π.χ.

δημογραφικά), τα αξιοθέατα και την κατηγοριοποίηση ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους (είδος, εποχικότητα, διάρκεια επίσκεψης, ένταση και ευαισθησία του αξιοθέατου).

Επιπλέον, η φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής μπορεί να μετρηθεί σε όρους διαφόρων παραγόντων (Stewart, 1993):

- I. Φυσικοί παράγοντες, οι οποίοι αφορούν στην υπερβολική τροφοδότηση των εγκαταστάσεων.
- II. Οικολογικοί / Περιβαλλοντικοί παράγοντες, οι οποίοι αφορούν στην υποβάθμιση των φυσικών πηγών (περιβαλλοντικό κόστος) (π.χ. αλλαγή στη συμπεριφορά των ζώων, διάβρωση ή αλλαγές στην ποιότητα του νερού).
- III. Αισθητικοί / Αντιληπτικοί / Ψυχολογικοί παράγοντες, οι οποίοι αφορούν στην υποβάθμιση της εμπειρίας αναψυχής των επισκεπτών λόγω συνωστισμού ή υποβάθμισης του περιβάλλοντος.
- IV. Κοινωνικοί παράγοντες, οι οποίοι αφορούν στην εχθρική αντιμετώπιση από μέρους της τοπικής κοινότητας.

Να σημειωθεί ότι η φέρουσα ικανότητα είναι απαραίτητο και χρήσιμο να καθορίζεται σύμφωνα με τις συγκεκριμένες χρήσεις της υπό μελέτη περιοχής και άρα να αφορά συγκεκριμένη περιοχή και συγκεκριμένη χρήση. Να σημειωθεί ακόμη ότι απεριόριστη ανάπτυξη σε οποιοδήποτε προορισμό είναι αδύνατη. Μπορεί, ωστόσο, να έχει κυκλικό χαρακτήρα (Baum, 1998; Butler, 2004). Ειδικότερα, κατά το τελικό στάδιο της στασιμότητας, ή ακόμα και νωρίτερα, αν έχουν εισαχθεί νέα σημαντικά προϊόντα ή συστήματα εμπορίας, ο κύκλος ζωής του τουριστικού προορισμού μπορεί να αρχίσει και πάλι να παρουσιάζει ανάπτυξη. Σε αντίθετη περίπτωση, μπορεί να υπάρξει πτώση (Tooman, 1997).

Εν κατακλείδι, η ανάλυση της φέρουσας ικανότητας, παρόλους τους περιορισμούς, είναι μία από τις βασικότερες μεθόδους στο σχεδιασμό και στη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης, όπου μέσω αυτής επιδιώκεται η βέλτιστη χρήση των τουριστικών πόρων. Η εκτίμησή της πρέπει να συμφωνεί με τις πολιτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη, να ακολουθεί τη μεθοδολογία της Ολοκληρωμένης Διαχείρισης Περιοχών και να λαμβάνει

υπόψη τις σύγχρονες πρακτικές σχεδιασμού τουριστικής ανάπτυξης (UNEP/MAP/PAP1996).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

3.1 Οι προστατευόμενες περιοχές

Το μέγεθος της ποικιλομορφίας που φιλοξενείται στα οικοσυστήματα αποτελεί για τη φύση ανεκτίμητης αξίας φυσικό κεφάλαιο και για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να μεταφέρεται στις επόμενες γενεές χωρίς αλλοιώσεις. (ΕΚΠΑΑ, 2003). Ωστόσο, η επίδραση των δραστηριοτήτων του ανθρώπου στο παρόν και το πρόσφατο παρελθόν αποτέλεσε καταλύτη αρνητικών εξελίξεων, με αποτέλεσμα οι κίνδυνοι για τη διατήρηση της ποικιλίας των ειδών και την κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος συνεχώς να αυξάνονται.

Το μέγεθος της επίδρασης αυτής διαφαίνεται ανάγλυφα από την ακόλουθη διαπίστωση: Σύμφωνα με την αξιολόγηση των οικοσυστημάτων της γης στο τέλος της χιλιετίας που πέρασε¹, η οποία πραγματοποιήθηκε από 1.360 ειδήμονες υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, διαπιστώθηκε ότι η βιοποικιλότητα μειώνεται σε όλα τα επίπεδά της (γενετική, ειδών, οικοσυστημάτων) παγκοσμίως και πως θα χρειαστεί να καταβληθούν «προσπάθειες άνευ προηγουμένου για να επιτευχθεί έως το 2010 ουσιαστική μείωση της απώλειας της βιοποικιλότητας σε όλα τα επίπεδα»².

Ως απώλεια νοείται η μακροπρόθεσμη ή μόνιμη, ποιοτική ή ποσοτική, μείωση των συστατικών στοιχείων της βιοποικιλότητας (π.χ. η εξαφάνιση ενός είδους) ή ο περιορισμός της δυνατότητας των οικοσυστημάτων να παράσχουν συγκεκριμένες υπηρεσίες (π.χ. παραγωγικότητα σε ψάρια, ικανότητα αυτοκάθαρσης του νερού, απορρόφηση του διοξειδίου του άνθρακα της ατμόσφαιρας), λόγω της μη αειφορικής χρήσης τους από τον άνθρωπο. Οι σημαντικότεροι παράγοντες που ευθύνονται για την απώλεια της βιοποικιλότητας και την αλλοίωση των υπηρεσιών που προσφέρουν τα οικοσυστήματα είναι η υποβάθμιση, ο κατακερματισμός και η καταστροφή των ενδιαιτημάτων (π.χ. αλλαγή στις χρήσεις γης, απολήψεις νερού από ποτάμια και

1. Millennium Ecosystem Assessment, 2005. *Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis*. World Resources Institute, Washington, DC. Διαθέσιμο στη διεύθυνση: www.millenniumassessment.org.

2. UNEP/CBD/COP/8/12, 2006. *Summary of the 2nd Global Biodiversity Outlook*. Curitiba, Brazil, 20-31/3/2006.

διευθέτησή τους, καταστροφή του βυθού λόγω αλιευτικών μεθόδων), οι κλιματικές αλλαγές, τα εισβλητικά ξενικά είδη (είδη που έχουν εισαχθεί τυχαία ή από πρόθεση εκτός των ορίων της φυσικής τους εξάπλωσης και κυριαρχούν επί των αυτοχθόνων ειδών), η υπερεκμετάλλευση των ειδών και η ρύπανση (Βέλλα κ.ά., 2011).

Την αποτροπή όλων αυτών των απειλών υπαγορεύει η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην αναπτυξιακή πολιτική κάθε τομέα. Η πρόθεση της Πολιτείας για την προστασία των φυσικών πόρων εκφράζεται με τον αριθμό και την έκταση των προστατευόμενων περιοχών, αλλά και με τα άμεσα μέτρα αποκατάστασης των φυσικών οικοσυστημάτων (ΕΚΠΑΑ, 2003).

Σύμφωνα με τον ορισμό που έχει δοθεί από τη Διεθνή Ένωση για την Προστασία της Φύσης και των Φυσικών Πόρων (IUCN, 1994 στο Furze et al, 1996: 26), και ο οποίος είναι ο συνηθέστερα χρησιμοποιούμενος ορισμός, ως *«προστατευόμενη περιοχή»* ορίζεται: *“Μία χερσαία ή/και θαλάσσια έκταση με ιδιαίτερα οικολογικά ή και τοπικά χαρακτηριστικά αφιερωμένη στην προστασία και διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και των φυσικών και συναφών πολιτιστικών πόρων για τις παρούσες και τις μελλοντικές γενιές, η οποία υπόκειται σε ειδικό καθεστώς διαχείρισης με νομικά μέσα ή άλλους αποτελεσματικούς τρόπους”* (IUCN, 1994. *Guidelines for Protected Area Management Categories*. CNPPA with the assistance of WCMC. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK).

Αντίστοιχα, αν και όχι με τόση σαφήνεια, στο άρθρο 2 της Σύμβασης του Ρίο για τη Βιολογική Ποικιλότητα, υιοθετείται ο ακόλουθος ορισμός:

«Προστατευόμενη περιοχή είναι μια γεωγραφικά διακριτή έκταση, η οποία οριοθετείται, θεσμικά ή ρυθμιστικά, και υπόκειται σε διαχείριση ώστε να επιτυγχάνονται συγκεκριμένοι στόχοι διατήρησης».

Ιστορικά, η τρέχουσα έννοια της οριοθέτησης μιας περιοχής και της προστασίας του περιβάλλοντός της μέσω της ρύθμισης των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων, συνδέεται με αναφορές στην αρχαία Ινδία, όπου μεγάλες εκτάσεις αφήνονταν ανεκμετάλλευτες κατά περιόδους, ώστε να αναγεννώνται οι φυσικοί πόροι (Καραβέλλας κ.α., 2003), ενώ

στη μεσαιωνική Ευρώπη, εκτενείς δασικές εκτάσεις διαφυλάσσονταν ως κυνηγότοποι των λίγων προνομιούχων της εποχής.

Οι λόγοι κήρυξης μιας περιοχής ως προστατευόμενης, θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα εξής: προώθηση της επιστημονικής έρευνας, προστασία των οικολογικών αξιών, διατήρηση των ειδών και της γενετικής ποικιλότητας, διατήρηση των περιβαλλοντικών και οικολογικών λειτουργιών, προστασία των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων, ικανοποίηση υπαίθριας αναψυχής, περιβαλλοντική εκπαίδευση και ενημέρωση, αιεφορική χρήση των πόρων από τα φυσικά οικοσυστήματα, διατήρηση των πνευματικών και παραδοσιακών δραστηριοτήτων στην περιοχή (Μπίτος, 2009; Πάϊκου, 2005).

Η δημιουργία τέτοιων περιοχών είναι πλέον διεθνώς το πιο θεσμοθετημένο μέσο διατήρησης φυσικών οικοσυστημάτων ή/και πολιτιστικής κληρονομιάς (Βούτσινος, 2009). Έτσι, σε πολλά κράτη σε όλο τον κόσμο έχει νομικά κατοχυρωθεί η προστασία συγκεκριμένων περιοχών με στόχο τη διατήρηση των οικοσυστημάτων που αυτές περιέχουν.

Η κάθε προστατευόμενη περιοχή χαρακτηρίζεται από τα δικά της μοναδικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Επομένως, τα μέσα και η διαχείριση που εφαρμόζονται σε μία τέτοια είναι σημαντικό να διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Υπάρχουν περιοχές που περιλαμβάνουν αδιατάραχτα φυσικά οικοσυστήματα και άλλα ανθρωπογενή, τοπία με ιδιαίτερη αξία ή και συνδυασμό των παραπάνω χαρακτηριστικών. Ανάλογα, λοιπόν, με τις ανάγκες της κάθε περιοχής καθορίζονται διαφορετικοί σκοποί, διαφορετικής έντασης σε κάθε περίπτωση (Χατζηστάθη & Ισπικούδη, 1995).

Στη διαδικασία σχεδιασμού και δημιουργίας των προστατευόμενων περιοχών υπάρχουν πολλές παράμετροι που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Εξαιρετικά σημαντική είναι η εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στη διαχείριση των περιοχών (Badalamenti et al., 2000), γεγονός που συμβάλλει στην επίτευξη των στόχων, στην αποφυγή συγκρούσεων στην περιοχή, αλλά και στην ουσιαστική ενσωμάτωση του ανθρώπου στο περιβάλλον. Στην Ελλάδα, αυτή μπορεί να διασφαλιστεί και από νομική άποψη, μέσω των φορέων διαχείρισης της κάθε προστατευόμενης περιοχής (Λάγιου, 2005; Γκουβέρος, 2010).

Επίσης, σημαντικά θέματα είναι η οριοθέτηση και ο χαρακτηρισμός της περιοχής σε ζώνες ανάλογα με τα περιβαλλοντικά της χαρακτηριστικά και τους στόχους της διαχείρισης, το μέγεθος της περιοχής (διαμάχη SLOSS: Single Large Or Several Small), το ιδιοκτησιακό καθεστώς, η ένταξη των προστατευόμενων περιοχών σε δίκτυο, η ύπαρξη φυσικών διαδρομών (corridors) για την αποφυγή οικολογικής απομόνωσης, αλλά και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας που θα ρυθμίζει τα σχετικά θέματα των προστατευόμενων περιοχών.

3.2 Οι προστατευόμενες περιοχές – Θεσμικό πλαίσιο

3.2.1 Διεθνές πλαίσιο

Η ανάγκη για προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος έχει, εμφανώς, αναγνωριστεί από τη διεθνή κοινότητα. Ο θεσμός των προστατευόμενων περιοχών αποτελεί ένα βασικό εργαλείο για την προστασία του περιβάλλοντος. Εντός των ορίων των προστατευόμενων περιοχών δεν επιδιώκεται απλά η προστασία και διατήρηση των βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων τους, αλλά και η παράλληλη εξυπηρέτηση όλων των λειτουργιών, αξιών και δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σ' αυτές, στο βαθμό βέβαια που δεν παραγνωρίζεται ο πρωταρχικός τους ρόλος στη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος (Ταυλαράκη, 2003).

Οι προστατευόμενες περιοχές ως θεσμικό και λειτουργικό μέσο (“εργαλείο”) προστασίας της φύσης έχουν μια ιστορία ενάμισι αιώνων περίπου σε διεθνές επίπεδο. Πράγματι, από τα τέλη του 19ου αιώνα εμφανίζεται μία γενικευμένη τάση για δημιουργία συλλογών και μουσείων, όχι μόνο αρχαιολογικών αλλά και φυσικής ιστορίας. Τότε ακριβώς δημιουργείται το πρώτο κύμα συνειδητοποίησης των καταστροφών που επέρχονται στη φύση και στα φυσικά οικοσυστήματα από την επέκταση των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Η σκέψη για τη διατήρηση των φυσικών μορφών και σχηματισμών, καθώς και των “μνημείων της φύσης” οδηγεί στη δημιουργία των πρώτων “φυσικών πάρκων”, δηλαδή εκτεταμένων ζωνών προστασίας όπου απαγορεύεται οποιαδήποτε αξιοποίηση και λειτουργούν ως “φυσικά αποθέματα” (Reserves Naturelles). Οι πρώτες εφαρμογές αυτής της τάσης πραγματοποιούνται στη Γαλλία του Ναπολέοντα του 3ου

(δάσος Fontainebleau) και στις Η.Π.Α. το 1872 (Εθνικό Πάρκο Yellowstone) που υπήρξαν και οι πρόδρομοι των σημερινών προστατευόμενων περιοχών³.

Τα θέματα που σχετίζονται με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα προκύπτουν, τόσο από τις εθνικές επιταγές και πολιτικές στο θέμα της προστασίας και διαχείρισης του περιβάλλοντος, όσο και από τις διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας μέσω των Συνθηκών και Συμβάσεων που έχει κυρώσει και σχετίζονται με περιβαλλοντικά θέματα.

Ακολουθεί μία σύντομη παρουσίαση των Διεθνών Συνθηκών και Συμβάσεων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τη διαχείριση του περιβάλλοντος και το καθεστώς των προστατευόμενων περιοχών.

A. Σύμβαση για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς (Παρίσι, 1972)

Η Γενική Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για την Εκπαίδευση, την Επιστήμη και τον Πολιτισμό (UNESCO) που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1972, καθιέρωσε ένα σύστημα συλλογικής προστασίας της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς περιοχών με ιδιαίτερα σημαντική παγκόσμια αξία⁴. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Νόμο 1126/1981.

B. Πρόγραμμα «Άνθρωπος και Βιόσφαιρα» (MAB)

Το πρόγραμμα «Άνθρωπος και Βιόσφαιρα»⁵ ξεκίνησε το 1971 υπό την αιγίδα της UNESCO, με στόχο τη δημιουργία ενός παγκόσμιου δικτύου εθνικών πάρκων όπου καθένα θα ανήκε σε μία ή περισσότερες κατηγορίες. Η Ελλάδα έχει εντάξει στο πρόγραμμα την περιοχή του Εθνικού Δρυμού του Ολύμπου και την περιοχή του Εθνικού Δρυμού Σαμαριάς.

³Πέρα από το δάσος του Fontainebleau, τα πρώτα εννέα (9) πραγματικά εθνικά πάρκα της Ευρώπης δημιουργήθηκαν στη Σουηδία που χαρακτηρίζεται ως μία πρωτοπόρος χώρα στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Η Ελβετία επίσης δημιούργησε το 1914 το πρώτο αλπικό πάρκο. Στη συνέχεια ακολούθησαν άλλες, όπως η Φιλανδία, η Ιρλανδία κ.λπ. Σήμερα, σε όλη την (γεωγραφική) Ευρώπη υπάρχουν περίπου 300 εθνικά πάρκα ενώ σε όλο τον κόσμο έχουν ιδρυθεί 2000 εθνικά πάρκα περίπου.

⁴Πηγή: www.ornithologiki.gr/gr/sppe/grpher.htm, Ν. 1126 (ΦΕΚ 32 Α/10-2-1981)

⁵ Πηγή: www.ornithologiki.gr/gr/sppe/grpbio.htm

Γ. Σύμβαση για την Προστασία των Διεθνούς Ενδιαφέροντος Υγροτόπων ίδια ως Υγροβιότοπων (Σύμβαση Ραμσάρ, 1971)

Η Σύμβαση Ραμσάρ υπογράφηκε στο Ιράν το 1971 και επικυρώθηκε με το ΝΔ 191/74 (ΦΕΚ 350/Α/1974) «Περί κυρώσεως της Σύμβασης Ραμσάρ» και τροποποιήθηκε με το Ν.1950/91 (ΦΕΚ 84/Α/1991) «Περί κυρώσεως των τροποποιήσεων της Σύμβασης Ραμσάρ». Υπεύθυνη υπηρεσία για τους υγροτόπους Ραμσάρ είναι η Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος του ΥΠΕΚΑ.

Η Ελλάδα, στο πλαίσιο της Σύμβασης, χαρακτήρισε 11 υγροτόπους ως Διεθνούς Σημασίας, οι οποίοι έχουν συνολική έκταση 167.301 εκτάρια. Η συνολική τους έκταση αντιστοιχεί στο 0,85% της συνολικής χερσαίας έκτασης της χώρας, ενώ το θαλάσσιο τμήμα τους καταλαμβάνει έκταση ίση με 55.617 εκτάρια. Οι υγρότοποι Ραμσάρ έχουν συμπεριληφθεί στις προτεινόμενες για ένταξη περιοχές στο Δίκτυο NATURA 2000.

Δ. Η συνθήκη CITES

Η Σύμβαση CITES αφορά το διεθνές εμπόριο ειδών και δειγμάτων της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας που κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Τα μέρη της Σύμβασης έχουν συμφωνήσει στην τήρηση και εφαρμογή ενιαίων κανόνων και συγκεκριμένων διαδικασιών διακίνησης και εμπορίας των ανωτέρω ειδών, προκειμένου να προστατευτούν, σε παγκόσμιο επίπεδο, είδη της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας που κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Τη Σύμβαση CITES, αρχικά "Σύμβαση της Ουάσιγκτον" (1973), έχουν υπογράψει μέχρι σήμερα 145 χώρες.

Ε. Σύμβαση της Βόννης για τη διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών της Άγριας Πανίδας (Βόννη, 1979)

Η Σύμβαση της Βόννης για τη διατήρηση των αποδημητικών ειδών της άγριας πανίδας, υπογράφηκε στη Βόννη στις 23 Ιουνίου 1979 και τέθηκε σε ισχύ την 1η Νοεμβρίου 1983. Η Σύμβαση έχει ως σκοπό την προστασία και διατήρηση των αποδημητικών ειδών της άγριας πανίδας, καθώς είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα σε κινδύνους, όπως στη συρρίκνωση των βιοτόπων αναπαραγωγής, στο υπερβολικό κυνήγι κατά τις μεταναστευτικές διαδρομές και στην υποβίβαση των περιοχών διατροφής. Η Σύμβαση

της Βόννης παρέχει το πλαίσιο διεθνούς συνεργασίας, καθώς για την επιβίωση των ειδών αυτών απαιτείται συνεργασία και συντονισμένη δράση από όλα τα Κράτη της ζώνης εξάπλωσής τους. Ο κυρωτικός νόμος της Σύμβασης της Βόννης για την Ελλάδα είναι ο Νόμος 2719/1999 (ΦΕΚ 106 Α/26-5-1999).

ΣΤ. Σύμβαση για τη Διατήρηση της Άγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων της Ευρώπης (Βέρνη, 1979)

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, συμμετέχοντας στον προβληματισμό για την προστασία της άγριας ζωής, υιοθέτησε το 1979 τη Σύμβαση για τη Διατήρηση της Άγριας Ζωής και των Φυσικών Οικοτόπων, γνωστή και ως Σύμβαση της Βέρνης, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1982. Η Σύμβαση παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ για τη διατήρηση των άγριων πουλιών, αλλά το πεδίο εφαρμογής της είναι ευρύτερο και αφορά όλα τα είδη άγριας χλωρίδας και πανίδας, με ιδιαίτερο βάρος σε αυτά που θεωρούνται ευάλωτα και κινδυνεύουν με εξαφάνιση, καθώς και τους οικοτόπους τους. Η κύρωση της Σύμβασης από την Ελλάδα έγινε με το Νόμο 1335/1983 (ΦΕΚ Α /14-3-1983).

Ζ. Σύμβαση για την Προστασία της Μεσογείου Θάλασσας (Σύμβαση της Βαρκελώνης, 1976)

Η Σύμβαση για την Προστασία της Μεσογείου Θάλασσας από τη ρύπανση υπογράφηκε το 1976 και είχε ως σκοπό την πρόληψη, ελάττωση και καταπολέμηση της θαλάσσιας ρύπανσης. Η Συνθήκη κυρώθηκε με το Νόμο 855/1978 (ΦΕΚ 235 Α/23-12-1978) από την Ελλάδα.

Η. Σύμβαση για τη βιολογική ποικιλότητα (Rio de Janeiro, 1992)

Στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών «Για το περιβάλλον και την ανάπτυξη», που πραγματοποιήθηκε στο Rio de Janeiro από τις 3 έως τις 14 Ιουνίου 1992, υπογράφηκε η Σύμβαση για τη βιολογική ποικιλότητα. Στόχος της Σύμβασης, σύμφωνα με το Άρθρο 1, είναι η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, η αειφορική χρήση των συστατικών της και ο δίκαιος και ισότιμος καταμερισμός των πλεονεκτημάτων που μπορεί να προκύψουν από αυτήν. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση με το Νόμο 2204/1994 (ΦΕΚ 59 Α/15-4-1994).

3.2.2 Κοινοτικό πλαίσιο

Το πρώτο νομοθετικό κείμενο περιβαλλοντικής πολιτικής, πολύ πριν η περιβαλλοντική διάσταση ενσωματωθεί σε όλες τις πολιτικές της Ε.Ε., αποτελεί η **Οδηγία για τη Διατήρηση των Άγριων Πουλίων της ΕΟΚ⁶ (Οδηγία 79/409/ΕΟΚ)**. Σκοπός της Οδηγίας είναι η λήψη των αναγκαίων μέτρων από τα κράτη μέλη, ώστε να διατηρηθεί ο πληθυσμός των ειδών της άγριας ορνιθοπανίδας σε τέτοιο επίπεδο, ώστε να ανταποκρίνεται στις οικολογικές, επιστημονικές και πολιτιστικές απαιτήσεις, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τις οικονομικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες του ανθρώπου (Άρθρο 2).

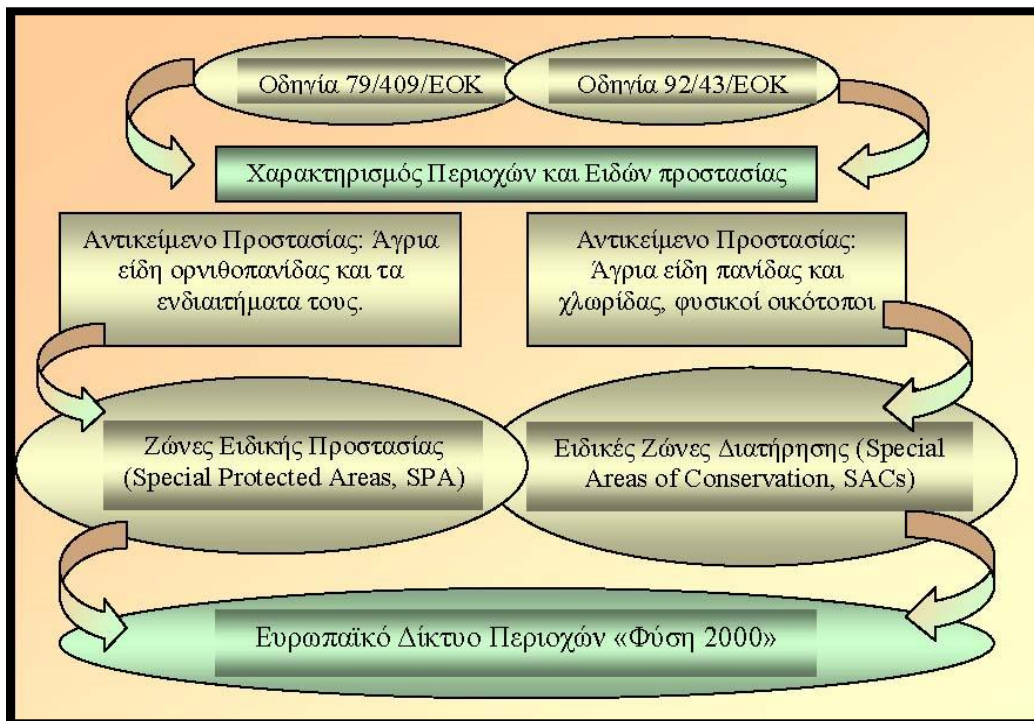
Σχεδόν παράλληλα με τη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα που υπογράφηκε στο Ρίο, εκδόθηκε και η **Οδηγία 92/43/ΕΟΚ** του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για **τη Διατήρηση των Φυσικών Οικοτόπων καθώς και της Άγριας Πανίδας και Χλωρίδας** (Γκάσης, 2003).

Η Οδηγία αυτή προέκυψε εξαιτίας της συνεχούς υποβάθμισης των φυσικών οικοτόπων και της ταυτόχρονης αύξησης του αριθμού των σοβαρά απειλούμενων άγριων ειδών. Κρίθηκε, επομένως, αναγκαίο να ληφθούν, σε κοινοτικό επίπεδο, μέτρα για τη διατήρησή τους, δεδομένου ότι οι απειλούμενοι οικότοποι και τα απειλούμενα είδη αποτελούν τμήμα της φυσικής κληρονομιάς της Κοινότητας και τα απειλούμενα στοιχεία είναι γενικά διασυννοριακής φύσεως. Επίσης, λαμβανομένων υπόψη των απειλών που υφίστανται ορισμένοι τύποι φυσικών οικοτόπων και ορισμένα είδη, είναι αναγκαίο να χαρακτηριστούν ως οικότοποι και είδη προτεραιότητας, ώστε να ληφθούν ταχέως μέτρα για τη διατήρησή τους. Τέλος, προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποκατάσταση ή η διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και των ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος σε ικανοποιητικό επίπεδο, πρέπει να χαρακτηριστούν Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Special Areas of Conservation, SACs), ώστε να υλοποιηθεί ένα συνεκτικό ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο, σύμφωνα με ένα καθορισμένο χρονοδιάγραμμα. Το δίκτυο αυτό είναι το δίκτυο ‘Φύση 2000’ (‘Natura 2000’).

⁶Το πλήρες κείμενο της Οδηγίας με τις τροποποιήσεις που έχουν γίνει μέχρι σήμερα βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://europa.eu.int/eur-lex/el/consleg/pdf/1979/el_1979L0409_do_001.pdf

Στο Σχήμα 2 δίνεται γραφικά η συνάφεια των Οδηγιών 79/409/ΕΟΚ και 92/43/ΕΟΚ: και οι δύο Οδηγίες αφορούν είδη και τους βιοτόπους τους και προβλέπουν θεσμικά εργαλεία για τη διαχείριση των περιοχών προστασίας. Ουσιαστικά, η Οδηγία για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, αποτελεί συνέχεια και διεύρυνση της Οδηγίας για τη διατήρηση των άγριων πουλιών, και εφαρμογή αντίστοιχων μεθόδων για όλα τα είδη και τους οικοτόπους που απειλούνται με βάση τα επιστημονικά διαθέσιμα δεδομένα.

Σχήμα 2: Το δίκτυο περιοχών «Φύση 2000» με βάση τις Οδηγίες 79/409/ΕΟΚ και 92/43/ΕΟΚ

Πηγή: Βλαχόπουλος, Ν. (2012), *Φορείς διαχείρισης Οικοσυστημάτων, περιοχών Natura 2000 - Γεωπάρκα: Προβλήματα – Μελέτες περίπτωσης – Συγκριτική αξιολόγηση Φορέων Διαχείρισης*, Διπλωματική Εργασία, Σχολή θετικών επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

3.2.3 Εθνικό πλαίσιο

Α. Το Σύνταγμα της Ελλάδας

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, μετά και την τελευταία αναθεώρησή του το 2001, θέτει γενικές αρχές και κατευθύνσεις για τα θέματα του περιβάλλοντος, της χωροταξίας και

της πολεοδομίας. Συγκεκριμένα στο Άρθρο 24, γίνεται αναφορά για την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, η οποία αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στην προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων. Στο ίδιο Άρθρο ρυθμίζονται θέματα που αφορούν στη χωροταξική αναδιάρθρωση της χώρας, στην οικιστική της ανάπτυξη αλλά και σε θέματα που αφορούν το πολιτιστικό περιβάλλον, όπως μνημεία, παραδοσιακές περιοχές και παραδοσιακά στοιχεία, που επίσης προστατεύονται από το Κράτος.

Με την αναθεώρηση του Άρθρου 24 γίνεται για πρώτη φορά ρητή αναφορά στην αρχή της αειφορίας «... για τη διαφύλαξη – του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος – το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας» (Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, ΦΕΚ 160/16.10.1986 Α' Τεύχος).

Η αναγνώριση της έννοιας της αειφορίας ως συνταγματικής αρχής έχει σημαντικές συνέπειες γιατί από τη φύση της η αρχή αυτή διεισδύει στην άσκηση δικαιωμάτων και στην τήρηση άλλων αρχών, που επίσης κατοχυρώνονται συνταγματικά, όπως η ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, η εξασφάλιση συνθηκών απασχόλησης για τους πολίτες, η ενίσχυση της περιφερειακής ανάπτυξης, η διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης και η αξιοποίηση του εθνικού πλούτου. Επομένως, οι διατάξεις του Συντάγματος που ρυθμίζουν τα παραπάνω θέματα επιβάλλεται να ερμηνεύονται με τρόπο εναρμονισμένο προς την αρχή της αειφορίας (Μενουδάκος, 2002).

Β. Ρυθμίσεις περί δασών και δασικών εκτάσεων

Οι πρώτες προσπάθειες προστασίας και διαχείρισης του φυσικού περιβάλλοντος μέσω θεσμικών εργαλείων, εφαρμόστηκαν στα πλαίσια της δασικής νομοθεσίας (Βασιλάκη, 2002). Η πρώτη κωδικοποίηση της δασικής νομοθεσίας έγινε το 1929 με το Νόμο 4273/1929, ο οποίος περιλαμβάνει τη δημιουργία του θεσμού των «Προστατευτικών Δασών», όπου κρίνεται για εδάφη «η άνευ όρων φύλαξη απαραίτητη, χάριν του κρατικού και κοινού καλού». Στον ίδιο νόμο καθιερώνεται ο θεσμός της «Δασικής Αστυνομικής Διάταξης», σύμφωνα με τον οποίο ο οικείος δασάρχης μετά από έγκριση του νομάρχη

«... δύναται για λόγους δασοπονικούς, προστατευτικούς, τουριστικούς, αισθητικούς και εν γένει κοινής ωφελείας να ρυθμίσει ή περιορίσει μέχρι πλήρους απαγορεύσεως κατά χώρον, χρόνον και τρόπον πάσαν άνευ αδείας υλοτομίας, συλλογής, κλάδευσιν ή εκκρίζωσιν παντός δένδρου, θάμνου, φρυγάνου και χόρτου φυομένων εντός γεωργικών ή δενδροκομικώς καλλιεργούμενων εκτάσεων, χορτολιβαδίων, μερικώς δασοσκεπών εκτάσεων και δασών δημοσίων ή μη».

Στη συνέχεια εκδίδεται ο Νόμος 856/1937, στον οποίο προβλέπεται η ίδρυση Εθνικών Δρυμών στη χώρα, ως περιοχών με ειδικό καθεστώς προστασίας που αποσκοπούν στην «προστασία της χλωρίδας, βελτίωση και αύξηση της πανίδας, διατήρηση των γεωμορφολογικών σχηματισμών, προστασία των φυσικών καλλονών, ανάπτυξη του τουρισμού και διενέργεια επιστημονικών (ιδιαίτερα φυτογεωγραφικών) και δασικών ερευνών». Βάσει του παραπάνω Νόμου δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα επτά Εθνικοί Δρυμοί, με πρώτο αυτόν του Ολύμπου το 1938, ακολούθησε το 1939 ο Εθνικός Δρυμός του Παρνασσού, το 1961 αυτός της Πάρνηθας και στη συνέχεια του Αίνου, της Σαμαριάς, της Οίτης και της Βάλια – Κάλντα (Κασιούμης, 1994).

Οι ρυθμίσεις για τα δάση συμπληρώνονται με το Νόμο 998/1979, που αφορά την προστασία δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας, στον οποίο προβλέπεται ότι οι προστατευόμενες περιοχές, στις οποίες περιλαμβάνονται και οι υγράτοποι, τίθενται υπό το προστατευτικό καθεστώς που ισχύει για τα δάση και τις δασικές εκτάσεις.

Γ. Νόμος για την Προστασία του Περιβάλλοντος

Ο πρώτος Νόμος με περιβαλλοντική κατεύθυνση, τουλάχιστον θεωρητικά, είναι ο Νόμος 360/1976 «Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος». Για πρώτη φορά σε αυτό το Νόμο, ορίζεται το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, καθώς και ο όρος προστασία του περιβάλλοντος. Ο Νόμος 360/1976 παρέμεινε ανενεργός, λόγω συνειδητής πολιτικής επιλογής, αλλά και διαφοροποίησης των συνθηκών που τον δημιούργησαν σε επιστημονικό, πολιτικό, κοινωνικό και αναπτυξιακό επίπεδο (Μπεριάτος, 1999).

Το θεσμικό κενό στο θέμα του περιβάλλοντος κάλυψε ο Νόμος 1650/1986 «Για την Προστασία του Περιβάλλοντος». Πρόκειται για το νόμο – πλαίσιο για το περιβάλλον,

όπου ρυθμίζονται σφαιρικά θέματα που άπτονται του περιβάλλοντος. Αντίστοιχους νόμους – πλαίσια είχαν ήδη αποκτήσει πολλά ευρωπαϊκά κράτη από τη δεκαετία του 1970, γεγονός που συντέλεσε στην αρτιότητα της ελληνικής έκδοσης λόγω και της συσσωρευμένης εμπειρίας των άλλων χωρών (Μπεριάτος, 1999).

Το κεφάλαιο Δ του Νόμου 1650 αφορά στην προστασία της φύσης και του τοπίου, όπου ορίζονται τα αντικείμενα προστασίας και διατήρησης, καθώς και οι κατηγορίες προστασίας που εισάγει ο Νόμος αυτός. Οι κατηγορίες αυτές είναι οι **περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης** στις οποίες απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα, οι **περιοχές προστασίας της φύσης** στις οποίες προστατεύεται το φυσικό περιβάλλον από κάθε δραστηριότητα ή επέμβαση που είναι δυνατό να μεταβάλει ή να αλλοιώσει τη φυσική κατάσταση, σύνθεση ή εξέλιξή του, **τα εθνικά πάρκα, οι προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί και διατηρητέα μνημεία της φύσης, τα προστατευόμενα τοπία** και τέλος **οι περιοχές οικοανάπτυξης** στις οποίες επιδιώκεται η προστασία και η βελτίωση των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών τους, καθώς και η ενίσχυση των παραδοσιακών ασχολιών και δραστηριοτήτων της τοπικής οικονομίας.

Η παρακολούθηση και αξιολόγηση στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, καθώς και οι κανονισμοί διοίκησης και λειτουργίας και τα σχέδια διαχείρισης της περιοχής, που προβλέπεται στο Νόμο, θα γίνονται είτε από το φορέα διαχείρισης των περιοχών, εφόσον έχει συσταθεί, είτε από τις υπηρεσίες ή τα νομικά πρόσωπα στα οποία έχει ανατεθεί η σχετική αρμοδιότητα.

Δ. Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη – Σύσταση Φορέων Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών

Καρπός μιας πολυετούς και επίπονης προσπάθειας επιστημονικής επεξεργασίας και δημοσίου διαλόγου που ξεκίνησε το Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων το 1994 και ολοκληρώθηκε το 1998, αποτέλεσε ο Νόμος 2742/1999 «Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (Γιαννακούρου, 1999).

Ο Νόμος αυτός καταργεί τις διατάξεις του 360/1976 «Περί Χωροταξίας και Περιβάλλοντος», όπως τροποποιήθηκαν και συμπληρώθηκαν μεταγενέστερα, και

ουσιαστικά τον αντικαθιστά. Στο πρώτο μέρος ο Νόμος 2742/1999 ρυθμίζει θέματα που σχετίζονται με το χωροταξικό σχεδιασμό, όπως τους γενικούς στόχους, τις αρχές, τα όργανα του χωροταξικού σχεδιασμού, αλλά και τα μέσα και τους μηχανισμούς άσκησης και εφαρμογής του. Το κεφάλαιο Ε του Νόμου, και συγκεκριμένα τα άρθρα 15-17, αφορούν τη διοίκηση και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών.

Καθιερώνεται ειδική και ενιαία μορφή των φορέων διαχείρισης των περιοχών προστασίας της φύσης και του τοπίου που χαρακτηρίζονται και οριοθετούνται σύμφωνα με το Ν. 1650/1986, αλλά και των περιοχών που έχουν χαρακτηριστεί ως Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (Special Areas of Conservation), με βάση την Οδηγία 92/43 και την ενσωμάτωσή της στο Ελληνικό Δίκαιο.

Τέλος, ο Νόμος 2742/1999 ενισχύει το ρόλο της Επιτροπής «Φύση 2000», η οποία είχε συσταθεί με την κοινή υπουργική απόφαση 33318/3028/28-12-1998 (ΚΥΑ ενσωμάτωσης στο ελληνικό δίκαιο της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας). Έτσι, η Επιτροπή «Φύση 2000» ενεργεί και ως Εθνική Επιτροπή Προστατευόμενων Περιοχών με σκοπό το συντονισμό, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των διαδικασιών προγραμματισμού, οργάνωσης και λειτουργίας του Εθνικού Συστήματος Διοίκησης και Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών (Νόμος 2742/ΦΕΚ 207/Α'/07.10.1999 «Χωροταξικός Σχεδιασμός και αειφόρος ανάπτυξη & άλλες διατάξεις»).

Ε. Νόμος για τη Διατήρηση της Βιοποικιλότητας (Ν. 3937/2011)

Ο Ν. 1650 δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει τα θέματα που σχετίζονταν με το περιβάλλον σε ικανοποιητικό και πρακτικό επίπεδο, εξαιτίας του χαμηλού βαθμού εφαρμογής του (Κουτράκης, 2011). Οι διατάξεις που εφαρμόστηκαν, με καθυστέρηση μάλιστα που υπερβαίνει κατά πολύ τη δεκαετία, αφορούσαν κυρίως τα άρθρα 18, 19 και 21 για την ίδρυση και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και αυτό συνέβη κατά μείζονα λόγο υπό την πίεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ο νόμος όμως αυτός δεν κάλυπτε την ανάγκη για ολοκληρωμένη προστασία του βιολογικού πλούτου της Ελλάδας, ενώ έπρεπε να προσαρμοστεί στα σύγχρονα δεδομένα και πρότυπα.

Ο νόμος για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας (Ν.3937/2011), συστηματοποιεί και εκσυγχρονίζει το εθνικό σύστημα προστατευόμενων περιοχών, ενσωματώνοντας όλες τις κατηγορίες σε ένα συνεκτικό πλαίσιο. Τροποποιώντας τα σχετικά άρθρα του ν. 1650/1986, ο νόμος για τη βιοποικιλότητα εντάσσει όλες τις κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών σε ένα ενιαίο Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών, με κεντρικό συντονιστή το ΥΠΕΚΑ. Επιλύει έτσι ένα χρόνιο πρόβλημα πολυδιάσπασης της αρμοδιότητας για τις προστατευόμενες περιοχές μεταξύ πολλών υπηρεσιών και υπουργείων (Αιτιολογική Έκθεση Σχέδιο Νόμου «Διατήρηση της βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις»).

Οι κατηγορίες προστασίας που αποτελούν το Εθνικό Σύστημα Προστατευόμενων Περιοχών, σύμφωνα με το Ν. 3937/2011, είναι οι εξής (Νάντσου κ.ά., 2011):

- ✓ Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης
- ✓ Περιοχή προστασίας της φύσης
- ✓ Φυσικό Πάρκο (Εθνικό Πάρκο ή Περιφερειακό Πάρκο)
- ✓ Περιοχές προστασίας οικοτόπων και ειδών
- ✓ Προστατευόμενα τοπία και στοιχεία τοπίου ή προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί

3.2.4 Το Δίκτυο Natura 2000 στην Ελλάδα

Το Δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, το οποίο φιλοξενεί φυσικούς τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελείται από δύο κατηγορίες περιοχών: Τις «Ζώνες Ειδικής Προστασίας (ΖΕΠ)» (στα αγγλικά: Special Protection Areas - SPA) για την Ορνιθοπανίδα, όπως ορίζονται στην Οδηγία 79/409/ΕΚ, και τους «Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ)» (στα αγγλικά: Sites of Community Importance - SCI) όπως ορίζονται στην Οδηγία 92/43/ΕΚ (ΥΠΕΚΑ, 2011).

Η Ελλάδα, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πήρε μέρος στο πανευρωπαϊκό πρόγραμμα για την ίδρυση του δικτύου NATURA 2000, το 1992 (Apostolopoulou & Pantis, 2009). Η **καταγραφή των τόπων** που πληρούν τα κριτήρια της παρουσίας τύπων

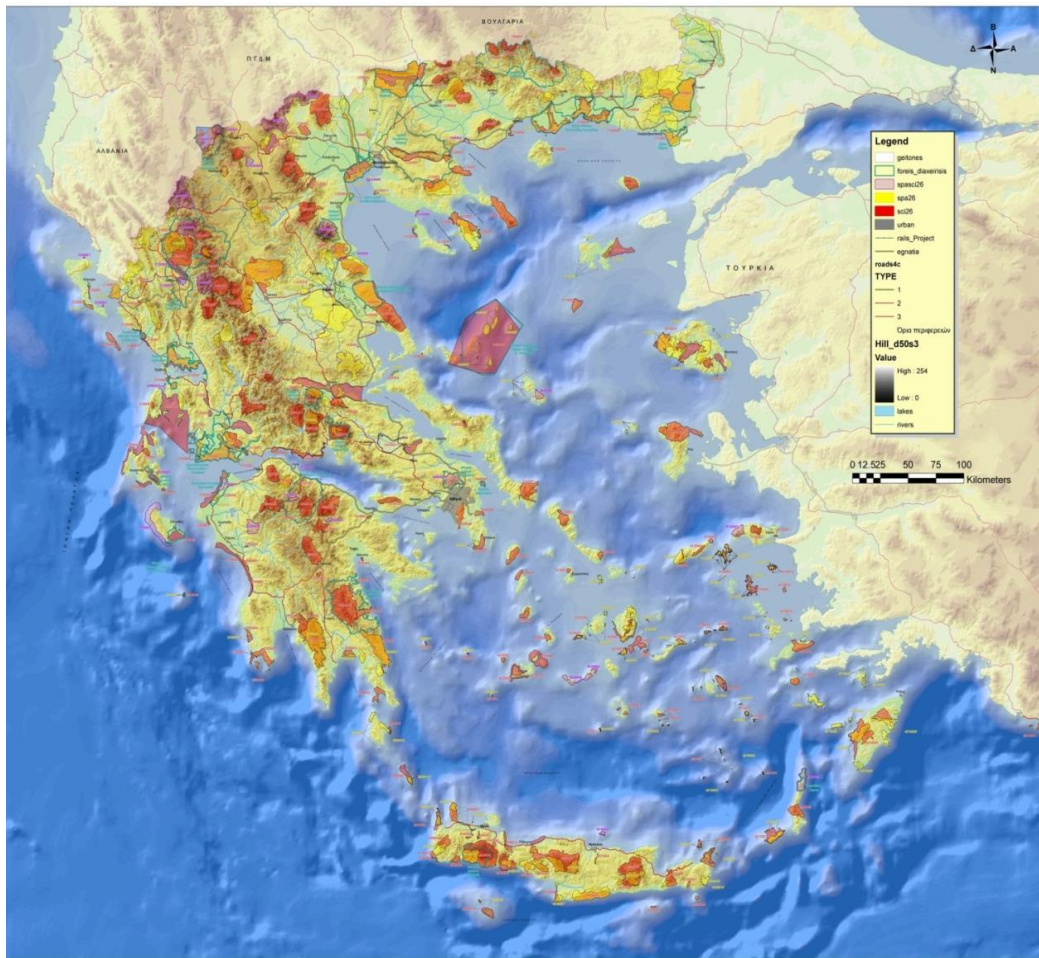
οικοτόπων και οικοτόπων ειδών της Οδηγίας 92/43/EK στη χώρα μας, έγινε από ομάδα περίπου 100 επιστημόνων που συστήθηκε ειδικά για το σκοπό αυτό στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος LIFE (1994-1996) με τίτλο «Καταγραφή, Αναγνώριση, Εκτίμηση και Χαρτογράφηση των Τύπων Οικοτόπων και των Ειδών Χλωρίδας και Πανίδας της Ελλάδας (Οδηγία 92/43/ΕΟΚ)». Στον «Επιστημονικό Κατάλογο» εντάχθηκε το σύνολο σχεδόν των μέχρι τότε προστατευόμενων περιοχών σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Τον επιστημονικό κατάλογο μπορεί κανείς να επισκεφτεί από την ιστοσελίδα του Δικτύου Ερευνητών Διαχείρισης Περιβάλλοντος (‘‘ΥΠΕΚΑ’’. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.minenv.gr/#>).

Η **τελική επιλογή των τόπων** που προτάθηκαν από τη χώρα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή έγινε από κοινή ομάδα εργασίας ΥΠΕΧΩΔΕ (πρώην) - Υπουργείου Γεωργίας, κατόπιν γνωμοδοτήσεων όλων των συναρμόδιων Υπουργείων.

Όλοι οι τόποι του Δικτύου Natura 2000, που περιλαμβάνονται στη βάση δεδομένων, συνοδεύονται από δελτίο δεδομένων με γενικότερα περιγραφικά στοιχεία και ειδικότερες πληροφορίες για τους τύπους οικοτόπων και τα είδη που ενδιααιτούν στον κάθε τόπο και από χάρτη κλίμακας 1:100.000 (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2003).

Οι δραστηριότητες στις περιοχές του Δικτύου Natura 2000 ρυθμίζονται μέχρι σήμερα από την Εθνική Νομοθεσία. Οι ελληνικές περιοχές του Δικτύου Natura 2000 παρουσιάζονται στο επόμενο σχήμα (Σχήμα 3).

Σχήμα 3: Οι περιοχές του Δικτύου Natura 2000 στην Ελλάδα

Πηγή: ΥΠΕΚΑ

Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης, σύμφωνα με το δίκτυο NATURA 2000, αναφέρει τις δέκα (10) αρχές, με σκοπό την προετοιμασία και εφαρμογή μιας βιώσιμης στρατηγικής ανάπτυξης του τουρισμού. Οι αρχές αυτές εμφανίζονται παρακάτω (European Commission, 2001):

- ✓ Σεβασμός στα όρια της φέρουσας ικανότητας
- ✓ Συμμετοχή – συνδρομή στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς
- ✓ Διατήρηση των φυσικών πόρων
- ✓ Στήριξη της τοπικής οικονομίας
- ✓ Προώθηση στην ανάπτυξη των ντόπιων κατοίκων

- ✓ Ανάπτυξη κατάλληλης – υψηλής ποιότητας τουρισμού
- ✓ Προσβασιμότητα σε όλους τους ενδιαφερόμενους στις προστατευόμενες περιοχές
- ✓ Ανάπτυξη νέων μεθόδων απασχόλησης
- ✓ Ενθάρρυνση συμπεριφοράς που να σέβεται το περιβάλλον
- ✓ Να λειτουργεί ως μοντέλο προς μίμηση για τους άλλους οικονομικούς τομείς και να επηρεάζει τις μεθόδους τους (Βασιλειάδου, 2010).

3.2.5 Σκοπός, νομικό πλαίσιο και εξελίξεις στη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών

Σκοπός της διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών είναι η διατήρηση, η βιώσιμη διαχείριση και η ανάδειξη των περιοχών αυτών. Ειδικότερα, οι βασικοί στόχοι είναι (Μπεριάτος κ.ά., 2003):

- ✓ Η διατήρηση της βιοποικιλότητας, η προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων και η διατήρηση της φυσιογνωμίας του τοπίου.
- ✓ Η τοπική ανάπτυξη ανθρωπίνων δραστηριοτήτων συμβατών με τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος.
- ✓ Η διάχυση των ωφελειών της βιώσιμης διαχείρισης όχι μόνο στις προστατευόμενες περιοχές, αλλά στο γενικότερο χωρικό, κοινωνικό και οικονομικό περίγυρο.
- ✓ Η μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή και συνεργασία των τοπικών φορέων, των ερευνητικών ιδρυμάτων, των περιβαλλοντικών οργανώσεων και των ενεργών πολιτών.
- ✓ Η συμμετοχή στα οφέλη από τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών όλων των πολιτών και των κοινωνικών ομάδων.

Οι αρχές στις οποίες στηρίζεται η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών είναι οι ακόλουθες (“Φορέας Διαχείρισης Λιμνών Κορώνειας-Βόλβης”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.foreaskv.gr>):

- ✓ Η βιωσιμότητα
- ✓ Η αμοιβαιότητα μεταξύ χρήσης και προστασίας

✓ Η αρμονική σχέση προστασίας και ανάπτυξης

Βάσει των παραπάνω αρχών, η διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών δεν αποτελεί ένα άθροισμα στείρων απαγορεύσεων και εξαναγκασμών. Δηλαδή, οι προστατευόμενες περιοχές δεν ορίζονται ως γεωγραφικά τμήματα, όπου απαγορεύονται εξ' ολοκλήρου οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Αντίθετα, δίνεται βάρος στο ότι η αποτελεσματική προστασία επιτυγχάνεται μόνο με την αρμονική συνύπαρξη μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος και των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων. Επειδή είναι οι πρώτοι που ωφελούνται από αυτό, οι τοπικοί πληθυσμοί πρέπει όχι μόνο να εντάσσονται στο σύστημα λήψης αποφάσεων αλλά και να συμμετέχουν στις απαιτούμενες, για την καλύτερη λειτουργία και διαχείριση της περιοχής, ρυθμίσεις.

Η προστασία και διαχείριση μιας περιοχής ξεκινά με την κήρυξή της ως προστατευόμενη, για την οποία, σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, προαπαιτείται η εκπόνηση Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης (ΕΠΜ), όπως ορίζεται στο Ν. 1650/86 και στο Νόμο για τη διατήρηση της Βιοποικιλότητας (Σιαμά, 2009).

Οι προστατευόμενες περιοχές διέπονται από κανονισμούς διοίκησης και λειτουργίας, στους οποίους καθορίζονται τα αναγκαία μέτρα οργάνωσης και λειτουργίας των προστατευόμενων αντικειμένων και εξειδικεύονται οι γενικοί όροι και περιορισμοί άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων που καθορίζονται με το νομοθέτημα κήρυξης των περιοχών. Τα αναγκαία μέτρα οργάνωσης και λειτουργίας συνιστούν τους κανόνες που διέπουν τη λειτουργία της προστατευόμενης περιοχής σε καθημερινή βάση, αλλά και τις απαραίτητες διαδικασίες για τον προγραμματισμό των δράσεων του αρμόδιου για τη διαχείριση φορέα, όπως προβλέπεται στο ΠΔ.

3.3 Σχέση προστατευόμενων περιοχών και τουρισμού

3.3.1 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές

Τα τελευταία χρόνια, οι προστατευόμενες περιοχές αποτέλεσαν έναν ιδιαίτερα δημοφιλή τουριστικό προορισμό. Στο παρελθόν, η ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος συνεπαγόταν την απομάκρυνση της ανθρώπινης παρουσίας και οποιασδήποτε

ανθρώπινης παρέμβασης. Αυτό συνέβαινε διότι κυριαρχούσε η πεποίθηση ότι οποιαδήποτε δραστηριότητα θα οδηγούσε μοιραία σε αλλοίωση των φυσικών οικοτόπων, σε ρύπανση και υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων (Καράβελλας κ.ά., 2003). Έχοντας, πλέον, διέλθει από μια απόλυτα προστατευτική αντίληψη (“don’t touch”), η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος θεωρείται ως η «άλλη όψη» της ανάπτυξης. Τη βαθμιαία αλλαγή αυτής της αντίληψης έκανε ακόμα πιο αισθητή το γεγονός ότι η απομόνωση των προστατευόμενων περιοχών, όχι μόνο δεν εξασφαλίζει τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά μπορεί ακόμα να έχει και τα αντίθετα αποτελέσματα. (“Η κοινωνία των κυνηγών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.e-artemis.gr>). Έτσι, λοιπόν, δημιουργήθηκε η ανάγκη ενσωμάτωσης των προστατευόμενων περιοχών στον ευρύτερο οικολογικό, οικονομικό και κοινωνικό περίγυρο, συνδράμοντας στην τοπική ανάπτυξη και οικονομία μιας περιοχής, εφ’ όσον δεν απειλείται το φυσικό οικοσύστημα.

Το πρώτο εθνικό πάρκο δημιουργήθηκε το 1872 στο Yellowstone των ΗΠΑ ως «δημόσιο πάρκο και περιοχή αναψυχής προς όφελος και απόλαυση του ανθρώπου». Ακολούθησαν θεσμοθετήσεις προστατευόμενων περιοχών στον Καναδά, την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Νότια Αφρική (Eagles et al., 2002).

Στην Ελλάδα έχουν ξεκινήσει πολλές πρωτοβουλίες ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων σε προστατευόμενες περιοχές και εν γένει σε περιοχές με αξιόλογα στοιχεία βιοποικιλότητας (http://ppva.civil.auth.gr/content/dipl/2002-03/d02_03_22.html), μιας που θεωρούνται ιδιαίτερα πρόσφορες περιοχές για την ανάπτυξη υποδομών αναψυχής, εκπαίδευσης, βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, μικρής κλίμακας παράκτιας αλιείας και, βέβαια, οικοτουρισμού.

Η τουριστική δραστηριότητα σε προστατευόμενες περιοχές εμφανίζει σαφώς πολλαπλά πλεονεκτήματα, όπως το γεγονός ότι μπορεί να **βελτιώσει** τις οικονομικές δυνατότητες μιας περιοχής, να συμβάλει στην προστασία των φυσικών και πολιτισμικών αποθεμάτων, καθώς και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των ανθρώπων (Ross & Wall, 1999). **Ενέχει όμως και κινδύνους**, όπως για παράδειγμα, ενδεχόμενη μείωση των πληθυσμών απειλούμενων/προστατευόμενων ειδών της χλωρίδας και πανίδας, ρύπανση υδάτων, ρύπανση του εδάφους και πιθανόν των υπόγειων υδροφορέων, υποβάθμιση των παράκτιων και δασικών οικοσυστημάτων κ.ά.. Διάφορες παράμετροι μπορούν να

καθορίσουν τη θετική ή αρνητική επίδραση του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.

Στην περίπτωση αυτή, οι διάφοροι φορείς που έχουν αναλάβει τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών ή συμμετέχουν σε μία τέτοια διαδικασία (Φορείς Διαχείρισης Εθνικών Πάρκων, ΟΤΑ, Αναπτυξιακές Εταιρείες, ΜΚΟ κ.ά.) και αποφασίζουν να αναλάβουν συντονισμένη δράση για το σχεδιασμό και τη διαχείριση του τουρισμού (Πάϊκου, 2005), έχουν στη διάθεσή τους μια μεγάλη ποικιλία στρατηγικών και εργαλείων διαχείρισης επισκεπτών, προκειμένου να ελέγχουν τις επιπτώσεις του τουρισμού, όπως μείωση της χρήσης σε ολόκληρη την προστατευόμενη περιοχή με περιορισμό του αριθμού και της διάρκειας παραμονής των επισκεπτών, μείωση της χρήσης σε προβληματικά σημεία και υποπεριοχές, δυσχεραίνοντας έτσι την πρόσβαση ή χρεώνοντας διαφοροποιημένο τέλος επίσκεψης κ.λπ. (Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου).

Πέρα όμως από τα παραπάνω μέτρα “διαχείρισης” του τουρισμού, είναι αναγκαίο να δημιουργηθεί η κατάλληλη στρατηγική τουριστικής ανάπτυξης στις προστατευόμενες περιοχές. Αυτή πρέπει να βασίζεται στην εκπόνηση και υλοποίηση ενός γενικού σχεδίου (masterplan) για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, το οποίο με τη σειρά του να διακρίνεται σε τρεις φάσεις. Η πρώτη φάση περιλαμβάνει τον καθορισμό των γενικών στόχων για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής και την περιγραφή των αρχών που θα τη διέπουν. Η δεύτερη αντιστοιχεί στην ανάπτυξη του στρατηγικού σχεδιασμού (περιλαμβάνει τον καθορισμό των προτεραιοτήτων για την ικανοποίηση των γενικών στόχων) και η τρίτη στη σύνταξη του προγράμματος δράσεων (καθορισμός αναγκαίων ενεργειών για την εφαρμογή της στρατηγικής, αξιολόγηση και επιλογή εναλλακτικών δράσεων, χωροθέτηση δράσεων κ.λπ.) (Παλούμπης & Σιδηρόπουλος, 2003).

Το γενικό αυτό σχέδιο είναι απαραίτητο να βασίζεται και σε μία σειρά αρχών, οι οποίες θα προωθούν την ανάπτυξη της αειφορικής μορφής τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές, με άλλα λόγια το συνδυασμό της περιβαλλοντικής συμμόρφωσης, της οικονομικής βιωσιμότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Προκειμένου να εφαρμοστούν οι προτεινόμενες δράσεις του Γενικού Σχεδίου, θα πρέπει να συνταχθεί ένα Διαχειριστικό Σχέδιο που θα αναφέρεται σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και θα καθορίζει τις πρακτικές λεπτομέρειες της εφαρμογής των δράσεων, με κάποιες αναγκαίες αναφορές σε συγκεκριμένα στοιχεία, όπως για παράδειγμα στον καθορισμό ζωνών τουριστικών δραστηριοτήτων, στον καθορισμό του τρόπου διαχείρισης των επισκεπτών, στη δημιουργία συστήματος ερμηνείας περιβάλλοντος, στην παρακολούθηση των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Από τα σπουδαιότερα εργαλεία, αν όχι το σπουδαιότερο, τόσο για τη σύνταξη όσο και για την εφαρμογή ενός σχεδίου ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων σε προστατευόμενες περιοχές, είναι η εκπαίδευση, ενημέρωση και κατάρτιση των ενδιαφερόμενων ομάδων-φορέων που εμπλέκονται στην ανάπτυξη του τουρισμού σε μια προστατευόμενη περιοχή (WWF Ελλάς, 2010).

Αναφορικά με τη χρηματοδότηση των τουριστικών δραστηριοτήτων στις προστατευόμενες περιοχές, διακρίνονται τρεις βασικές δυνατότητες. Αυτές είναι η αυτοχρηματοδότηση, τα εθνικά και διεθνή προγράμματα και η συνεργασία με τα διάφορα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Για την Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια, έχουν δημιουργηθεί αρκετές ευκαιρίες χρηματοδότησης για την προώθηση τόσο του οικοτουρισμού όσο και άλλων ήπιων μορφών τουρισμού (π.χ. κοινοτικό πρόγραμμα LIFE, κοινοτική πρωτοβουλία INTERREG, τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης κ.ά.).

Μεταξύ ενός μεγάλου πλήθους όρων που προσεγγίζουν τις σύγχρονες μορφές τουρισμού, ο οικοτουρισμός έχει επικρατήσει ως εκείνη η μορφή που είναι σύμφωνη με την προστασία του περιβάλλοντος αλλά και τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης (Καραμέρης, 1999; Κομίλης, 2001). Σχεδόν οι περισσότερες Διεθνείς Οργανώσεις συμφωνούν σε αυτό, ότι δηλαδή ο οικοτουρισμός αποτελεί την πιο κατάλληλη μορφή τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές. Αντιμετωπίζεται γενικώς ως ένας αποδεκτός εναλλακτικός τρόπος άντλησης εισοδήματος από το φυσικό περιβάλλον. Η ανάπτυξη οικοτουριστικών δραστηριοτήτων μπορεί να παράγει αμοιβαίες ωφέλειες. Ο τουρισμός χρειάζεται τις προστατευόμενες περιοχές, καθώς αποτελούν προσοδοφόρο πόλο έλξης επισκεπτών και ταυτόχρονα οι κάτοικοι, αλλά και οι οργανισμοί διαχείρισης των περιοχών αυτών χρειάζονται τα έσοδα από τον τουρισμό. Σε όλη αυτή τη διαδικασία, ωστόσο, απαιτείται

κατά κύριο λόγο αμοιβαίος σεβασμός και χρήση μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού στη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα και στους τουρίστες να έρθουν σε επαφή με τη φύση και να συμβάλουν ενεργά και αποφασιστικά στη διατήρησή της (ΑΜΦΙΒΙΟΝ, 2001).

Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί γύρω από την έννοια του οικοτουρισμού⁷. Ο πιο λειτουργικός, για τα εγχώρια δεδομένα, ορισμός είναι: *«Οικοτουρισμός στις προστατευόμενες περιοχές είναι ο τουρισμός που αναπτύσσεται στη φύση, ο οποίος, αντίθετα από το μαζικό τουρισμό, δεν υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την προστασία του φυσικού, αρχικά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και συμβάλλει στην τοπική οικονομία και στη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού»* (Σβορώνου, 2003).

Επομένως, γίνεται φανερό ότι οι προστατευόμενες περιοχές αποτελούν το κατ' εξοχήν πεδίο εφαρμογής δράσεων αυτού του είδους τουρισμού, δηλαδή του οικοτουρισμού, και ως εκ τούτου ο οικοτουρισμός μπορεί να αποτελέσει σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη της υπαίθρου με πολλαπλά οφέλη (Σβορώνου, 2003). Τα οφέλη αυτά είναι (Fennell, 2001):

- ✓ Η συμβολή στην προστασία της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- ✓ Η στήριξη στην τοπική οικονομία και την περιφερειακή ανάπτυξη.
- ✓ Η συγκράτηση πληθυσμών σε απομακρυσμένες περιοχές.
- ✓ Η ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ.

Στην Ελλάδα ο οικοτουρισμός αποτελεί μια ανερχόμενη οικονομική δραστηριότητα, με δυνατότητες περαιτέρω ανάπτυξης, αλλά και σημαντικούς περιορισμούς.

⁷Ο «οικοτουρισμός είναι το ταξίδι στη φύση το οποίο συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη» (The Ecotourism Society, 2000), ο «οικοτουρισμός είναι το περιβαλλοντικά υπεύθυνο ταξίδι και η επίσκεψη σε σχετικά άθικτες φυσικές περιοχές, με στόχο την απόλαυση και εκτίμηση της φύσης. «Περιβαλλοντικά υπεύθυνο ταξίδι» είναι αυτό που προωθεί την προστασία της φύσης, ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον και προάγει την ενεργό κοινωνικο-οικονομική συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών.» (Ceballos & Lascurain, 1996).

Ωστόσο, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να δοθεί η αντίστοιχη προσοχή, καθώς πολλές φορές μία απότομη ανάπτυξη αυτού του είδους τουρισμού χωρίς να υπάρχει ο ανάλογος προγραμματισμός, εξαιτίας είτε της ανεπαρκούς ή ακατάλληλης διαχείρισης, είτε της άγνοιας ή και αδιαφορίας για τους στόχους που επιδιώκουν από τη μία οι επισκέπτες και από την άλλη ο ντόπιος πληθυσμός και οι αρμόδιοι προστατευόμενων περιοχών, μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα.

Στο σημείο αυτό, σημαντικό θα ήταν να γίνει μια αναφορά σε ένα παράδειγμα επιτυχούς διασύνδεσης της διατήρησης του περιβάλλοντος και της τουριστικής ανάπτυξης, το οποίο προέρχεται από το εξωτερικό. Το Isle of Purbeck στην Αγγλία αποτελεί μία τοποθεσία εθνικού δρυμού, το οποίο προσελκύει περισσότερους από ένα εκατομμύριο επισκέπτες κάθε χρόνο. Θεωρείται ιδιαίτερα δημοφιλής τουριστικός προορισμός και συγχρόνως ένας σημαντικός βιότοπος. Ειδική επιτροπή αποτελούμενη από τοπικές αρχές και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς ανέπτυξε, σε συνεργασία με την τοπική κοινωνία, μία στρατηγική για την περιοχή. Η ορθή διαχείριση οδήγησε στην περαιτέρω αύξηση του αριθμού των επισκεπτών, ενώ μόνο τα έσοδα που προήλθαν από την ενοικίαση των χώρων στάθμευσης και από τα τοπικά προϊόντα αποδείχθηκαν ικανά για να υπερκαλύψουν τα έξοδα διαχείρισης (Βασιλάκη, 2002).

Η σχέση ανάμεσα στον τουρισμό και τη διατήρηση των προστατευόμενων περιοχών είναι σε θέση να δημιουργεί αμοιβαία οφέλη, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, θα ήταν εφικτό μόνο στην περίπτωση που τα στοιχεία της φύσης παραμείνουν, όσο είναι δυνατόν, αναλλοίωτα ή ακόμα περισσότερο εμφανίσουν και σημάδια βελτίωσης, ενώ οι επισκέπτες και ο ντόπιος πληθυσμός επωφεληθούν από την επιστημονική, εκπαιδευτική, αισθητική και δημιουργική χρήση των πόρων καθώς και από τα επερχόμενα οικονομικά οφέλη. Μόνο τότε θα γίνει ουσιαστικά αντιληπτό το γεγονός ότι η διατήρηση και προστασία της φύσης μπορεί να προσφέρει μία καλύτερη ποιότητα ζωής στον άνθρωπο (Budowski, 1976, 1988 στο Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 54).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Τη σχέση ανάμεσα στο βιώσιμο τουρισμό και τις προστατευόμενες περιοχές έχουν μελετήσει κατά καιρούς αρκετοί επιστήμονες, μερικοί από τους οποίους έχουν δημοσιεύσει ορισμένα από τα άρθρα τα οποία παρατίθενται παρακάτω.

Το άρθρο των **Arnberger et al. (2012)** εξετάζει τις συμπεριφορές-στάσεις ομάδων τουριστών απέναντι στη διαχείριση του περιβάλλοντος του Εθνικού Δρυμού Gesaeuse, στην Αυστρία. Ο Εθνικός Δρυμός Gesaeuse αποτελεί το νεώτερο αυστριακό Εθνικό Πάρκο, καθώς ιδρύθηκε μόλις το 2002. Το δείγμα της εν λόγω έρευνας αποτέλεσαν τρεις ομάδες τουριστών. Οι ομάδες αυτές σχηματίστηκαν με βάση το βαθμό της σχέσης που είχε ο εκάστοτε τουρίστας-επισκέπτης με τον υπό μελέτη Εθνικό Δρυμό.

Το αποτέλεσμα που προέκυψε από την ομαδοποίηση αυτή ήταν ότι τα 2/3 των τουριστών είχαν χαμηλό βαθμό σχέσης με τον Εθνικό Δρυμό. Επιπλέον, διεξήχθησαν επιτόπιες έρευνες μέσω συνεντεύξεων σε 405 τουρίστες που επισκέφθηκαν τον Εθνικό Δρυμό. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και του φθινοπώρου το έτος 2008. Σύμφωνα με τους ερευνητές, η στάση του κάθε τουρίστα-επισκέπτη απέναντι στην έννοια των προστατευόμενων περιοχών είναι αυτή που θα επηρεάσει την αποδοχή και την επιτυχία της σύστασης των προστατευόμενων περιοχών. Πιο συγκεκριμένα, όσο μικρότερη είναι η αποδοχή τέτοιων περιοχών, τόσο μικρότερη είναι αντίστοιχα και η πιθανότητα προστασίας της βιοποικιλότητας, από μέρους των τουριστών, αλλά και προώθησης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της εφαρμογής μέτρων για μια πιο βιώσιμη τοπική ανάπτυξη μέσω του οικοτουρισμού. Επομένως, γίνεται αντιληπτό ότι μία βαθύτερη και πιο ουσιαστική κατανόηση των στάσεων των τουριστών απέναντι στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, είναι σημαντική για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής, κοινά αποδεκτής, πολιτικής διαχείρισης τέτοιων περιοχών.

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την εν λόγω μελέτη έδειξαν ότι οι τουρίστες, οι οποίοι είχαν χαμηλό βαθμό σχέσης με τον Εθνικό Δρυμό Gesaeuse, διατηρούσαν στην πλειοψηφία τους αρνητικές στάσεις απέναντι στην “παρέμβαση” ειδικών για τη διατήρηση του περιβάλλοντος του Δρυμού. Σε ό,τι αφορά στους παράγοντες εκείνους

που είναι ικανοί να επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά τη στάση των τουριστών απέναντι στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών ήταν οι εξής: η αλλαγή του τοπίου αποτελεί ένα σημαντικό κίνητρο για όσους θεωρούν ότι δεν θα πρέπει να υπάρχει καμία παρέμβαση διαχείρισης περιοχών. Από την άλλη, η επικοινωνία και η σωστή πληροφόρηση του κοινού σχετικά με τις ενέργειες και τα μέτρα διαχείρισης μπορούν να βοηθήσουν στην αποδοχή των διαφόρων πολιτικών διατήρησης. Τέλος, οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις, κυρίως αυτές που προκύπτουν από τον οικοτουρισμό, μπορούν, επίσης, να συμβάλουν σε θετικές συμπεριφορές, ιδίως γι' αυτούς που απασχολούνται στον τουριστικό κλάδο. Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της μελέτης υποστηρίζουν ότι μέσω της Διαχείρισης του Εθνικού Δρυμού μπορεί να επιτευχθεί ανάπτυξη στρατηγικών διαχείρισης του τουρισμού αλλά και εκστρατειών ευαισθητοποίησης του κοινού.

Οι ερευνητές θεωρούν ότι η πραγματοποίηση συνεχούς παρακολούθησης των τύπων των επισκεπτών του Εθνικού Δρυμού είναι χρήσιμη προκειμένου να προσδιοριστούν οι τάσεις και τα χαρακτηριστικά του επισκέπτη αλλά και να διαπιστωθεί εάν στο μέλλον θα μειωθεί ο αριθμός των επισκεπτών της περιοχής εξαιτίας της έλλειψης των επιθυμητών ευκαιριών αναψυχής και φυσικών τοπίων.

Σε έρευνα των **Sariisik et al. (2011)**, γίνεται μία παρουσίαση της τρέχουσας κατάστασης σε ό,τι αφορά στον τουριστικό κλάδο στην Τουρκία και αναλύονται όλες εκείνες οι προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρξουν προκειμένου να αναπτυχθεί ο θαλάσσιος τουρισμός με θαλαμηγό (γιοτ) στη χώρα. Σύμφωνα με τους μελετητές, το εναλλακτικό αυτό είδος τουρισμού αποτελεί μια σημαντική μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται με ταχύτατους ρυθμούς σε όλο τον κόσμο. Αυτό συμβαίνει διότι ο θαλάσσιος τουρισμός με θαλαμηγό (γιοτ) δημιουργεί υψηλά έσοδα, διασφαλίζει και παρέχει διαφοροποίηση στο προϊόν, παρέχει ευκαιρίες απασχόλησης αλλά και ευκαιρίες βιώσιμης ανάπτυξης. Στο άρθρο γίνεται σαφές ότι η Τουρκία αποτελεί πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη μιας τέτοιας μορφής τουρισμού καθώς είναι μία χώρα η οποία διαθέτει πολλές θαλάσσιες περιοχές (περιστοιχίζεται από τέσσερις θάλασσες), ποικίλες φυσικές ομορφιές αλλά και εγκαταστάσεις διαμονής υψηλής ποιότητας.

Οι συγγραφείς πραγματοποιούν SWOT ανάλυση (Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats) σε δύο μαρίνες στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης. Πιο συγκεκριμένα, σε ό,τι αφορά στα δυνατά σημεία των περιοχών μελέτης, αυτά έχουν να κάνουν με την ισχυρή κυβερνητική υποστήριξη, την ύπαρξη κατάλληλων ακτών και παρθένων παράκτιων οικοσυστημάτων, την παρουσία ισχυρής βιομηχανίας στην κατασκευή θαλαμηγών αλλά και τη διάθεση των εισερχόμενων τουριστών για εύρεση νέων μορφών τουρισμού, όπως είναι ο θαλάσσιος τουρισμός με θαλαμηγό. Σχετικά με τις αδυναμίες των υπό μελέτη περιοχών, αυτές αντιστοιχούν στα αυξανόμενα κόστη που προκύπτουν από τις “απαιτήσεις” αυτού του είδους τουρισμού, στην ανάγκη για εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού που ασχολείται με τον τομέα του θαλάσσιου τουρισμού καθώς και στις ιδιαίτερα περίπλοκες διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν για την επένδυση σε μια τέτοια μορφή τουρισμού. Η διαθεσιμότητα νέων, ικανών και με γνώση της ανάπτυξης του θαλάσσιου τουρισμού, η θέληση για επένδυση σε νέες μαρίνες, η ολοένα και μεγαλύτερη αύξηση των αφίξεων τουριστών στην Τουρκία και το αυξανόμενο ενδιαφέρον για το νερό αποτελούν μερικές από τις ευκαιρίες για την περιοχή. Τέλος, αναφορικά με τις απειλές που προέκυψαν από την ανάλυση, η αυξανόμενη ανταγωνιστικότητα, οι υψηλοί φόροι που πρέπει να καταβληθούν για την κατασκευή νέων θαλαμηγών, η γραφειοκρατία, οι αυξημένες τιμές των καυσίμων καθώς και η μόλυνση των παράκτιων περιοχών συνθέτουν ορισμένες από αυτές.

Εν κατακλείδι, οι μελετητές προτείνουν και ορισμένες στρατηγικές λύσεις που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν. Η στρατηγική ανάπτυξης, όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα, είναι απαραίτητο να έχει έναν εντατικό-επιθετικό χαρακτήρα. Ακόμα, είναι σημαντική η κατάλληλη χρήση των τεχνικών ικανοτήτων και η υιοθέτηση μιας πολιτικής τιμών, τέτοια που να την καθιστά στην αγορά όσο ανταγωνιστικότερη γίνεται.

Η μελέτη των **Pickering και Hill (2007)** διερευνά τις επιπτώσεις των τουριστικών δραστηριοτήτων στην ιδιαίτερη βιοποικιλότητα που διαθέτουν οι προστατευόμενες περιοχές της Αυστραλίας. Η έρευνα αυτή, τους βοηθά να αντιληφθούν ότι σε περιοχές όπου αναπτύσσονται ή έχουν ήδη αναπτυχθεί διάφορες ψυχαγωγικές δραστηριότητες, όπως για παράδειγμα η ποδηλασία, η ιππασία, ή η πεζοπορία, ή έχουν δημιουργηθεί έργα υποδομής για τη διευκόλυνση των τουριστών, όπως δρόμοι, κτίρια, χώροι κατασκήνωσης

κ.α., πολλές σοβαρές αλλαγές έχουν αρχίσει να γίνονται αισθητές, όπως ερήμωση της βλάστησης και αλλαγή στο υπέδαφος.

Σε ό,τι αφορά στην αλλαγή του υπεδάφους αυτών των περιοχών, αυτή, σύμφωνα πάντα με την παρούσα μελέτη, έχει να κάνει με τη σύσταση του εδάφους και την αλλαγή την οποία έχει υποστεί εξαιτίας των ανθρώπινων ή μη λυμάτων. Αποτέλεσμα αυτής της αλλαγής αποτελεί από τη μία η διατήρηση της βιοποικιλότητας και από την άλλη η δημιουργία διαφόρων παθογόνων οργανισμών και ζιζανίων, που σε διαφορετική περίπτωση δεν θα υπήρχαν, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τον κύκλο ζωής της χλωρίδας. Τα είδη τα οποία υπόκεινται σε μεγαλύτερη απειλή είναι σαφέστατα αυτά που βρίσκονται ήδη υπό απειλή.

Μέσω της συγκεκριμένης μελέτης, προτείνονται και ορισμένες λύσεις, τόσο για τις άμεσες, όσο και για τις έμμεσες επιπτώσεις του τουρισμού σε αυτές τις περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, ο περιορισμός των επισκέψεων στους τόπους αυτούς, η αλλαγή αυτών που προσδοκά το κοινό κάθε φορά που επισκέπτεται έναν τέτοιον προορισμό, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τόσο για τους επισκέπτες, όσο και για το ντόπιο πληθυσμό, οι κανόνες υγιεινής, αποτελούν μερικές από τις προτάσεις των ερευνητών. Το εν λόγω άρθρο το κάνει ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός ότι, παρότι έχει τονιστεί σε παγκόσμιο επίπεδο η σημασία της χλωρίδας στην Αυστραλία, δυστυχώς, οι αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού σε αυτήν έχουν πάρει μεγάλες διαστάσεις με αποτέλεσμα να έχουν διαφύγει πλέον της προσοχής.

Σε έρευνα των **Erdeli και Dinca (2011)**, γίνεται φανερή η παρουσία των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές και στη βιώσιμη ανάπτυξη εξαιτίας της χρήσης μη κατάλληλων μέσων διαχείρισης και στρατηγικής. Πεδίο έρευνας των επιστημόνων αποτέλεσε η περιοχή της Ρουμανίας και πιο συγκεκριμένα η περιοχή των Καρπαθίων Όρων, μία περιοχή πλούσια σε προστατευόμενες περιοχές, με εθνικά και φυσικά πάρκα. Για τη συλλογή των απαραίτητων στοιχείων και την εξαγωγή των συμπερασμάτων, οι ερευνητές χρησιμοποίησαν τις λεγόμενες εδαφικές στατιστικές μονάδες (Nomen clature of Territorial Units for Statistics), δηλαδή κωδικούς διοικητικής διαίρεσης που χρησιμοποιεί η Ευρωπαϊκή Ένωση για στατιστικούς λόγους. Η μελέτη αναφέρεται στο κατά πόσο η προσέλευση τουριστών σε αυτές, μπορεί να επιφέρει άμεσα

οφέλη, κυρίως οικονομικά. Σε πρώτο βαθμό, σύμφωνα με το άρθρο, μπορεί κανείς να αντιληφθεί την πίεση που δέχεται ο φυσικός πλούτος της περιοχής με όλα τα συνεπαγόμενα αποτελέσματα, εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης και του γενικότερου κοινωνικοοικονομικού πλαισίου. Για το λόγο αυτό, οι ερευνητές δίνουν ιδιαίτερη σημασία στις περισσότερο “ευαίσθητες” περιοχές, καθώς χρήζουν μεγαλύτερης προσοχής και μεγαλύτερης ανάγκης για λήψη ειδικότερων μέτρων. Κατά τους μελετητές, τέτοιες περιοχές είναι αυτές όπου η γεωργία, ο πολιτισμός και ο οικοτουρισμός αναπτύσσονται με ταχύτατους ρυθμούς, ενώ ταυτόχρονα υποφέρουν και από μείωση άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων. Το πρόβλημα έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι οι εμπλεκόμενοι με την τουριστική βιομηχανία εστιάζουν στην οικονομική βιωσιμότητα αντί της οικολογικής, στα φυσικά αξιοθέατα των προστατευόμενων περιοχών ενώ και οι καθυστερήσεις για την έγκριση των διάφορων στρατηγικών διαχείρισης αποτελούν απειλή για τους ευαίσθητους προστατευόμενους πόρους κάνοντάς τους ευάλωτους στην ανθρώπινη δράση. Παρόλα αυτά, κατά τους μελετητές, κρίνεται αναγκαία η παρουσία και διατήρηση του τουρισμού, λόγω των οικονομικών οφελών που προσφέρει, χωρίς αυτό να σημαίνει την εγκατάλειψη των σωστών στρατηγικών για την προστασία και των φυσικών πόρων.

Πολλοί ήταν και οι ερευνητές που θέλησαν, μέσω των διαφόρων μελετών τους, να ασχοληθούν συγκεκριμένα και να εξετάσουν τις σκέψεις, απόψεις, στάσεις και αντιλήψεις των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται σε περιοχές που υπόκεινται σε καθεστώς προστασίας. Αυτό, διότι, όπως υποστηρίζουν, οι κάτοικοι μιας προστατευόμενης περιοχής είναι δυνατό να συμβάλουν καθοριστικά στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους. Η επιτυχής, δε, εφαρμογή οποιασδήποτε μορφής τουρισμού σε έναν τόπο προϋποθέτει την αποδοχή της από τους κατοίκους του, η οποία, σε πολλές περιπτώσεις, συνδέεται με τις γνώσεις τους για τα περιβαλλοντικά θέματα και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επομένως, οι αντιλήψεις των κατοίκων αποτελούν χρήσιμες πληροφορίες για την επιτυχή διαχείριση του τουρισμού σε τέτοιες περιοχές. Μερικές από τις έρευνες αυτές παρατίθενται παρακάτω.

Σε άρθρο του **Fabinyi (2008)** μελετάται η δυνατότητα και ο βαθμός συνύπαρξης του τουρισμού κατάδυσης και των, μικρής κλίμακας, αλιευτικών δραστηριοτήτων στις παράκτιες προστατευόμενες περιοχές. Για τη διεξαγωγή της μελέτης ο συγγραφέας εφήρμοσε έρευνα η οποία διήρκησε μεταξύ Σεπτεμβρίου 2005 και Ιανουαρίου 2007. Τις περιοχές μελέτης αποτέλεσαν τα νησιά Calamianes στις Φιλιππίνες και πιο συγκεκριμένα οι δύο τοποθεσίες Esperanza, μία μικρή παράκτια κοινότητα, και Coron που αποτελεί τη μεγαλύτερη από τα νησιά Calamianes περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, εξετάστηκαν οι απόψεις φορέων κατάδυσης, δυτών, αλιέων όλων των ηλικιών, κυβερνητικών εκπροσώπων αλλά και εργαζομένων που δεν ανήκαν σε κυβερνητικές οργανώσεις.

Πέρα από τα στοιχεία τα οποία συγκεντρώθηκαν από τις δύο παραπάνω περιοχές, ο συγγραφέας επισκέφθηκε και πήρε συνέντευξη **από τους κατοίκους** και άλλων περιοχών που ανήκουν στα νησιά Calamianes, όπου παράκτιες προστατευόμενες περιοχές έχουν θεσμοθετηθεί.

Παρατέθηκαν στοιχεία αναφορικά με το νομοθετικό πλαίσιο της υπό μελέτη περιοχής, αλλά και οι προσπάθειες που είχαν γίνει ως εκείνη τη χρονική στιγμή, με σκοπό την ανάπτυξη των νησιών Calamianes, στις Φιλιππίνες, εστιάζοντας στο ρόλο που πιθανώς μπορεί να παίζει ο τουρισμός κατάδυσης σε όλη αυτή την προσπάθεια ανάπτυξης.

Η χώρα των Φιλιππίνων, όπως κατέδειξε η έρευνα, χαρακτηρίζεται από ένα εξαιρετικό επίπεδο θαλάσσιας βιοποικιλότητας και ταυτόχρονα από ένα πλήθος προβλημάτων που συμβάλλουν στη σημαντική υποβάθμιση των θαλάσσιων περιοχών της. Πολλοί οικολόγοι και ειδικοί στη διαχείριση της αλιείας έχουν υποστηρίξει ότι οι λύσεις στα προβλήματα αυτά βρίσκονται στην εφαρμογή ποικίλων δράσεων, το σύνολο των οποίων συνθέτει τον όρο “Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παράκτιων Περιοχών”. Ο πρωταρχικός στόχος μιας τέτοιας διαχείρισης αποτελεί η βελτίωση των διαχειριστικών μέτρων σε ό,τι αφορά στις παράκτιες προστατευόμενες περιοχές, επιχειρώντας τόσο τη διατήρηση του περιβάλλοντος, όσο και την ανάπτυξή της μέσω της συμμετοχής όλων των ενδιαφερομένων μερών, συμπεριλαμβανομένων και των κυβερνήσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, ο ερευνητής, μέσω της εν λόγω μελέτης του, επιχειρεί να αποδείξει ότι οι διαφορετικές αντιλήψεις και τα διαφορετικά κίνητρα των ενδιαφερομένων φορέων σε ό,τι αφορά στο είδος του σκοπού που επιτελεί η

θεσμοθέτηση και η υποστήριξη θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών, οδηγούν σε αποτελέσματα τα οποία έρχονται σε αντίθεση με τον ισχυρισμό ότι οι θαλάσσιες προστατευόμενες περιοχές μπορούν να ικανοποιήσουν τα διαφορετικά ενδιαφερόμενα μέρη.

Η δημιουργία θαλάσσιων προστατευόμενων περιοχών στις Φιλιππίνες θα μπορούσαν να αποτελούν εξαιρετικό εργαλείο τόσο για τους οικολόγους και για εκείνους που ασχολούνται με την αλιεία, όσο και για την τουριστική βιομηχανία. Ωστόσο, τα αποτελέσματα της έρευνας αποδεικνύουν ότι αυτό δεν ισχύει. Αυτό συμβαίνει διότι, σύμφωνα με τον Fabinyi, τα κίνητρα και οι προσδοκίες των αλιέων, των φορέων κατάδυσης και των οικολόγων από τη θεσμοθέτηση αυτών των περιοχών ως προστατευόμενων, είναι σε μεγάλο βαθμό διαφορετικά.

Αναλυτικότερα, οι αλιείς ισχυρίζονται ότι οι δραστηριότητές τους προκαλούν αμελητέες επιδράσεις στο περιβάλλον και επομένως οι τουρίστες είναι εκείνοι που θα έπρεπε να φορολογηθούν εξαιτίας της χρήσης των φυσικών πόρων, ενώ οι φορείς καταδύσεων θεωρούν ότι δεν ασκούν καμία περιβαλλοντική επίδραση και ταυτόχρονα δημιουργούν έσοδα (μέσω του τουρισμού κατάδυσης) τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την καλύτερη διαχείριση των υπό μελέτη περιοχών. Συμπερασματικά, λόγω της δυσκολίας δημιουργίας ικανοποιητικών αποτελεσμάτων για όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, προτείνεται η υλοποίηση συμβιβασμού μεταξύ των ποικίλων και συχνά αντιτιθέμενων κινήτρων όλων των φορέων.

Στη μελέτη των **Erdogan και Dosun (2009)** επιχειρείται η διερεύνηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των τουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή Γκόρεμε (Goreme), μία πόλη λαξευμένη σε ηφαιστειογενή βράχο που αποτελεί την πύλη του Εθνικού Πάρκου Γκόρεμε, του αχανούς Μνημείου παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO. Πρόκειται για μια περιοχή της Καππαδοκίας, γνωστή για τους βραχώδεις σχηματισμούς της που θυμίζουν καμινάδες και είναι δημοφιλής για τους ταξιδιώτες χαμηλού εισοδήματος.

Πιο συγκεκριμένα, οι συγγραφείς παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιδόσεις των ήδη εγκατεστημένων τουριστικών καταλυμάτων στην

υπό μελέτη περιοχή και με τις προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί, προκειμένου να βελτιωθεί η αρνητική επίδραση των εγκαταστάσεων τουρισμού στο περιβάλλον της περιοχής. Στη συνέχεια, προτείνονται πρακτικές που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν από τις τουριστικές επιχειρήσεις και οι οποίες προσεγγίζουν έναν περισσότερο “περιβαλλοντικό” τρόπο σκέψης.

Προκειμένου να υλοποιηθεί η εν λόγω μελέτη, οι ερευνητές συνέταξαν και μοίρασαν ερωτηματολόγια στο σύνολο των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής (104 καταλύματα). Η συλλογή των στοιχείων πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα Φεβρουαρίου-Απριλίου 2008. Τα ερωτηματολόγια περιελάμβαναν 39 δείκτες περιβαλλοντικής απόδοσης οι οποίοι ομαδοποιήθηκαν σε οκτώ (8) κατηγορίες. Τα τουριστικά καταλύματα κατηγοριοποιήθηκαν σε τρεις (3) ομάδες ανάλογα με το επίπεδο ποιότητας των υπηρεσιών που παρείχαν. Οι συγγραφείς καλούνταν να εξετάσουν “τις πιθανές διαφορές που εμφανίζουν στην περιβαλλοντική τους απόδοση οι τρεις ομάδες καταλυμάτων”. Για τον έλεγχο αυτής της υπόθεσης χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης διακύμανσης μονής κατεύθυνσης (one-way analysis of variance – ANOVA).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η προώθηση των δραστηριοτήτων του τουρισμού στις οικολογικά ευαίσθητες περιοχές μπορεί να επιφέρει τόσο θετικές, όσο και αρνητικές συνέπειες. Στις θετικές συγκαταλέγονται τα οικονομικά οφέλη που δημιουργούνται για τις εγκατεστημένες επιχειρήσεις, αλλά και για το κράτος και τον τοπικό πληθυσμό. Εντούτοις, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που μπορούν να προκληθούν είναι εξίσου σημαντικές. Σε ό,τι αφορά στις τελευταίες, ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που ευθύνεται για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, κατά τους μελετητές, είναι οι υπηρεσίες διαμονής και φιλοξενίας (π.χ. ξενοδοχεία, θέρετρα, χώροι κατασκήνωσης). Αυτό συμβαίνει διότι, όπως έδειξαν οι έρευνες, τα τουριστικά καταλύματα χαρακτηρίζονται από χαμηλή ενεργειακή απόδοση και υψηλή απαίτηση φυσικών πόρων, καταλήγοντας έτσι σε έναν “μη περιβαλλοντικά υπεύθυνο-βιώσιμο” τρόπο κατασκευής.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι ένας πολύ μικρός αριθμός καταλυμάτων έχει κατασκευαστεί και λειτουργείται από ανθρώπους με γνώση για τις

περιβαλλοντικά υπεύθυνες τεχνικές μεθόδους και με στόχους για τη βελτίωση των αποδόσεων των τουριστικών καταλυμάτων στο μέλλον.

Οι προτάσεις τις οποίες διατυπώνουν οι μελετητές αφορούν κυρίως στα χαρακτηριστικά που πρέπει να διακρίνουν όλους όσους εμπλέκονται με την τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή. Δηλαδή, τις τουριστικές επιχειρήσεις, τις συναφείς βιομηχανίες, τους ειδικούς διαχείρισης του Εθνικού Πάρκου, τους ιδιοκτήτες καταλυμάτων, τους οργανισμούς προστασίας του περιβάλλοντος αλλά και το ντόπιο πληθυσμό. Τα χαρακτηριστικά αυτά αφορούν στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, στην υπευθυνότητα σε ό,τι αφορά στη χρήση των φυσικών πόρων και στη διαχείριση των αποβλήτων, στο ενδιαφέρον για την περιβαλλοντική προστασία και πολιτική. Για την επίτευξη των παραπάνω χαρακτηριστικών είναι χρήσιμο όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να συμμετέχουν σε πρακτικές εξοικονόμησης πόρων και να ακολουθούν συγκεκριμένες περιβαλλοντικές πολιτικές. Στόχος αυτών των πολιτικών θα αποτελεί η ελαχιστοποίηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ο οποίος, στη συνέχεια, θα αξιολογείται από ειδικά συστήματα ελέγχου, με απώτερο σκοπό τη διατήρηση της οικολογικής ακεραιότητας της υπό μελέτη προστατευόμενης περιοχής.

Σε μελέτη των **Chris Choi & Sirakaya (2005)**, επιχειρείται η διαμόρφωση μιας κλίμακας αξιολόγησης της συμπεριφοράς των κατοίκων προστατευόμενων περιοχών σε σχέση με το βιώσιμο τουρισμό. Την περιοχή μελέτης για τη συγκεκριμένη έρευνα αποτέλεσε η περιοχή του New Braunfels στο Τέξας. Για την επιλογή αυτής της πόλης, καθοριστικοί παράγοντες ήταν το φυσικό περιβάλλον, τα ιδιαίτερα πολιτιστικά στοιχεία και τα πολλά πάρκα που διαθέτει. Σημαντικό κριτήριο υπήρξε και το γεγονός ότι ο τουρισμός για την περιοχή δεν αποτελεί κάτι νέο, καθώς σημειώνει εξήντα περίπου χρόνια πορείας στο χρόνο. Το ερωτηματολόγιο αποτέλεσε το εργαλείο για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Οκτακόσια (800) νοικοκυριά κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτηματολόγια που μοιράστηκαν για το χρονικό διάστημα των είκοσι (20) μηνών. Τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν ήταν στον αριθμό 447, εκ των οποίων τα 427 ήταν έγκυρα, δηλαδή απάντησε ένα ποσοστό της τάξης του 58%.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι σημειώνεται αλλαγή στο μοντέλο του τουρισμού και ότι ο βιώσιμος τουρισμός προτιμάται έναντι του μαζικού. Τα επόμενα χρόνια, μάλιστα, αναμένεται να υπάρξει μεγέθυνση και ανάπτυξη στο βιώσιμο τουρισμό. Επιπλέον, αποδείχθηκε ότι οι κάτοικοι μιας περιοχής παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση και ανάπτυξη ενός τέτοιου τύπου τουρισμού, καθώς οι απόψεις και τα συναισθήματά τους για τον τουρισμό στην περιοχή μπορούν να διευκολύνουν το έργο τόσο των διοργανωτών της τουριστικής δραστηριότητας, όσο και των τοπικών αρχών και κυβερνήσεων.

Στις προτάσεις των ερευνητών συγκαταλέγονται η αναγκαιότητα μελέτης και των υποκειμενικών δεικτών, πέραν των αντικειμενικών, όπως συνηθίζουν να κάνουν οι κυβερνήσεις των κρατών, διότι η χρήση μόνο των αντικειμενικών δεικτών μπορεί να οδηγήσει σε ένα μοντέλο συμβατικού τουρισμού, το οποίο μπορεί μεν να προσφέρει βραχυπρόθεσμα οικονομικά οφέλη και κέρδη, ωστόσο, μακροχρόνια μπορεί να οδηγήσει σε καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και στη συνέχεια να έχει αρνητικές επιπτώσεις και στα οικονομικά στοιχεία μιας περιοχής. Οι υποκειμενικοί δείκτες, συνήθως, προέρχονται από αξιολογικές κρίσεις των πολιτών. Για παράδειγμα, η ποιότητα αναψυχής που αποκομίζει ένας επισκέπτης αποτελεί έναν υποκειμενικό δείκτη.

Σκοπός της έρευνας των **Dimitrakopoulos et al. (2010)** ήταν η μελέτη των αντιλήψεων, αλλά και η ενημέρωση των κατοίκων συγκεκριμένων περιοχών σε ό,τι αφορά περιβαλλοντικά θέματα, καθώς και εναλλακτικά σενάρια διαχείρισης. Αναλυτικότερα, σε σχέση με τα τελευταία, εξετάστηκαν οι γνώσεις των ντόπιων ανθρώπων σχετικά με τα συστήματα διαχείρισης που εφαρμόζονται από τους φορείς διαχείρισης περιβαλλοντικών θεμάτων, αλλά και τις πηγές χρηματοδότησής τους, με σκοπό τη διατήρηση της βιοποικιλότητας της περιοχής τους.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε τρεις (3) περιοχές της Ελλάδας που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα Natura 2000, γεγονός που τις καθιστά μέρη διεθνούς ή/και πανευρωπαϊκής σημασίας. Συγκεκριμένα, οι περιοχές που επιλέχθηκαν για την υλοποίηση της εν λόγω μελέτης ήταν οι εξής:

- Το *Εθνικό Πάρκο της Δυτικής Μακεδονίας και Θράκης*, το οποίο δημιουργήθηκε

το 1996 και εκτείνεται στις περιοχές της Ξάνθης, Καβάλας και Ροδόπης.

- Ο υγρότοπος της *Καλλονής στο νησί της Λέσβου*. Ο υγρότοπος αυτός ανήκει σε έναν από τους είκοσι (20) πιο αξιοσημείωτους βιοποικιλόμορφους τόπους της Ελλάδας.
- Η *λίμνη Πλαστήρα στην περιοχή της Καρδίτσας*. Η τεχνητή αυτή λίμνη δημιουργήθηκε το 1959.

Οι παραπάνω περιοχές δεν επιλέχθηκαν μόνο για την ιδιαιτερότητα που παρουσιάζουν στο φυσικό τους τοπίο και τη βιοποικιλότητα, αλλά και λόγω της συμμετοχής του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού τους στον αγροτικό τομέα, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει το περιβάλλον.

Για την υλοποίηση της έρευνας, αρχικά, χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια και στη συνέχεια πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο. Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε ενήλικες του τοπικού πληθυσμού (ηλικίες 18-75 ετών) που απασχολούνταν, κατά κύριο λόγο, στον πρωτογενή κλάδο, στις τοπικές αρχές, στους ανθρώπους που συμμετείχαν στον τουριστικό κλάδο, καθώς και σε επισκέπτες. Μοιράστηκαν συνολικά 390 ερωτηματολόγια κατά τη διάρκεια των μηνών του καλοκαιριού το έτος 2006. Η συμμετοχή άγγιζε σε ποσοστό το 85%.

Το εν λόγω ερωτηματολόγιο διαμορφώθηκε βάσει τεσσάρων (4) διαφορετικών ενοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, οι τέσσερις αυτές ενότητες αφορούσαν στα εξής θέματα:

- ✓ Στις αντιλήψεις των ερωτώμενων σε θέματα περιβάλλοντος και στη σημασία του περιβάλλοντος τόσο για τους ίδιους, όσο και για την καθημερινότητά τους.
- ✓ Στο επίπεδο των γνώσεών τους για τις προστατευόμενες περιοχές, τόσο για τις υπό μελέτη περιοχές, όσο και για άλλες, αλλά και για τον τρόπο διαχείρισης της περιοχής τους.
- ✓ Στο κατά πόσο θεωρούν ότι η δράση και η συμμετοχή στην προστασία του περιβάλλοντος παίζει ρόλο στη γενικότερη ανάπτυξη του τόπου και εν τέλει αν συμμετέχουν οι ίδιοι στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- ✓ Στις αντιλήψεις και το βαθμό γνώσεων των ανθρώπων που συμμετείχαν στην έρευνα για τους εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισης της περιοχής, αλλά και στο

βαθμό εμπιστοσύνης τους στους φορείς που εμπλέκονται ή θα εμπλακούν με τη διαχείριση.

Από τα αποτελέσματα που προέκυψαν γίνεται αντιληπτό ότι τα τελευταία χρόνια οι κάτοικοι είναι αρκετά ενημερωμένοι σε ό,τι αφορά στα περιβαλλοντικά θέματα και στα θέματα προστατευόμενων περιοχών, περιορίζοντας, ωστόσο, τις γνώσεις τους στη δική τους, κυρίως, περιοχή, ενώ δεν είναι τόσο ενημερωμένοι για τις υπόλοιπες προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας και αν ανήκουν ή όχι στο πρόγραμμα Natura 2000. Επίσης, οι περισσότεροι ερωτηθέντες εξήγησαν ότι οι γνώσεις τους γύρω από τα θέματα αυτά προέρχονται, στην πλειοψηφία τους, από τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, λιγότερο από σεμινάρια και ακόμα λιγότερο από τις ίδιες τις τοπικές αρχές.

Μεγάλο ενδιαφέρον είχε και το γεγονός ότι μικρό ήταν το ποσοστό των ανθρώπων που, όντως, γνώριζε ποιο είναι το σχέδιο διαχείρισης που εφαρμόζεται στην περιοχή και πολύ μικρό ήταν και το ποσοστό των ατόμων που συμμετείχε σε κάποιον οργανισμό δράσης ή σε κάποιον φορέα λήψης αποφάσεων.

Επιπλέον, πολλοί ήταν και εκείνοι που έδειξαν προθυμία στην ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας σε συνδυασμό με την ύπαρξη της προστατευόμενης περιοχής, κυρίως μέσω της χρέωσης των επισκεπτών που κάνουν “χρήση” της περιοχής.

Αναφορικά με τις προτάσεις των ερευνητών, αυτές εστιάζουν στην αναγκαιότητα για απόκτηση περισσότερων γνώσεων των κατοίκων γύρω από τα θέματα της προστασίας του περιβάλλοντος, κυρίως από τις τοπικές αρχές, στις οποίες δείχνουν και μεγαλύτερη εμπιστοσύνη. Σημαντική είναι ακόμα και η αύξηση της συμμετοχής τους σε θέματα διαχείρισης των περιοχών τους. Κάτι τέτοιο θα ήταν χρήσιμο, διότι οι κάτοικοι κάθε περιοχής παρουσιάζουν ενδιαφέρον και εμπιστοσύνη σε διαφορετικούς παράγοντες και φορείς, γεγονός που εξηγεί ότι ένα μοντέλο δεν μπορεί να εφαρμόζεται σε εθνικό επίπεδο, αλλά σε κάθε μεμονωμένη περιοχή, ανάλογα με τις ανάγκες και τις αντιλήψεις του τοπικού πληθυσμού.

Το **2013** οι συγγραφείς **Szell** και **Hallett IV** σε έρευνά τους επιχειρούν να προσδιορίσουν τις αντιλήψεις και τη στάση τόσο των ντόπιων κατοίκων, όσο και των επισκεπτών μιας προστατευόμενης περιοχής, σε σχέση με τον τρόπο και το κόστος διαχείρισής της.

Σύμφωνα με τους συγγραφείς, η συλλογή τέτοιων στοιχείων είναι ιδιαίτερα σημαντική. Αυτό συμβαίνει διότι, έτσι, είναι δυνατό να αντιληφθούν σε ποιο βαθμό οι παραπάνω ομάδες ανθρώπων θα ήταν πρόθυμοι να συμμετέχουν, κοινωνικά και οικονομικά, στην προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας σε προστατευόμενες περιοχές.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, οι μελετητές επέλεξαν ως περιοχή μελέτης τους το αλπικό εθνικό πάρκο των λιμνών Retezat, στη Ρουμανία. Το εθνικό πάρκο Retezat αποτελεί ένα από τα παλαιότερα εθνικά πάρκα του ρουμανικού κράτους (νόμιμα ορίστηκε ως προστατευόμενη περιοχή το 1936). Η χρηματοδότηση για τη διαχείρισή του προέρχεται, κυρίως, από κρατικά έσοδα. Ωστόσο, εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η βιωσιμότητα αυτής της περιοχής, πλέον, εξαρτάται, σχεδόν αποκλειστικά, από τις δικές της δυνατότητες. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη ότι, από τη μία οι κάτοικοι της περιοχής και από την άλλη οι τουρίστες είναι δυνατό να αποτελέσουν σημαντικές πηγές χρηματοδότησης για την περιοχή, κρίνεται αναγκαία η αναγνώριση και αποτύπωση της στάσης τους απέναντι σε τέτοιες περιοχές. Πέρα από το εθνικό πάρκο Retezat, τρεις ακόμα αγροτικές περιοχές που βρίσκονται στα όρια της προστατευόμενης περιοχής, οι περιοχές Carnic, Nucsoara και Salasu de Sus, αποτέλεσαν κομμάτι της περιοχής μελέτης των ερευνητών. Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκαν οι παραπάνω περιοχές ήταν διότι ο τρόπος ζωής των κατοίκων τους συμβάλλει στη διαμόρφωση και τη διατήρηση του τοπίου και της βιοποικιλότητας του εθνικού πάρκου. Ταυτόχρονα, ορισμένες πρακτικές που πλαισιώνουν τον παραδοσιακό τρόπο επιβίωσής τους, είναι πιθανό να υποβαθμίζουν την περιβαλλοντική αξία του εθνικού πάρκου.

Για τη συλλογή των στοιχείων χρησιμοποιήθηκε ένα ειδικά διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο το οποίο απευθυνόταν στους κατοίκους των περιοχών Carnic, Nucsoara και Salasu de Sus και στους τουρίστες του εθνικού πάρκου Retezat. Επίσης, διεξήχθησαν συζητήσεις, μεμονωμένες ή σε ομάδες, με τους ντόπιους κατοίκους. Διαμορφώθηκαν δύο διαφορετικά είδη ερωτηματολογίων. Το ένα απευθυνόταν στους κατοίκους, ενώ το άλλο στους τουρίστες. Το ερωτηματολόγιο περιείχε ερωτήσεις πενταβάθμιας κλίμακας, κλειστού αλλά και ανοικτού τύπου, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα στους τουρίστες να καταγράψουν τις θετικές και αρνητικές εντυπώσεις τους κατά τη διάρκεια της επίσκεψής

τους στην περιοχή και στους κατοίκους τα οφέλη από την ύπαρξη του εθνικού πάρκου, αλλά και τις προτάσεις τους για τη βελτίωση της διαχείρισής του. Το μέγεθος του δείγματος αντιστοιχούσε στον αριθμό 154, εκ των οποίων οι 47 ήταν κάτοικοι των περιοχών και οι 107 τουρίστες. Η έρευνα διεξήχθη το καλοκαίρι του 2011.

Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι, παρά το γεγονός ότι και οι δύο ομάδες ερωτηθέντων γνώριζαν ότι ο κύριος σκοπός του εθνικού πάρκου Retezat είναι η προστασία της φύσης, τα επίπεδα ανησυχίας διέφεραν σημαντικά. Αναλυτικότερα, οι τουρίστες έδειξαν να έχουν μεγαλύτερη επίγνωση της σημασίας του εθνικού πάρκου Retezat, να εκτιμούν την ύπαρξή του και να είναι περισσότερο πρόθυμοι να συμβάλουν οικονομικά, ώστε με τον τρόπο αυτό να στηρίζουν τις διάφορες προσπάθειες που γίνονται για τη διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος της περιοχής. Οι τουρίστες εμφανίστηκαν περισσότερο θετικοί απέναντι στη σημασία της προστατευόμενης περιοχής, έναντι των ντόπιων κατοίκων, διότι, όπως επισημαίνουν οι ερευνητές της παρούσας μελέτης, είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι σε περιβαλλοντικά θέματα. Επιπλέον, ένας ακόμη προσδιοριστικός παράγοντας για τη στάση των δύο ομάδων απέναντι στα ζητήματα που αφορούν στο εθνικό πάρκο αποτέλεσαν και τα οφέλη που προέκυπταν για τους ίδιους. Συγκεκριμένα, οι κάτοικοι, οι οποίοι ήταν και οι άμεσα επηρεαζόμενοι από την ύπαρξη ή μη των ωφελειών, συνέχισαν να διατηρούν αρνητικές στάσεις καθώς θεώρησαν ότι τα οφέλη που αποκομίζουν, κοινωνικά και οικονομικά, είναι ελάχιστα. Αντίθετα, οι τουρίστες, ενώ ουσιαστικά δεν επωφελούνταν σε καθημερινή βάση από αυτά, διατήρησαν τη θετική στάση τους.

Παρά τη σημαντική διαφορά των απόψεων των ομάδων του δείγματος, οι συγγραφείς θεωρούν ότι οι έντονες αυτές διαφορές μπορούν να βοηθήσουν ώστε η περιοχή να γίνει οικονομικά βιώσιμη. Αυτό θα συμβεί αν, από τη μία, δοθούν οικονομικά κίνητρα στους κατοίκους και εμπλακούν ουσιαστικά στη διαχείριση της περιοχής τους και από την άλλη αυξηθούν τα τέλη εισόδου για τους τουρίστες, όπως οι ίδιοι φάνηκαν διατεθειμένοι να κάνουν.

Τις αντιλήψεις των κατοίκων μιας ακόμα προστατευόμενης περιοχής σε σχέση με τις κοινωνικές και οικονομικές επιδράσεις της ολοένα και αυξανόμενης τουριστικής

δραστηριότητας που αναπτύσσεται εκεί, εξέτασαν οι ερευνητές **Mohammadi et al.** σε μελέτη τους το έτος **2010**.

Περιοχή μελέτης αποτέλεσε η ιστορική πόλη Bisotun, στο Ιράν, μία πόλη γνωστή για τον πολιτιστικό της τουρισμό, καταγεγραμμένη στη λίστα των Μνημείων Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco. Η υλοποίηση της έρευνας βασίστηκε σε ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις διαμορφωμένες σε πενταβάθμια κλίμακα, αλλά και σε ημιδομημένες συνεντεύξεις με τους κατοίκους της περιοχής. Συνολικά συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν 200 ερωτηματολόγια, ενώ 62 άτομα συμμετείχαν στις συνεντεύξεις. Η έρευνα διεξήχθη το Δεκέμβριο του 2009.

Σε ό,τι αφορά στα αποτελέσματα της εν λόγω μελέτης, το σύνολο, σχεδόν, των ερωτηθέντων θεώρησε ότι η τουριστική δραστηριότητα έχει προκαλέσει στους κατοίκους της περιοχής περισσότερες κοινωνικές απ' ό,τι οικονομικές επιπτώσεις. Συγκεκριμένα, οι δύο πιο βασικές κοινωνικές επιδράσεις, σύμφωνα με τις απόψεις των κατοίκων, ήταν η αύξηση των δραστηριοτήτων αναψυχής και δεύτερον, η επαφή με τους τουρίστες. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ένας βαθμός ανησυχίας για την πολιτιστική αλλοίωση που πιθανό να προκαλέσει ο τουρισμός, αλλά και για τη μη συμμετοχή τους στις αποφάσεις σχετικά με την τουριστική διαχείριση της περιοχής.

Αναφορικά με τις επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομική ζωή των ανθρώπων που ζουν στην περιοχή, αυτές σχετίζονταν με την αύξηση των επενδύσεων, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, αλλά και την άνοδο των τιμών. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως προέκυψε από την παρούσα μελέτη, οι κάτοικοι ανέμεναν περισσότερα οικονομικά οφέλη, ιδιαίτερα στον τομέα της απασχόλησης. Επιπλέον, η πλειοψηφία δήλωσε ότι μέσω της τουριστικής δραστηριότητας επωφελείται μόνο ένα μικρό μέρος του πληθυσμού, ωστόσο, τίθεται υπέρ της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή.

Οι ερευνητές, προτείνουν την ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στις διάφορες αποφάσεις που λαμβάνονται από τις κρατικές αρχές για την κατάλληλη τουριστική αξιοποίηση της περιοχής. Υποστηρίζουν ότι η εμπλοκή του ντόπιου πληθυσμού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, καθώς είναι ο μόνος άμεσα επηρεαζόμενος από την τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή. Με τον τρόπο αυτό,

όπως πιστεύουν οι συγγραφείς, τα οφέλη θα είναι πολλά τόσο για τους ίδιους τους κατοίκους, όσο και για την περιοχή.

Με την καταγραφή των αντιλήψεων και των στάσεων των κατοίκων σε σχέση με την ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού, προκειμένου να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη στις οικολογικά ευαίσθητες περιοχές, ασχολήθηκαν και οι **Pipinos & Fokiali (2009)**.

Συγκεκριμένα, εξέτασαν την κοινότητα της Ολύμπου Καρπάθου, στην Ελλάδα. Πρόκειται για έναν παραδοσιακό οικισμό στα όρια του οποίου βρίσκονται το βόρειο τμήμα της Καρπάθου και το νησί Σαρία. Είναι καταγεγραμμένος στο Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο Natura 2000 και αποτελεί ιδανική τοποθεσία μελέτης για τους ερευνητές, καθώς διαθέτει το κατάλληλο περιβάλλον (φυσικό, πολιτιστικό, κοινωνικό) για την ανάπτυξη ήπιων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Ερευνητικό εργαλείο αποτέλεσε το ερωτηματολόγιο το οποίο διαμορφώθηκε αποκλειστικά για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης. Το ερωτηματολόγιο περιείχε ερωτήσεις πενταβάθμιας κλίμακας, κλειστού τύπου και αποτελούνταν από τέσσερις ενότητες:

- ✓ Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά
- ✓ Τις απόψεις των κατοίκων σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος
- ✓ Τις απόψεις των κατοίκων σχετικά με την περιβαλλοντική εκπαίδευση
- ✓ Τις απόψεις των κατοίκων σχετικά με τη συμμετοχή της τοπικής κοινότητας στη βιώσιμη ανάπτυξη του τόπου

Η έρευνα διεξήχθη κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού του Αυγούστου του 2005 και το μέγεθος του δείγματος αντιστοιχούσε σε 114 κατοίκους, που διέμεναν είτε μόνιμα στην περιοχή μελέτης, είτε περιστασιακά ορισμένους μήνες το χρόνο.

Αναλυτικότερα, ο ντόπιος πληθυσμός έδειξε έναν υψηλό βαθμό ανησυχίας για τα θέματα που σχετίζονται με την προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής του. Αυτό επιβεβαιώθηκε και από το ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό εκείνων που εξέφρασαν την επιθυμία ότι η βιοποικιλότητα της περιοχής δεν θα πρέπει να διαταράσσεται από την ανάπτυξη του τουρισμού, αλλά και εκείνων που φάνηκαν

διατεθειμένοι να δεχθούν ορισμένους περιορισμούς στις δραστηριότητές τους που θα μπορούσαν να αποτελούν απειλή για το φυσικό περιβάλλον.

Η πλειοψηφία, σχεδόν, του πληθυσμού της περιοχής μελέτης εμφάνισε θετική στάση απέναντι στην υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες (81,6%) δήλωσαν πρόθυμοι να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα, προκειμένου να ενημερωθούν για τους πιθανούς κινδύνους που αντιμετωπίζει το περιβάλλον, αλλά και για τα μέτρα προστασίας του σε συνδυασμό με την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή. Επιπλέον, θεώρησαν εξίσου σημαντική η ενημέρωση αυτή να επιδιώκεται και από τους επισκέπτες της περιοχής, αλλά και από τους ταξιδιωτικούς πράκτορες, ώστε να μπορούν να κατευθύνουν τους πελάτες κατάλληλα.

Εν κατακλείδι, αναφορικά με τη συμμετοχή των κατοίκων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την τουριστική ανάπτυξη του τόπου, ένα ποσοστό της τάξης του 73,7% δήλωσε ότι η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε τέτοιου είδους αποφάσεις είναι πολύ σημαντική για την περαιτέρω ανάπτυξη του τόπου.

Συμπερασματικά, το μεγαλύτερο κομμάτι του πληθυσμού της υπό εξέταση περιοχής τέθηκε υπέρ της ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού, αναγνωρίζοντας ότι πρόκειται για μια περιοχή με ιδιαίτερα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία, τα οποία είναι απαραίτητο να προστατευθούν, ώστε να συνεχίσουν να αποτελούν πόλο έλξης για τους επισκέπτες.

Ο **Jalani (2012)** σε μελέτη του εξέτασε τις επιπτώσεις του οικοτουρισμού, αλλά και τις απόψεις της τοπικής κοινωνίας για την ανάπτυξη του τουρισμού και τη σημασία της προστασίας των φυσικών πόρων στο Εθνικό Πάρκο του Υπόγειου Ποταμού Puerto Princesa, στο νησί Palawan στις Φιλιππίνες. Πρόκειται για μια περιοχή που συνδυάζει άριστα τους καρστικούς ασβεστολιθικούς σχηματισμούς με έναν υπόγειο ποταμό. Το σπήλαιο έχει μήκος 24 χλμ και το διατρέχει επί μήκους 8,4 χλμ ο υπόγειος ποταμός Cabayugan, ο οποίος εκβάλλει στη Θάλασσα της Νότιας Κίνας.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε το μεθοδολογικό εργαλείο του ερωτηματολογίου. Συνολικά, 153 ερωτηματολόγια συλλέχθηκαν από τους κατοίκους της περιοχής, ενώ, παράλληλα, ο ερευνητής πήρε και ορισμένες συνεντεύξεις, με σκοπό τη

συλλογή πληροφοριών σχετικά με την τρέχουσα κατάσταση, τον τρόπο ζωής και τα θέματα που αφορούν στον οικότουρισμό στην περιοχή. Αναλυτικότερα, το πρώτο μέρος της συνέντευξης αφορούσε στο πώς έχουν διαμορφωθεί οι συνθήκες της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχής μελέτης. Επόμενο στοιχείο το οποίο εξετάστηκε ήταν οι αντιλήψεις των κατοίκων για την έννοια του οικότουρισμού και την επίδρασή του στον τόπο τους. Επιπλέον, ο συγγραφέας, μέσω των συνεντεύξεων που υλοποίησε, επιχείρησε να επαληθεύσει και εν τέλει να επιβεβαιώσει από τη μία την ανησυχία του τοπικού πληθυσμού για την προστασία του περιβάλλοντος και τη συμμετοχή του στις τουριστικές δραστηριότητες και από την άλλη, την ενθάρρυνση από την τοπική αυτοδιοίκηση. Το επόμενο μέρος της συνέντευξης περιελάμβανε ερωτήσεις, προκειμένου να εξεταστούν οι θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις του οικότουρισμού στην περιοχή, καθώς και τη συμβολή του στη βιωσιμότερη διαχείρισή της. Τέλος, συμπεριλήφθηκαν και ερωτήματα τα οποία διατύπωναν τα αναμενόμενα θέματα και τις προκλήσεις που θα προκύψουν στην περίπτωση που η εν λόγω περιοχή καταγραφεί μεταξύ των επτά θαυμάτων της φύσης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η τουριστική βιομηχανία της περιοχής αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων για τον τοπικό πληθυσμό. Συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε μεγάλη αύξηση των τουριστικών εγκαταστάσεων εξαιτίας του ολοένα και αυξανόμενου αριθμού των τουριστών που επισκέπτεται το Εθνικό Πάρκο στις Φιλιππίνες. Ως αποτέλεσμα αυτής της ανάπτυξης ήταν η περιοχή να αποτελέσει πόλο έλξης για πολλούς ανθρώπους που βρίσκονται στη διαδικασία εύρεσης εργασίας, λόγω των θέσεων εργασίας που προσφέρει.

Ο τοπικός πληθυσμός υποστηρίζει τα θετικά χαρακτηριστικά του οικότουρισμού και θεωρεί ότι μπορεί να συμβάλει αποτελεσματικά στη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής του. Ωστόσο, η ανησυχία για το φυσικό περιβάλλον του Εθνικού Πάρκου κυριαρχεί, εξίσου, στο μυαλό των κατοίκων, παρόλο που η συμμετοχή τους στις διάφορες προσπάθειες για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος είναι φανερή και αδιαμφισβήτητη. Η συμμετοχή και η ανάμειξή τους σε θέματα περιβαλλοντικού περιεχομένου καθίσταται επιτακτική διότι, όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα της έρευνας, οι ίδιοι θεωρούν ότι το κλειδί για την ανάπτυξη οποιασδήποτε μορφής τουρισμού στην περιοχή είναι οι

φυσικοί πόροι και το περιβάλλον της. Επομένως, είναι ιδιαίτερα σημαντική η προστασία τους, αφού ο τουρισμός στη συγκεκριμένη περιοχή συνδέεται άμεσα με αυτά.

Τέλος, ο συγγραφέας αναφέρει ότι η καθιέρωση διαφόρων εκπαιδευτικών περιβαλλοντικών προγραμμάτων, τόσο για τους τοπικούς φορείς, όσο και για τους επισκέπτες της περιοχής θα ήταν πολύτιμη. Επιπλέον, η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας από αυτούς που διαχειρίζονται την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή θα αποτελούσε σημαντική πληροφορία, προκειμένου να ελεγχθεί και να περιοριστεί, όπου καθίσταται ανάγκη, ο αριθμός των επισκεπτών στην περιοχή.

Από την ανάλυση των παραπάνω εμπειρικών μελετών προκύπτει ότι ο τουριστικός κλάδος είναι άρρηκτα συνυφασμένος με το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Εντούτοις, είναι αναγκαίος ο προσδιορισμός των κριτηρίων ποιότητας και αειφορικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων που προκύπτουν από την τουριστική οικονομία. Ο αειφορικός τουρισμός, ο εναλλακτικός τουρισμός και ο οικοτουρισμός αποτελούν μορφές και κατηγορίες τουρισμού που εισφέρουν στο εισόδημα των προστατευόμενων περιοχών και ταυτόχρονα συνδέονται με την προστασία του περιβάλλοντος.

Οι προστατευόμενες περιοχές δημιουργούν αναπόφευκτα νέες συνθήκες στη συνύπαρξη του ανθρώπου και της φύσης, παρότι η ίδρυσή τους δημιουργεί πολλές φορές αντιδράσεις στις τοπικές κοινωνίες. Η τουριστική ανάπτυξη και οι διάφορες προσπάθειες προσέγγισης και ανάπτυξης και άλλων μορφών εναλλακτικού τουρισμού, συχνά δημιουργεί την αντίληψη ότι οι στρατηγικές και οι πολιτικές για τη διατήρηση και βελτίωση των φυσικών οικοσυστημάτων αποτελούν εμπόδιο στην κοινωνική και οικονομική ζωή των κοινωνιών. Ωστόσο, σύμφωνα με διεθνείς μελέτες, η επίτευξη κέρδους μέσω του τουρισμού δεν είναι ασύμβατη με την κατάλληλη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, αρκεί να σέβεται τον πρωταρχικό σκοπό της προστασίας και της διατήρησης των περιοχών και τα διαχειριστικά σχέδια να εμπλέκουν όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς.

Οι παραπάνω μελέτες κατέδειξαν ορισμένες αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού, ιδιαίτερα σε κάποιες ευαίσθητες οικολογικά προστατευόμενες περιοχές. Διαπιστώθηκε ότι οι επιδράσεις αυτές είναι δυνατό να χωριστούν σε δύο κατηγορίες, στις άμεσες και στις έμμεσες. Οι άμεσες είναι εκείνες που προκαλούνται από την παρουσία των ιδίων των τουριστών, ενώ οι έμμεσες από τη δημιουργία της απαραίτητης για τις τουριστικές δραστηριότητες υποδομής.

Προκειμένου να επιτευχθεί η σωστή διαχείριση των αρνητικών επιδράσεων του τουρισμού, καθίσταται απαραίτητη η αναγνώριση και η ανάλυσή τους. Ο σκοπός είναι να αναχθεί ο τουριστικός κλάδος σε μέσο ήπιας ανάπτυξης μέσω της συμβολής του στην προστασία της φύσης, της πολιτιστικής κληρονομιάς, της τοπικής οικονομίας και της τοπικής κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΚΛΑΔΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

5.1 Ο ρόλος του τουρισμού στην ελληνική οικονομία

Ο τουρισμός για ορισμένες χώρες του πλανήτη αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα, ο δε ρόλος που διαδραματίζει αυτός στις οικονομίες τους συχνά είναι κυριολεκτικά πρωταγωνιστικός, με αποτέλεσμα να συμβάλει καθοριστικά στην οικονομική τους ανάπτυξη και πρόοδο. Μεταξύ των χωρών αυτών συγκαταλέγεται και η Ελλάδα, αφού η συμβολή του τουρισμού στη διαμόρφωση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της είναι σήμερα της τάξης του 16,4% περίπου, στα συναλλαγματικά έσοδα της τάξης του 23,2%, ενώ η συνολική απασχόληση στην τουριστική οικονομία (688.800 θέσεις εργασίας) αντιστοιχεί στο 18,3% των απασχολούμενων (Σχήμα 4), που σημαίνει ότι συμβάλλει στη διαμόρφωση τόσο του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, όσο και του εγχώριου προϊόντος περισσότερο απ' ό,τι πολλοί άλλοι κλάδοι της οικονομικής δραστηριότητας (ΣΕΤΕ, 2012).

Συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο, ο ελληνικός τουρισμός καταγράφει ικανοποιητικές επιδόσεις. Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Π.Ο.Τ, η Ελλάδα το 2012 ήταν 17^η σε επίπεδο διεθνών αφίξεων και 23^η σε επίπεδο εσόδων. Επίσης, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (WEF) το 2013, η χώρα μας καταλαμβάνει την 32^η θέση μεταξύ 140 χωρών στο Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας, ενώ στο Γενικό Δείκτη Ανταγωνιστικότητας καταλαμβάνει μόλις την 96^η.

Ο ρόλος του τουριστικού κλάδου μέσα στην ιστορία ποικίλει και διαφοροποιείται ανάλογα με τη ροή των κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων στη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του εμφύλιου πολέμου που ακολούθησε σχεδόν αμέσως μετά, καταβλήθηκαν προσπάθειες εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας για την ανάπτυξη του τουρισμού, καθώς στον κλάδο αυτό είχε σημειωθεί ήδη σημαντική πρόοδος στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Η Ελλάδα, ως τουριστικός προορισμός, άρχισε να προσελκύει από τις αρχές της δεκαετίας του '50 το ενδιαφέρον των ξένων τουριστών ολοένα και περισσότερο. Μέχρι τότε η τουριστική κίνηση στην Ελλάδα ήταν περιορισμένη, αποτελούμενη κατά κύριο λόγο από ένα μικρό αριθμό τουριστών υψηλής

εισοδηματικής στάθμης που ενδιαφερόταν να επισκεφθεί τα μνημεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Τα συναλλαγματικά έσοδα που αποκόμιζε η Ελλάδα τότε ήταν ασήμαντα, ενώ ο τουρισμός αποτελούσε ένα μικρό μόνο μέρος της οικονομικής της δραστηριότητας (Τσάρτας, 2010).

Στη διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του '50, η υποτίμηση της δραχμής (Απρίλιος 1953) αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα προσέλκυσης ενός μεγαλύτερου αριθμού τουριστών στην Ελλάδα, καθώς έπαψε να συγκαταλέγεται μεταξύ των ακριβότερων τουριστικών προορισμών. Το γεγονός ότι οι παρεχόμενες τιμές φιλοξενίας αυξήθηκαν συγκριτικά με αργούς ρυθμούς και σε περιορισμένη έκταση κατά τα πρώτα έτη μετά την υποτίμηση της δραχμής και η σταθερότητα διατηρήθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, δημιούργησε σημαντικά οφέλη για την Ελλάδα. Πιο αναλυτικά, έκανε δυνατή την “πώληση” της Ελλάδας σαν ένα δημοφιλή προορισμό διακοπών σε πολύ ανταγωνιστικές τιμές για πολλά χρόνια, αλλά και συνέβαλε στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας και ταυτόχρονα στη διεύρυνση της εξαγωγικής της βάσης (Ηγουμενάκης, 2000).

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '70 μέχρι και τη δεκαετία του '90 η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα βασίστηκε αποκλειστικά σε δύο σημαντικούς τουριστικούς πόρους. Οι πόροι αυτοί ήταν η γεωγραφική θέση, οι κλιματολογικές συνθήκες, οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Την περίοδο εκείνη, οι Η.Π.Α., το Ηνωμένο Βασίλειο και οι εύπορες δυτικοευρωπαϊκές χώρες αποτελούσαν τις κύριες διεθνείς τουριστικές αγορές της Ελλάδας (Κοντίτση, 2010).

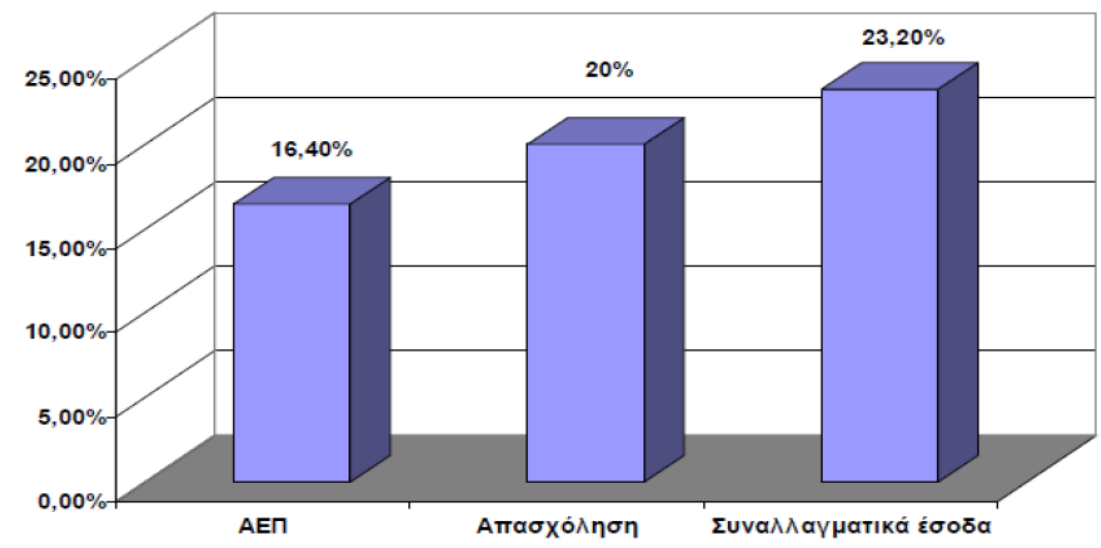
Το 1990 η Ελλάδα, σύμφωνα με στατιστικές του Π.Ο.Τ., συγκαταλεγόταν μεταξύ των είκοσι δημοφιλέστερων τουριστικών προορισμών στον κόσμο. Συγκεκριμένα, κατείχε τη 13^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη, ενώ ο αριθμός των διεθνών τουριστών που την είχαν επισκεφθεί ανερχόταν σε 8,9 εκατομμύρια περίπου.

Δέκα χρόνια αργότερα, δηλαδή το 2000, η Ελλάδα, σύμφωνα και πάλι με στατιστικές του Π.Ο.Τ., συνεχίζει να κρατά τη θέση της μεταξύ των είκοσι δημοφιλέστερων τουριστικών προορισμών στον κόσμο, κατέχοντας όμως τη 14^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη και με τον αριθμό των διεθνών τουριστών να ανέρχεται πλέον στα 13 εκατομμύρια περίπου.

Τα έντονα προβλήματα του τουριστικού κλάδου στην Ελλάδα άρχισαν να φαίνονται πολύ πριν ξεσπάσει η παγκόσμια οικονομική κρίση. Η τουριστική χρονιά του 2009 κατέδειξε μικρή μείωση του αριθμού των διανυκτερεύσεων στις περισσότερες τουριστικές περιοχές της χώρας, αλλά σημαντική μείωση των εσόδων. Η Ελλάδα, σταδιακά, έχασε το ανταγωνιστικό της πλεονέκτημα, κυρίως σε ό,τι αφορά τη σχέση αξίας-τιμής (value for money), ενώ η διαπραγματευτική ικανότητα του ελληνικού προϊόντος μειώθηκε με αποτέλεσμα την προσέλκυση του υποβαθμισμένου κοινωνικά και οικονομικά επισκέπτη (Κοντίτση, 2010).

Επομένως, άρχισε να γίνεται επιτακτική η ανάγκη επανατοποθέτησης ενός πιο σύνθετου και αναβαθμισμένου προϊόντος στις διεθνείς αγορές, ενός προϊόντος που θα απευθύνεται σε πιο φιλοσοφημένους, εκλεκτικούς και, βέβαια, πιο απαιτητικούς επισκέπτες.

Σχήμα 4: Η συμβολή του τουρισμού στα βασικά οικονομικά μεγέθη

Πηγή: OMT, Τράπεζα Ελλάδος

5.2 Η σύγχρονη πολιτική για τον ελληνικό τουρισμό

Η Ελλάδα, ως χώρα της Μεσογειακής ζώνης, διαθέτει πλούσια φυσική και πολιτιστική ομορφιά, ήπιες κλιματολογικές συνθήκες, όμορφες παραλίες, γεωγραφική πολυμορφία που επιτρέπει στον τουρίστα να ζήσει ένα συνδυασμό διαφορετικών εμπειριών,

φιλόξενους και αγνούς ανθρώπους. Συνεπώς, δίκαια κατέχει ένα κομμάτι της παγκόσμιας βιομηχανίας του τουρισμού (ΣΕΤΕ, 2005).

Στους θετικούς παράγοντες συγκαταλέγονται ακόμα οι προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης του τουρισμού στη Μεσόγειο, η αναπτυγμένη ξενοδοχειακή υποδομή της χώρας, η σημαντική βελτίωση στις βασικές υποδομές και εξυπηρετήσεις, καθώς και η παραδοσιακή αίσθηση φιλοξενίας (Κοκκώσης κ.ά., 2011).

Τα κύρια χαρακτηριστικά του ελληνικού προϊόντος αποτελούν η εξάρτηση από συγκεκριμένες ευρωπαϊκές αγορές, ο μαζικός χαρακτήρας του τουρισμού, η υπερσυγκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας σε συγκεκριμένες περιοχές του ελληνικού χώρου, καθώς επίσης η έντονη εποχικότητα που παρουσιάζει, με συγκέντρωση του 50% των αφίξεων των διεθνών επισκεπτών κατά το χρονικό διάστημα Ιουλίου – Σεπτεμβρίου. Τα χαρακτηριστικά αυτά έχουν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσμενών επιπτώσεων στην απασχόληση του ανθρώπινου δυναμικού του τομέα, στη χρήση των φυσικών πόρων και στη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων (ΥΠΕΧΩΔΕ, 2008).

Έως περίπου το 1990, η τουριστική βιομηχανία της χώρας στηρίχθηκε στο λεγόμενο μοντέλο «ήλιος-θάλασσα», το οποίο αποτελούσε και το συγκριτικό της πλεονέκτημα, με πλήρη έλλειψη, ωστόσο, ενός μακροχρόνιου τουριστικού σχεδιασμού και μιας στρατηγικής ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, ορισμένα στοιχεία τα οποία περιγράφουν και συνθέτουν, ακόμη και σήμερα, το τοπίο των τουριστικών δραστηριοτήτων της χώρας είναι τα εξής (Βαρβαρέσος, 2000):

- ✓ Η επικράτηση του μαζικού και οργανωμένου τουρισμού⁸, χωρίς να δίνεται έμφαση και προβολή σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού, καθώς οι μέχρι πρόσφατα τουριστικές πολιτικές και δράσεις αποσκοπούσαν στην αύξηση της ποσότητας των τουριστών και όχι στην ποιότητά τους.

⁸Το πρότυπο του “μαζικού τουρισμού” κυριαρχεί στον παγκόσμιο τουρισμό και ειδικότερα στην Ελλάδα μετά το 1970 και ευθύνεται για την ανάπτυξη πολλών περιοχών και κρατών διεθνώς. Βασικά χαρακτηριστικά του είναι οι εκτεταμένες και οργανωμένες υποδομές και υπηρεσίες που προσφέρει, η καθοριστική παρουσία του προτύπου στην παραγωγική δομή της περιοχής, που έχει ως αποτέλεσμα το σύνολο των υπόλοιπων κλάδων να εξαρτώνται σταδιακά από τον τουρισμό και οι συχνά δυσμενείς επιπτώσεις της ανάπτυξής του στην τοπική κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον (Κοκκώσης & Τσάρτας, 1999)

- ✓ Η υπέρμετρη συγκέντρωση της ζήτησης των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών σε μια περιορισμένη χρονικά περίοδο, με σημαντικές συνέπειες στην ποιότητα των διακοπών, στην απόδοση των επενδύσεων, στην απασχόληση και στις τοπικές οικονομίες που εξαρτώνται άμεσα από την άφιξη των τουριστικών πληθυσμών μόνο ορισμένους μήνες το χρόνο.
- ✓ Η άνιση γεωγραφική κατανομή της τουριστικής δραστηριότητας, καθώς η παράκτια ζώνη εμφανίζει ιδιαίτερη τουριστική ανάπτυξη, σε αντίθεση με τις αγροτικές και ορεινές περιοχές οι οποίες υστερούν ακόμα και σε βασικές υποδομές.
- ✓ Ο χαμηλός δείκτης αποδοτικότητας μεταξύ προσφερόμενων υπηρεσιών-τιμής.
- ✓ Η περιβαλλοντική αλλοίωση και η αισθητική υποβάθμιση των αρχαιολογικών χώρων, των όμορφων τοπίων και των φυσικών τοποθεσιών.

Μάλιστα, η προκαταρκτική έκθεση του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC, 2007) ανέφερε τρία βασικά προβλήματα τα οποία παρεμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Αυτά είναι η εποχικότητα και η ανάγκη για νέα προϊόντα, η γραφειοκρατία καθώς και η σχέση ποιότητα-τιμής (value for money).

Επομένως, τα προβλήματα που καλείται να αντιμετωπίσει η τουριστική πολιτική στη χώρα αφορούν την υπέρβαση του ορίου αντοχής πολλών τουριστικών προορισμών, τη συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου, σε σημείο που γίνεται λόγος για “αυγουστιάτικο τουρισμό”, τη συνεχώς μειούμενη από χρόνο σε χρόνο κατά κεφαλή τουριστική δαπάνη, τον περιορισμό της απασχόλησης, τη μείωση της αποδοτικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων και την ένταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, που απειλεί με υποβάθμιση πολλούς προορισμούς.

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι η Ελλάδα κατέστη ένας τουριστικός προορισμός με εμφανή τα σημάδια της κόπωσης και πολλά προβλήματα σε όλους σχεδόν τους τομείς που συνθέτουν μία κοινωνία, κοινωνικό, πολιτικό και περιβαλλοντικό.

Προκειμένου οι αρμόδιοι φορείς του τουρισμού να περιορίσουν ή, αν είναι δυνατό, να εξαλείψουν τις αδυναμίες που αντικειμενικά παρουσιάζει το μοντέλο τουρισμού που έχει προωθηθεί και καθιερωθεί στη χώρα, επικεντρώνουν την τουριστική πολιτική της

Ελλάδας γύρω από ορισμένους βασικούς άξονες δράσης. Πιο συγκεκριμένα, αυτοί περιλαμβάνουν (Κοκκώσης κ.ά., 2011):

- ✓ Την αναβάθμιση και ανάπτυξη των τουριστικών προορισμών (μέσω ανακαινίσεων, αναπλάσεων κ.λπ.) με ειδικές δράσεις για τους αναπτυγμένους, αναπτυσσόμενους και ειδικούς (νησιά και ορεινές περιοχές) τουριστικούς προορισμούς.
- ✓ Την ενίσχυση της εποχικότητας και της καινοτομίας με σκοπό την ανάπτυξη και αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.
- ✓ Την προβολή και προώθηση του ελληνικού τουρισμού με βάση την επιστημονική έρευνα και την ανάλυση των αγορών-στόχων, των τάσεων στη διεθνή αγορά και στις προτιμήσεις των τουριστών-επισκεπτών.
- ✓ Την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων διαχείρισης (παρακολούθηση και αξιολόγηση) του τουριστικού προϊόντος ώστε να εντοπίζονται έγκαιρα τα προβλήματα και οι ανάγκες του.
- ✓ Την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, με στόχο τη διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος, τη διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης στο γεωγραφικό χώρο και την άμβλυνση της εποχικότητας.
- ✓ Την ομαλή συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων φορέων (κρατικός μηχανισμός-τοπική κοινωνία).
- ✓ Τη διαχείριση του τουρισμού όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε προορισμού.

Οι παραπάνω ενέργειες είναι απαραίτητο να ενσωματωθούν σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης με στρατηγικό χαρακτήρα, ώστε να προκύψουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Αυτό συμβαίνει διότι ο τουριστικός τομέας επηρεάζει και επηρεάζεται από όλους τους υπόλοιπους κλάδους της πολιτικής ζωής, όπως τον πολιτισμό, την πολεοδομία-χωροταξία, τις μεταφορές, τη ναυτιλία, το εμπόριο, το περιβάλλον, τη γεωργία-κτηνοτροφία-αλιεία, την ενέργεια κ.λπ. (Κοκκώσης κ.ά., 2011). Γίνεται, επομένως, φανερό ότι η πολιτική για τον κλάδο του τουρισμού αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της γενικότερης αναπτυξιακής πολιτικής της χώρας.

Σε σχέση με τη στρατηγική ανάπτυξης του τουρισμού, έχουν οριστεί από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (2009) ορισμένοι μεσοπρόθεσμοι στόχοι. Αυτοί είναι:

- ✓ Η κατά τάξη μεγέθους αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν και η διατήρηση του επιπέδου της ποιότητας αυτής.
- ✓ Η υποστήριξη μιας τιμολογιακής πολιτικής ανταγωνιστικού επιπέδου.
- ✓ Η οργάνωση του τομέα της ενημέρωσης και των πωλήσεων.
- ✓ Η οργάνωση των υποδομών επί των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί ο εναλλακτικός τουρισμός.
- ✓ Η ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος με το πλεονέκτημα του πολιτιστικού αποθέματος της χώρας.

Ο τουριστικός τομέας στην Ελλάδα συνέβαλε σημαντικά στην οικονομική της ανάπτυξη, δυστυχώς, όμως, αναπτύχθηκε με κύριο γνώμονα το γρήγορο και άμεσο οικονομικό όφελος και όχι τη βιωσιμότητα αυτής της δραστηριότητας χωρίς συγκεκριμένο σχεδιασμό. Συνεπώς, δημιουργήθηκε για τους τόπους προορισμού ένα πλήθος σοβαρών και, σε πολλές περιπτώσεις, μη αναστρέψιμων επιπτώσεων, εξαιτίας της έντασης της τουριστικής δραστηριότητας και της ιδιαιτερότητας των τόπων υποδοχής. Η εμφάνιση, λοιπόν, όλων αυτών των επιπτώσεων και η πολύ γρήγορη ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού οδήγησε στην ανάγκη δημιουργίας κεντρικής πολιτικής για τη διαχείριση της τουριστικής δραστηριότητας και στροφής σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Άλλωστε, το σύνολο των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας την καθιστούν μοναδική στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη ως προς τις δυνατότητες ανάπτυξης των περισσότερων από τις σύγχρονες μορφές τουρισμού και μάλιστα υψηλών απαιτήσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ – Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΩΝ ΠΡΕΣΠΩΝ

6.1 Γενικά για την περιοχή των Πρεσπών

6.1.1 Γεωγραφικός και γεωφυσικός προσδιορισμός της περιοχής των Πρεσπών

Ο Δήμος Πρεσπών βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο του Νομού Φλώρινας (Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας) και συνορεύει βόρεια με την πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), δυτικά με την Αλβανία και νότια με το Δήμο Φλώρινας. Απέχει 50 χλμ. από την πόλη της Φλώρινας και 55 χλμ. από την πόλη της Καστοριάς. Σύμφωνα με την τελευταία απογραφή του πληθυσμού-κατοικιών του 2011 για το μόνιμο πληθυσμό του Δήμου Πρεσπών, αυτός αγγίζει τους 1.560 κατοίκους, ενώ η έκτασή του αγγίζει τα 413.700 στρέμματα, καταγραφόμενος έτσι ως ένας από τους μεγαλύτερους σε έκταση αλλά και πιο αραιοκατοικημένους δήμους της Ελλάδας (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

Τα όρια του Δήμου περιλαμβάνουν το ελληνικό τμήμα του λεκανοπεδίου στο οποίο βρίσκονται, σε υψόμετρο περίπου 800 μέτρων, οι δύο γειτονικές λίμνες, η Μικρή και η Μεγάλη Πρέσπα, τους γύρω ορεινούς όγκους, με κορυφές που ξεπερνούν τα 200 μέτρα (Βαρνούντας, Τρικλάρι, Βίγλα), καθώς και τμήμα της κοιλάδας των Κορεστείων. Η Μικρή Πρέσπα ανήκει στην Ελλάδα, εκτός από ένα μικρό τμήμα στα νότια το οποίο ανήκει στην Αλβανία. Τη Μεγάλη Πρέσπα μοιράζονται και οι τρεις (3) χώρες, με το μεγαλύτερο μέρος αυτής να ανήκει στην ΠΓΔΜ. Το 2000, με κοινή Διακήρυξη των Πρωθυπουργών των τριών χωρών, δημιουργήθηκε το Διασυνοριακό Πάρκο Πρεσπών. Το Πάρκο αυτό στοχεύει στην προστασία των οικολογικών αξιών της περιοχής μέσω της τριεθνούς συνεργασίας, αλλά και στην προώθηση της οικονομικής ευημερίας των τοπικών κοινοτήτων και των τριών χωρών. Το Διασυνοριακό Πάρκο Πρεσπών αποτέλεσε την πρώτη διασυνοριακή προστατευόμενη περιοχή στα Βαλκάνια (“Εταιρία Προστασίας Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>).

Στα όρια του Δήμου εντάσσονται 13 δημοτικά διαμερίσματα και 4 οικισμοί. Πιο συγκεκριμένα, τα 13 δημοτικά διαμερίσματα και ο πληθυσμός αυτών, φαίνονται παρακάτω:

- Λαιμός – όπου και η έδρα του Δήμου – 300 κάτοικοι

- Άγιος Αχίλλειος (Βινένι) – 144 κάτοικοι
- Άγιος Γερμανός – 231 κάτοικοι
- Ανταρτικό – 165 κάτοικοι
- Βροντερό (Κυράστενο) – 183 κάτοικοι
- Καλλιθέα (Ρούνταρι) – 160 κάτοικοι
- Καρυές – 94 κάτοικοι
- Λευκώνα – 155 κάτοικοι
- Μικρολίμνη – 71 κάτοικοι
- Πισοδέρι – 68 κάτοικοι
- Πλατύ – 108 κάτοικοι
- Πράσινο – 14 κάτοικοι
- Ψαράδες – 158 κάτοικοι

Σε ό,τι αφορά στους 4 οικισμούς που απαρτίζουν το Δήμο των Πρεσπών, αυτοί είναι οι εξής:

- Μηλιώνα
- Πύλη
- Οξυά
- Τρίγωνο

Υπάρχουν, ωστόσο, και ορισμένοι οικισμοί οι οποίοι σήμερα δεν κατοικούνται, είναι σε μεγάλο βαθμό εγκαταλελειμμένοι, καθώς ο οικιστικός ιστός τους έχει ερημωθεί. Αυτοί είναι (Καζόγλου κ.ά.,2001):

- Κρανιές
- Αγκαθωτό
- Δασερή
- Πυξός
- Οπάγια
- Σφήκα

6.1.2 Το Δημοτικό Διαμέρισμα του Λαιμού

Το Δημοτικό Διαμέρισμα του Λαιμού (Ρόμπι) αποτελείται από 300 κατοίκους, ενώ η έκτασή του υπολογίζεται περίπου στα 30,5 χιλιάδες στρέμματα. Τη δεκαετία του '60, ωστόσο, ο πληθυσμός του Δημοτικού Διαμερίσματος του Λαιμού έφτανε περίπου τους 427 κατοίκους και ο οικισμός του, ο Μηλεώνας (Μέντοβο), τους 107. Σήμερα, ο τελευταίος αριθμεί μόλις δύο (2) κατοίκους. Το Δημοτικό Διαμέρισμα του Λαιμού ανήκει στο Δήμο Πρεσπών, απέχει περίπου 60 χλμ. από την πόλη της Καστοριάς και 50 χλμ. από την πόλη της Φλώρινας, ενώ είναι χτισμένος σε υψόμετρο 900 μέτρων (Standring, 2009).

Ο ποταμός Παλιόρεμα, μήκους 10 χλμ., χωρίζει τον οικισμό σε δύο μέρη, πηγάζει από το όρος Βαρνούντα και εκβάλλει στη Μεγάλη Πρέσπα. Άλλα σημεία τα οποία μπορεί κανείς να θαυμάσει αν επισκεφθεί το Δημοτικό Διαμέρισμα του Λαιμού είναι: Ο λόφος του Αγ. Ιωάννη ο οποίος είναι κατάφυτος με βελανιδιές, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει μια ιδιαίτερη θέα, αλλά και οι εκκλησίες, οι οποίες κοσμούν το χωριό, καθώς πρόκειται για αξιόλογα θρησκευτικά μνημεία. Χαρακτηριστικές είναι η εκκλησία της Αγ. Παρασκευής (1896, στην πλατεία του χωριού), του Αγ. Ιωάννη (στον ομώνυμο λόφο), της Υπαπαντής του Κυρίου (15ος αιώνας, κοντά στην πλατεία) και του Αγ. Νικολάου (1925, στον οικισμό Μηλεώνα).

Τα υλικά από τα οποία έχει χτιστεί ίσως το μεγαλύτερο ποσοστό των σπιτιών αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα των οικιών του περασμένου αιώνα. Τα υλικά αυτά είναι η πέτρα και οι πλίνθοι. Επίσης, στο χωριό εντοπίζονται τρεις (3) γέφυρες. στον ποταμό Παλιόρεμα, στην είσοδο του οικισμού και στο δρόμο προς το σχολείο. Υπάρχουν ακόμα πολλές βρύσες που κοσμούν το χωριό. Στο χωριό λειτουργεί Δημοτική Βιβλιοθήκη και Λαογραφική Συλλογή με αντικείμενα από την περιοχή των Πρεσπών. Μπορεί κανείς να απολαύσει και διάφορες εκδηλώσεις οι οποίες λαμβάνουν μέρος εκεί, όπως την 4η μέρα του Πάσχα κατά τη διάρκεια της οποίας πραγματοποιείται πανηγύρι στο λόφο του Αγ. Ιωάννη. Τέλος, το Δημοτικό Διαμέρισμα Λαιμού υπήρξε εμπορικό κέντρο της περιοχής εξαιτίας της τελωνειακής σύνδεσης με την πρώην Γιουγκοσλαβία (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

6.1.3 Οι χρήσεις γης της περιοχής των Πρεσπών

Τη συνολική έκταση του Δήμου των Πρεσπών, η οποία είναι περίπου 413,7 χιλιάδες στρέμματα, μοιράζονται τα ποσοστά διαφόρων κατηγοριών εκτάσεων. Πιο συγκεκριμένα, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγροναπαύσεις καλύπτουν τα 24,7 χιλιάδες στρέμματα, τα 161,8 χιλιάδες στρέμματα (ποσοστό 5,97%) αντιστοιχούν σε βοσκότοπους, εκ των οποίων το 84,55% είναι κοινοτικοί, ενώ το 15,45% ιδιωτικοί. Το 14,24% της συνολικής έκτασης του δήμου καταλαμβάνουν οι εκτάσεις που καλύπτονται από ύδατα, το 39,42% αντιστοιχεί στις δασωμένες εκτάσεις της περιοχής, το 2,08% καταλαμβάνουν οι οικισμοί, ενώ μόλις το 1,5% καλύπτεται από άλλες μη προσδιορίσιμες εκτάσεις (“Περιφερειακή Αρχή Δυτικής Μακεδονίας – ambio”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ambio.gr>).

Συμπερασματικά, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή της ΕΛ.ΣΤΑΤ. (Ελληνική Στατιστική Αρχή), τα δάση καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο κομμάτι της συνολικής επιφάνειας, ακολουθούν οι εκτάσεις καλυμμένες με νερό και οι βοσκότοποι, οι οποίοι καταλαμβάνουν το 5,97% της συνολικής επιφάνειας.

Στον Πίνακα 2, μπορεί κανείς να δει αναλυτικά την κατανομή της χρήσης γης στα Δημοτικά Διαμερίσματα του Δήμου Πρεσπών.

Πίνακας 2: Κατανομή χρήσης γης στην περιοχή του Δήμου Πρεσπών

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ	ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ Ή ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	ΔΑΣΗ	ΝΕΡΑ	ΟΙΚΙΣΜΟΙ	ΆΛΛΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΛΑΙΜΟΥ	30,5	5,5	10,6	0,5	0	13,2	0,5	0,3
ΑΓ. ΑΧΙΛΛΕΙΟΥ	39,4	1	1,4	0,6	24	12	0,2	0,1
ΑΓ. ΓΕΡΜΑΝΟΥ	60,5	1,4	47	0,5	10,5	0,6	0,3	0,1
ΑΝΤΑΡΤΙΚΟΥ	44,8	1,7	15,1	11,8	15,3	0,5	0,4	0,1
ΒΡΟΝΤΕΡΟΥ	56,1	2	25,1	0,1	28,5	0	0,3	0,1
ΚΑΛΛΙΘΕΑΣ	13,4	2,3	6,2	0,4	4	0,2	0,2	0,1
ΚΑΡΥΩΝ	39,9	3,2	18,2	0	16,1	1,8	0,6	0,1
ΛΕΥΚΩΝΟΣ	15,3	2,6	0,8	0,3	7,5	3,7	0,2	0,2
ΜΙΚΡΟΛΙΜΝΗΣ	31,9	1,3	0	4,8	24,9	0,3	0,4	0,2
ΠΙΣΟΔΕΡΙΟΥ	18,3	0,5	4,3	0,3	13	0,1	0,1	0
ΠΛΑΤΕΟΣ	6,7	2,2	3,4	0,2	0,1	0,3	0,4	0,2
ΠΡΑΣΙΝΟΥ	15,8	0,8	2,3	5,5	6,8	0,2	0,2	0
ΨΑΡΑΔΩΝ	41,01	0,2	2,4	0	12,4	26	0,1	0
ΣΥΝΟΛΟ	413,7	24,7	136,8	25	163,1	58,9	3,9	1,5

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή.

6.1.4 Οικονομικές δραστηριότητες

Στο Δήμο Πρεσπών η κύρια οικονομική δραστηριότητα συνδέεται άμεσα με τον πρωτογενή τομέα λόγω του πρόσφορου περιβάλλοντος που επικρατεί στην περιοχή. Αναλυτικότερα, η καλλιέργεια των φασολιών, που αποτελεί και την κύρια πηγή εισοδήματος των κατοίκων, η δενδροκομία, σε περιορισμένο βαθμό, η καλλιέργεια κηπευτικών, τεύτλων και πατάτας είναι μερικές από τις δραστηριότητες που συνθέτουν την εικόνα του παραγωγικού δυναμικού της περιοχής. Ωστόσο, προτείνονται καλλιέργειες και σε άλλα προϊόντα, όπως είναι τα κάστανα, τα καρύδια, οι φράουλες και η πιπεριά. Σε ό,τι αφορά την καλλιέργεια του φασολιού, ένα στοιχείο το οποίο ήδη συμβάλλει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των παραγωγών είναι η Μονάδα Τυποποίησης και Συσκευασίας Φασολιών που κατασκευάζεται από τον Αγροτικό Συνεταιρισμό «ΠΕΛΕΚΑΝΟΣ» και δημιουργεί νέα δυναμική στις συνθήκες διάθεσης των προϊόντων, αλλά και συνθήκες για περαιτέρω βελτίωση της ποιότητας.

Σε ό,τι αφορά την κτηνοτροφία της περιοχής, τα βοοειδή, τα αιγοπρόβατα, οι κυνέλες και τα πουλικά αποτελούν το ζωικό βασίλειο της περιοχής, με τα βοοειδή να κυριαρχούν σε αυτόν τον τομέα μέσω της παραγωγής υψηλής ποιότητας κρέατος, καθιστώντας τα εν δυνάμει ένα από τα επώνυμα τοπικά προϊόντα. Ιδιαίτερη σημασία για την περιοχή έχει και η δραστηριότητα της μελισσοκομίας καθώς δημιουργεί ένα τοπικό επώνυμο προϊόν. Πολλοί είναι και εκείνοι που απλώς διατηρούν τις κυνέλες τους στην περιοχή.

Σχετικά με τις δασικές εκτάσεις των Πρεσπών, αυτές, όπως διατυπώθηκε και προηγουμένως, καλύπτουν το μεγαλύτερο κομμάτι της έκτασης. Συγκεκριμένα, σε σύνολο έκτασης 413,7 στρεμμάτων τα 181,2 αποτελούν δάση, γεγονός το οποίο σχετίζεται άμεσα με την ορεινότητα της περιοχής. Οι κοινότητες οι οποίες καταλαμβάνονται από τις μεγαλύτερες δασικές εκτάσεις, όπως για παράδειγμα ο Αγ. Αχίλλειος και ο Αγ. Γερμανός, χαρακτηρίζονται παράλληλα και από τις μεγαλύτερες εκτάσεις βοσκοτόπων. Σε ό,τι αφορά τα διάφορα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί στο σύνολο των δασών της περιοχής, αυτά συνδέονται κυρίως με αποψιλωτικές υλοτομίες ή αυθαίρετες υλοτομίες για την κοπή καυσοξύλων.

Μία ακόμη δραστηριότητα του πρωτογενούς τομέα αποτελεί και η αλιεία. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η αλιεία στην περιοχή έχει παίξει βασικό ρόλο στην τοπική οικονομία, ακόμη και στο πρόσφατο παρελθόν. Παρόλο που εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική πηγή εσόδων, πλέον, παραμένει σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματική δραστηριότητα (Κουτσερή, 2012). Η δημιουργία του Αλιευτικού Συνεταιρισμού Ψαράδων προωθεί ορισμένες δραστηριότητες, οι οποίες όμως είναι υποτυπώδεις καθώς τα μέλη του, δηλαδή οι ψαράδες, διαθέτουν οι ίδιοι τις αλιευόμενες ποσότητες στην τοπική αγορά του νομού. Ακόμα, το γεγονός ότι είναι ανύπαρκτη οποιαδήποτε μεταποιητική δραστηριότητα ή η ανάλογη υποδομή όσον αφορά τα αλιευτικά σκάφη και ταυτόχρονα αδύνατη η εξασφάλιση αδειών για επαγγελματικά σκάφη, καθώς το μικρό μέγεθος των σκαφών δεν επιτρέπει την εγκατάσταση του απαιτούμενου από τη νομοθεσία εξοπλισμού, συνθέτουν ένα κλίμα ιδιαίτερα δύσκολο για την περαιτέρω αξιοποίηση του συγκεκριμένου παραγωγικού τομέα.

Στο δευτερογενή τομέα απασχολείται συνολικά το 11,76% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού. Η μεγαλύτερη συμμετοχή του πληθυσμού εμφανίζεται στον Άγιο Γερμανό. Από το σύνολο των Δημοτικών Διαμερισμάτων, τη μεγαλύτερη ποσοστιαία αναλογία δραστηριοποίησης στο δευτερογενή τομέα έχει το Δημοτικό Διαμέρισμα των Καρυών, όπου το $\frac{1}{4}$ (ποσοστό 25,72%) του πληθυσμού απασχολείται σε σχετικές δραστηριότητες του τομέα.

Τα στοιχεία τα οποία έχουν παρατεθεί επιβεβαιώνουν ότι πρόκειται για μια γεωργοκτηνοτροφική περιοχή και αυτό διότι η κύρια απασχόληση συγκεντρώνεται στον πρωτογενή τομέα με ποσοστό 65% του συνόλου των δραστηριοτήτων. Αντίθετα, το αντίστοιχο ποσοστό για το δευτερογενή τομέα ανέρχεται μόλις στο 11,76%.

Αναφορικά με τον τριτογενή τομέα, ο Δήμος Πρεσπών προσφέρει ορισμένες βασικές υπηρεσίες και εμπορικές δραστηριότητες εξυπηρέτησης των αναγκών των κατοίκων, ενώ τα τελευταία χρόνια εμφανίζει ιδιαίτερη άνθηση ο τουριστικός κλάδος. Οι δημόσιες υπηρεσίες που είναι δυνατό να εξυπηρετήσουν τους κατοίκους της περιοχής παρουσιάζονται αναλυτικά παρακάτω:

- ✓ Τέσσερα (4) Αγροτικά Ιατρεία στον Άγιο Αχίλλειο, στο Ανταρτικό, στο Λαιμό και στον Λευκώνα
- ✓ Μία (1) Βιβλιοθήκη στο Λαιμό
- ✓ Ένα (1) Πολιτιστικό Κέντρο στον Άγιο Γερμανό
- ✓ Δύο (2) Αστυνομικοί Σταθμοί στον Άγιο Γερμανό και στους Ψαράδες
- ✓ Ένα (1) Ταχυδρομικό Κατάστημα στον Άγιο Γερμανό
- ✓ Τρεις (3) Παιδικόι Σταθμοί – Νηπιαγωγεία
- ✓ Ένα (1) Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών
- ✓ Μία (1) μονάδα Βοήθεια στο Σπίτι

Από τις παραπάνω δημόσιες υπηρεσίες σημαντική είναι η απουσία φαρμακείου.

Τα Δημοτικά Διαμερίσματα των Αγίου Γερμανού και Λαιμού συγκεντρώνουν και το σύνολο των εμπορικών δραστηριοτήτων. Από τα στοιχεία του Επιμελητηρίου Βόρειας Ελλάδας Φλώρινας προκύπτει ότι οι εμπορικές επιχειρήσεις εξυπηρετούν στοιχειώδεις ανάγκες, ενώ ο πληθυσμός εξυπηρετείται κυρίως από την αγορά της Φλώρινας και δευτερευόντως από την Καστοριά (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

6.1.5 Η αρχιτεκτονική της περιοχής – Παραδοσιακοί οικισμοί

Η περιοχή των Πρεσπών είναι φημισμένη για την ξεχωριστή αρχιτεκτονική δομή των οικισμών της. Ήδη από τα προπολεμικά χρόνια, έχει αποτυπωθεί στην περιοχή των Πρεσπών η ιδιαίτερη αρχιτεκτονική της, η οποία διατηρείται ως τις μέρες μας και αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για τη διατήρηση της παράδοσης στην περιοχή. Στο πέραςμα των χρόνων, αποτυπώθηκαν τρεις τύποι σπιτιών. Κοινά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής δομής αυτών των τριών τύπων είναι το λεγόμενο χαγιάτι ή τσαρδάκι, δηλαδή ο ανοιχτός ημιυπαίθριος χώρος του ορόφου των σπιτιών, καθώς και τα κάγκελα στα παράθυρα των σπιτιών. Στον πρώτο όροφο, η τοποθέτηση των κάγκελων γινόταν μόνο για την εξασφάλιση ασφάλειας και κάλυπτε όλη την επιφάνεια του παραθύρου, ενώ στο δεύτερο όροφο, όπου η πρόσβαση από τους κλέφτες ήταν δυσκολότερη, κάλυπτε τα $\frac{3}{4}$ του παραθύρου και αποτελούσαν κυρίως διακοσμητικά στοιχεία (Αναστασίου κ.ά., 1999).

Τα σπίτια των Πρεσπών, ανάλογα με την παραδοσιακή λειτουργική τους χρήση, παρουσιάζουν διάφορους συνδυασμούς υλικών και τεχνοτροπιών δόμησης. Στις περισσότερες περιπτώσεις το ισόγειο προορίζεται για τα ζώα του σπιτιού και τους αποθηκευτικούς χώρους, ενώ εξωτερική σκάλα οδηγεί στο χαγιάτι του πάνω ορόφου όπου βρίσκεται ο "οντάς" και τα άλλα δωμάτια.

Στο παρελθόν, καθώς τα σπίτια εφάπτονταν ή επικοινωνούσαν μέσω εσωτερικής αυλής, δημιουργούνταν πατριαρχικοί "μαχαλάδες" όπου συμβίωναν δύο ή και τρεις οικογένειες. Τα υλικά που χρησιμοποιούνταν ήταν άψητα συνήθως -στεγνωμένα στον ήλιο- πλιθιά και λάσπη ως επίχρισμα στους τοίχους, πέτρα -κυρίως στα θεμέλια- και ξυλεία τοπικής προέλευσης (δρυς, οξυά και κέδρος στον οικισμό των Ψαράδων) σε όλο το σκελετό του σπιτιού, από τα στηρίγματα και τη σκάλα μέχρι το χαγιάτι και τη στέγη. Εκτεταμένη ήταν επίσης η χρήση του καλαμιού και των πλεγμένων κλαδιών στα δάπεδα, τις στέγες και τα χωρίσματα. Σε οικισμούς με μεγαλύτερο πληθυσμό, όπως ο Λαιμός, ο Άγιος Γερμανός, οι Ψαράδες, η Καλλιθέα ή και το Ανταρτικό, οικοδομήθηκαν, ιδιαίτερα στις αρχές του 20ου αιώνα, μεγάλα, λιθόχτιστα διώροφα σπίτια "αστικού" τύπου, κάποιες φορές με πλούσια ξυλόγλυπτη διακόσμηση ("Δήμος Πρεσπών". Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

Ξεχωριστό αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δύο οικισμοί του Αγ. Γερμανού και των Ψαράδων και για το λόγο αυτό έχουν ανακηρυχθεί διατηρητέος και παραδοσιακός οικισμός αντίστοιχα (Καραδέδος & Τσολάκης, 1998). Τα περισσότερα χωριά της ευρύτερης περιοχής παρουσιάζουν ενδιαφέροντα στοιχεία ως προς την τοπική αρχιτεκτονική και τις τεχνικές κτισίματος όπως εξελίχθηκαν κατά τους δύο προηγούμενους αιώνες.

6.1.6 Οι ανθρώπινες δραστηριότητες – Παραδοσιακές τέχνες και τοπικά προϊόντα

Στη λεκάνη των Πρεσπών, σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες απογραφές, κατοικούν συνολικά και στις τρεις χώρες 24.100 άνθρωποι διασκορπισμένοι σε 68 οικισμούς και μία κωμόπολη, το Ρέσεν, η οποία βρίσκεται στην ΠΓΔΜ.

Οι δραστηριότητες των κατοίκων στο πέρασμα των χρόνων εναλλάσσονται επηρεαζόμενες από παράγοντες, όπως η εξέλιξη της τεχνολογίας και τα μοντέλα

ανάπτυξης οικονομίας της κάθε χώρας. Παλιότερα, στο μοντέλο της οικονομίας της αυτάρκειας, η γη, το δάσος, η γεωργία, η κτηνοτροφία και η αλιεία έδιναν στους ανθρώπους ό,τι χρειάζονταν για να ζήσουν. Στη συνέχεια και κυρίως από τη δεκαετία του '60 και μετά τα πράγματα άλλαξαν (Κατσαδωράκης, 1996).

Συγκεκριμένα στην Ελληνική Πρέσπα, το 70% περίπου των επαγγελματικά ενεργών ατόμων απασχολείται στον πρωτογενή τομέα και ιδιαίτερα στη γεωργία, κυρίως με την εντατική καλλιέργεια του φασολιού. Καταλυτικό ρόλο σε αυτό έπαιξε το αρδευτικό δίκτυο, του οποίου η κατασκευή ολοκληρώθηκε στα μέσα της δεκαετίας του '80. Ωστόσο, ευοίωνες είναι και οι πρόσφατες κινήσεις προς την κατεύθυνση της ολοκληρωμένης γεωργίας και την εφαρμογή φιλικότερων προς το περιβάλλον μεθόδων καλλιέργειας, ενώ υπάρχει μικρή αλλά σημαντική παραγωγή βιολογικών φασολιών Πρέσπας. Η αλιεία, ενώ παλιότερα είχε ιδιαίτερη σημασία, σήμερα έχει εγκαταλειφθεί σε μεγάλο βαθμό, ενώ χάνονται πλέον και οι τελευταίοι που εφαρμόζαν μοναδικές μεθόδους αλιείας, όπως είναι τα πελαΐζια και τα πεζόβολα. Τέλος, η κτηνοτροφία αιγοπροβάτων, ενώ στο παρελθόν αποτελούσε μία από τις κύριες ασχολίες των κατοίκων της Πρέσπας, ακολούθησε και αυτή μία πτωτική πορεία αντίστροφη με την άνοδο της γεωργίας. Παρ'όλα αυτά στα βουνά της περιοχής έχει αυξηθεί ο συνολικός αριθμός αγελάδων κρεοπαραγωγής, ενώ επιβιώνει ακόμη η παλιά πρακτική της νομαδικής κτηνοτροφίας, αφού από την άνοιξη μέχρι και το φθινόπωρο κάποιοι, λίγοι πλέον, κτηνοτρόφοι μετακινούν τα κοπάδια τους στα ορεινά λιβάδια.

Στην Αλβανική Πρέσπα η γεωργία αποτελεί τη σημαντικότερη ασχολία του πληθυσμού, αλλά το παραγόμενο προϊόν προορίζεται τόσο για την κάλυψη των αναγκών του νοικοκυριού όσο και για την αγορά. Τα καλλιεργούμενα είδη φυτών είναι κυρίως δημητριακά (σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι, σίκαλη) που καλύπτουν το 70% της καλλιεργούμενης γης, ενώ το κατεστραμμένο αρδευτικό σύστημα με δυσκολία καλύπτει μόλις το 7,3% των καλλιεργειών. Η αλιεία και η κτηνοτροφία εξακολουθούν και έχουν παραδοσιακά χαρακτηριστικά, εξασκούμενες κυρίως για την κάλυψη των διατροφικών αναγκών της οικογένειας. Ωστόσο, στην Αλβανία έχει διασωθεί η φυλή της ντόπιας μικρόσωμης αγελάδας, η οποία θεωρείται ως άμεσος απόγονος και ανάμεσα στις τελευταίες εκπροσώπους της φυλής της αγελάδας των Νεολιθικών χρόνων.

Τέλος, στην πλευρά της ΠΓΔΜ η κυρίαρχη καλλιέργεια είναι οι μηλιές που απλώνονται σε όλο το τοπίο της περιοχής και καλύπτουν μία έκταση που αντιστοιχεί στο 70% της συνολικά καλλιεργούμενης. Πρόσφατα, στα πλαίσια βελτίωσης της εμπορικής προώθησης προϊόντος, έχει αρχίσει μία προσπάθεια εφαρμογής μεθόδων ολοκληρωμένης προστασίας αποσκοπώντας στη χρήση λιγότερων φυτοφαρμάκων. Η αλιεία και η υλοτομία αποτελούν επίσης βασικές δραστηριότητες, ενώ ο αριθμός των εκτρεφόμενων ζώων παρουσιάζει μία συνεχή πτωτική τάση και η κτηνοτροφία έχει σημασία μόνο για ελάχιστες εκμεταλλεύσεις. Τέλος, στην περιοχή του Ρέσεν η ενασχόληση με τον τουρισμό αποτελεί σημαντική πηγή εισοδήματος.

Σε ό,τι αφορά τις διάφορες πρακτικές και τεχνικές κατασκευής αναφορικά με τις παραγωγικές δραστηριότητες στα χωριά των Πρεσπών, αυτές στο σύνολό τους, μέχρι τις πρόσφατες δεκαετίες, χαρακτηρίζονταν από δεξιότητες και γνώσεις που σώζονταν προφορικά, από γενιά σε γενιά. Σήμερα, μπορεί να συναντήσει κανείς σε παλιά σπίτια της περιοχής παραδοσιακά αγροτικά εργαλεία, σκεύη αποθήκευσης και μαγειρικής, υφαντά και ενδύματα. Σημαντικό υλικό της τοπικής μικροτεχνίας υπήρξε πάντα το καλάμι και τα κλαδιά (συνήθως από κέδρο). Το πλέξιμο καλαθιών (κοφινιών) από κλαδιά κέδρων ήταν μια κοινή πρακτική στο παρελθόν, σήμερα ωστόσο οι εμπειρικοί τεχνίτες όλο και λιγοστεύουν. Τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την ανάδειξη και την αναβίωση αυτών των τεχνικών και της κατασκευής των παραδοσιακών προϊόντων της περιοχής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι τεχνικές, οι τρόποι και τα εργαλεία του ψαρέματος, στοιχεία αναπόσπαστα ενός παραδοσιακού πολιτισμού άμεσα συνδεδεμένου, ως προς την επιβίωσή του, με τις λίμνες, ειδικά στην περίπτωση των παραλίμνιων οικισμών όπως είναι οι Ψαράδες. Οι "πλάβες", οι πισσαρισμένες βάρκες που χρησιμοποιούνται ακόμη και σήμερα στο ψάρεμα -συναντά κανείς αρκετές στις παραλίες των Ψαράδων και της Μικρολίμνης- διακρίνονται για την ξεχωριστή τους μορφολογία και τον τρόπο κατασκευής τους. Στην Πρέσπα επίσης αναπτύχθηκαν και ήταν σε χρήση μέχρι πολύ πρόσφατα μοναδικοί τρόποι αλιείας, όπως τα "πεζόβολα" τα "κέδρα" (σωροί από κλαδιά κέδρων) ή οι "κότσες" (παγίδες φτιαγμένες από καλάμια).

Τα πιο δημοφιλή προϊόντα των Πρεσπών αποτελούν οι τοπικές ποικιλίες φασολιού (“πλακί”, “γίγαντας”, “ελέφαντας”), αναγνωρισμένα ως προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης, τα ψάρια της λίμνης (γριβάδι, τσιρόνια, πεταλούδες), τα οποία εξακολουθούν να αποτελούν εμπορεύσιμο προϊόν και να σερβίρονται στις ταβέρνες των χωριών, η κόκκινη πιπεριά μαγειρεμένη σε διάφορες εκδοχές, τα εκλεκτά ντόπια κρέατα, τα τουρσιά, τα τυριά, αλλά και το ντόπιο τσίπουρο από τα αποστακτήρια που λειτουργούν στα χωριά (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

6.2 Το φυσικό περιβάλλον της περιοχής

6.2.1 Κλιματολογικά – μετεωρολογικά στοιχεία

Το ιδιόμορφο κλίμα είναι αυτό που χαρακτηρίζει την περιοχή των Πρεσπών και αυτό διότι η ύπαρξη μεγάλων υδάτινων μαζών επηρεάζει το ηπειρωτικό κλίμα, συγκλίνοντας στο μεσογειακό και δημιουργώντας ηπιότερες θερμοκρασιακές συνθήκες κατά τη χειμερινή περίοδο, αυξάνοντας την περίοδο της άνοιξης και μειώνοντας το θερμοκρασιακό εύρος κατά τη διάρκεια του έτους (Καζόγλου κ.ά., 2001).

Παρατηρώντας τα στοιχεία που καταγράφηκαν από το μετεωρολογικό σταθμό Κούλα της ΔΕΗ για τα έτη 1980-2001, προκύπτει πως η μέση ετήσια θερμοκρασία έφτασε στους 11,4oC, με μέγιστη τιμή κατά τους καλοκαιρινούς μήνες Ιούλιο και Αύγουστο (έως 25oC). Οι ψυχρότεροι μήνες του χρόνου ήταν ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος με τη θερμοκρασία να αγγίζει πολλές φορές βαθμούς κάτω του μηδενός.

Επίσης, βάσει των καταγεγραμμένων στοιχείων των βροχομετρικών σταθμών της ΔΕΗ Κούλα και Αγ. Γερμανού, η μέση ετήσια βροχόπτωση για τα έτη 1980-2001 ήταν 526,1mm και 572,4mm αντίστοιχα για τους δύο σταθμούς. Η μέγιστη βροχόπτωση παρουσιάστηκε μεταξύ των μηνών Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου με τιμές 56,1mm, 73,8mm και 69,6mm (Κούλα) αντίστοιχα, ενώ η ελάχιστη κατά την περίοδο των καλοκαιρινών μηνών Ιούνιο – Αύγουστο με τιμές 23,7mm, 31,7mm και 24,0mm (Κούλα) αντίστοιχα. Σημαντική βροχόπτωση παρουσιάστηκε και κατά το δίμηνο Απριλίου – Μαΐου που σε πολλές περιπτώσεις ήταν στα ίδια επίπεδα με εκείνα των χειμερινών μηνών.

Οι δύο σταθμοί μπορούν να χαρακτηρισθούν αντιπροσωπευτικοί για τις συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή, καθώς βρίσκονται εντός της περιοχής μελέτης.

Στο σημείο αυτό, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι Πρέσπες περικλείονται από ορεινές περιοχές, γεγονός που σημαίνει ότι η περιοχή παρουσιάζει μεγάλη περίοδο χιονοκάλυψης, που διαρκεί 3 έως 5 μήνες, ξεκινώντας από το τέλος Νοεμβρίου και φθάνοντας έως τις αρχές του Απριλίου. Αποτέλεσμα αυτών των συνθηκών, και σε συνάρτηση με το δύσκολο, έως κακό πολλές φορές, οδικό δίκτυο, είναι η δύσκολη ή και αδύνατη προσέγγιση της περιοχής από τους εν δυνάμει επισκέπτες της (Μαλακού κ.ά., 2007).

6.2.2 Βιοποικιλότητα

Πολλοί είναι οι λόγοι που δίνουν στην Πρέσπα ιδιαίτερη αξία. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και το υποβλητικό τοπίο, τα πουλιά, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα αξιόλογα βυζαντινά μνημεία. Το πιο σημαντικό όμως χαρακτηριστικό είναι ότι συγκεντρώνει πάρα πολλές μορφές ζωής σε τόσο μικρή έκταση. Επίσης, πολλά από τα σπάνια είδη που φιλοξενεί είναι ενδημικά, δηλαδή εμφανίζονται μόνο στην Πρέσπα και πουθενά αλλού στον κόσμο. Το μέγεθος του πλούτου της βιοποικιλότητας της περιοχής αποδεικνύουν δεδομένα όπως ότι απαντώνται εδώ πάνω από τα μισά είδη πουλιών, αμφιβίων και θηλαστικών που απαντώνται σε ολόκληρη την Ελλάδα ή ότι 9 από τα 23 είδη ψαριών που ζουν στις λίμνες της και τα ποτάμια της είναι ενδημικά (“Εταιρία Προστασίας Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>).

Στην Πρέσπα η ποικιλία των ενδιαιτημάτων και των μορφών ζωής συνθέτει ένα πραγματικό εργαστήριο της φύσης: από τις λίμνες και τα υγρά λιβάδια, ως τα δάση της βελανιδιάς και της οξιάς και τα αλπικά λιβάδια των βουνών. Ανάμεσα στην ποικιλία των σπάνιων ειδών γλωρίδας και πανίδας ξεχωρίζουν η ενδημική πέστροφα των Πρεσπών http://www.spp.gr/spp/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=70&lang=el (*Salmo peristericus*), η ενδημική Κενταύρια της Πρέσπας (*Centaurea prespans*) και η σημύδα (*Betula pendula*), χαρακτηριστικό δέντρο των ψυχρότερων περιοχών της Βόρειας Ευρώπης (Κατσαδωράκης, 1996).

Μέσα σε όλο αυτό το φυσικό πλούτο ξεχωρίζουν επίσης τα σπάνια υδρόβια πουλιά που φωλιάζουν εδώ, δηλαδή τα δύο είδη πελεκάνων, ο αργυροπελεκάνος http://www.spp.gr/spp/index.php?option=com_content&view=article&id=66&Itemid=71&lang=el και ο ροδοπελεκάνος, οι λαγγόνες, τα 7 είδη ερωδιών, οι σταχτόχηνες και οι χαλκόκοτες. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Πρέσπα φιλοξενεί τη μεγαλύτερη αναπαραγωγική αποικία αργυροπελεκάνων στον κόσμο (1000-1200 ζευγάρια) (“Εταιρία Προστασίας Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>).

6.2.3 Ο Εθνικός Δρυμός Πρεσπών

Ο Εθνικός Δρυμός των Πρεσπών (ΦΕΚ 19Α/75), τμήμα του οποίου προστατεύεται από τη Συνθήκη Ραμσάρ, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη βιοποικιλότητα. Με βάση τα στοιχεία της «Ειδικής Περιβαλλοντικής Μελέτης της Περιοχής Πρεσπών» και του «Χωροταξικού Σχεδίου της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας», στην περιοχή του δρυμού διακρίνονται δύο διαφορετικής υφής και ανεξάρτητα μεταξύ τους οικοσυστήματα, τα υδάτινα και χερσαία, το καθένα από τα οποία αντιπροσωπεύει και μια ξεχωριστή βλάστηση.

Στη χλωρίδα του Εθνικού Δρυμού υπάρχουν είδη τα οποία έχουν αξιόλογη οικολογική αξία. Αυτό καθιστά τη χλωρίδα πλούσια και σημαντική. Έχουν καταγραφεί συνολικά 1.249 αυτοφυή είδη. Από τα 1.249 είδη τα 17 είναι περιδόφυτα και τα 1.232 σπερματόφυτα, τα οποία αντιπροσωπεύονται από 11 γυμνόσπερμα, 100 δικοτυλήδονα και 214 μονοκοτυλήδονα. Τα είδη αυτά κατατάσσονται σε 467 γένη και 111 οικογένειες.

Στη χλωρίδα του δρυμού περιέχονται 24 ενδημικά και 31 μη ενδημικά είδη. Υπάρχουν ακόμη 36 είδη που διέπονται από καθεστώς διεθνούς προστασίας Red Data IUEN (1982) και προστατεύονται από την ανάλογη νομοθεσία (Π.Δ. 67/1981).

Σε ό,τι αφορά την πανίδα του Εθνικού Δρυμού, αυτή παρουσιάζει μεγάλη ποικιλότητα ειδών, πληθυσμών και βιοκοινοτήτων, διότι εξασφαλίζει τροφή, κατοικία, νερό και ικανοποιεί τις ανάγκες για πολλά είδη ζώων. Ο δρυμός θεωρείται από τους πιο σημαντικούς βιότοπους τόσο στον ελλαδικό χώρο, όσο και στο διεθνές.

Ο Εθνικός Δρυμός των Πρεσπών περιέχει και δασικές εκτάσεις. Αποτελεί το μεγαλύτερο σε έκταση Εθνικό Δρυμό, από τους δέκα κηρυγμένους στην ευρύτερη περιοχή του ελλαδικού χώρου. Από την «Ειδική Χωροταξική Μελέτη» της περιοχής των Πρεσπών, προτείνεται έκταση του Εθνικού Δρυμού, ώστε να περιβάλλει και τα Βαρνούντα Όρη. Η προστασία του Οικοσυστήματος των Πρεσπών ενισχύεται από το εθνικό θεσμικό πλαίσιο (ΦΕΚ 86Β/77), όπου αναγνωρίζεται ως «Τοπίο Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους» και την οδηγία 79/409 της Ευρωπαϊκής Ένωσης που το χαρακτηρίζει «Σημαντικό Βιότοπο». Τέλος, ο Εθνικός Δρυμός των Πρεσπών είναι ενταγμένος στα δίκτυα Corine και Natura 2000 (“FlorinaHistory 2010”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.florina-history.gr>).

6.3 Το πολιτισμικό περιβάλλον

6.3.1 Τα πολιτιστικά μνημεία της περιοχής

Η Πρέσπα, μια περιοχή πλούσια σε φυσικά αγαθά, λίμνες, ποτάμια, δάση, χλωρίδα και πανίδα επιλέχθηκε και κατοικήθηκε από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι τις μέρες μας χωρίς να εγκαταλειφθεί τελείως, ακόμη και μετά το τέλος του Εμφυλίου πολέμου. Οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του φυσικού τοπίου και ακόμη και σήμερα αποτελούν τη βάση για τη διαμόρφωση μέτρων διαχείρισης για την προστασία της περιοχής. Ο άνθρωπος είναι παρόν από τα προϊστορικά χρόνια ζώντας και μοχθώντας δίπλα στα φυσικά στοιχεία. Για αυτό ακριβώς το λόγο η Πρέσπα είναι μία περιοχή πλούσια σε ιστορικά, αρχαιολογικά και πολιτιστικά στοιχεία διασκορπισμένα και στις τρεις χώρες που μοιράζονται τις λίμνες (Καζόγλου κ.ά., 2001).

Τα παλαιότερα ευρήματα προέρχονται από την εποχή του χαλκού και του σιδήρου, όπως το σπήλαιο κοντά στο χωριό Τρένι στην Αλβανία όπου επιβεβαιώνεται η κατοίκηση της περιοχής ήδη από τη Νεολιθική περίοδο (6000 π.Χ.).

Την περίοδο των ρωμαϊκών και ελληνιστικών χρόνων η περιοχή εξακολουθεί να κατοικείται και αυτό το μαρτυρούν τα ευρήματα μεταξύ Μηλιώνας και Λαιμού καθώς και η ύπαρξη της ελληνιστικής πόλης Λύκα στο νησάκι του Αγίου Αχιλλείου. Τα περισσότερα ιστορικά και αρχαιολογικά στοιχεία για την περιοχή των Πρεσπών προέρχονται από την εποχή της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Περισσότερα από 100 βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία σώζονται σήμερα σε όλη την περιοχή των Πρεσπών και στις τρεις χώρες. Από τα τέλη του 9ου αιώνα η περιοχή περιέρχεται στη ζώνη επιρροής του Βούλγαρου ηγεμόνα Συμεών και καταλαμβάνεται τότε από τους Βυζαντινούς και τότε από τους Βούλγαρους.

Το 986 μ.Χ. χτίζεται ο ναός του Αγίου Αχιλλείου στο ομώνυμο νησάκι που βρίσκεται στη λίμνη Μικρή Πρέσπα. Ο ναός χτίζεται από το Βούλγαρο τσάρο Σαμουήλ ο οποίος θέλει να κάνει πρωτεύουσα του νέου αυτόνομου κράτους του την Πρέσπα και χρησιμοποιεί την περιοχή των Πρεσπών αλλά και της Αχρίδας ως σημεία εξόρμησης κατά των Βυζαντινών. Κατάφερε να καταλάβει πολλά εδάφη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και έφτασε μέχρι και τον Ισθμό της Κορίνθου. Το 980-985 μ.Χ. περίπου

καταλαμβάνει την πόλη της Λάρισας από όπου παίρνει το λείψανο του τοπικού αγίου της Λάρισας, του Αγίου Αχιλλείου, και το μεταφέρει στην Πρέσπα μαζί με έναν αριθμό κατοίκων που τους εγκατέστησε στην περιοχή. Ο Σαμουήλ τελικά νικήθηκε από τον Βασίλειο Β' τον Βουλγαροκτόνο ο οποίος ανακατέλαβε την περιοχή των Πρεσπών. Ο ναός του Αγίου Αχιλλείου ανήκε στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής. Πρόκειται για ένα από τα σημαντικότερα μνημεία που σώζονται σήμερα στην περιοχή των Πρεσπών (Εφημερίδα: "Η Καθημερινή" 1994).

Τον 11ο αιώνα, το 1006 μ.Χ. χτίζεται ο ναός του Αγίου Γερμανού. Πρόκειται για έναν σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο ναό χτισμένο με πέτρα και πλίνθο. Άλλο ένα σημαντικό βυζαντινό μνημείο είναι η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου στο χωριό Kurbinovo της ΠΓΔΜ, χτισμένη τον 12ο αιώνα μ.Χ.

Σε ένα από τα δύο νησάκια που βρίσκονται στη Μεγάλη Πρέσπα από την πλευρά της ΠΓΔΜ, το Golem Grad, είναι χτισμένος ο ναός του Αγίου Πέτρου του 14ου αιώνα. Σε ανασκαφές που έχουν γίνει στο νησί ανακαλύφθηκε επίσης πλήθος ευρημάτων που χρονολογούνται ακόμη και από τη Νεολιθική περίοδο (Ευγενίδου κ.ά., 2000).

Η φυσική ομορφιά αλλά και η απομόνωση της περιοχής, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, προσέλκυαν, κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, πολλούς μοναχούς οι οποίοι κατασκεύαζαν τα ασκητήριά τους κατά μήκος της παραλίας της Μεγάλης Πρέσπας. Έτσι σήμερα μπορεί κανείς να θαυμάσει μικρές μοναστικές συγκεντρώσεις αλλά και βραχογραφίες του 14ου-16ου αιώνα σκαρφαλωμένες στα βράχια της παραλίας της Μεγάλης Πρέσπας στην Ελλάδα και την Αλβανία, μνήμες μιας άλλης εποχής.

Ιδιαίτερη είναι επίσης η τοπική αρχιτεκτονική με σπίτια κυρίως χτισμένα στις αρχές του 20ου αιώνα, χτισμένα με πέτρα, ξύλο, χώμα και καλαμωτές, υλικά που οι άνθρωποι μπορούσαν να βρουν εύκολα στο φυσικό τους περιβάλλον.

Οι κάτοικοι της ευρύτερης περιοχής των Πρεσπών είναι άνθρωποι πιστοί στις παραδόσεις που κληρονόμησαν από τους προγόνους τους. Παραδοσιακές πρακτικές, νεώτερες παραδόσεις, μύθοι, τραγούδια, όλα αυτά συνθέτουν μια ιδιαίτερη και μοναδική εικόνα την οποία μπορεί κανείς να δει όταν επισκεφθεί την Πρέσπα.

6.3.2 Αρχαιολογικές θέσεις της περιοχής – χώροι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος

Οι αρχαιολογικοί χώροι της περιοχής εντοπίζονται στους διάφορους παραδοσιακούς οικισμούς που περιβάλλουν τις λίμνες Μικρή και Μεγάλη Πρέσπα. Πιο συγκεκριμένα, στην περιοχή του Αγίου Αχιλλείου μπορεί κανείς να συναντήσει τη σημαντική εκκλησία του 10ου αιώνα και τον τάφο του Βούλγαρου Τσάρου Σαμουήλ, ενώ στην περιοχή του Λαιμού υπάρχουν κιβωτιόσχημοι τάφοι με επένδυση από λεπτές μαρμάρινες πλάκες Ρωμαϊκής ή Παλαιοχριστιανικής εποχής. Ακόμη, λείψανα τείχους και κεραμιδιών αλλά και διάφορα άλλα ευρήματα, όπως σωλήνες και πιθάρια, εντοπίζονται στις περιοχές Κρυσταλλοπηγή και Λευκώνα αντίστοιχα (Παπαδόπουλος, 2006).

Χώροι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος αποτελούν και οι εκκλησίες της περιοχής λόγω της αρχιτεκτονικής ιδιαιτερότητας που παρουσιάζουν. Αναλυτικότερα, στην περιοχή των Πρεσπών είναι κτισμένοι συνολικά 25 Ιεροί Ναοί, εκ των οποίων οι 14 χρονολογούνται πριν το 1.500 μ.Χ. Σημαντικότερα μνημεία αποτελούν ο Άγιος Αχίλλειος και το Ασκηταριό Μικρής Ανάληψης Πρεσπών.

Σύμφωνα με την έκδοση του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού «Τα Μνημεία των Πρεσπών», οι 25 αρχαιολογικοί χώροι κατά σειρά σπουδαιότητας είναι:

1. Βασιλική Αγ. Αχιλλείου
2. Άγιος Γερμανός
3. Δώδεκα Απόστολοι
4. Ασκηταριό Μεταμόρφωσης
5. «Άγιος Νικόλαος»
6. Ανώνυμος Ναός
7. Άγιος Δημήτριος
8. Τοιχογραφίες στους βράχους
9. Παναγία Ελεούσα
10. Άγιος Γεώργιος
11. Μικρή Ανάληψη
12. Υπαπαντή

13. Παναγία Πορφύρα
14. Άγιος Νικόλαος (Αγία Σωτήρα)
15. Άγιος Αθανάσιος
16. Αγία Παρασκευή
17. Άγιος Αθανάσιος
18. Άγιος Αθανάσιος
19. Αγία Παρασκευή
20. Ανάληψη
21. Κοίμηση της Θεοτόκου
22. Αγία Παρασκευή
23. Αγία Παρασκευή
24. Άγιος Νικόλαος
25. Άγιος Αθανάσιος

Πέντε εκκλησιαστικά μνημεία μπορεί κανείς να αντικρίσει αν επισκεφθεί το νησί της Μικρής Πρέσπας, τον Άγιο Αχίλλειο. Πιο συγκεκριμένα, αυτά είναι ο Ναός του Αγίου Αχιλλείου, ο Ναός των Δώδεκα Αποστόλων, ο Ναός του Αγίου Δημητρίου, ο Ναός του Αγίου Γερμανού και τέλος το μοναστήρι της Παναγίας Πορφύρας. Εκκλησιαστικά μνημεία και Ναοί υπάρχουν στα διάφορα νησιά της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, στο Βιδρονήσι βρίσκεται η Άγνωστη Εκκλησία. Κοντά στη δυτική ακτή της Μικρής Πρέσπας υπάρχει η εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Στο μοναδικό ελληνικό παραδοσιακό χωριό της παραλίας της Μεγάλης Πρέσπας, οι επονομαζόμενοι Ψαράδες, υπάρχει ο Ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου. Στο ίδιο χωριό, στην παραλία του, μία ζωγραφιά της Παναγίας που ονομάζεται «Φρεσκογραφία στο βράχο», υπάρχει πάνω σ' ένα βράχο (Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Φλώρινας: "ΗΧΩ". Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.echo.nextnet.gr>).

Στην περιοχή του Λαιμού υπάρχουν επίσης ορισμένα εκκλησιαστικά μνημεία, όπως αυτό της Υπαπαντής και η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής. Ο Άγιος Αθανάσιος είναι ένα ακόμη σημαντικό μνημείο που βρίσκεται περίπου ένα χιλιόμετρο μακριά από το Πλατύ. Τέλος, στο χωριό Καρυές υπάρχει ο αξιόλογος ναός της Αναλήψεως, ενώ στη

νοτιοανατολική πλευρά του κατεστραμμένου χωριού Πυξός, βρίσκεται ο ναός της Αγίας Παρασκευής.

Πολλές από αυτές τις εκκλησίες έχουν ενταχθεί ως έργα σε αντίστοιχα Κοινοτικά Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα έργα αυτά έχουν να κάνουν κύρια με τη στερέωση ή τη μερική αποκατάστασή τους (στερέωση Αγ. Γερμανού, Αγ. Παρασκευής, Μικρολίμνης, Αγ. Νικολάου Πετρών κ.λπ). Ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη η διαδικασία συντήρησής τους στο πλαίσιο των Κοινοτικών Προγραμμάτων (αποκατάσταση ασκηταριού Ανάληψης Μεγάλης Πρέσπας).

Αξιοσημείωτη είναι ακόμη η διάταξη των κτισμάτων στους παραλίμνιους οικισμούς (Ψαράδες, Μικρολίμνη, Άγιος Αχίλλειος) η οποία ακολουθεί όχι τον προσανατολισμό, αλλά την κλίση του εδάφους και τη θέα προς τη λίμνη.

Άλλοι χώροι που μπορεί κανείς να επισκεφθεί στο Δήμο Πρεσπών είναι τα δύο Πολιτιστικά Κέντρα τα οποία δραστηριοποιούνται στα Δημοτικά Διαμερίσματα του Αγίου Γερμανού και του Λαιμού. Στην Καλλιθέα αξιοσημείωτο είναι το νεοκλασικό κτίριο για τη στέγαση του Βαλκανικού Ασύλου Ποίησης. Σημαντικό μνημείο της νεότερης ιστορίας της περιοχής είναι η λεγόμενη Σπηλιά του Ζαχαριάδη, που βρίσκεται σε απόσταση 1.000 μ. περίπου από το χωριό Πύλη και το νοσοκομείο των Ανταρτών, που βρίσκεται σε σπηλιά που σχηματίζεται σε βράχους στη διαδρομή από το Βροντερό προς τα ερείπια του Αγκαθωτού. Άξιοι επίσκεψης είναι οι χώροι όπου υπάρχουν παραδοσιακές κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις (Μαντριά) που συναντώνται στο Βροντερό και στον Πυξό (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

Σημαντική δραστηριότητα σημειώνεται και σε θέματα αθλητισμού. Ειδικότερα, γήπεδα ποδοσφαίρου ή καλαθοσφαίρισης υπάρχουν σχεδόν σε όλα τα Δημοτικά Διαμερίσματα της προτεινόμενης ζώνης παρέμβασης. Επιπλέον, στο Δημοτικό Διαμέρισμα Λαιμού λειτουργεί και κλειστό γυμναστήριο.

Η προστασία και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί για την περιοχή σημαντική προϋπόθεση για την ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη, με δεδομένο τον πολιτιστικό πλούτο της περιοχής και τη σημαντική πολιτιστική δημιουργία η οποία αναπτύσσεται διαχρονικά. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από τη διαχρονική πολιτιστική της

δραστηριότητα που αποτελεί ένα «προϊόν» υψηλής προστιθέμενης αξίας με διεθνή καταξίωση και αναγνώριση.

6.3.3 Πολιτισμικές εκδηλώσεις

Τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν το τοπίο της περιοχής των Πρεσπών, η πλούσια ιστορική, πολιτισμική και αρχαιολογική κληρονομιά, δίνουν τη δυνατότητα στην περιοχή να διοργανώνει τόσο εθνικές, όσο και τριεθνείς εκδηλώσεις, με σκοπό να προσελκύει όσο το δυνατόν περισσότερους επισκέπτες κατά τη διάρκεια όλων αυτών των πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Πιο συγκεκριμένα, οι πιο σημαντικές εκδηλώσεις που διοργανώνονται σε σταθερή βάση στην περιοχή είναι (‘Εταιρία Προστασίας Πρεσπών’. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>):

- ✓ Τα «Λυγκήστεια» - κατά τη διάρκεια 21-31 Αυγούστου. Πραγματοποιούνται στον Άγιο Αχίλλειο Πρεσπών και αφορούν στον απόδημο ελληνισμό.
- ✓ Τα «Πρέσπεια» - κατά τη διάρκεια 21-31 Αυγούστου. Πρόκειται για ετήσιες πολιτιστικές εκδηλώσεις που αφορούν στον απόδημο ελληνισμό. Εκτός από τις καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, όπως συναυλίες και θεατρικές παραστάσεις, που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια των «Πρέσπειων», γίνονται ακόμα συναντήσεις και συνέδρια καλλιτεχνών και λογοτεχνών. Σημαντικό στοιχείο του ύφους των εκδηλώσεων είναι ο «βαλκάνιος» χαρακτήρας τους, ο οποίος ενισχύεται από την παρουσία πολιτικών προσώπων στις εκδηλώσεις των τριών κρατών που ανήκουν οι λίμνες των Πρεσπών.
- ✓ Η Γιορτή της φασολάδας, η οποία πραγματοποιείται κάθε χρόνο στο Ναυτικό Όμιλο Πρεσπών στην παραλία Κούλα κατά τη διάρκεια του Αυγούστου, με σκοπό την ενίσχυση του τοπικού προϊόντος του φασολιού.
- ✓ Η Γιορτή του τσιρονιού, η οποία πραγματοποιείται κάθε χρόνο στο Ναυτικό Όμιλο Πρεσπών στην παραλία Κούλα κατά τη διάρκεια του Αυγούστου, με σκοπό την ενίσχυση του τοπικού τσιρονιού.

Επίσης, κατά τη διάρκεια όλου του έτους, η πλειοψηφία των χωριών της περιοχής έχει και πραγματοποιεί το δικό της πανηγύρι, το οποίο και αφιερώνει στη μνήμη του τοπικού Αγίου ή προστάτη του εκάστοτε χωριού.

6.4 Διεθνείς Συμβάσεις και νομοθετικό πλαίσιο που αφορούν το Πάρκο των Πρεσπών και τη Μικρή Πρέσπα

Η ιδιαίτερη οικολογική αξία της περιοχής, καθώς και η γειτνίασή της με την Αλβανία και την ΠΓΔΜ, οδήγησαν στην ίδρυση του Διασυνοριακού Πάρκου Πρεσπών προκειμένου να επιτευχθεί η συνολική και αποτελεσματική προστασία των κοινών φυσικών και πολιτιστικών αξιών της περιοχής με τη συμμετοχή των κατοίκων. Το Διασυνοριακό Πάρκο Πρεσπών ιδρύθηκε στις 2 Φεβρουαρίου του 2000, Παγκόσμια Ημέρα Υγροτόπων, με κοινή Διακήρυξη των Πρωθυπουργών των 3 χωρών που μοιράζονται την περιοχή του Πάρκου. Αποστολή του Πάρκου Πρεσπών είναι η προστασία του περιβάλλοντος και η βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων, μέσω της αειφόρου ανάπτυξης και προστασίας της περιοχής, καθώς και η προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα στις 3 χώρες που μοιράζονται τις Πρέσπες (‘‘Εταιρία Προστασίας Πρεσπών’’. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>).

Το όραμα και την αποστολή του Διασυνοριακού Πάρκου ήρθε να κατοχυρώσει, τον Φεβρουάριο του 2010, ανήμερα της Παγκόσμιας Ημέρας Υγροτόπων και επέτειο 10 χρόνων από την ίδρυσή του, η υπογραφή επίσημης διακρατικής συμφωνίας μεταξύ των Υπουργών Περιβάλλοντος των 3 χωρών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η συμφωνία θεσμοθετεί πλέον επίσημα την τριμερή συνεργασία, η οποία είναι απαραίτητη για τη λήψη αποφάσεων.

Όπως επεσήμανε σε σχετική ανακοίνωσή της η Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών την ημέρα εκείνη: *«Επιπλέον δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τη συμβολική σημασία αυτής της συμφωνίας και το μήνυμα που εκπέμπει στην πολιτικά ασταθή περιοχή των Βαλκανίων», «Με εκκίνηση τις Πρέσπες, τα κράτη της περιοχής λαμβάνουν το μήνυμα των απλών πολιτών και των τοπικών φορέων: Το μέλλον της Νοτιοανατολικής Ευρώπης είναι η συνεργασία και η γεφύρωση των διαφορών για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ειρηνική συνύπαρξη», «Τα περιβαλλοντικά προβλήματα που έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα είναι η πιο πρόσφορη αφετηρία για να χτίσουμε αυτό το μέλλον».* Αυτές ήταν μερικές από τις δηλώσεις της Εταιρείας (ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ 21).

Παράλληλα, σε εθνικό επίπεδο η περιοχή προστατεύεται και ρυθμίζεται από σωρεία διατάξεων και νόμων του διεθνούς, ευρωπαϊκού και εθνικού δικαίου (Μαλακού κ.ά., 2007).

Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να γίνει μια συνοπτική αναφορά σε ορισμένες σχετικές συμβάσεις και συμφωνίες (διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές) για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, που αφορούν άμεσα ή έμμεσα την Πρέσπα και φυσικά έχουν ληφθεί υπόψη και από την ίδια την εταιρεία.

Η Συνθήκη της Ραμσάρ (Ιράν, 1971) είναι η πρώτη Διεθνής Συνθήκη που αφορά αποκλειστικά έναν συγκεκριμένο τύπο οικοσυστήματος, τους υγροτόπους διεθνούς σημασίας. Η σημαντικότητα των υγροτόπων συνδέεται με τον αριθμό και τη σπανιότητα των μελών της ορνιθοπανίδας που φιλοξενούν. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η συνθήκη αυτή προέβλεπε την κατάρτιση ενός καταλόγου υγροτόπων διεθνούς συνεργασίας, αλλά οι διατάξεις της δεν αφορούσαν μόνο την προστασία τους, αλλά και το σύνολο των υδροβιοτόπων της κάθε χώρας. Μέχρι σήμερα, έχουν χαρακτηριστεί 1.968 υγρότοποι ως διεθνούς σημασίας και η συνολική τους έκταση φθάνει τα 190.729.546 στρέμματα. (www.ramsar.org, τελευταία ημερομηνία ενημέρωσης: 1/12/2011). Στην Ελλάδα, είναι καταγεγραμμένοι οι ακόλουθοι 11 υγρότοποι ως διεθνούς σημασίας: το δέλτα του Έβρου, η λίμνη Βιστονίδα, Πότρο Λάγος, η λίμνη Ισμαρίς, το δέλτα του Νέστου, οι λίμνες Βόλβη και Κορώνεια, η τεχνητή λίμνη Κερκίνη, το δέλτα των ποταμών Αξιού, Λουδία και Αλιάκμονα, η Μικρή Πρέσπα, ο κόλπος του Αμβρακικού, η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και του Κοτυχίου.

Ωστόσο, υπάρχουν και άλλες διεθνείς συμβάσεις που αφορούν τους υγροτόπους και είναι οι ακόλουθες:

- Σύμβαση της Βαρκελώνης (1977) για την προστασία της Μεσογείου από τη ρύπανση μέσω των χερσαίων πηγών.
- Σύμβαση της Βέρνης (1979) για τη διατήρηση της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης.
- Σύμβαση της Βόννης (1982) για τη διατήρηση των αποδημητικών ειδών άγριας πανίδας.

- Σύμβαση CITES (1982) για το διεθνές εμπόριο ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν.
- Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα (1992).

Η Ευρωπαϊκή νομοθεσία η οποία αφορά είτε άμεσα, είτε έμμεσα την προστασία του περιβάλλοντος της περιοχής των Πρεσπών είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη. Παρακάτω αναφέρονται τα σημαντικότερα νομοθετήματα (Καζόγλου κ.ά., 2001):

- Η Οδηγία 85/337/ΕΟΚ, που ορίζει έργα για τα οποία απαιτούνται μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, συμπεριλαμβανομένων και των υγροτόπων.
- Η Οδηγία 79/409 «περί διατηρήσεως των άγριων πτηνών» και των ενδιαιτημάτων τους, αλλά και την αποκατάσταση ή και την εκ νέου δημιουργία τους.
- Η Οδηγία 92/43/ΕΟΚ «για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας», με σκοπό την προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας. Από την Οδηγία αυτή ιδρύθηκε και το οικολογικό δίκτυο NATURA 2000, μέσα στο οποίο είναι και ο οικότοπος της λίμνης Μικρή Πρέσπα.
- Η Οδηγία 2000/60 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που αφορά την ορθή διαχείριση των υδάτινων πόρων.

Επιπλέον, σε εθνικό επίπεδο για τη χώρα της Ελλάδας το νομοθετικό πλαίσιο που σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με την προστασία των υγροτόπων επιγραμματικά είναι (ΥΠΕΚΑ):

- Ο Δασικός Κώδικας Ν.Δ. 86/69.
- Ο Αλιευτικός Κώδικας 420/70.
- Το Νομοθετικό Διάταγμα 191/74 «Περί κυρώσεως της εν Ραμσάρ του Ιράν την 2αν Φεβρουαρίου 1971 υπογραφείσης Διεθνούς Συμφωνίας περί προστασίας των διεθνούς ενδιαφέροντος υγροτόπων ιδία ως υγροβιότοπων».
- Ο Ν. 177/75 (ΦΕΚ 205Α/75) Καταφύγια θηραμάτων.
- Ο Ν. 2204/94 (ΦΕΚ 59Α/94) Κύρωση της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα (Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλότητα, Ρίο ντε Τζανέιρο, 1992).

- Ο Ν. 1739/87 «για τη Διαχείριση Υδάτινων Πόρων και άλλες διατάξεις».
- Την υπουργική απόφαση 165594/3007/1985, που αποτελεί τον κανονισμό λειτουργίας του Ε.Δ.Π και μεταξύ άλλων απαγορεύει την ενόχληση και την καταστροφή κάθε ζωικού και φυτικού είδους, την κοπή δέντρων κ.λπ.

6.5 Η τουριστική προσφορά της περιοχής

Ο Δήμος Πρεσπών διαθέτει το προνόμιο να συνδυάζει αρμονικά τα ιδιαίτερα φυσικογεωγραφικά χαρακτηριστικά του με τα παραδοσιακά στοιχεία που το συνθέτουν, ευνοώντας με τον τρόπο αυτό την προσέλκυση ολοένα και περισσότερων τουριστών («Δήμος Πρεσπών». Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>). Η περιοχή προσφέρεται ιδιαίτερα για την ανάπτυξη ποικίλων μορφών ειδικού τουρισμού, όπως αγροτουρισμού, οικολογικού-φυσιολατρικού, περιηγητικού, πολιτιστικού, ιστορικού, αθλητικού και τουρισμού περιπέτειας. Για το λόγο αυτό έχουν δημιουργηθεί οι κατάλληλες υποδομές, άλλοτε σε ικανοποιητικό και άλλοτε σε μικρότερο βαθμό, προκειμένου η περιοχή να είναι σε θέση να υποδεχθεί και να φιλοξενήσει το μεγάλο αριθμό τουριστών που την επισκέπτεται κατά την περίοδο του έτους.

6.5.1 Υπηρεσίες διαμονής

Η δημιουργία τουριστικών υποδομών στην περιοχή δεν αποτέλεσε ποτέ στο παρελθόν πρώτη προτεραιότητα των φορέων άσκησης της αναπτυξιακής πολιτικής. Τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, παρατηρείται ένα συνεχώς αυξανόμενο τουριστικό ενδιαφέρον για την ευρύτερη περιοχή, η οποία διαθέτει δύο από τους ελκυστικότερους προορισμούς της Δυτικής Μακεδονίας: Τον Εθνικό Δρυμό των Πρεσπών και το χιονοδρομικό κέντρο Βίγλας-Πισοδερίου (ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε.).

Με βάση τα στοιχεία του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) (2011), προκύπτει ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις που προσφέρουν διαμονή στους επισκέπτες ανέρχονται σε 25 με συνολική δυναμικότητα 566 κλινών. Ο αριθμός αυτός αποτελεί ενδεικτικό στοιχείο για την περιοχή καθώς αποτυπώνει τη δυναμικότητα της συγκεκριμένης στιγμής με κίνδυνο τα στοιχεία να μην είναι επίκαιρα. Ωστόσο, δεν παύουν να επαληθεύουν τη

συνεχώς αυξανόμενη δυναμικότητα της περιοχής αφού ο αριθμός των διαθέσιμων κλινών αυξάνεται σταθερά τα τελευταία χρόνια (Βασιλειάδου, 2010).

Ένα ποσοστό της τάξης περίπου του 70% των καταλυμάτων είναι χαρακτηρισμένο ως πρώτης κατηγορίας, ωστόσο οι ελλείψεις σε ανέσεις και λοιπές εξυπηρετήσεις είναι εμφανείς και αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη του τουρισμού της περιοχής. Όλα τα καταλύματα της περιοχής δεν λειτουργούν καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Υπάρχουν ορισμένα τα οποία παραμένουν ανοιχτά μόνο τα Σαββατοκύριακα και τις εορτές. Εξαίρεση αποτελούν οι περιπτώσεις κατά τις οποίες κάποια/ες ομάδα/ες επισκεπτών έχει/έχουν κάνει κράτηση σε κάποιο από τα καταλύματα οπότε και λειτουργεί όλες τις ημέρες κατά τις οποίες φιλοξενείται η ομάδα/ες τουριστών (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

Παρακάτω ακολουθεί ένας πίνακας στον οποίο δίνεται η κατανομή, η δυναμικότητα των καταλυμάτων σε κλίνες στην περιοχή του Δήμου Πρεσπών και το έτος λειτουργίας τους.

Πίνακας 3: Κατανομή, δυναμικότητα καταλυμάτων σε κλίνες στην περιοχή του Δ. Πρεσπών και έτος λειτουργίας

Α/Α	ΟΝΟΜΑ	ΕΙΔΟΣ	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΕΤΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ
1	ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ	ΞΕΝΩΝΑΣ	18	ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ	1998
2	ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ	ΞΕΝΩΝΑΣ	35	ΑΓΙΟΣ ΑΧΙΛΛΕΙΟΣ	2002
3	ΟΙ ΠΡΕΣΠΕΣ	ΞΕΝΩΝΑΣ	12	ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ	1985
4	ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	27	ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ	2000
5	ΤΟ ΠΕΤΡΙΝΟ	ΕΝ. ΔΩΜΑΤΙΑ	8	ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ	2000
6	ΒΑΡΝΟΥΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	24	ΑΓΙΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ	2004
7	ΑΣ ΑΝΤΑΡΤΙΚΟΥ ΠΡΕΣΠΕΣ	ΞΕΝΩΝΑΣ	35	ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ	2002
8	VILLA ROSA	ΞΕΝΩΝΑΣ	21	ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ	2000
9	FRIDA	ΕΝ. ΔΩΜΑΤΙΑ	16	ΑΝΤΑΡΤΙΚΟ	2005
10	LARRY ROOMS	ΞΕΝΩΝΑΣ	15	ΠΥΛΗ	2002
11	ΔΙΑΚΩΤΟ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	22	ΛΑΙΜΟΣ	2000
12	ΑΡΙΑΔΝΗ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	32	ΛΑΙΜΟΣ	2001
13	ΜΗΛΟΣ	ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑ	16	ΛΑΙΜΟΣ	2002
14	VILLA PLATY THEA	ΕΠΙΠΛ. ΔΙΑΜ/ΤΑ	16	ΠΛΑΤΥ	2000
15	ΤΟ ΠΕΤΡΙΝΟ	ΞΕΝΩΝΑΣ	12	ΠΡΕΣΠΕΣ	2000
16	ΚΑΠΑ	ΞΕΝΩΝΑΣ	14	ΠΙΣΟΔΕΡΙ	1998
17	MIRANTA	ΞΕΝΩΝΑΣ	18	ΠΙΣΟΔΕΡΙ	1998
18	ΜΟΔΕΣΤΕΙΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ	41	ΠΙΣΟΔΕΡΙ	2008
19	ΕΛΕΝΗ	ΞΕΝΩΝΑΣ	18	ΠΙΣΟΔΕΡΙ	2000
20	ΜΟΥΣΕΣ	ΕΠΙΠΛ. ΚΑΤΟΙΚ.	24	ΠΙΣΟΔΕΡΙ	2001
21	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΕΝ. ΔΩΜΑΤΙΑ	36	ΠΙΣΟΔΕΡΙ	2010
22	ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ	ΕΝ. ΔΩΜΑΤΙΑ	8	ΨΑΡΑΔΕΣ	1988
23	ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ	ΕΝ. ΔΩΜΑΤΙΑ	35	ΨΑΡΑΔΕΣ	2000
24	ΧΑΓΙΑΤΙ	ΕΝ. ΔΩΜΑΤΙΑ	16	ΨΑΡΑΔΕΣ	1997
25	ΓΥΝΑΙΚΕΙΟΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΝΕΤ/ΣΜΟΣ ΨΑΡΑΔΩΝ	ΞΕΝΩΝΑΣ	37	ΨΑΡΑΔΕΣ	1994
	ΣΥΝΟΛΟ		566		

Πηγή: ΕΟΤ

6.5.2 Λοιπές τουριστικές υποδομές

Στο Δήμο Πρεσπών έχουν ιδρυθεί τρία Θεματικά Γραφεία για την ενημέρωση των κατοίκων και των επισκεπτών σχετικά με το ιδιαίτερο φυσικό περιβάλλον της περιοχής (“Δήμος Πρεσπών”: Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>). Πιο συγκεκριμένα, τα γραφεία αυτά βρίσκονται:

- Στο Βροντερό, με σκοπό να ενημερώνει και ευαισθητοποιεί τον τοπικό πληθυσμό σε θέματα κτηνοτροφίας.
- Στην Πύλη, με σκοπό να ενημερώνει και ευαισθητοποιεί τον τοπικό πληθυσμό και τους επισκέπτες για την ορνιθοπανίδα της περιοχής και τις λίμνες γενικότερα.
- Στον Άγιο Γερμανό, με σκοπό τη λειτουργία κέντρου ενημέρωσης και συντονισμού των υπόλοιπων θεματικών γραφείων.

Η χρηματοδότηση της διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου των Θεματικών Γραφείων πραγματοποιείται από την Κοινοτική Πρωτοβουλία Interreg III. Τα Θεματικά Γραφεία λειτουργούν με τη συνεργασία του Φορέα Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πρεσπών και τα θετικά αποτελέσματα της λειτουργίας τους αφορούν τόσο την τοπική κοινωνία από την πληροφόρηση σε θέματα κτηνοτροφίας και οικοσυστημάτων, όσο και τους πολυάριθμους επισκέπτες της περιοχής.

Επιπρόσθετα, σε ό,τι αφορά σε υποδομές περιήγησης και αναψυχής, υπάρχουν έντεκα (11) ορειβατικές και τουριστικές διαδρομές, οι οποίες είναι ικανές να προσελκύουν το ενδιαφέρον των επισκεπτών. Αναλυτικότερα, πρόκειται για τις ακόλουθες (Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας):

- ✓ Ψαράδες – Ρότι / Ασκητάριο Μεταμόρφωσης Σωτήρα
- ✓ Ψαράδες – Ράμνα – Μαντριά Πυξού – Πυξός
- ✓ Πύλη – Ερείπια Δασερής
- ✓ Πύλη – Σπηλιά Ζαχαριάδη
- ✓ Πύλη – Ερείπια Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου
- ✓ Βροντερό – Ερείπια Αγκαθωτού
- ✓ Αη Γιώργης – Κορυφή Ντέβας
- ✓ Γύρος Αγίου Αχίλλειου

- ✓ Μικρολίμνη – Λάτσιστα
- ✓ Τμήμα του Ε6: Οξυά – Σφήκα
- ✓ Τμήμα του Ε6: Άγιος Γερμανός – Μουτσάρα - /κορυφή Κίρκο/ - Καταφύγιο – Βίγλα

Εκτός από τις παραπάνω διαδρομές, υπάρχουν και άλλες που χαρακτηρίζονται από αυξημένη τουριστική κίνηση. Η πρώτη αφορά στη, λιγότερο γνωστή, παραλιακή διαδρομή, ξεκινώντας από το χωριό Ψαράδες και καταλήγοντας στο Βροντερό, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στη διαδρομή που συνδέει τον Άγιο Γερμανό με το χωριό Κρατερό μέσω της κορυφής του όρους Βαρνούντα (απόσταση 45 χλμ.).

Διάφορα είδη δραστηριοτήτων και αντίστοιχες υποδομές οργανώνονται και αναπτύσσονται στο πλαίσιο του αγροτουρισμού. Αυτά αφορούν σε εκδρομές (εξερευνήσεις, κολύμπι, φωτογραφία), ορειβασία, πεζοπορία, ποδήλατο βουνού και ορεινό σκι.

Σε ό,τι αφορά τη δραστηριότητα του ορεινού σκι, αυτή προσφέρεται μέσω του χιονοδρομικού κέντρου Πισοδερίου, το οποίο διαθέτει σχολή σκι και ενοικιάσεις ειδών σκι, καφετέρια, εστιατόριο, χώρο στάθμευσης, σαλέ ύπνου και φαγητού. Το χιονοδρομικό κέντρο Πισοδερίου βρίσκεται σε υψόμετρο 1.650 μέτρων και αποτελείται από τρεις (3) πίστες (1.500, 2.000, 2.500μ) και μία (1) πίστα αντοχής 5.000 μέτρων. Ακόμα, διαθέτει αναβατήρες, έναν εναέριο διθέσιο 1.400μ., έναν συρόμενο 800μ. και έναν συρόμενο 300μ. (ΣΟΧ Φλώρινας). Ωστόσο, στα καταλύματα της περιοχής του Πισοδερίου, η τουριστική κίνηση εξαρτάται κυρίως από το μήκος της χειμερινής περιόδου, εξαιτίας της ύπαρξης του χιονοδρομικού κέντρου.

Αυξημένη κίνηση επισκεπτών παρουσιάζεται την περίοδο Οκτωβρίου έως το Πάσχα, κυρίως κατά τη διάρκεια των εορτών και αργιών. Το καλοκαίρι θεωρείται μία σχετικά χαμηλή περίοδος προσέλευσης επισκεπτών με εξαίρεση τον Αύγουστο, λόγω των εκδηλώσεων «Πρέσπεια», εκδήλωση στην οποία οφείλεται σε μεγάλο ποσοστό και η ανάδειξη της περιοχής (Περιφερειακή Ενότητα Φλώρινας, Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας).

Ιδιαίτερα μεγάλος είναι και ο αριθμός των μαθητών οι οποίοι επισκέπτονται την περιοχή στο πλαίσιο του μαθήματος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (“Δήμος Πρεσπών”. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>).

Ωστόσο, από την περιοχή των Πρεσπών απουσιάζουν επιχειρήσεις και φορείς που θα μπορούσαν να προσφέρουν συμπληρωματικές δραστηριότητες, ικανές να συγκρατήσουν τον επισκέπτη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Τέτοιες δραστηριότητες αφορούν σε περιηγήσεις, οικολογικά παρατηρητήρια, αναβάσεις, εκδρομές με άλογα, δραστηριότητες μέσα στο νερό, εργαστήρια δημιουργικής γραφής κ.λπ.

6.5.3 Αναπτυξιακοί φορείς προώθησης του τουρισμού

Το σύνολο των Προγραμμάτων, που έχουν εφαρμοστεί ή βρίσκονται σε εξέλιξη στο Δήμο Πρεσπών, συγκλίνουν στην προσπάθεια ολοκληρωμένης αγροτικής ανάπτυξης με άξονα τις ήπιες μορφές τουρισμού. Ειδικότερα, αφορούν, αφενός μεν, στην ενδυνάμωση του τουρισμού σε άμεση διασύνδεση με την προστασία του περιβάλλοντος και του τρόπου ζωής των κατοίκων της περιοχής και αφετέρου στην ενθάρρυνση του τοπικού πληθυσμού να ασχοληθεί με τη μεταποιητική δραστηριότητα αξιοποιώντας τα πρωτογενή προϊόντα. Βασική παράμετρος σε αυτή τη λογική αποτελεί η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και του τρόπου ζωής των κατοίκων της υπαίθρου και η παράλληλη δημιουργία επιπλέον εισοδημάτων και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής.

Στο Νομό της Φλώρινας, τα τελευταία χρόνια, έχουν συσταθεί με πρωτοβουλία φορέων του δημοσίου, του ευρύτερου δημοσίου αλλά και του ιδιωτικού τομέα επιχειρήσεις οι οποίες ως στόχο έχουν την ανάληψη αναπτυξιακών πρωτοβουλιών και την προβολή και ενίσχυση της περιοχής. Παρακάτω παρουσιάζονται οι τρεις φορείς που δραστηριοποιούνται και έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες με στόχο την τουριστική προβολή και ανάπτυξη (ΚΕ.ΠΕ Αμιγής Νομαρχιακή Επιχείρηση):

Η **Αναπτυξιακή Εταιρεία της Φλώρινας (ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε)**, η οποία ιδρύθηκε το 1994. Σε αυτή συμμετέχουν η Ν.Α Φλώρινας (10%), το ΕΒΕ Φλώρινας (5,4%), οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Φλώρινας (70,47%), Συνεταιρισμοί (4,05%), Πολιτιστικοί Σύλλογοι (4,2%) και οι Ιδιώτες (5,88%).

Οι στόχοι της ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε είναι:

- Η αξιοποίηση των δυνατοτήτων του Νομού
- Η τουριστική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη
- Η διαχείριση, συντήρηση και προστασία των φυσικών πόρων
- Η μεγιστοποίηση της παραγωγής αγαθών και ωφελειών από αυτά
- Η συμβολή στην ανάπτυξη του Νομού

Η **Εταιρεία Τουρισμού Δυτικής Μακεδονίας**, η οποία συστήθηκε το 1999 με Προγραμματική Σύμβαση μετά από πρωτοβουλία της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας. Έδρα της εταιρείας αποτελεί η πόλη της Καστοριάς. Σύμφωνα με το καταστατικό της, σκοπός της εταιρίας είναι:

- Η συμβολή στην τουριστική ανάπτυξη και προβολή της Δυτικής Μακεδονίας
- Ο συντονισμός των αρμόδιων φορέων που ασκούν αναπτυξιακή πολιτική κ.ά.

Το **Κέντρο Οργάνωσης και Προώθησης Τουρισμού InFlorina**, το οποίο ιδρύθηκε το έτος 2004 με την επωνυμία Γώγος Κωνσταντίνος και Τόρτοκας Ανθιμος Ο.Ε. Η έδρα της εταιρείας είναι η Φλώρινα. Η δημιουργία του Κέντρου στηρίχθηκε σε επένδυση που εντάχθηκε στο τοπικό πρόγραμμα Leader + της Φλώρινας. Στόχοι του Κέντρου αποτελούν:

- Η ποιοτική και ποσοτική ανάπτυξη του τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή
- Η αναβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών
- Η οριζόντια και κάθετη δικτύωση των επιχειρήσεων
- Η ανάπτυξη νέων καινοτόμων υπηρεσιών
- Η ενθάρρυνση και ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στον ευρύτερο τομέα του Τουρισμού
- Η παροχή ολοκληρωμένων υπηρεσιών στις επιχειρήσεις του Νομού
- Η προβολή και διαφήμιση της ευρύτερης περιοχής

Σημαντικές ενέργειες και υποδομές για την ανάδειξη της οικολογικής αξίας της περιοχής των Πρεσπών έχουν υλοποιηθεί και συνεχίζουν να υλοποιούνται και από την **Εταιρία Προστασίας Πρεσπών (Ε.Π.Π.)**, τη μη κυβερνητική οργάνωση που δραστηριοποιείται

στην περιοχή, καθώς και από **φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης** (“Εταιρία Προστασίας Πρεσπών”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>).

Η χρηματοδότηση όλων αυτών των δράσεων προέρχεται κυρίως από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τη WWF Ελλάδα καθώς και από άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις και φορείς (Βασιλειάδου, 2010).

Τα κύρια επενδυτικά προγράμματα τα οποία χρηματοδοτούν τις επενδύσεις σε τουριστικές δραστηριότητες εναλλακτικών-ήπιων μορφών είναι η κοινοτική πρωτοβουλία Leader και το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικών Χώρων (Ο.Π.Α.Α.Χ.). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Αναπτυξιακής Εταιρείας Φλώρινας, προκύπτει ότι, στα πλαίσια του Ολοκληρωμένου Προγράμματος Ανάπτυξης Αγροτικών Χώρων (Ο.Π.Α.Α.Χ.), στην ευρύτερη περιοχή των Πρεσπών εγκρίθηκαν και πραγματοποιήθηκαν από την ΑΝ.ΦΛΩ ορισμένες επενδυτικές προτάσεις που σχετίζονται με τις τουριστικές δραστηριότητες και οι οποίες διατίθενται στο Παράρτημα.

Ενδιαφέρον θα ήταν να παρατεθούν οι πιο ενδεικτικές από τις υποδομές και ενέργειες προώθησης που πραγματοποιήθηκαν, καθώς και οι πηγές χρηματοδότησής τους.

Συγκεκριμένα, στο πλαίσιο του 2ου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ.) 1994 – 99, ΕΠΤΑ (Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον, Μέτρο 3.2 Εγκατάσταση Υποδομής για τη Διαχείριση και Προστασία Σημαντικών Βιοτόπων), πραγματοποιήθηκαν τα ακόλουθα έργα (Φάκελος Ε.Π.Π., 1994):

- ✓ Κατασκευή, εξοπλισμός και λειτουργία θεματικών κέντρων πληροφόρησης σε τρεις περιοχές.
- ✓ Σχεδίαση και δημιουργία εκθέσεων και πληροφοριακού υλικού στα Κ.Π.
- ✓ Κατασκευή χαρτών και άλλου υλικού που αναδεικνύει την ανάγκη προστασίας της περιοχής.
- ✓ Διάνοιξη μονοπατιών για τους επισκέπτες και τοποθέτηση πινακίδων στα μονοπάτια.
- ✓ Κατασκευή προστατευτικών φραγμάτων στα δάση αιωνόβιων κέδρων, κατασκευή ενός ξύλινου φράκτη.
- ✓ Φύλαξη και παρακολούθηση της περιοχής.

- ✓ Δραστηριότητες για την αύξηση της ενημέρωσης, όπως σεμινάρια και άλλες διοργανώσεις, με στόχο την πληροφόρηση των κατοίκων και των επισκεπτών.
- ✓ Ειδική περιβαλλοντική μελέτη (ΕΠΜ) και ειδικές μελέτες διαχείρισης και προστασίας.

Επίσης, την περίοδο 1991 – 94, μέσω της Κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER, δημιουργήθηκαν παραδοσιακά τουριστικά καταλύματα και πραγματοποιήθηκε αναπαλαίωση κτιρίων για τουριστική χρήση, ανακαίνιση και προστασία βυζαντινών μνημείων, καθώς και δράσεις για την προώθηση του οικοτουρισμού και του αγροτουρισμού (Φάκελος Ε.Π.Π., 1994).

Επιπλέον, τα έτη 2000-2006, στο πλαίσιο του 3^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (Κ.Π.Σ) υλοποιήθηκαν έργα σχετικά με τον τουρισμό και τον πολιτισμό στο Ν. Φλώρινας, τα οποία και παρουσιάζονται αναλυτικά στον παρακάτω Πίνακα (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Έργα που υλοποιήθηκαν σχετικά με τον Τουρισμό και τον Πολιτισμό στο Ν. Φλώρινας στα πλαίσια του 3ου ΚΠΣ 2000-2006

Τίτλος	Τελικός Δικαιούχος	Προϋπολογισμός	Πληρωμές
Ανάδειξη τουριστικών διαδρομών στους ορεινούς όγκους του Ν. Φλώρινας	Δ/ση Δασών-Δασαρχείο Φλώρινας	419.000,00 €	370.852,84 €
Παρακολούθηση, ανάδειξη και προβολή περιοχών φιλοξενίας (αιχμάλωτων) αρκούδων και λύκων και περιοχής αναπαραγωγής Χρυσαιτού με τη βοήθεια τηλεμετάδοσης εικόνας και ήχου	Αρκτούρος	167.616,76 €	167.616,76 €
Πλωτή πεζογέφυρα νησίδας Αγίου Αχιλλείου Λίμνης Μικρής Πρέσπας	Δ/ση Δημοσίων έργων περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας	1.815.410,88 €	1.783.869,11 €
Αποκατάσταση και μετατροπή κτιρίου για τη στέγαση της βυζαντινής συλλογής Αγίου Γερμανού	11 ^η ΕΒΑ	716.309,75 €	716.309,75 €

Αποκατάσταση του κτιρίου αστικής σχολής κοινότητας Λεχόβου Ν. Φλώρινας	Κοινότητα Λεχόβου Φλώρινης	309.050,37 €	220.969,21 €
Περιβαλλοντική διαχείριση προστατευόμενου πάρκου άγριας φύσης και υπαίθριας αναψυχής δασοκτήματος Νυμφαίου Ν. Φλώρινας	Κοινότητα Νυμφαίου Φλώρινης	416.500,00 €	347.531,35 €
Ανάδειξη μνημείων Πρεσπών	11 ^η ΕΒΑ	286.630,33 €	286.630,33 €
Ανακαίνιση ορεινού παραλίμνιου οικισμού Ψαράδων Πρεσπών	Δήμος Πρεσπών Ν. Φλώρινης	700.000,00 €	700.000,00 €
Τεχνητή λίμνη στο Λάκκο του Νυμφαίου	Κοινότητα Νυμφαίου Φλώρινης	500.000,00 €	499.300,00 €
Ανάπλαση παραλίας Λιμνοχωρίου	Δήμος Αετού Ν. Φλώρινης	397.738,73 €	397.738,73 €
Λιμναίες υποδομές Δήμου Πρεσπών	Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Φλώρινας	1.499.000,00 €	1.413.443,39 €

Πηγή: Ενδιάμεση Διαχειριστική Αρχή Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, 2009

Συμπερασματικά, η τουριστική ανάπτυξη που επιτεύχθηκε δεν είχε τα επιθυμητά ποιοτικά χαρακτηριστικά, αφού σε αρκετές περιπτώσεις χρηματοδοτήθηκαν δράσεις (π.χ. κατασκευή τουριστικών καταλυμάτων) που δεν πληρούσαν τις προδιαγραφές, ενώ ταυτόχρονα επιβάρυναν παρά ανέδειξαν το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της περιοχής.

Ήδη σήμερα, στο χωροταξικό σχεδιασμό της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας για την περιοχή, εκτιμάται ότι πρέπει να ενθαρρυνθεί η δημιουργία νέων τουριστικών υποδομών (καταλύματα) στην πόλη της Φλώρινας, ώστε να χρησιμοποιείται σαν ορμητήριο για ημερήσιες επισκέψεις, αφού θεωρείται ότι η περαιτέρω δημιουργία ανάλογων υποδομών στην περιοχή των Πρεσπών μπορεί να θέσει σε κίνδυνο μια τόσο ευαίσθητη οικολογικά περιοχή (ΑΝ.ΚΟ.Α.Ε, 2008).

ΕΜΠΕΙΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

7.1 Η μεθοδολογία της δειγματοληπτικής έρευνας

Σκοπός της παρούσας έρευνας αποτέλεσε η ανάλυση της υφιστάμενης τουριστικής κατάστασης της περιοχής του Δήμου Πρεσπών, καθώς και η καταγραφή των αντιλήψεων των κατοίκων όσον αφορά στις τουριστικές δυνατότητες και προοπτικές της περιοχής. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώχθηκε:

- ✓ Ο προσδιορισμός του προφίλ των μόνιμων ή/και μη κατοίκων της περιοχής των Πρεσπών
- ✓ Η διερεύνηση των γνώσεων των ερωτώμενων γύρω από την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης
- ✓ Η αξιολόγηση της συμβολής των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών επιχειρήσεων, των τουριστικών πρακτορείων και του τοπικού πληθυσμού στην τοπική τουριστική ανάπτυξη
- ✓ Η εξέταση των δυνατοτήτων βελτίωσης της συμμετοχής της προστατευόμενης περιοχής των Πρεσπών στην τοπική ανάπτυξη, μέσω της ανάπτυξης βιώσιμων εναλλακτικών μοντέλων τουρισμού

Για τη συγκέντρωση των στοιχείων δημιουργήθηκε ένα κατάλληλα διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο, βασισμένο σε προηγούμενες εμπειρικές έρευνες που διαπραγματεύονταν το ίδιο αντικείμενο, δηλαδή τη σχέση μεταξύ των προστατευόμενων περιοχών και της τουριστικής δραστηριότητας που αναπτύσσεται σε αυτές. Κατά τη διάρκεια της περιόδου Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2013, πραγματοποιήθηκε δειγματοληπτική έρευνα και έγινε διανομή του ερωτηματολογίου στους κατοίκους (μόνιμους και μη) της περιοχής. Στο ερωτηματολόγιο κλήθηκαν να απαντήσουν 195 κάτοικοι της περιοχής. Συνολικά, συλλέχθηκαν 170 πλήρως συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, ποσοστό που αντιστοιχεί περίπου στο 11% του συνολικού πληθυσμού της υπό εξέταση περιοχής. Στην έρευνα συμμετείχαν άτομα ηλικίας από 18 ετών και

άνω. Γενικότερα, στόχος ήταν η καταγραφή των απόψεων ατόμων διαφορετικού μορφωτικού επιπέδου, επαγγέλματος, οικονομικής και οικογενειακής κατάστασης.

Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από 30 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής αλλά και ερωτήσεις κλίμακας. Αρχικά, ζητήθηκε από τους ερωτηθέντες να συμπληρώσουν στοιχεία δημογραφικού ενδιαφέροντος. Η επόμενη ενότητα αφορούσε θέματα σχετικά με την ενημέρωση των κατοίκων για τα τουριστικά χαρακτηριστικά της περιοχής, καθώς και τις απόψεις τους αναφορικά με την τρέχουσα τουριστική δραστηριότητα στην περιοχή. Η τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου περιελάμβανε την αξιολόγηση ορισμένων προτάσεων για ένα εναλλακτικό βιώσιμο μοντέλο τουρισμού στην περιοχή των Πρεσπών. Σκοπός της συγκεκριμένης ενότητας ήταν να εξετάσει: i) τις γνώσεις των ερωτώμενων γύρω από την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, ii) την προθυμία του τοπικού πληθυσμού να συμμετάσχει στον σχεδιασμό και στην ανάπτυξη ενός βιώσιμου εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού, iii) την ενθάρρυνση των κατοίκων από μέρους των τοπικών φορέων προκειμένου να συμμετάσχουν σε βιώσιμες τουριστικές δράσεις.

7.2 Μέθοδοι επεξεργασίας των στοιχείων

Για την επεξεργασία των στοιχείων και τη διεξαγωγή των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS 21. Για την κάθε ερώτηση βρέθηκαν ποσοστά και έγιναν τα ανάλογα διαγράμματα. Η δημιουργία διαγραμμάτων πραγματοποιήθηκε στο πρόγραμμα Excel. Στην συνέχεια, εφαρμόστηκε παραγοντική ανάλυση, με σκοπό τη διάκριση των παραγόντων εκείνων που, σύμφωνα με τους κατοίκους, μπορούν να συμβάλουν στη βιώσιμη τουριστική διαχείριση της περιοχής των Πρεσπών. Τέλος, εκτιμήθηκαν δύο οικονομετρικά μοντέλα, προκειμένου να προσδιοριστούν οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή των ερωτηθέντων σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και την πρόθεσή τους να συμμετάσχουν μελλοντικά σε αυτά.

7.3 Το προφίλ του δείγματος

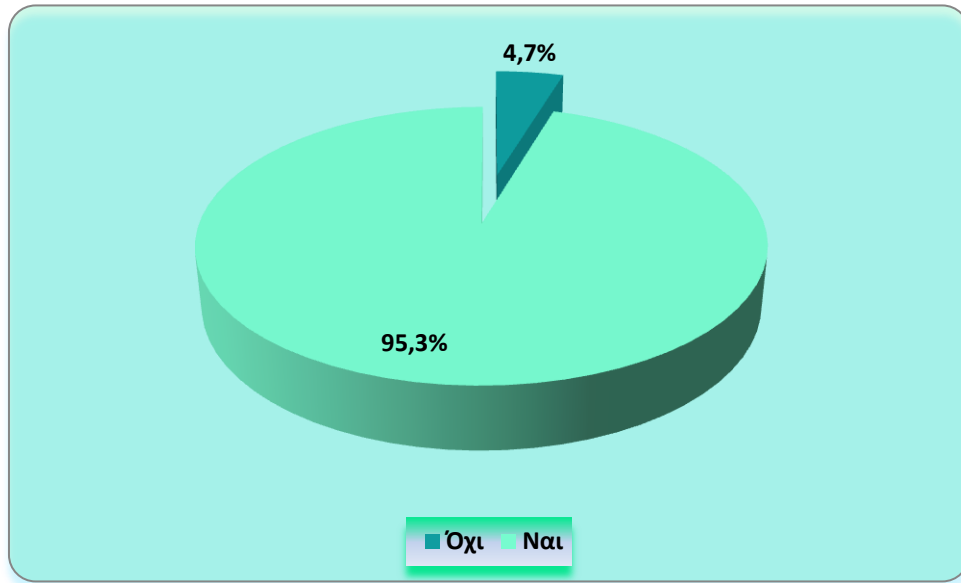
Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 55,9% του δείγματος ήταν άντρες και το 44,1% γυναίκες (Πίνακας 1, παράρτημα II). Η ηλικία των ερωτηθέντων κυμαινόταν από 18 έως 74 έτη (Πίνακας 2, παράρτημα II) με μέσο όρο τα 42,11 έτη. Σε ό,τι αφορά στο επίπεδο της εκπαίδευσης, η πλειονότητα του δείγματος, σε ποσοστό 34,1%, αποτελείτο από ανθρώπους που ήταν απόφοιτοι Ανώτατου ή Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Πίνακας 3, παράρτημα II). Η κύρια επαγγελματική δραστηριότητα του δείγματος ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες σε ποσοστό 24,7%, ενώ ποσοστό 22,4% κάλυπταν οι δημόσιοι υπάλληλοι. Χαμηλότερα ποσοστά συγκέντρωσαν οι υπόλοιπες κατηγορίες (Πίνακας 4, παράρτημα II). Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, το μεγαλύτερο ποσοστό (63,5%) ήταν έγγαμοι με παιδιά, κυρίως από ένα έως δύο ανήλικα ή ενήλικα (Πίνακας 5, 6, 7 & 8, παράρτημα II). Τα μέλη που διέμεναν μόνιμα στην κατοικία των ερωτώμενων, σύμφωνα με τα αποτελέσματα που προέκυψαν, κυμαίνονταν από δυο έως τρία μέλη, με μέση τιμή 2,91 (Πίνακας 9, παράρτημα II). Σε σχέση με το οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα, παρατηρείται ότι το 24,7% του τοπικού πληθυσμού που κλήθηκε να απαντήσει δήλωσε εισόδημα έως 5.000,00€, ενώ το 20,6% δήλωσε 10.000,00-15.000,00€. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι μόλις το 5,9% του δείγματος δήλωσε εισόδημα άνω των 30.000,00€ (Πίνακας 10, παράρτημα II). Η πλειονότητα των κατοίκων του δείγματος ζει μόνιμα στην περιοχή των Πρεσπών, με ποσοστό 68,2%, ενώ η μέση τιμή των ετών διαμονής των ερωτηθέντων στην περιοχή είναι 16,12 έτη (Πίνακας 11 & 12, παράρτημα II).

Στη συνέχεια παρατίθεται πίνακας στον οποίο παρουσιάζονται αναλυτικά η μέση τιμή και η τυπική απόκλιση της ηλικίας, των μελών που διαμένουν μόνιμα στην κατοικία του ερωτώμενου και των ετών διαμονής στην περιοχή των Πρεσπών, καθώς και τα ποσοστά των μεταβλητών που απεικονίζουν το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση, την ύπαρξη παιδιών, το επίπεδο εκπαίδευσης και το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα των ερωτηθέντων.

Πίνακας 1. Μέση τιμή, τυπική απόκλιση, ποσοστά μεταβλητών

Μεταβλητές	Αριθμός δείγματος (n= 170)
Ηλικία	
Μέση τιμή	42,11
Τυπική απόκλιση	12,879
Μέλη που διαμένουν μόνιμα στην κατοικία	
Μέση τιμή	2,91
Τυπική απόκλιση	1,265
Έτη διαμονής στην περιοχή	
Μέση τιμή	16,12
Τυπική απόκλιση	15,021
	%
Φύλο	
Άντρας	55,9
Γυναίκα	44,1
Οικογενειακή κατάσταση	
Άγαμος/η	31,8
Διαζευγμένος/η	3,5
Έγγαμος/η	63,5
Χήρος/α	1,2
Ύπαρξη παιδιών	
Ναι	62,9
Όχι	37,1
Επίπεδο εκπαίδευσης	
Απόφοιτος/η Δημοτικού	4,7
Απόφοιτος/η Γυμνασίου	10,6
Απόφοιτος/η Λυκείου/Τεχν. Σχολής	28,8
Απόφοιτος/η Ιδιωτικού κολλεγίου/ΙΕΚ	5,3
Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ	34,1
Κάτοχος Μεταπτυχιακού	13,5
Κάτοχος Διδακτορικού	2,9
Ετήσιο οικογενειακό εισόδημα (€)	
< 5.000	24,7
5.001 – 10.000	17,6
10.001 – 15.000	20,6
15.001 – 20.000	14,7
20.001 – 25.000	8,2
25.001 – 30.000	8,2
>30.001	5,9

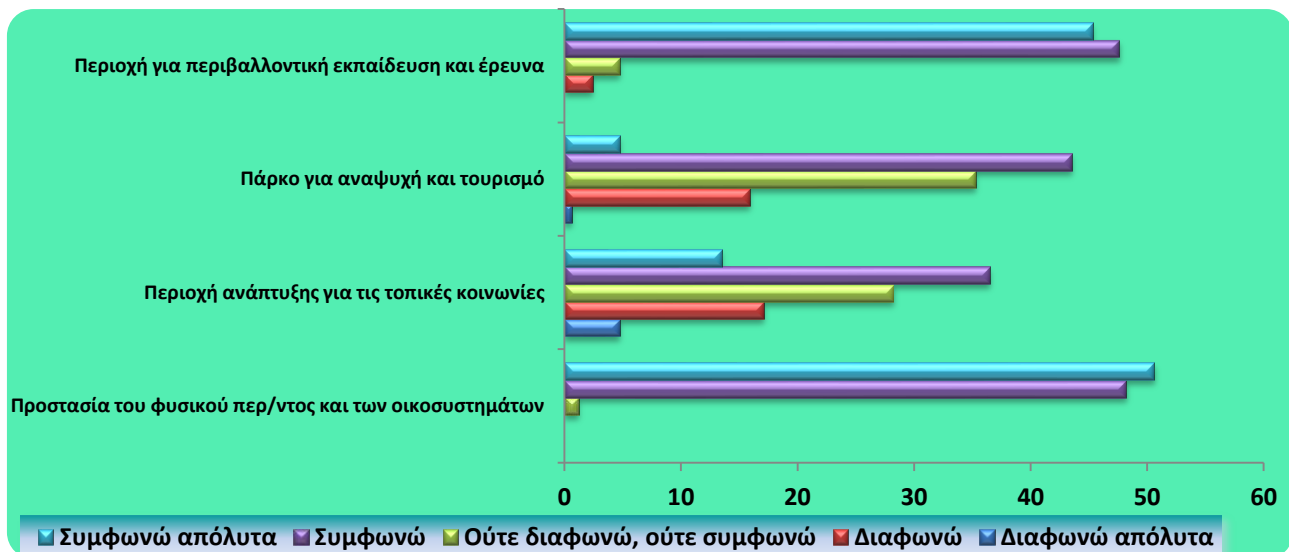
Στην ερώτηση εάν ο ερωτώμενος γνωρίζει ότι η περιοχή έχει χαρακτηριστεί ως «Προστατευόμενη Περιοχή», το 95,3% των ερωτηθέντων απάντησε «ναι», ενώ μόλις το 4,7% απάντησε «όχι» (Γράφημα 1 & Πίνακας 13, παράρτημα II).

Γράφημα 1. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος γνωρίζει ότι η περιοχή έχει χαρακτηριστεί ως “Προστατευόμενη Περιοχή”

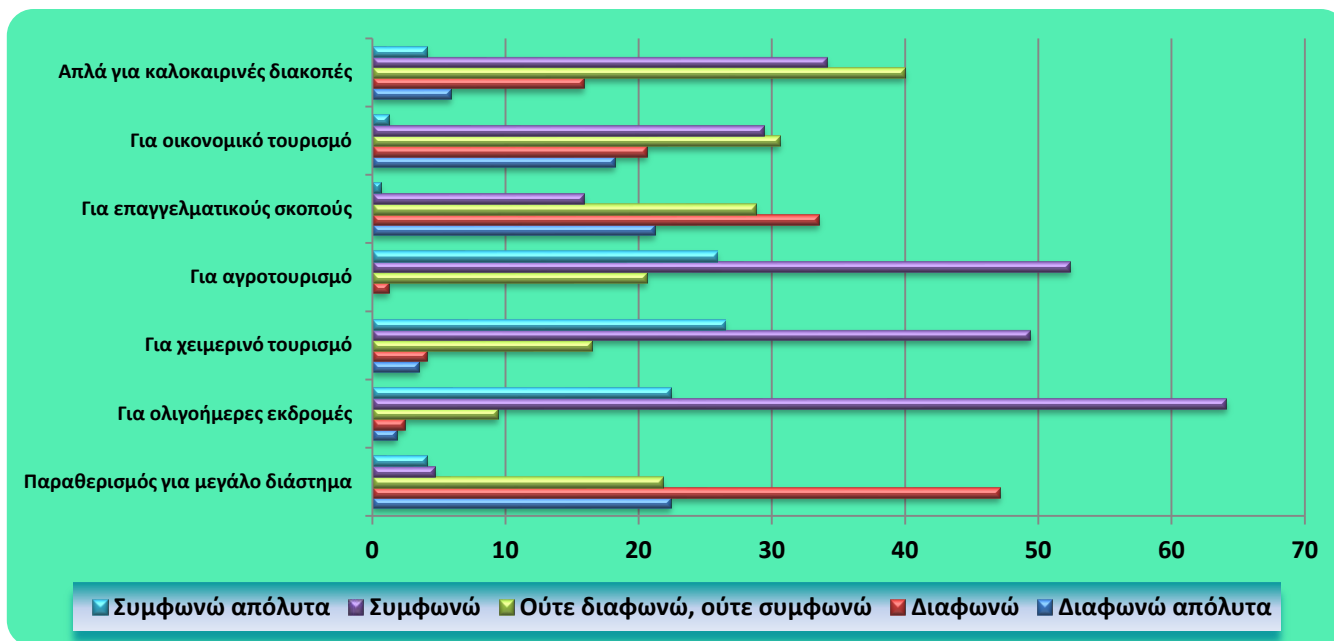
Στη συνέχεια αξιολογήθηκε από τους ερωτώμενους η πρόταση «Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000». Στόχος αυτής της ερώτησης ήταν η διερεύνηση των απόψεων των κατοίκων σχετικά με τον σκοπό ένταξης της περιοχής στο Δίκτυο Natura 2000. Τα άτομα του δείγματος πιστεύουν ότι ο κύριος λόγος κήρυξης της περιοχής ως «Προστατευόμενη» και «Εθνικός Δρυμός» ήταν *η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων*, καθώς συγκέντρωσε τα μεγαλύτερα ποσοστά συμφωνίας (98,8%) (συμφωνώ: 48,2% και συμφωνώ απόλυτα: 50,6%). Ακολούθησαν οι προτάσεις, *περιοχή για περιβαλλοντική εκπαίδευση και έρευνα* (92,9%) (συμφωνώ: 47,6% και συμφωνώ απόλυτα: 45,3%), *περιοχή ανάπτυξης για τις τοπικές κοινωνίες* (50%) (συμφωνώ: 36,5% και συμφωνώ απόλυτα: 13,5%). Τελευταία ήταν η πρόταση *πάρκο για αναψυχή και τουρισμό* (48,2%) όπου συγκέντρωσε τα χαμηλότερα ποσοστά συμφωνίας (συμφωνώ: 43,5% και συμφωνώ απόλυτα: 4,7%), αλλά και το υψηλότερο ποσοστό

ουδετερότητας (35,3%) μεταξύ όλων των υπολοίπων προτάσεων (Γράφημα 2& Πίνακας 14, παράρτημα II).

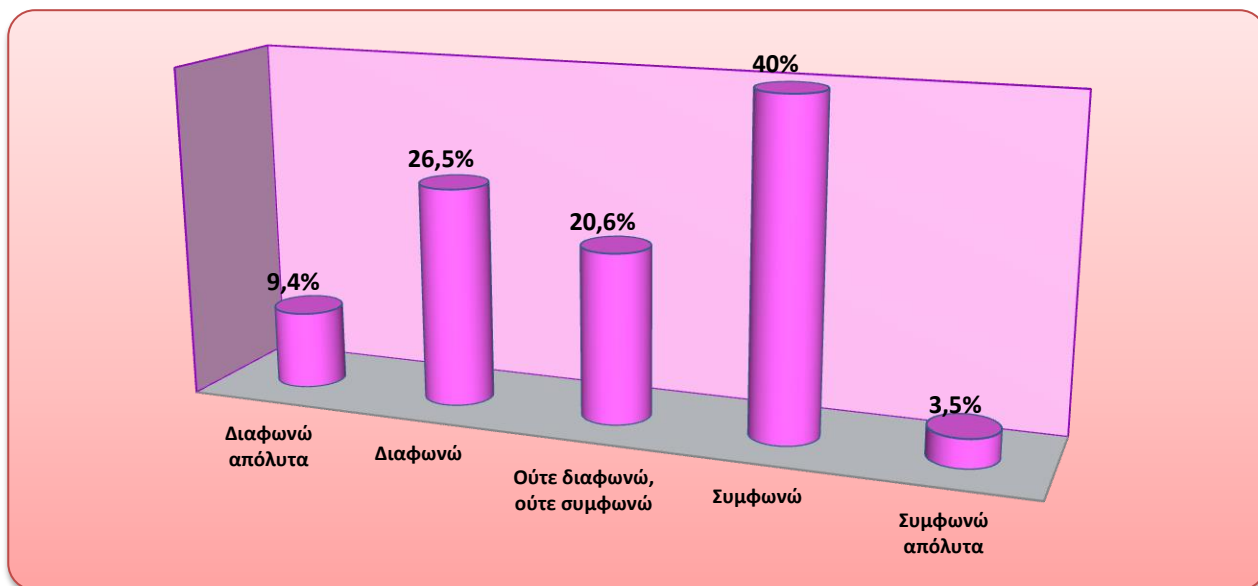
Γράφημα 2. Κατανομή ποσοστών για τη γνώμη των ερωτώμενων σχετικά με την έννοια της πρότασης «Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000»

Σε ό,τι αφορά την άποψη των ερωτώμενων σε σχέση με την κατηγορία στην οποία ανήκει η περιοχή ως τουριστικός προορισμός, τα υψηλότερα ποσοστά συμφωνίας συγκέντρωσε η επιλογή για ολιγοήμερες εκδρομές (86,5%) (συμφωνώ: 64,1% και συμφωνώ απόλυτα: 22,4%). Εξίσου υψηλά ποσοστά παρουσίασαν και οι επιλογές για αγροτουρισμό και χειμερινό τουρισμό (78,3% και 75,9% αντίστοιχα). Το ερώτημα για το αν η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί έναν οικονομικό προορισμό ή έναν προορισμό κατάλληλο για καλοκαιρινές διακοπές, φαίνεται ότι προβληματίσε αρκετά, καθώς το 30,6% και το 40% του δείγματος αντίστοιχα δήλωσαν ουδετερότητα. Τα υψηλότερα ποσοστά διαφωνίας παρατηρήθηκαν για την κατηγορία *παραθερισμός για μεγάλο διάστημα* (69,5%) (διαφωνώ: 47,1% και διαφωνώ απόλυτα: 22,4%). Τέλος, με την άποψη ότι η περιοχή προσφέρεται για την υλοποίηση επαγγελματικών δραστηριοτήτων, μεγάλο ποσοστό του δείγματος δήλωσε ότι διαφωνεί (28,8%) (Γράφημα 3 & Πίνακας 15, παράρτημα II).

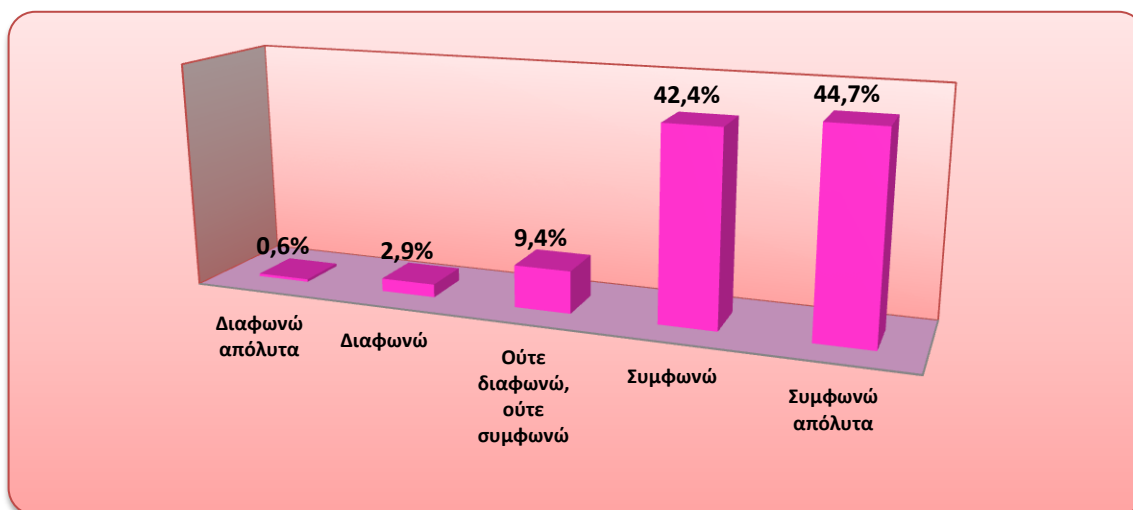
Γράφημα 3. Κατανομή ποσοστών για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με την κατηγορία που ανήκει η περιοχή ως τουριστικός προορισμός

Εν συνεχεία, στο ερώτημα αν τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί αύξηση των επισκεπτών στην περιοχή, το 40% θεώρησε ότι έχει αυξηθεί ο αριθμός των επισκεπτών, ενώ μόλις το 9,4% δήλωσε ότι αυτό δεν ισχύει. Τα υπόλοιπα ποσοστά μοιράστηκαν στις επιλογές «διαφωνώ», «ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ», «συμφωνώ απόλυτα» ως εξής: 26,5%, 20,6% και 3,5% αντίστοιχα (Γράφημα 4 & Πίνακας 16, παράρτημα II).

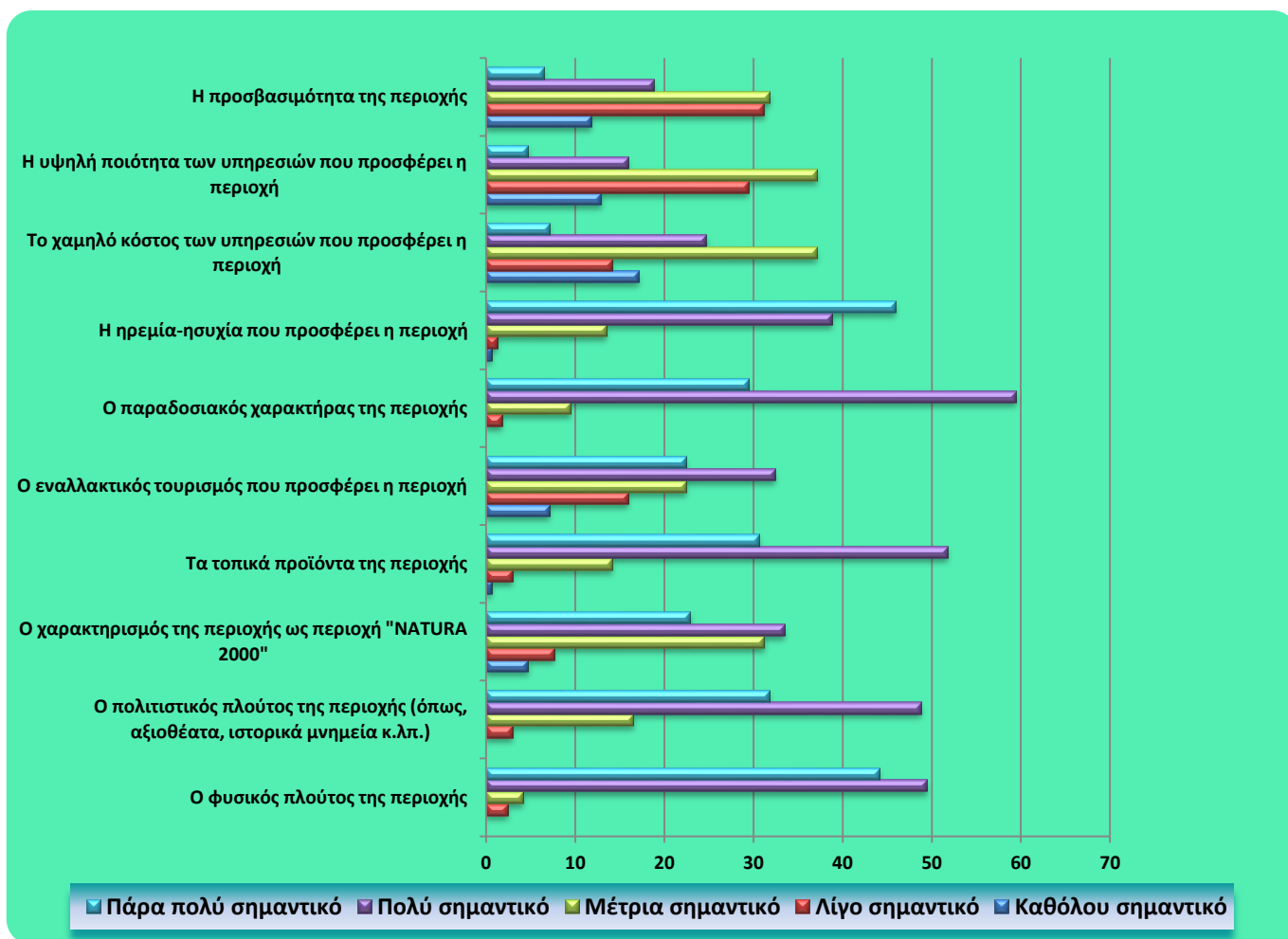
Γράφημα 4. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρήσει αύξηση των επισκεπτών στην περιοχή

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, το 42,4% συμφωνεί με την πρόταση “ορισμένους μήνες το χρόνο υπάρχει ερήμωση στην περιοχή”, ενώ το 44,7% συμφωνεί απόλυτα. Χαρακτηριστικά είναι τα εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά των ατόμων που διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση, καθώς μόνο το 3,5% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα (Γράφημα 5 & Πίνακας 17, παράρτημα II).

Γράφημα 5. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι ορισμένους μήνες το χρόνο υπάρχει ερήμωση στην περιοχή

Σε επόμενη ερώτηση που τέθηκε στους κατοίκους της περιοχής, διαπιστώθηκαν τα χαρακτηριστικά που συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Αναλυτικότερα, υψηλά ποσοστά σημαντικότητας, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, παρουσίασαν ο φυσικός πλούτος της περιοχής, ο παραδοσιακός χαρακτήρας της περιοχής και η ηρεμία-ησυχία που προσφέρει η περιοχή (93,5%, 88,8% και 84,7% αντίστοιχα). Αρκετά σημαντικά χαρακτηριστικά για τον τουρισμό της περιοχής αποδείχθηκαν και τα τοπικά της προϊόντα (82,4%), αλλά και ο πολιτιστικός της πλούτος (όπως, αξιοθέατα, ιστορικά μνημεία κ.λπ.) (80,6%). Αντίθετα, η προσβασιμότητα της περιοχής, η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρει, καθώς και το χαμηλό κόστος των υπηρεσιών που προσφέρει, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, συμβάλλουν αρνητικά στον τουρισμό των Πρεσπών, αφού συγκέντρωσαν τα χαμηλότερα ποσοστά σημαντικότητας (25,3%, 20,6% και 31,8 αντίστοιχα). Τέλος, ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως περιοχή “NATURA 2000” και ο εναλλακτικός τουρισμός που προσφέρει η περιοχή, κυμάνθηκαν μεταξύ του «μέτρια σημαντικό» και «πολύ σημαντικό» (μέτρια σημαντικό: 31,2%, πολύ σημαντικό: 33,5% & μέτρια σημαντικό: 22,4%, πολύ σημαντικό: 32,4% αντίστοιχα) (Γράφημα 6 & Πίνακας 18, παράρτημα II).

Γράφημα 6. Κατανομή ποσοστών για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με τη συμβολή των παραπάνω χαρακτηριστικών στον τουρισμό της περιοχής τους

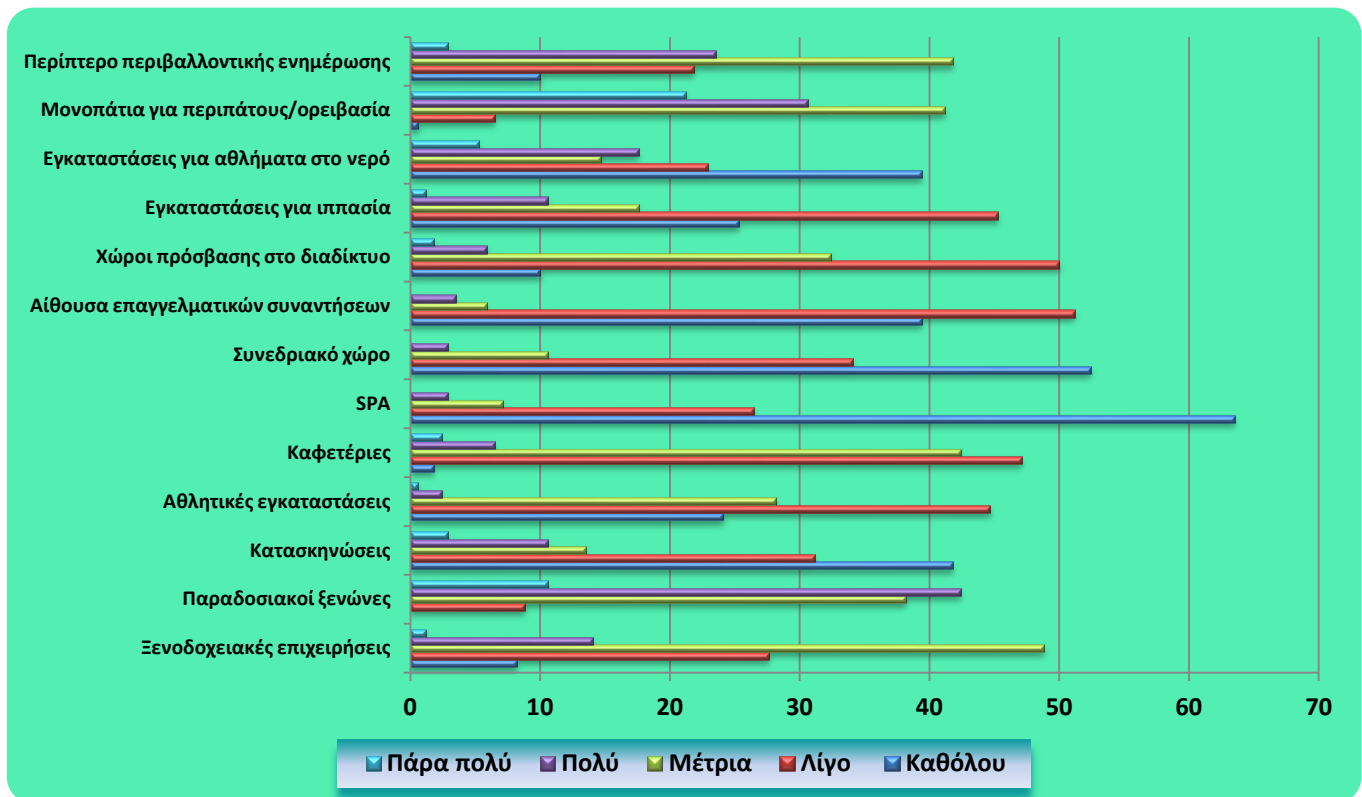
Στη συνέχεια, ακολούθησε η άποψη των ερωτώμενων όσον αφορά τη συμβολή του τουρισμού στην ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της οικονομίας της περιοχής. Τα δύο υψηλότερα ποσοστά συμφωνίας εκφράστηκαν στις προτάσεις “ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη και εμπορία των τοπικών προϊόντων της περιοχής” (91,7%) (συμφωνώ: 62,9%, συμφωνώ απόλυτα: 28,8%) και “ο τουρισμός συμβάλλει στην τόνωση της τοπικής ανάπτυξης της περιοχής” (91,1%) (συμφωνώ: 68,2%, συμφωνώ απόλυτα: 22,9%). Εξίσου υψηλά ποσοστά συμφωνίας (πάνω από 70%) συγκέντρωσε και η άποψη ότι ο τουρισμός της περιοχής συμβάλλει στην αύξηση των θέσεων εργασίας, στην ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής, καθώς και στην

παραμονή των νέων ανθρώπων στην περιοχή. Εν αντιθέσει, τα χαμηλότερα ποσοστά συμφωνίας αποτυπώθηκαν στις προτάσεις “η αύξηση του αριθμού των τουριστών αυξάνει την εγκληματικότητα στην περιοχή” (3,6%) και “η προσέλευση των τουριστών δυσχεραίνει την καθημερινή κυκλοφορία των οχημάτων” (5,9%). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ποσοστά ουδετερότητας (ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ) στις προτάσεις “ο τουρισμός δημιουργεί προβλήματα σε ό,τι αφορά το τοπίο της περιοχής” (30,6%) και “η δραστηριότητα των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής συντελεί στην υποβάθμιση του φυσικού της τοπίου” (33,5%) (Πίνακας 19, παράρτημα II).

Όσον αφορά στην υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη του Δήμου Πρεσπών, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που προέκυψε, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, ήταν η έλλειψη των τουριστικών υποδομών της περιοχής (συμφωνώ: 60%, συμφωνώ απόλυτα: 15,3%). Αυτό επιβεβαιώνεται, αντίστοιχα, και από το πολύ χαμηλό ποσοστό συμφωνίας που συγκέντρωσε η πρόταση “οι υπάρχουσες τουριστικές υποδομές μπορούν να υποστηρίξουν και άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού” (28,2%). Ακριβώς οι μισοί από το σύνολο του δείγματος (50%) συμφώνησαν στην πρόταση ότι “η υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη σέβεται το περιβάλλον και τη φυσιογνωμία της περιοχής”. Ένα μεγάλο ποσοστό του δείγματος (51,7%) συμφώνησε ακόμη στο ότι “ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής”. Οι υψηλότερες τιμές των ποσοστών των υπολοίπων προτάσεων που αποτέλεσαν τη συγκεκριμένη ενότητα, μοιράζονται μεταξύ των επιλογών «διαφωνώ», «ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ» και «συμφωνώ» (Πίνακας 20, παράρτημα II).

Αναφορικά με τις εγκαταστάσεις που διαθέτει η περιοχή για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών, οι παραδοσιακοί ξενώνες και τα μονοπάτια για περιπάτους-ορειβασία κατέχουν την πρώτη θέση, σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος. Συγκεκριμένα, το 53% του δείγματος δήλωσε «πολύ» ή «πάρα πολύ» σε ό,τι αφορά την ύπαρξη παραδοσιακών ξενώνων στην περιοχή και το 51,8% σε ό,τι αφορά την ύπαρξη μονοπατιών για περιπάτους-ορειβασία. Λίγο έως καθόλου απάντησαν σε ό,τι αφορά την ύπαρξη συνεδριακών χώρων, SPA και αιθουσών επαγγελματικών συναντήσεων με ποσοστά 90,6%, 90% και 86,5% αντίστοιχα. Πολύ χαμηλό ποσοστό συγκέντρωσε και η ύπαρξη κατασκηνώσεων στην περιοχή με το 41,8% να απαντά «καθόλου» και το 31,2%

να απαντά «λίγο». Οι επιλογές «μέτρια» έως «καθόλου» χαρακτήρισαν την ύπαρξη των υπολοίπων εγκαταστάσεων, όπως ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, αθλητικές εγκαταστάσεις, καφετέριες, χώροι πρόσβασης στο διαδίκτυο, εγκαταστάσεις για ιππασία και για αθλήματα στο νερό, καθώς και περίπτερα περιβαλλοντικής ενημέρωσης (Γράφημα 7 & Πίνακας 21, παράρτημα II).

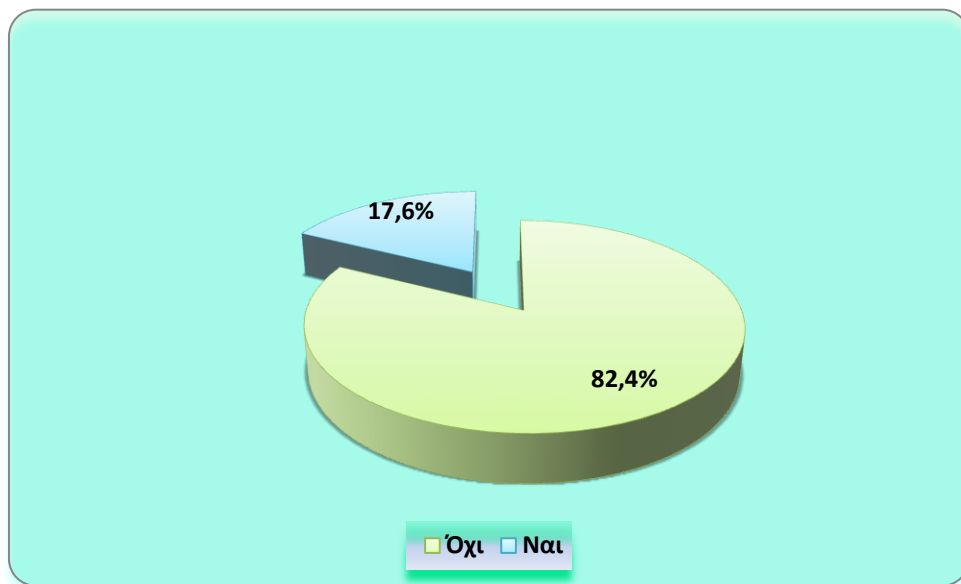

Γράφημα 7. Κατανομή ποσοστών για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με τις εγκαταστάσεις που διαθέτει η περιοχή για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών

Σημαντική ενότητα του ερωτηματολογίου της έρευνας αποτέλεσε η διερεύνηση του βαθμού κατά τον οποίο έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση την τουριστική κίνηση της περιοχής. Ιδιαίτερα αυξημένα παρουσιάστηκαν τα ποσοστά συμφωνίας στις προτάσεις: “η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή του τρόπου επιλογής των τουριστικών προορισμών” (77%), “μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί η τουριστική κίνηση στην περιοχή” (68,2%) και “η οικονομική κρίση συνετέλεσε στη μείωση του χρόνου

διαμονής των τουριστών στην περιοχή” (67,7%). Η αύξηση του εγχώριου τουρισμού της περιοχής λόγω της οικονομικής κρίσης δημιούργησε το υψηλότερο ποσοστό διαφωνίας (61,2%) (διαφωνώ: 48,8%, διαφωνώ απόλυτα: 12,4%). Ουδέτερο παρέμεινε το δείγμα του πληθυσμού αναφορικά με το ότι “η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού στην περιοχή” (40%), στη “μείωση των υπάρχουσών τουριστικών μονάδων” (37,1%) και στην “ενίσχυση του εναλλακτικού τουρισμού της περιοχής” (34,1%) (Πίνακας 22, παράρτημα II).

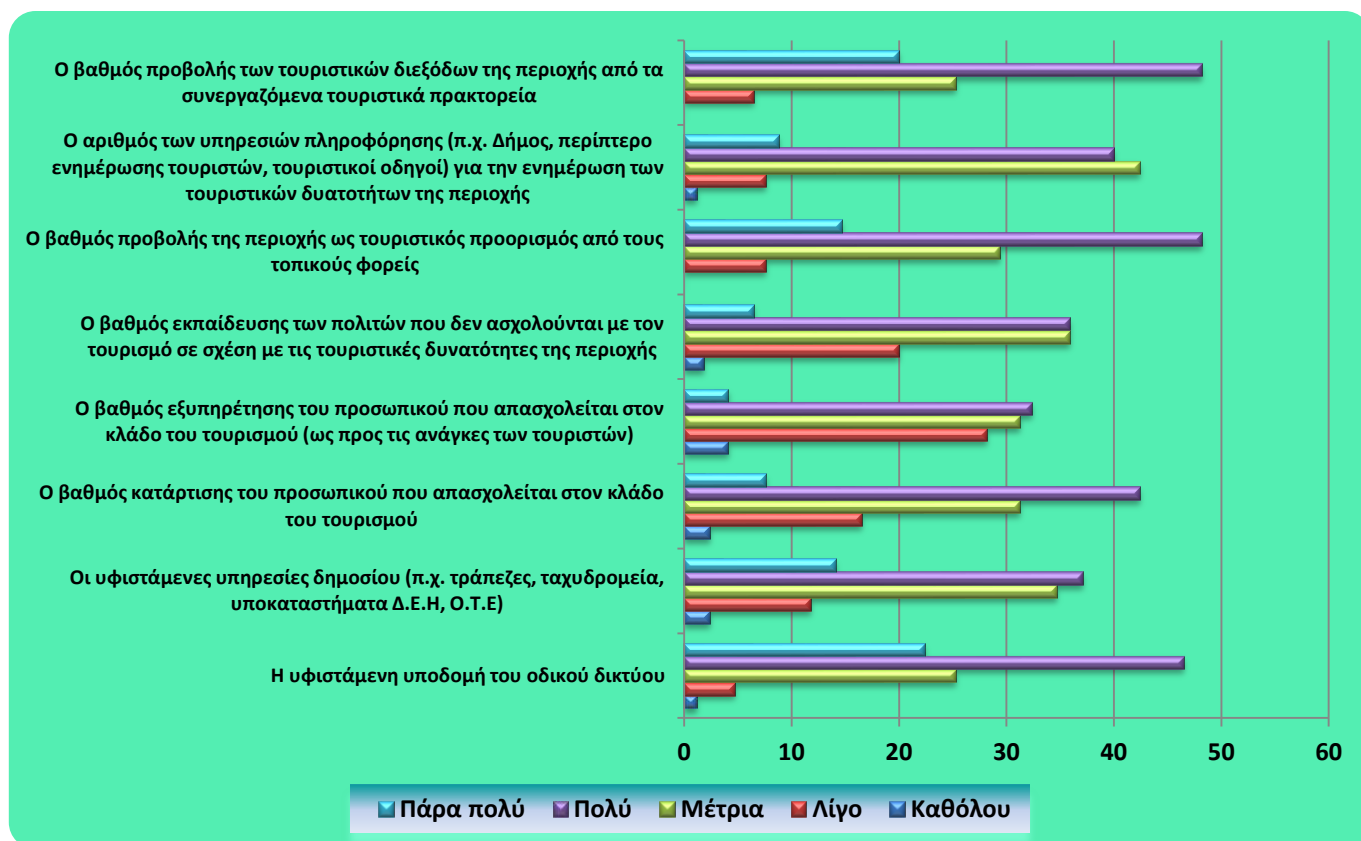
Μόλις το 17,6% του δείγματος δήλωσε ότι απασχολείται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο, ενώ το υπόλοιπο 82,4% δήλωσε ότι δεν έχει καμία σχέση εργασίας με τον τουριστικό κλάδο, όπως φαίνεται στο παρακάτω γράφημα (Γράφημα 8 & Πίνακας 23, παράρτημα II).

Γράφημα 8. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος απασχολείται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο

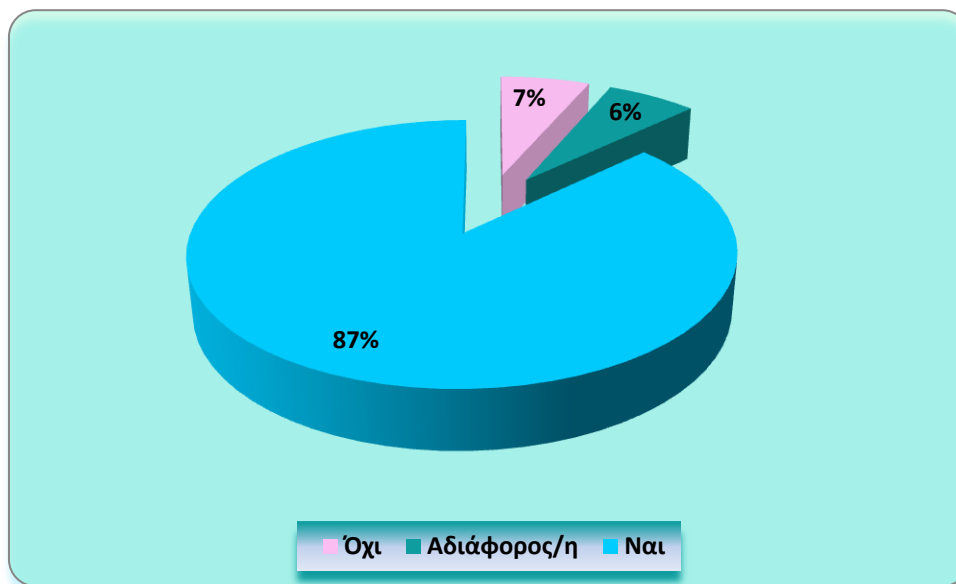
Όσον αφορά τους παράγοντες που εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή των Πρεσπών, σύμφωνα με την πλειονότητα των κατοίκων, η υφιστάμενη υποδομή του οδικού δικτύου σε ποσοστό 68,9% (πολύ: 46,5%, πάρα πολύ: 22,4%) και ο βαθμός προβολής των τουριστικών διεξόδων της περιοχής από τα συνεργαζόμενα τουριστικά

πρακτορεία σε ποσοστό 68,2% (πολύ: 48,2%, πάρα πολύ: 20%) αποτελούν τα σημαντικότερα εμπόδια. Πολύ κοντά στα παραπάνω ποσοστά βρέθηκε και ο βαθμός προβολής της περιοχής ως τουριστικός προορισμός από τους τοπικούς φορείς (62,9%), ως ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας του τουρισμού της περιοχής. Λιγότερο σημαντικό εμπόδιο για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής θεωρείται ο βαθμός εξυπηρέτησης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού (ως προς τις ανάγκες των τουριστών), αφού συγκέντρωσε, μόλις, το 32,3% του δείγματος. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι ο βαθμός εκπαίδευσης των πολιτών που δεν ασχολούνται με τον τουρισμό σε σχέση με τις τουριστικές δυνατότητες της περιοχής διατήρησε ίσα ποσοστά μεταξύ των επιλογών «μέτρια» και «πολύ» σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη του τουρισμού στο Δήμο Πρεσπών (35,9%, μεγαλύτερο μεταξύ όλων των υπολοίπων επιλογών). Από τα παραπάνω μπορεί να προκύψει το συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι δεν είναι απολύτως βέβαιοι για τη σημασία της ενεργούς συμμετοχής τους στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής (Γράφημα 9 & Πίνακας 24, παράρτημα II).

Γράφημα 9. Κατανομή ποσοστών για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με το ποιοι παράγοντες και σε ποιο βαθμό εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη στη συγκεκριμένη περιοχή

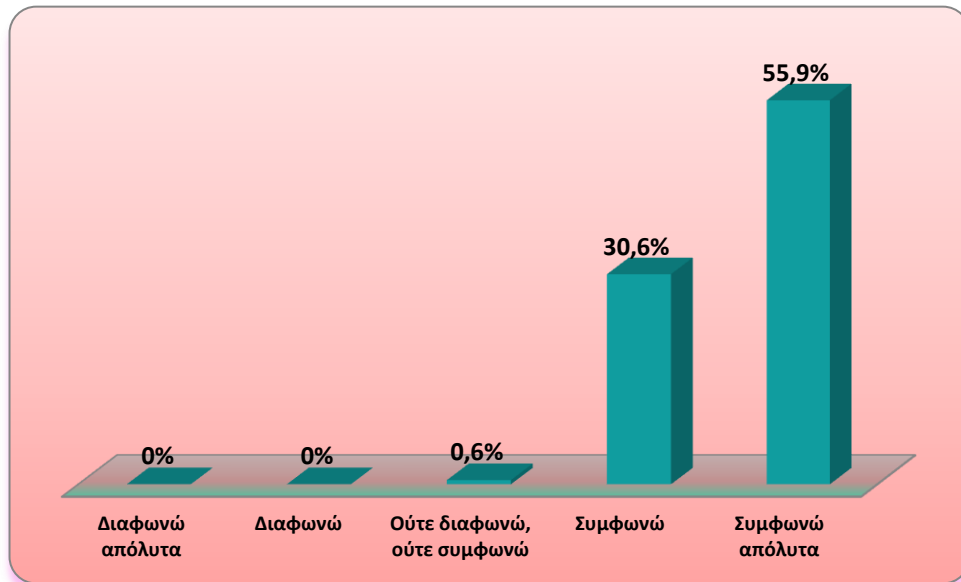
Όσον αφορά τη στάση των ερωτηθέντων απέναντι στο κύμα των τουριστών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή, η πλειονότητα του δείγματος, δηλαδή ποσοστό 87,1%, δήλωσε ότι είναι θετική, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό μοιράστηκε ισομερώς σε αυτούς που δήλωσαν αρνητικοί ή αδιάφοροι (όχι: 6,5%, αδιάφορος/η: 6,5%) (Γράφημα 10 & Πίνακας 25, παράρτημα II).

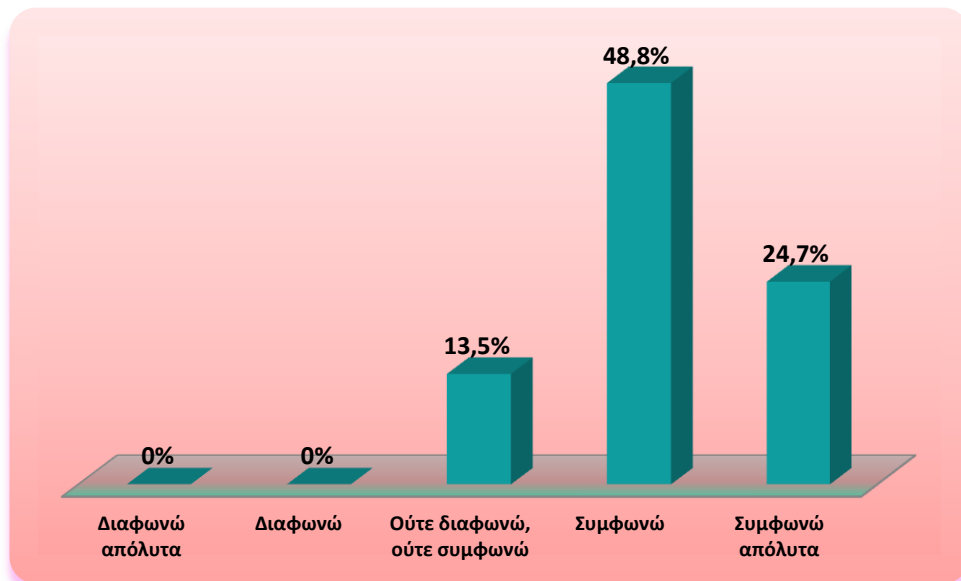
Γράφημα 10. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στο κύμα των τουριστών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή

Στην περίπτωση που η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα ήταν θετική, οι κάτοικοι κλήθηκαν να απαντήσουν σε μια σειρά ερωτήσεων, προκειμένου να διαπιστωθεί ο τύπος του τουρίστα που προτιμούν. Αναλυτικότερα, το 86,5% των 148 ερωτηθέντων (σύνολο δείγματος: 170 άτομα) δήλωσε ότι συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με τον τύπο του τουρίστα που σέβεται τη φυσιογνωμία του περιβάλλοντος της περιοχής (Πίνακας 26, παράρτημα II). Ένα εξίσου υψηλό ποσοστό, το 73,5%, παρουσιάστηκε θετικό απέναντι στον τύπο του τουρίστα που επιθυμεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού (Πίνακας 27, παράρτημα II). Λιγότεροι από τους μισούς, σε ποσοστό 36,5% (συμφωνώ: 30%, συμφωνώ απόλυτα: 6,5%), απάντησαν ότι είναι αρνητικοί απέναντι στον τύπο του τουρίστα που προτιμά το μαζικό τουρισμό. Το υπόλοιπο ποσοστό κατανέμεται, σχεδόν ισομερώς, σε αυτούς που διαφώνησαν ή διαφώνησαν απόλυτα και σε αυτούς που παρέμειναν ουδέτεροι, με ελαφρώς μεγαλύτερο το ποσοστό εκείνων που δήλωσαν «ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ». Γενικά, μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι υπάρχει, σχεδόν, ίση αναλογία μεταξύ αυτών που θα ήθελαν το μαζικό τουρισμό στην περιοχή τους και αυτών που δεν θα τον ήθελαν, με ένα μικρό προβάδισμα να δίνεται σε αυτούς που είναι αρνητικοί στην ανάπτυξη αυτού του τύπου τουρισμού (Πίνακας 28, παράρτημα II).

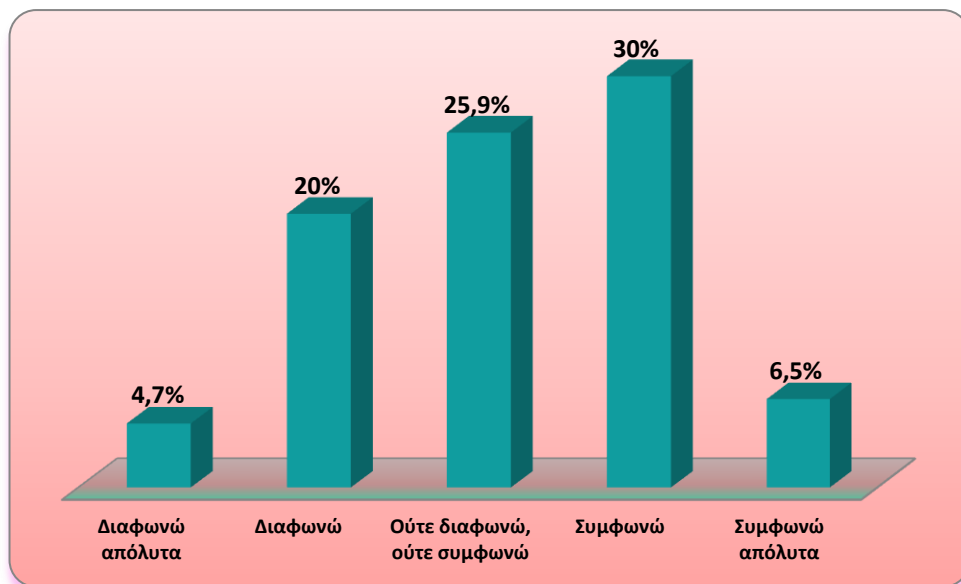
Τέλος, το 50,6% δήλωσε ότι είναι θετικό απέναντι στους τουρίστες που επιθυμούν να αγοράσουν τα τοπικά προϊόντα και να στηρίξουν την τοπική αγορά της περιοχής (Πίνακας 29, παράρτημα II). Στα γραφήματα 11 έως 14 παρουσιάζονται τα ποσοστά που αναλύθηκαν παραπάνω.

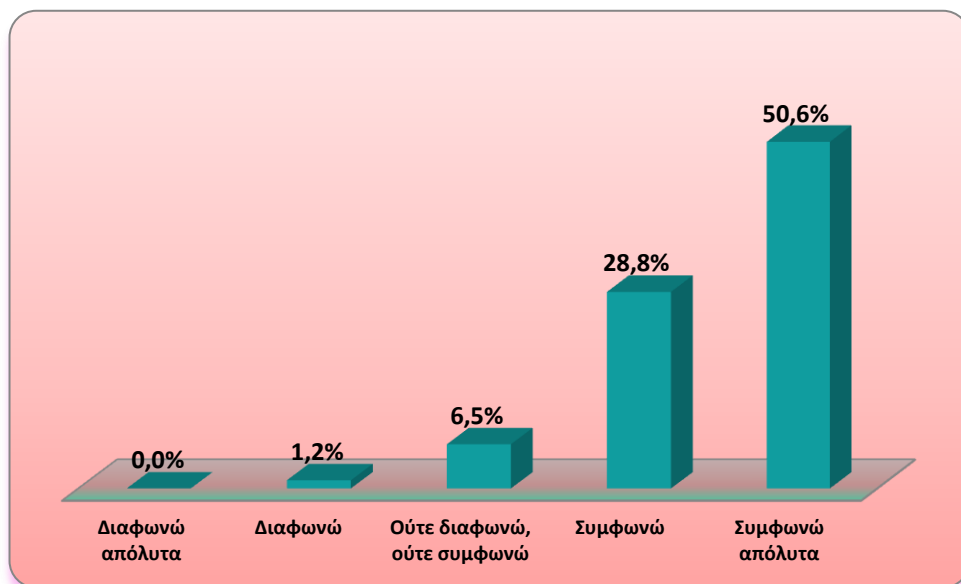
Γράφημα 11. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που σέβεται τη φυσιογνωμία του περιβάλλοντος της περιοχής

Γράφημα 12. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που επιθυμεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού

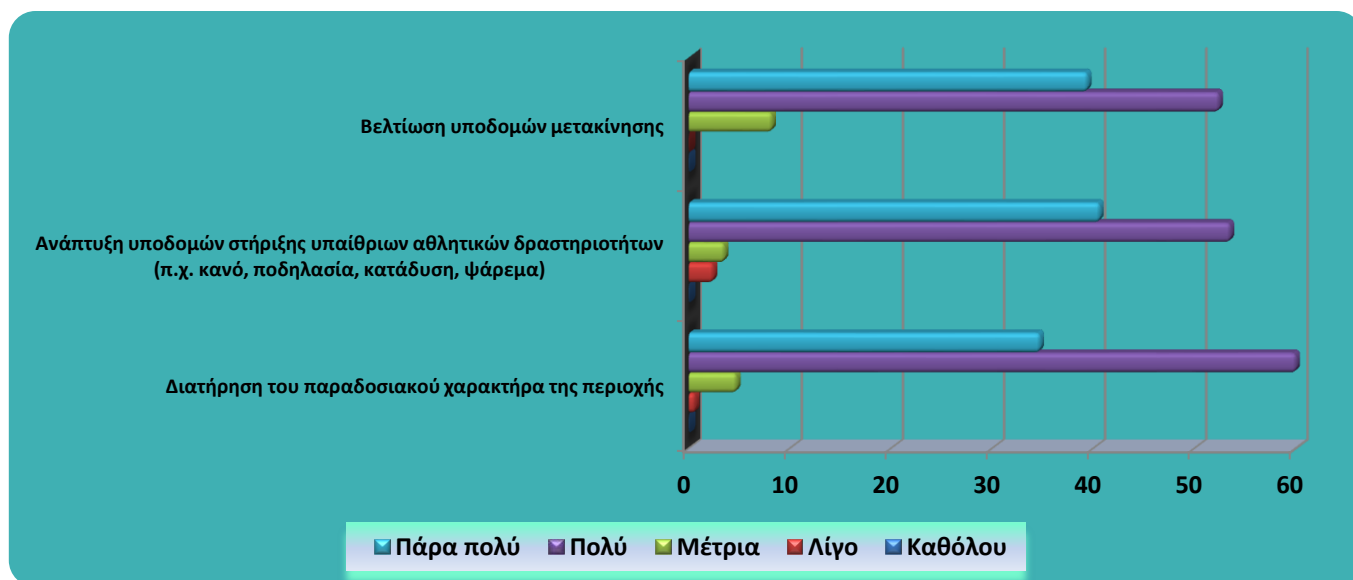

Γράφημα 13. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος είναι αρνητικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που προτιμά το μαζικό τουρισμό

Γράφημα 14. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στους τουρίστες που επιθυμούν να αγοράσουν τα τοπικά προϊόντα και να στηρίξουν την τοπική αγορά της περιοχής

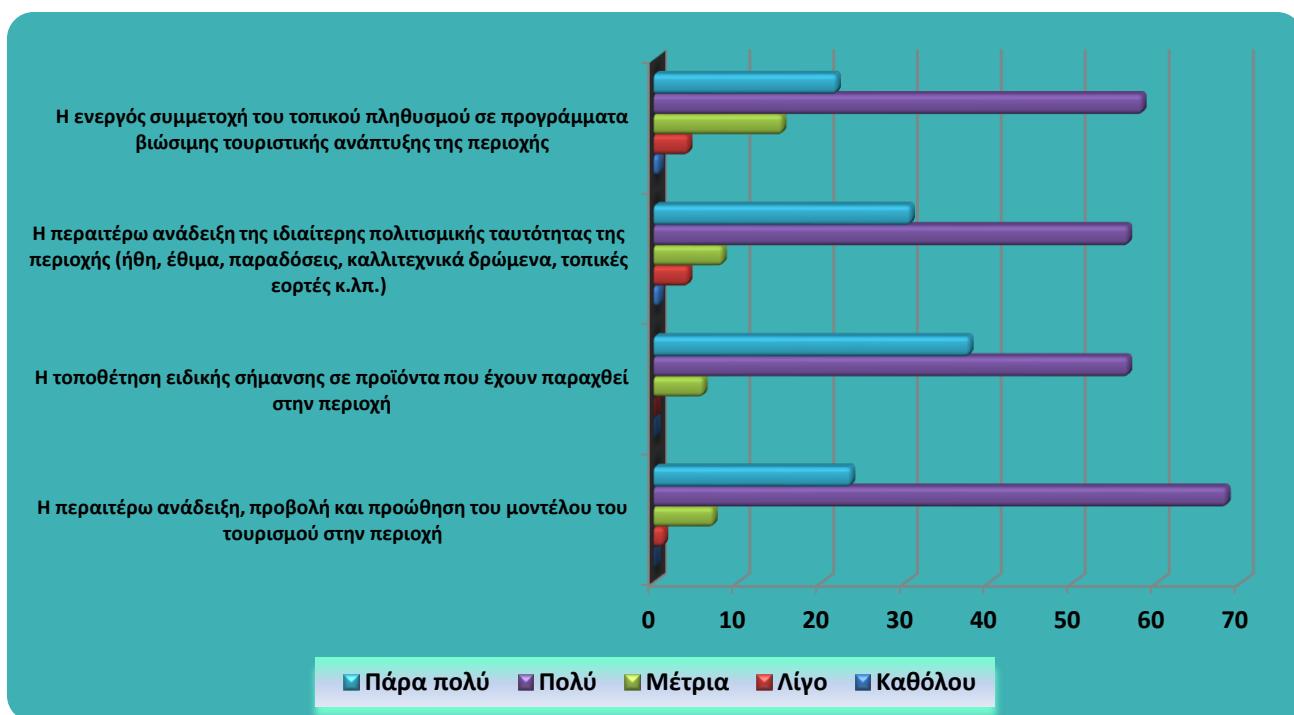
Στην συνέχεια, ζητήθηκε από τους κατοίκους της περιοχής να αξιολογήσουν μια σειρά από δράσεις, προκειμένου να αναπτυχθεί ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού στην περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, η καταλληλότερη δράση για την ανάπτυξη ενός βιώσιμου εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού είναι η *διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής* με ποσοστό 94,7% (πολύ: 60%, πάρα πολύ: 34,7%). Το ίδιο υψηλό ποσοστό συμφωνίας (94,1%) συγκέντρωσε και η πρόταση για *ανάπτυξη υποδομών στήριξης υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων (π.χ. κανό, ποδηλασία, κατάδυση, ψάρεμα)*. Πολύ σημαντική δράση αποδείχθηκε και η *βελτίωση των υποδομών μετακίνησης* (πολύ: 52,4%, πάρα πολύ: 39,4%), γεγονός το οποίο επαληθεύεται και από το πολύ υψηλό ποσοστό εκείνων που θεωρούν ότι η υφιστάμενη υποδομή του οδικού δικτύου αποτελεί σημαντικό εμπόδιο για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής (βλέπε γράφημα 9 & πίνακα 24, παράρτημα II). Λιγότερο σημαντικές δράσεις για την επίτευξη ενός τέτοιου μοντέλου τουρισμού, θεωρήθηκαν το *ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος* (καθόλου: 4,1%, λίγο: 11,2%), καθώς και ο *χαρακτηρισμός και άλλων τοπικών προϊόντων της περιοχής ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)* (καθόλου: 2,4%, λίγο: 8,2%). Παρακάτω, παρουσιάζονται σε γράφημα οι δράσεις που θεωρήθηκαν από τους κατοίκους της περιοχής ως οι καταλληλότερες για την ανάπτυξη ενός βιώσιμου εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού (Γράφημα 15). Στον πίνακα 30 του παραρτήματος II, φαίνεται αναλυτικά η κατανομή των συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σχετικά με το παραπάνω ερώτημα.

Γράφημα 15. Κατανομή ποσοστών για τις δράσεις που θεωρήθηκαν ως καταλληλότερες για την ανάπτυξη ενός βιώσιμου εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού

Στο ίδιο, περίπου, πλαίσιο κινήθηκε και το επόμενο ερώτημα, στο οποίο επιχειρήθηκε η διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων όσον αφορά στην έννοια της βιώσιμης διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής, και συγκεκριμένα των Πρεσπών. Ειδικότερα, κλήθηκαν να χαρακτηρίσουν ορισμένες δράσεις από «καθόλου» έως «πάρα πολύ» σημαντικές, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού. Οι προτάσεις που σημειώθηκαν ως οι πιο σημαντικές ήταν “η τοποθέτηση ειδικής σήμανσης σε προϊόντα που έχουν παραχθεί στην περιοχή” και “η περαιτέρω ανάδειξη, προβολή και προώθηση του μοντέλου του τουρισμού στην περιοχή”, συγκεντρώνοντας ποσοστά 94,1% και 91,7% αντίστοιχα. Μικρότερα ποσοστά σημαντικότητας σε σχέση με τα παραπάνω, αλλά το ίδιο υψηλά, συγκέντρωσαν και οι προτάσεις “η περαιτέρω ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας της περιοχής (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, καλλιτεχνικά δρώμενα, τοπικές εορτές κ.λπ.)” (87,1%) και “η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής” (80%). Ο περιορισμός θορύβου από αυτοκίνητα εντός των οικισμών, η εγκατάσταση περισσότερων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων ή εμπορικών καταστημάτων στην περιοχή θεωρήθηκαν ότι δεν μπορούν να συμβάλουν σημαντικά στη βιώσιμη διαχείριση της περιοχής. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η πρόταση “η

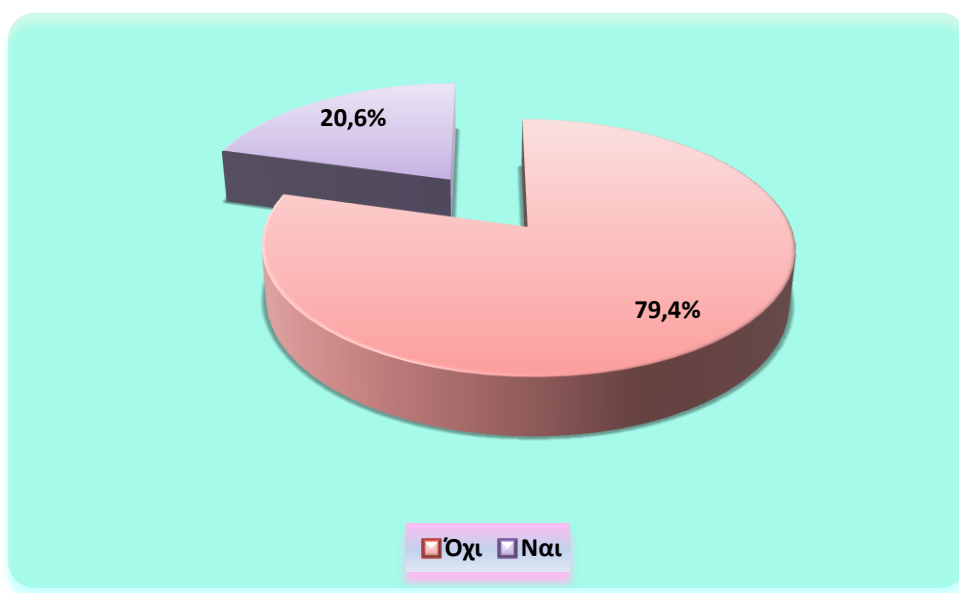
προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από κακόβουλες ενέργειες (καύση καλαμιώνων, πυρκαγιές, λαθροϋλοτομίες, ανεξέλεγκτη βόσκηση, λαθροκυνήγι, απόρριψη σκουπιδιών κ.λπ.)”, αξιολογήθηκε ως πολύ σημαντική από ένα ποσοστό της τάξεως του 68,8% (πολύ: 37,6, πάρα πολύ: 31,2%). Σε συνδυασμό και με την παραπάνω ανάλυση του συγκεκριμένου ερωτήματος, γίνεται αντιληπτό ότι οι κάτοικοι της περιοχής δεν είναι πλήρως εξοικειωμένοι με την έννοια της βιώσιμης διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής, αλλά και με τις ενέργειες που είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθούν για την επίτευξη του επιθυμητού μοντέλου τουρισμού. Παρακάτω, παρουσιάζονται σε γράφημα οι δράσεις που θεωρήθηκαν από τους κατοίκους της περιοχής ως οι περισσότερο σημαντικές και ουσιαστικές για τη βιώσιμη διαχείριση του τόπου τους (Γράφημα 16). Στον πίνακα 31 του παραρτήματος II, παρουσιάζεται αναλυτικά η κατανομή των συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σχετικά με το παραπάνω ερώτημα.

Γράφημα 16. Κατανομή ποσοστών για τις δράσεις που θεωρήθηκαν ως σημαντικότερες για τη βιώσιμη διαχείριση της περιοχής

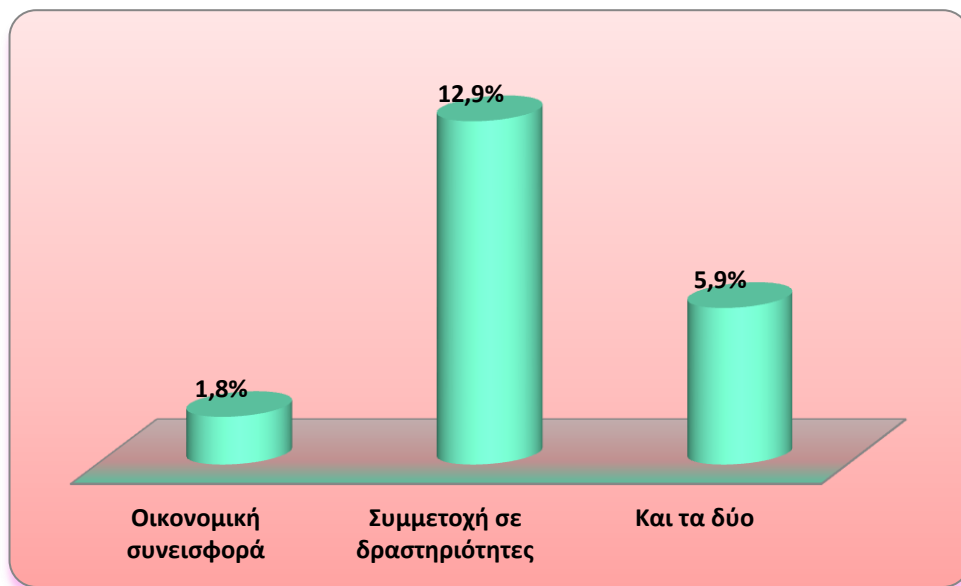
Παρά το γεγονός ότι ένα αρκετά ικανοποιητικό ποσοστό (βλέπε γράφημα 16 & πίνακας 31, παράρτημα II) δήλωσε ότι η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε

προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μπορεί να αποτελέσει πολύ σημαντική δράση, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού, μόλις το 20,6% δήλωσε ότι είναι μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή (Γράφημα 17 & Πίνακας 32, παράρτημα II).

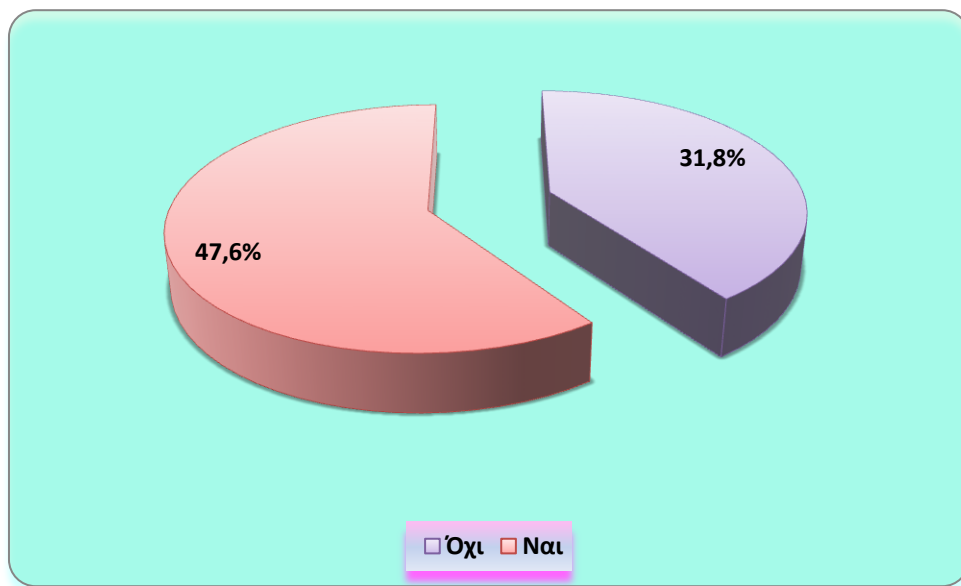
Γράφημα 17. Κατανομή ποσοστών για το εάν ο ερωτώμενος είναι μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

Το σύνολο αυτών που δήλωσαν ότι είναι μέλη κάποιου τέτοιου προγράμματος ρωτήθηκε για τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει σε αυτό. Όπως διαμορφώθηκαν οι απαντήσεις, το 12,9% δήλωσε ότι συμμετέχει μόνο στις δραστηριότητες του προγράμματος, το 1,8% δήλωσε ότι συμμετέχει μέσω της οικονομικής συνεισφοράς του, ενώ το 5,9% δήλωσε ότι συμμετέχει κάνοντας και τα δύο (Γράφημα 18 & Πίνακας 33, παράρτημα II).

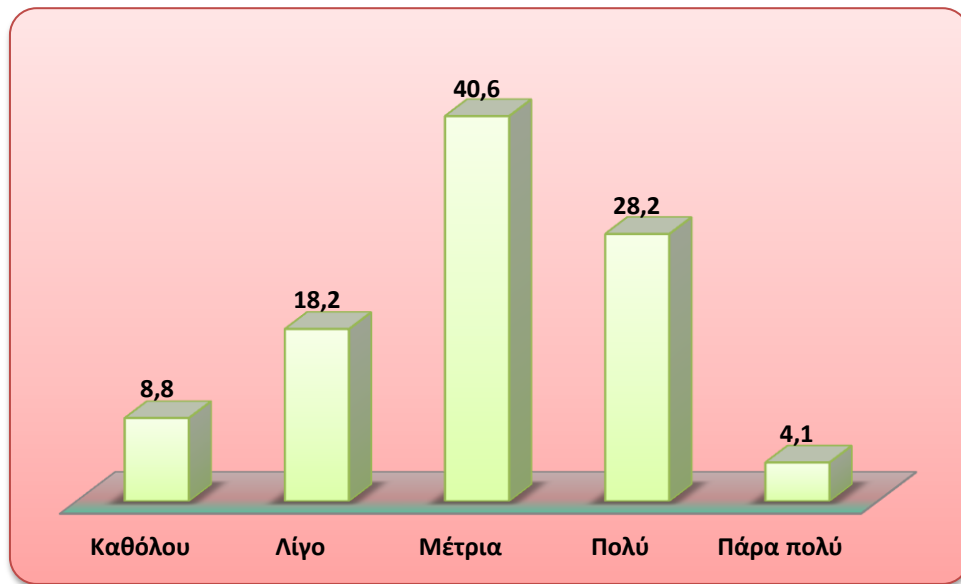
Γράφημα 18. Κατανομή ποσοστών για τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει ο κάθε ερωτώμενος (εάν συμμετέχει) στο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

Το σύνολο όσων δήλωσαν ότι δεν είναι μέλη, ρωτήθηκε για το αν θα το ενδιέφερε να γίνει στο μέλλον. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ποσοστά αυτά, καθώς το 31,8% δεν θα επιθυμούσε να συμμετάσχει σε ένα πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, σχετικά υψηλό ποσοστό, δεδομένου ότι η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε τέτοιες δραστηριότητες θεωρήθηκε σημαντική δράση. Το 47,6%, αντίθετα, θα επιθυμούσε να γίνει μέλος ενός προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης των Πρεσπών (Γράφημα 19 & Πίνακας 34, παράρτημα II).

Γράφημα 19. Κατανομή ποσοστών για το εάν θα ενδιέφερε τον ερωτώμενο να γίνει μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή (στην περίπτωση που δεν είναι ήδη)

Τέλος, ζητήθηκε από τους κατοίκους της περιοχής να αξιολογήσουν το βαθμό στον οποίο η τοπική αυτοδιοίκηση στηρίζει-ενθαρρύνει τον τοπικό πληθυσμό, ώστε να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής του. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, το υψηλότερο ποσοστό αντιστοιχεί στην επιλογή «μέτρια» (40,6%). Τα υπόλοιπα ποσοστά διαμορφώθηκαν ως εξής: το 28,2% δήλωσε ότι υπάρχει σε μεγάλο βαθμό στήριξη από την τοπική αυτοδιοίκηση, το 18,2% δήλωσε σε μικρό βαθμό, το 8,8% δήλωσε καθόλου και το 4,1% σε πολύ μεγάλο βαθμό (Γράφημα 20 & Πίνακας 35, παράρτημα II).

Γράφημα 20. Κατανομή ποσοστών για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με το εάν υπάρχει στήριξη-ενθάρρυνση από την τοπική αυτοδιοίκηση ώστε ο τοπικός πληθυσμός να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής

7.4 Παραγοντική Ανάλυση

Για τη διερεύνηση των παραγόντων που θεωρούνται σημαντικοί για την εφαρμογή ενός βιώσιμου τουριστικού μοντέλου, πραγματοποιήθηκε η τεχνική της παραγοντικής ανάλυσης (Οικονόμου κ.ά., 2001; Parolo et al., 2009) σε δεκαεπτά (17) μεταβλητές του ερωτηματολογίου. Για την εκτίμηση χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης σε κύριους παράγοντες (Principal Component Analysis). Με τη χρήση της μεθόδου ορθογώνιας περιστροφής των αξόνων Varimax, με βάση τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης προέκυψαν τέσσερις (4) παράγοντες που ερμηνεύουν το 54,825% της συνολικής διακύμανσης.

Αρχικά, ένα μέτρο που χρησιμοποιείται για να εξετάσει την καταλληλότητα της παραγοντικής ανάλυσης είναι ο δείκτης Kaiser-Meyer-Olkin (K-M-O) και αποτελεί μέτρο της συνολικής καταλληλότητας της δειγματοληψίας. Ο δείκτης αυτός συγκρίνει τα μεγέθη των παρατηρούμενων συντελεστών συσχέτισης προς τους συντελεστές μερικής συσχέτισης. Οι τιμές που παίρνει είναι μεταξύ 0 και 1, ενώ τιμές μικρότερες του 0,5 χαρακτηρίζονται ως μη αποδεκτές. Σε αυτήν την περίπτωση, η παραγοντική ανάλυση δεν

είναι κατάλληλη τεχνική, καθώς οι συσχετίσεις μεταξύ ζευγών μεταβλητών δεν μπορούν να εξηγηθούν από τις άλλες μεταβλητές. Ο δείκτης KMO, στην εν λόγω έρευνα, βρέθηκε να ισούται με 0,781 και, κατά συνέπεια, η παραγοντική ανάλυση θεωρείται αποδεκτή ως τεχνική ανάλυσης των δεδομένων της έρευνας.

Την καταλληλότητα της παραγοντικής ανάλυσης απέδειξε και ο έλεγχος σφαιρικότητας του Bartlett (Bartlett's Test of Sphericity) (τιμή της ελεγχουσυνάρτησης Chi-Square= 858,829, βαθμοί ελευθερίας $df= 136$, $p= 0,000$). Τέλος, από τις τιμές της κοινής παραγοντικής διακύμανσης (communality) για κάθε ερώτηση διαπιστώνεται ότι οι περισσότερες έχουν λάβει τιμή μεγαλύτερη από 0,50, γεγονός που υποδηλώνει ικανοποιητική ποιότητα ανασύστασης των μετρήσεων από το υπόδειγμα-μοντέλο των 4 παραγόντων (συνιστωσών), οι οποίοι είχαν λάβει τιμές eigenvalues άνω της μονάδας.

Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται τα βασικότερα στατιστικά μεγέθη της παραγοντικής ανάλυσης: τα παραγοντικά φορτία (factor loadings) που φέρει κάθε παράγοντας στην εξήγηση κάθε μεταβλητής, το ποσοστό της διακύμανσης κάθε μεταβλητής που εξηγείται από κάθε έναν από τους παράγοντες χωριστά, καθώς και οι συντελεστές αξιοπιστίας που προέκυψαν μέσω της διενέργειας ελέγχων αξιοπιστίας με βάση το δείκτη εσωτερικής συνάφειας/συνέπειας ή Cronbach's alpha.

Πίνακας 1. Αποτελέσματα παραγοντικής ανάλυσης

Μεταβλητές	Παραγοντικές φορτίσεις			
	Π1	Π2	Π3	Π4
Ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως περιοχή “Natura 2000”	0,593			
Το χαμηλό κόστος των υπηρεσιών	0,788			
Η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών	0,780			
Η προσβασιμότητα της περιοχής	0,768			
Ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο	0,709			
Υποστήριξη νεανικής επιχειρηματικότητας στον τουριστικό κλάδο		0,797		
Μείωση της γραφειοκρατίας		0,720		
Στελέχωση των τουριστικών επιχειρήσεων με τοπικό πληθυσμό		0,676		
Τοποθέτηση ειδικής σήμανσης στα προϊόντα			0,629	
Η αλλαγή του είδους των εμπορικών καταστημάτων			0,708	
Η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης			0,579	
Ο φυσικός πλούτος της περιοχής				0,654
Τα τοπικά προϊόντα της περιοχής				0,633
Ο παραδοσιακός χαρακτήρας της περιοχής				0,592
Διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής				0,671
% Διακύμανσης	28,086	10,897	8,154	7,688
Συντελεστής Αξιοπιστίας (Cronbach’s alpha)	0,831	0,675	0,646	0,599

Οι τέσσερις (4) παράγοντες που εξήχθησαν ονομάστηκαν ως εξής: υπηρεσίες – προσβασιμότητα που διαθέτει η περιοχή, επιχειρηματικές δυνατότητες – ευκαιρίες της περιοχής, τοπικά προϊόντα, καθώς και προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής. Αναλυτικότερα, ο παράγοντας 1 (Π1) αποτελείται από τις μεταβλητές που αφορούν στον χαρακτηρισμό της περιοχής ως περιοχή “Natura 2000”, στο χαμηλό κόστος των υπηρεσιών, στην υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών, στην προσβασιμότητα της περιοχής, καθώς και στο ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο και αφορά στις υπηρεσίες – προσβασιμότητα που διαθέτει η περιοχή. Ο παράγοντας 2 (Π2), αποτελείται από τις μεταβλητές που αφορούν στην υποστήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας στον τουριστικό κλάδο, στη μείωση της γραφειοκρατίας, καθώς και στη στελέχωση των τουριστικών επιχειρήσεων με τοπικό πληθυσμό και αφορά στις επιχειρηματικές δυνατότητες – ευκαιρίες της περιοχής. Ο παράγοντας 3 (Π3) περιλαμβάνει τις μεταβλητές που αφορούν στην τοποθέτηση ειδικής σήμανσης στα προϊόντα, στην αλλαγή του είδους των εμπορικών καταστημάτων, καθώς και στην ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και αφορά στα τοπικά προϊόντα και στις διάφορες πρακτικές που είναι δυνατό να ακολουθηθούν για την περαιτέρω αξιοποίηση αυτών. Τέλος, ο παράγοντας 4 (Π4), αποτελείται από τις μεταβλητές που αφορούν στο φυσικό πλούτο της περιοχής, στα τοπικά της προϊόντα, στον παραδοσιακό της χαρακτήρα, αλλά και στη διατήρησή του και αφορά στην προστασία και προβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής.

7.5 Εκτίμηση Οικονομετρικών Υποδειγμάτων

Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων των οικονομετρικών υποδειγμάτων για τους παράγοντες που επηρεάζουν την ενεργό συμμετοχή των ερωτηθέντων σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή των Πρεσπών. Αναλυτικά, εκτιμώνται οι προσδιοριστικοί παράγοντες που επηρεάζουν i) τη συμμετοχή των ερωτηθέντων σε πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή και ii) την προθυμία μελλοντικής συμμετοχής τους σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.

7.5.1 Εκτίμηση υποδείγματος λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

Σε αυτήν την ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της εκτίμησης της λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή των κατοίκων της περιοχής των Πρεσπών σε πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η εκτίμηση της λογιστικής παλινδρόμησης γίνεται με τη μέθοδο της μέγιστης πιθανοφάνειας και οι συντελεστές της ερμηνεύουν τη μεταβλητή του λόγου των πιθανοτήτων από την κατά μονάδα μεταβολή κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής. Η γενική μορφή της εξίσωσης είναι η ακόλουθη:

$$\text{MemberInProg} = b_0 + b_1\text{Gender} + b_2\text{Age} + b_3\text{MinorChild} + b_4\text{YearsPres} + b_5\text{AnIncome_New} + b_6\text{Educate} + b_7\text{JobTourism} + b_8\text{ServAccess} + b_9\text{BussinOpport} + b_{10}\text{Products} + b_{11}\text{NatCultEnv} + e_i \quad [7.5.1]$$

όπου,

- MemberInProg: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος είναι μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή και την τιμή 0 όταν δεν είναι,
- Gender: ψευτομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος είναι γυναίκα και την τιμή 0 όταν είναι άντρας,
- Age: ποσοτική μεταβλητή, η οποία εκφράζει την ηλικία του ατόμου,
- MinorChild: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος έχει ανήλικα παιδιά και την τιμή 0 όταν δεν έχει,

- YearsPres: ποσοτική μεταβλητή, η οποία εκφράζει τον αριθμό των ετών που ζει ο ερωτώμενος στην περιοχή των Πρεσπών,
- AnIncome_New: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1, όταν το οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα του ερωτώμενου είναι πάνω από 15.000€ και την τιμή 0, όταν είναι έως και 15.000€,
- Educate: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος έχει πραγματοποιήσει μεταλυκειακές σπουδές και την τιμή 0 σε άλλη περίπτωση,
- JobTourism: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος απασχολείται στην περιοχή σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο και την τιμή 0 όταν δεν απασχολείται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο,
- ServAccess: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στις υπηρεσίες – προσβασιμότητα που διαθέτει η περιοχή,
- BussinOpport: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στις επιχειρηματικές δυνατότητες – ευκαιρίες της περιοχής,
- Products: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στα τοπικά προϊόντα και στις διάφορες πρακτικές που είναι δυνατό να ακολουθηθούν για την περαιτέρω αξιοποίηση αυτών,
- NatCultEnv: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στην προστασία και προβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής και
- ϵ_i : τα σφάλματα εκτίμησης της παλινδρόμησης.

Πίνακας 2. Εκτίμηση υποδείγματος λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

	Υπόδειγμα 1	Υπόδειγμα 2
σταθερός όρος	6,070** (4,839)	4,729** (4,368)
Gender	-1,820** (5,527)	-1,899** (6,516)
Age	-0,123*** (7,293)	-0,104*** (6,584)
MinorChild	-1,462** (4,444)	-1,336** (5,066)
YearsPres	0,015 (0,359)	-
AnIncome_New	0,664 (0,886)	-
Educate	-1,212 (1,709)	-
JobTourism	1,935*** (8,069)	1,913*** (9,325)
ServAccess	-0,399 (1,218)	-
BussinOpport	1,017** (4,957)	0,842** (4,301)
Products	0,628* (3,200)	0,599* (3,319)
NatCultEnv	-0,150 (0,132)	-
-2 LL	67,303	72,296
Cox&Snell R ²	0,338	0,306
Nagelkerke R ²	0,522	0,473
H-L Test	6,755	8,679

Τα ***, **, * δηλώνουν επίπεδο σημαντικότητας σε 1%, 5% και 10% αντίστοιχα. Στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η στατιστική Wald.

Στον πίνακα 2 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της λογιστικής παλινδρόμησης για τη συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Στην πρώτη στήλη υπάρχουν όλες οι ανεξάρτητες μεταβλητές, όπως αναφέρονται παραπάνω,

και στη δεύτερη στήλη παρουσιάζεται το αρχικό υπόδειγμα για το σύνολο των μεταβλητών. Μέσω της διαδοχικής απαλοιφής των ανεξάρτητων μεταβλητών, τα τελικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στην τρίτη στήλη, υπόδειγμα 2, όπου και περιέχονται οι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές.

Σύμφωνα με το υπόδειγμα 2, οι μεταβλητές που αναφέρονται στο επίπεδο της εκπαίδευσης, στο οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα, καθώς και στον αριθμό των ετών που ζει ο ερωτώμενος στην περιοχή δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Επίσης, οι παράγοντες που αναφέρονται στις υπηρεσίες-προσβασιμότητα που διαθέτει η περιοχή, καθώς και στην προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντός της δεν αποτελούν προσδιοριστικούς παράγοντες της συμμετοχής των ερωτηθέντων σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής.

Σε ό,τι αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, η μεταβλητή «Gender» είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Ο εκτιμώμενος συντελεστής έχει αρνητικό πρόσημο, άρα οι γυναίκες είναι λιγότερο πιθανό να είναι μέλη κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή, σε σχέση με τους άντρες. Η μεταβλητή «Age» αποτελεί ισχυρό προσδιοριστικό παράγοντα για τη συμμετοχή σε πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, σύμφωνα και με το μέγεθος του εκτιμώμενου συντελεστή ($b_2 = 6,584$), το οποίο είναι το δεύτερο μεγαλύτερο του υποδείγματος. Σύμφωνα, λοιπόν, με τα αποτελέσματα της λογιστικής παλινδρόμησης, η εν λόγω μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Ο εκτιμώμενος συντελεστής έχει αρνητικό πρόσημο, άρα οι μεγαλύτερης ηλικίας άνθρωποι είναι λιγότερο πιθανό να είναι μέλη κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, σε σχέση με τους μικρότερους σε ηλικία κατοίκους της περιοχής. Το τελευταίο δημογραφικό στοιχείο το οποίο επιδρά στην εξαρτημένη μεταβλητή είναι η μεταβλητή «MinorChild», η οποία είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Ο εκτιμώμενος συντελεστής έχει αρνητικό πρόσημο, επομένως τα άτομα τα οποία έχουν ανήλικα παιδιά είναι λιγότερο πιθανό να είναι μέλη σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, σε σχέση με τα άτομα που δεν έχουν.

Η ενασχόληση στην περιοχή με κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο αποτελεί, εξίσου, έναν ισχυρό προσδιοριστικό παράγοντα της εξαρτημένης μεταβλητής,

αφού εμφανίζεται ως στατιστικά σημαντική μεταβλητή σε επίπεδο σημαντικότητας 1% και, μάλιστα, διατηρώντας το μεγαλύτερο μέγεθος εκτιμώμενου συντελεστή, μεταξύ των υπολοίπων μεταβλητών του υποδείγματος ($b_7 = 9,325$). Ο εκτιμώμενος συντελεστής έχει θετικό πρόσημο. Αυτό μεταφράζεται ως εξής: οι ερωτηθέντες που δήλωσαν ότι απασχολούνται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο είναι περισσότερο πιθανό να είναι μέλη προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η επίδραση των παραγόντων, που προέκυψαν από την παραγοντική ανάλυση, στη συμμετοχή σε πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Αναλυτικότερα, όσοι αναγνωρίζουν τις επιχειρηματικές δυνατότητες-ευκαιρίες ως ένα ισχυρό στοιχείο, ικανό να συμβάλει αποτελεσματικά στην ανάπτυξη και προώθηση ενός βιώσιμου μοντέλου τουρισμού στην περιοχή, είναι περισσότερο πιθανό να συμμετέχουν σε αντίστοιχες δράσεις που μπορούν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση. Πρόκειται για στατιστικά σημαντική μεταβλητή σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Επιπλέον, όσοι από τους ερωτηθέντες αναγνώρισαν τη δυναμική των τοπικών προϊόντων στην ανάδειξη ενός βιώσιμου μοντέλου τουρισμού, είναι περισσότερο πιθανό να αποτελούν μέλη προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η εν λόγω μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 10%. Είναι, σχεδόν, προφανές ότι όσοι από τους ερωτηθέντες προσβλέπουν σε οικονομικά οφέλη μέσω της ανάπτυξης και προβολής ενός εναλλακτικού βιώσιμου μοντέλου τουρισμού, παρουσιάζουν μια περισσότερο ενεργή στάση απέναντι στο ζήτημα του τουρισμού στην περιοχή τους.

Αναφορικά με το συντελεστή προσδιορισμού Nagelkerke R^2 , αυτός είναι ίσος με 0,473, που σημαίνει ότι το συγκεκριμένο υπόδειγμα ερμηνεύει σε ποσοστό 47,3% την πιθανότητα να είναι κάποιος μέλος προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Η στατιστική c , σύμφωνα με τον έλεγχο Hosmer and Lemeshow (H-L Test), χρησιμοποιείται για τη διαπίστωση της καλής προσαρμογής του υποδείγματος και κατανέμεται με βάση την κατανομή χ^2 του Pearson. Τιμή του χ^2 που αντιστοιχεί σε επίπεδο σημαντικότητας μεγαλύτερο του 5%, δηλώνει ότι το υπόδειγμα της λογιστικής παλινδρόμησης είναι καλά προσαρμοσμένο στα δεδομένα. Στο συγκεκριμένο υπόδειγμα που παρουσιάζεται, η τιμή του χ^2 ($\chi^2 = 8,679$, $df = 8$, $p = 0,370$), αντιστοιχεί σε επίπεδο

σημαντικότητας μεγαλύτερο του 5%, δηλώνοντας ότι το υπόδειγμα έχει καλή προσαρμογή στα δεδομένα σε κάθε 1/10 του κινδύνου.

Συμπερασματικά, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά τα οποία παρουσίασαν στατιστικά σημαντική σχέση με τη συμμετοχή των ερωτώμενων σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, είναι το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση και η ύπαρξη ανήλικων παιδιών.

Επιπροσθέτως, η ενασχόληση στην περιοχή με κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο αποτέλεσε έναν ακόμη ισχυρό προσδιοριστικό παράγοντα της συμμετοχής σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς όσοι δήλωσαν ότι απασχολούνται στον τουριστικό κλάδο ήταν και περισσότερο πιθανό να συμμετέχουν σε αυτά.

Εν κατακλείδι, στα άτομα που αξιολόγησαν υψηλά τις επιχειρηματικές δυνατότητες-ευκαιρίες της περιοχής, αλλά και τα τοπικά της προϊόντα, όσον αφορά στη συμβολή τους στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής των Πρεσπών και στη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού βιώσιμου μοντέλου τουρισμού, αυξάνεται η πιθανότητα να αποτελούν μέλη προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

7.5.2 Εκτίμηση υποδείγματος λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν την προθυμία συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της εκτίμησης της λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν την προθυμία συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Η εκτίμηση της λογιστικής παλινδρόμησης γίνεται με τη μέθοδο της μέγιστης πιθανοφάνειας και οι συντελεστές της ερμηνεύουν τη μεταβλητή του λόγου των πιθανοτήτων από την κατά μονάδα μεταβολή κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής. Η γενική μορφή της εξίσωσης είναι η ακόλουθη:

$$\text{Interest} = b_0 + b_1\text{Gender} + b_2\text{Age} + b_3\text{Educate} + b_4\text{MinorChild} + b_5\text{AnIncome_New} + b_6\text{YearsPres} + b_7\text{JobTourism} + b_8\text{support.new} + b_9\text{ServAccess} + b_{10}\text{BussinOpport} + b_{11}\text{Products} + b_{12}\text{NatCultEnv} + e_i \quad [7.5.2]$$

όπου,

- Interest: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος είναι πρόθυμος να συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή στο μέλλον και την τιμή 0 όταν δεν είναι,
- Gender: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος είναι γυναίκα και την τιμή 0 όταν είναι άντρας,
- Age: ποσοτική μεταβλητή, η οποία εκφράζει την ηλικία του ατόμου,
- Educate: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος έχει πραγματοποιήσει μεταλυκειακές σπουδές και την τιμή 0 σε άλλη περίπτωση,
- MinorChild: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος έχει ανήλικα παιδιά και την τιμή 0 όταν δεν έχει,
- AnIncome_New: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1, όταν το οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα του ερωτώμενου είναι πάνω από 15.000€ και την τιμή 0, όταν είναι έως και 15.000€,
- YearsPres: ποσοτική μεταβλητή, η οποία εκφράζει τον αριθμό των ετών που ζει ο ερωτώμενος στην περιοχή,

- JobTourism: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος απασχολείται στην περιοχή σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο και την τιμή 0 όταν δεν απασχολείται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο,
- Support.new: ψευδομεταβλητή, η οποία λαμβάνει την τιμή 1 όταν ο ερωτώμενος θεωρεί ότι υπάρχει σε μεγάλο βαθμό στήριξη-ενθάρρυνση από την τοπική αυτοδιοίκηση ώστε ο τοπικός πληθυσμός να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής και την τιμή 0 σε άλλη περίπτωση,
- ServAccess: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στις υπηρεσίες – προσβασιμότητα που διαθέτει η περιοχή,
- BussinOpport: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στις επιχειρηματικές δυνατότητες – ευκαιρίες της περιοχής,
- Products: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στα τοπικά προϊόντα και στις διάφορες πρακτικές που είναι δυνατό να ακολουθηθούν για την περαιτέρω αξιοποίηση αυτών,
- NatCultEnv: ο παράγοντας που προέκυψε από την παραγοντική ανάλυση και αφορά στην προστασία και προβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της περιοχής και
- e_i : τα σφάλματα εκτίμησης της παλινδρόμησης.

Πίνακας 3. Εκτίμηση υποδείγματος λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν την προθυμία συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

	Υπόδειγμα 1	Υπόδειγμα 2
σταθερός όρος	-3,185 (0,498)	-1,263** (3,883)
Gender	0,095 (0,012)	-
Age	-0,011 (0,027)	-
Educate	0,262 (0,045)	-
MinorChild	1,714*** (6,922)	0,998** (5,135)
AnIncome_New	0,186 (0,046)	-
YearsPres	0,037 (1,466)	-
JobTourism	22,884 (0,000)	-
Support.new	3,201*** (9,480)	2,581*** (8,229)
ServAccess	1,702*** (7,619)	1,193*** (7,887)
BussinOpport	0,763 (2,475)	0,893** (5,962)
Products	1,297** (5,687)	0,730** (4,031)
NatCultEnv	1,230** (4,913)	0,872** (4,128)
-2 LL	48,716	64,367
Cox & Snell R ²	0,541	0,447
Nagelkerke R ²	0,728	0,601
H-L Test	7,845	2,959

Τα ***, **, * δηλώνουν επίπεδο σημαντικότητας σε 1%, 5% και 10% αντίστοιχα.
Στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η στατιστική Wald.

Στον πίνακα 3 παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της λογιστικής παλινδρόμησης για τους παράγοντες που επηρεάζουν την προθυμία συμμετοχής των ερωτηθέντων σε κάποιο

πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Η πρώτη στήλη εμφανίζει όλες τις ανεξάρτητες μεταβλητές, ενώ στη δεύτερη στήλη παρουσιάζεται το αρχικό υπόδειγμα για το σύνολο των μεταβλητών. Μέσω της απαλοιφής των ανεξάρτητων μεταβλητών, τα τελικά αποτελέσματα παρουσιάζονται στην τρίτη στήλη.

Από την εκτίμηση του συγκεκριμένου υποδείγματος, παρατηρείται ότι κανένα δημογραφικό στοιχείο, πλην ενός, δεν αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα της εξαρτημένης μεταβλητής. Επίσης, καμία στατιστικά σημαντική σχέση δεν εμφανίζεται ανάμεσα στην εξαρτημένη μεταβλητή και στον αριθμό των ετών που διαμένει ο ερωτώμενος στην περιοχή. Προσδιοριστικό παράγοντα για την εξαρτημένη μεταβλητή δεν αποτελεί, ακόμα, η ενασχόληση στην περιοχή σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο.

Όσον αφορά στις μεταβλητές που εμφανίζουν σχέση εξάρτησης με την εξαρτημένη μεταβλητή του υποδείγματος, αναλύονται παρακάτω. Το μοναδικό δημογραφικό στοιχείο που επιδρά σε αυτήν αποτελεί η ύπαρξη ανήλικων παιδιών. Συγκεκριμένα, η εν λόγω μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%. Ο εκτιμώμενος συντελεστής έχει θετικό πρόσημο, επομένως, όσοι έχουν ανήλικα παιδιά είναι περισσότερο πιθανό να επιθυμούν στο μέλλον να γίνουν μέλη προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Μία ακόμα μεταβλητή που αποτελεί προσδιοριστικό παράγοντα, και μάλιστα, ισχυρό είναι η μεταβλητή «Support.new», καθώς έχει τον μεγαλύτερο σε μέγεθος εκτιμώμενο συντελεστή του υποδείγματος ($b_8 = 8,229$). Η μεταβλητή αυτή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 1% και η ερμηνεία που προκύπτει, λόγω του θετικού προσήμου του εκτιμώμενου συντελεστή, είναι ότι όσοι θεωρούν ότι η τοπική αυτοδιοίκηση στηρίζει και ενθαρρύνει σε μεγάλο βαθμό τον τοπικό πληθυσμό να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν στον τουρισμό της περιοχής, είναι και περισσότερο πιθανό να επιθυμούν στο μέλλον να γίνουν μέλη ενός προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Προκύπτει, λοιπόν, ότι καθοριστικός παράγοντας για την προθυμία συμμετοχής σε τέτοια προγράμματα αποτελεί ο βαθμός εμπιστοσύνης που δείχνει ο τοπικός πληθυσμός στις δράσεις των τοπικών αρχών.

Αναφορικά με τους παράγοντες που δημιουργήθηκαν από την εφαρμογή της παραγοντικής ανάλυσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της λογιστικής παλινδρόμησης,

αποτελούν όλοι στατιστικά σημαντικές μεταβλητές. Συγκεκριμένα, όσοι από τους ερωτώμενους κατέταξαν υψηλά, όσον αφορά στη συμβολή τους στη διαμόρφωση ενός εναλλακτικού βιώσιμου μοντέλου τουρισμού στην περιοχή, την προστασία και προβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, τις υπηρεσίες-πρόσβαση, τις επιχειρηματικές δυνατότητες-ευκαιρίες, καθώς και τα τοπικά προϊόντα, εμφανίζουν μεγαλύτερη πιθανότητα να επιθυμούν τη συμμετοχή σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στο μέλλον. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας για τον πρώτο παράγοντα αντιστοιχεί στο 1%, ενώ για τους υπόλοιπους τρεις στο 5%.

Η τιμή του συντελεστή προσδιορισμού Nagelkerke R^2 , υποδηλώνει ότι το συγκεκριμένο υπόδειγμα ερμηνεύει σε ποσοστό 60,1% την πιθανότητα να είναι κάποιος πρόθυμος να γίνει μέλος προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στο μέλλον. Η στατιστική c , σύμφωνα με τον έλεγχο Hosmer and Lemeshow (H-LTest), χρησιμοποιείται για τη διαπίστωση της καλής προσαρμογής του υποδείγματος και κατανέμεται με βάση την κατανομή χ^2 του Pearson. Σε αυτό το υπόδειγμα που παρουσιάζεται, η τιμή του χ^2 ($\chi^2 = 2,959$, $df = 8$, $p = 0,937$) αντιστοιχεί σε επίπεδο σημαντικότητας μεγαλύτερο του 5%, δηλώνοντας ότι το υπόδειγμα έχει καλή προσαρμογή στα δεδομένα σε κάθε 1/10 του κινδύνου.

Ανακεφαλαιώνοντας, το μοναδικό δημογραφικό στοιχείο που βρέθηκε να επιδρά στην επιθυμία για συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στο μέλλον, ήταν η ύπαρξη ανήλικων παιδιών. Συγκεκριμένα, μεγαλύτερη πιθανότητα επιθυμίας συμμετοχής σε προγράμματα βιώσιμου τουρισμού, εμφάνισαν τα άτομα που είχαν ανήλικα παιδιά. Επίσης, οι κάτοικοι που έδειξαν έναν υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης στις δράσεις και τις ενέργειες της τοπικής αυτοδιοίκησης, ήταν πιθανότερο να επιθυμούν στο μέλλον να γίνουν μέλη προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Τέλος, από το υπόδειγμα προέκυψε ότι, στους προσδιοριστικούς παράγοντες που επέδρασαν στην εξαρτημένη μεταβλητή, ανήκουν και οι παράγοντες που αφορούσαν στις υπηρεσίες – πρόσβαση της περιοχής, στις επιχειρηματικές της δυνατότητες-ευκαιρίες, στα τοπικά της προϊόντα, καθώς και στην προστασία και προβολή του φυσικού και πολιτιστικού της περιβάλλοντος.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Βασική επιδίωξη στην παρούσα μελέτη ήταν η ανάλυση της υφιστάμενης τουριστικής κατάστασης του Δήμου Πρεσπών, καθώς και η καταγραφή των αντιλήψεων των κατοίκων όσον αφορά στις τουριστικές δυνατότητες και προοπτικές της περιοχής τους, σε θέματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Για την επίτευξη των παραπάνω, προσδιορίστηκε το προφίλ των μόνιμων ή/και μη κατοίκων της περιοχής των Πρεσπών, διερευνήθηκαν τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα του τοπικού τουριστικού προϊόντος και αξιολογήθηκε η συμβολή των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης, των τοπικών επιχειρήσεων, των τουριστικών πρακτορείων και του τοπικού πληθυσμού στην τοπική τουριστική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, σημειώθηκαν τα χαρακτηριστικά που διαμόρφωσαν το προφίλ των μελών προγραμμαμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, καθώς και των κατοίκων που θα ήθελαν στο μέλλον να συμμετάσχουν σε τέτοιου είδους προγράμματα. Η υλοποίηση όλων αυτών των επιμέρους στόχων επετεύχθη, αρχικά, μέσω της μελέτης προηγούμενων ερευνών και, στη συνέχεια, μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου που δημιουργήθηκε, βάσει αυτών, και χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο για τη διεξαγωγή των εμπειρικών αποτελεσμάτων.

Όσον αφορά στο προφίλ του δείγματος, ελαφρύ προβάδισμα παρατηρήθηκε στους άντρες, καθώς το δείγμα αποτελούνταν από 95 άντρες και 75 γυναίκες. Ο μέσος όρος ηλικίας των ερωτηθέντων ήταν 42,11 έτη. Εξαιρετικά ενδιαφέρον παρουσίασε το ακαδημαϊκό υπόβαθρο των ερωτηθέντων, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό (34,1%) είχε πραγματοποιήσει μεταλυκειακές σπουδές. Αναφορικά με την επαγγελματική δραστηριότητα, σημαντικά ήταν τα ποσοστά που συγκέντρωσαν οι ελεύθεροι επαγγελματίες και οι δημόσιοι υπάλληλοι. Προέκυψε, ακόμα, ότι οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες ήταν έγγαμοι με παιδιά, κυρίως από ένα έως δύο ανήλικα ή ενήλικα, ενώ ο συνολικός αριθμός των μελών που διέμενε μόνιμα στην κατοικία τους κυμαίνονταν από δύο έως τρία μέλη. Σε σχέση με το οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα, παρατηρήθηκε ότι το 24,7% του τοπικού πληθυσμού που κλήθηκε να απαντήσει δήλωσε εισόδημα έως 5.000,00€, το 20,6% δήλωσε 10.000,00-15.000,00€, ενώ μόλις το 5,9% του δείγματος δήλωσε εισόδημα άνω των 30.000,00€.

Οι περισσότεροι από τους ερωτηθέντες, σε ποσοστό 68,2%, απάντησαν ότι ζουν μόνιμα στην περιοχή των Πρεσπών με μέση τιμή ετών διαμονής 16,12 έτη. Ακόμα, δήλωσαν ότι γνωρίζουν ότι η περιοχή έχει χαρακτηριστεί ως «Προστατευόμενη Περιοχή», με εξαίρεση ένα πολύ μικρό ποσοστό (4,7%), το οποίο δήλωσε ότι δεν γνωρίζει.

Προκειμένου να διερευνηθούν οι απόψεις των κατοίκων σχετικά με το σκοπό ένταξης της περιοχής στο Δίκτυο Natura 2000, τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν την πρόταση «Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000». Σύμφωνα με τις απαντήσεις που συλλέχθηκαν, *η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων και περιοχή για περιβαλλοντική εκπαίδευση και έρευνα*, συγκέντρωσαν τη μεγαλύτερη αποδοχή, με ποσοστό συμφωνίας 98,8% και 92,9% αντίστοιχα. Επομένως, διαπιστώνεται ότι οι κάτοικοι της περιοχής συνδέουν τον χαρακτηρισμό της περιοχής τους «Natura 2000», κυρίως, με δράσεις που προωθούν το φυσικό περιβάλλον και την εκπαίδευση, παρά με δράσεις που προωθούν τον τουρισμό και την τοπική ανάπτυξη. Ανάλογο είναι και το συμπέρασμα που προέκυψε σε έρευνα που πραγματοποίησαν οι Szell και Hallett IV το 2013 στο αλπικό εθνικό πάρκο των λιμνών Retezat, στη Ρουμανία, όπου έδειξαν ότι ο κύριος σκοπός του εθνικού πάρκου είναι η προστασία της φύσης.

Τις κατηγορίες στις οποίες οι ερωτηθέντες κατέταξαν την περιοχή τους ως τουριστικό προορισμό αποτέλεσαν οι *ολιγοήμερες εκδρομές*, ο *αγροτουρισμός* και ο *χειμερινός τουρισμός*. Έντονος προβληματισμός, ωστόσο, εκδηλώθηκε στις επιλογές *οικονομικός προορισμός* ή *προορισμός κατάλληλος για καλοκαιρινές διακοπές*, ενώ η επιλογή *παραθερισμός για μεγάλο διάστημα* συγκέντρωσε τα υψηλότερα ποσοστά διαφωνίας (69,5%). Οι παραπάνω απαντήσεις υποδηλώνουν ότι ο τοπικός πληθυσμός γνωρίζει ότι η περιοχή του απευθύνεται σε πολύ συγκεκριμένους και επιλεγμένους τύπους τουριστών, οι οποίοι, λογικά, θα προτιμούσαν τον εναλλακτικό τουρισμό, έναντι του μαζικού.

Παρά τις δυσμενείς οικονομικές, αλλά και κοινωνικές συνθήκες που επικρατούν, κυρίως, τα τελευταία χρόνια, ένα ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό (40%) δήλωσε ότι έχει παρατηρήσει αύξηση των επισκεπτών, συγκριτικά με το παρελθόν, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (9,4%) δήλωσε ότι κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και σε έρευνά

του ο Jalani το 2012, στην οποία επισημάνθηκε ο ολοένα και αυξανόμενος αριθμός των τουριστών που επισκέπτεται το Εθνικό Πάρκο στις Φιλιππίνες.

Πάρα πολλοί ήταν και εκείνοι που συμφώνησαν με την πρόταση ότι *ορισμένους μήνες το χρόνο υπάρχει ερήμωση στην περιοχή* με το 42,4% να συμφωνεί και το 44,7% να συμφωνεί απόλυτα. Ένα ακόμα στοιχείο, από το οποίο φαίνεται, σχεδόν ξεκάθαρα, ότι οι κάτοικοι γνωρίζουν πολύ καλά ότι η περιοχή τους δεν αποτελεί πόλο έλξης των τουριστών-επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, γεγονός το οποίο πρέπει να προβληματίζει.

Μέσω της έρευνας, προέκυψαν και εκείνα τα χαρακτηριστικά, τα οποία, σύμφωνα με τους ερωτώμενους, συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στο φυσικό της πλούτο, στον παραδοσιακό της χαρακτήρα, αλλά και στην ηρεμία-ησυχία που προσφέρει. Στα στοιχεία, δηλαδή, αυτά που την καθιστούν έναν ιδιαίτερο τουριστικό προορισμό, διαφοροποιώντας την από τον κλασικό μαζικό προορισμό και αναδεικνύοντας τον εναλλακτικό της χαρακτήρα. Αντιθέτως, ο *χαρακτηρισμός της περιοχής ως περιοχή “Natura 2000”* και ο *εναλλακτικός τουρισμός που προσφέρει η περιοχή* θεωρήθηκαν ως λιγότερο σημαντικά στη συμβολή της τουριστικής ανάπτυξης του τόπου, γεγονός το οποίο φανερώνει ότι δεν υπάρχει πλήρης κατανόηση του όρου “Natura” για μια περιοχή και, επομένως, των πιθανών πλεονεκτημάτων που απορρέουν από αυτόν τον χαρακτηρισμό. Επιπλέον, οι κάτοικοι αναγνωρίζουν ότι οι εναλλακτικές δραστηριότητες που προσφέρει η περιοχή τους δεν συμμετέχουν στην τουριστική ανάπτυξη του τόπου στο βαθμό που πιθανώς να ανέμεναν, δεδομένου ότι έχουν κατατάξει τις Πρέσπες σε έναν εναλλακτικό προορισμό.

Το σύνολο των αποτελεσμάτων που προέκυψε όσον αφορά στη συμβολή του τουρισμού στην ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της οικονομίας της περιοχής, μπορεί και αναδεικνύει ότι ο εναλλακτικός τουρισμός – ο σωστά προγραμματισμένος – ούτε φοβίζει τις τοπικές κοινωνίες, ούτε τους δημιουργεί πραγματικά προβλήματα, τουναντίον, φαίνεται να δίνει απαντήσεις σε ζητήματα παραμονής των νέων στον τόπο, στην ανάδειξη της ντόπιας επιχειρηματικότητας, στην ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής, καθώς και στην αύξηση των εισοδημάτων. Τα οικονομικά οφέλη που προκύπτουν από την προώθηση των δραστηριοτήτων του

τουρισμού στις οικολογικά ευαίσθητες περιοχές ανέδειξαν σε έρευνά τους και οι Erdogan και Dosun (2009), σημειώνοντας ότι οι θετικές συνέπειες αφορούν τόσο στις εγκατεστημένες επιχειρήσεις, όσο και στο κράτος και τον τοπικό πληθυσμό.

Όσον αφορά στην υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη του Δήμου Πρεσπών, ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που προέκυψε ήταν η έλλειψη των τουριστικών υποδομών της περιοχής, με ποσοστό συμφωνίας 75,3%. Επιπροσθέτως, οι μισοί από τους ερωτηθέντες συμφώνησαν ότι η υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη σέβεται το περιβάλλον και τη φυσιογνωμία της περιοχής, στοιχείο στο οποίο δεν κατέληξαν οι Mohammadi et al. σε μελέτη τους το 2010, στην οποία διαπιστώθηκε ένας βαθμός ανησυχίας για τη φυσική και πολιτιστική αλλοίωση που πιθανό να προκαλέσει ο τουρισμός. Ένα υψηλό ποσοστό (51,7%) συμφώνησε, ακόμη, στο ότι ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής, γεγονός το οποίο δείχνει ότι μεγάλο μέρος της επιβίωσης στις Πρέσπες εξαρτάται άμεσα από τη διαχείριση των τουριστικών δραστηριοτήτων και δυνατοτήτων της.

Ένα ακόμη σημαντικό εύρημα προέκυψε από τις απαντήσεις που δόθηκαν αναφορικά με τις εγκαταστάσεις που διαθέτει η περιοχή για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών. Αναλυτικότερα, το 53% του δείγματος δήλωσε «πολύ» ή «πάρα πολύ» σε ό,τι αφορά την ύπαρξη παραδοσιακών ξενώνων στην περιοχή και το 51,8% σε ό,τι αφορά την ύπαρξη μονοπατιών για περιπάτους-ορειβασία. Λίγο έως καθόλου απάντησαν σε ό,τι αφορά την ύπαρξη συνεδριακών χώρων, SPA και αιθουσών επαγγελματικών συναντήσεων με ποσοστά 90,6%, 90% και 86,5% αντίστοιχα. Πολύ χαμηλά ποσοστά συγκέντρωσαν και η ύπαρξη κατασκηνώσεων στην περιοχή, ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, αθλητικών εγκαταστάσεων, καφετεριών, χώρων πρόσβασης στο διαδίκτυο, εγκαταστάσεων για ιππασία και για αθλήματα στο νερό, καθώς και περιπτέρων περιβαλλοντικής ενημέρωσης. Στο σημείο αυτό φαίνεται ότι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας που προάγει τον εναλλακτικό τουρισμό μιας περιοχής – δηλαδή οι υποδομές/καταλύματα – δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις απαιτήσεις ούτε ποιοτικά, ούτε ποσοτικά. Από τις προτεινόμενες υποδομές, γίνεται αντιληπτό ότι μακράν ξεχωρίζουν ως πιο αναγκαία τα καταλύματα-παραδοσιακοί ξενώνες και τα μονοπάτια για

γνωριμία και δραστηριότητα των επισκεπτών στο φυσικό περιβάλλον και όχι η άλλου τύπου υποδομές (π.χ. SPA) που απευθύνονται σε ένα διαφορετικό προφίλ επισκεπτών.

Σε μια προσπάθεια να διαπιστωθεί ο βαθμός στον οποίο έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τον τουρισμό στην περιοχή, διατυπώθηκε μια σειρά από ερωτήματα. Ένα από τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η εν λόγω έρευνα ήταν ότι οι ριζικές οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές λόγω της κρίσης έχουν, αδιαμφισβήτητα, επηρεάσει τον τουρισμό στην περιοχή μειώνοντας τον αριθμό των επισκεπτών και τις ημέρες διαμονής τους. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι ερωτηθέντες έχουν αντιληφθεί ότι, πλέον, έχει αλλάξει το προφίλ του επισκέπτη, είτε είναι εγχώριος, είτε προερχόμενος από το εξωτερικό, δεδομένο από το οποίο, αναπόφευκτα, προκύπτουν θέματα για περαιτέρω διερεύνηση.

Σύμφωνα με την πλειονότητα των κατοίκων, η υφιστάμενη υποδομή του οδικού δικτύου σε ποσοστό 68,9% και ο βαθμός προβολής των τουριστικών διεξόδων της περιοχής από τα συνεργαζόμενα τουριστικά πρακτορεία σε ποσοστό 68,2%, αποτέλεσαν τα σημαντικότερα εμπόδια για την τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή των Πρεσπών. Πολύ κοντά στα παραπάνω ποσοστά βρέθηκε και ο βαθμός προβολής της περιοχής ως τουριστικός προορισμός από τους τοπικούς φορείς (62,9%), ως ένας ακόμη ανασταλτικός παράγοντας του τουρισμού της περιοχής. Λιγότερο σημαντικό εμπόδιο για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής θεωρήθηκε ο βαθμός εξυπηρέτησης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού (ως προς τις ανάγκες των τουριστών), αφού συγκέντρωσε, μόλις, το 32,3% του δείγματος. Ενδιαφέρον αποτέλεσε το γεγονός ότι ο βαθμός εκπαίδευσης των πολιτών που δεν ασχολούνται με τον τουρισμό σε σχέση με τις τουριστικές δυνατότητες της περιοχής διατήρησε ίσα ποσοστά μεταξύ των επιλογών «μέτρια» και «πολύ» σημαντικό εμπόδιο για την ανάπτυξη του τουρισμού στο Δήμο Πρεσπών (35,9%, μεγαλύτερο μεταξύ όλων των υπολοίπων επιλογών). Προδήλως, διαπιστώνεται μια, πιθανώς, προβληματική αντίληψη των ενεργών κατοίκων που δεν δραστηριοποιούνται στον τουριστικό τομέα με τη σημαντικότητα που αποδίδουν στην εκπαίδευση-κατάρτιση σε θέματα τουρισμού. Να σημειωθεί ότι το 82,4% του δείγματος δήλωσε ότι δεν απασχολείται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο.

Όσον αφορά στη στάση των ερωτηθέντων απέναντι στο κύμα των τουριστών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή, η πλειονότητα του δείγματος, δηλαδή

ποσοστό 87,1%, δήλωσε ότι είναι θετική, ενώ το υπόλοιπο ποσοστό μοιράστηκε ισομερώς σε αυτούς που δήλωσαν αρνητικοί ή αδιάφοροι.

Στην συνέχεια, μέσω ορισμένων προτάσεων, έγινε μια απόπειρα να διαπιστωθεί ο τύπος του τουρίστα που προτιμάται από τον τοπικό πληθυσμό. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι έχει σημειωθεί αλλαγή στο μοντέλο του τουρισμού και ότι ο βιώσιμος τουρισμός προτιμάται έναντι του συμβατικού μαζικού τουρισμού, συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν και οι Chris Choi και Sirakaya (2005) σε έρευνα που υλοποίησαν στην περιοχή του New Braunfels στο Τέξας.

Όσον αφορά στις καταλληλότερες δράσεις, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού, η *διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής* με ποσοστό 94,7%, η *ανάπτυξη υποδομών στήριξης υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων* (π.χ. κανό, ποδηλασία, κατάδυση, ψάρεμα) με ποσοστό 94,1% και η *βελτίωση των υποδομών μετακίνησης* με ποσοστό 91,8%, αξιολογήθηκαν ως οι τρεις περισσότερο σημαντικές. Απολύτως φυσιολογικά ευρήματα, τα οποία επιβεβαιώνουν τα παραπάνω, δηλαδή την ανάγκη διατήρησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της περιοχής, δημιουργίας περισσότερων τουριστικών υποδομών και εναλλακτικών δραστηριοτήτων και άρσης των εμποδίων μετακίνησης. Άλλωστε, τα κλειδιά για την ανάπτυξη ενός βιώσιμου εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού αποτελούν οι φυσικοί πόροι και η αίσθηση που αποκομίζει κανείς από το φυσικό περιβάλλον, άρα ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η διατήρηση και προστασία τους, αποτελέσματα στα οποία κατέληξε και ο Jalani σε μελέτη του το 2012. Λιγότερο σημαντική δράση για την επίτευξη ενός εναλλακτικού μοντέλου τουρισμού θεωρήθηκε ο *χαρακτηρισμός και άλλων τοπικών προϊόντων της περιοχής ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)*. Επομένως, προκύπτει ότι ο τοπικός πληθυσμός δεν γνωρίζει σε βάθος τα πλεονεκτήματα που είναι δυνατό να δημιουργηθούν από τον χαρακτηρισμό προϊόντων ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ), ενώ παράλληλα, δεν αναγνωρίζει τη δράση αυτή ως μία διαδικασία προστιθέμενης αξίας για τα προϊόντα του τόπου, αλλά και την τουριστική και, γενικότερα, την τοπική ανάπτυξη.

Επιχειρήθηκε, ακόμα, η διερεύνηση των αντιλήψεων των κατοίκων όσον αφορά στην έννοια της βιώσιμης διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής, και συγκεκριμένα των

Πρεσπών. Ειδικότερα, κλήθηκαν να χαρακτηρίσουν ορισμένες δράσεις από «καθόλου» έως «πάρα πολύ» σημαντικές, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού. Οι προτάσεις που σημειώθηκαν ως οι πιο σημαντικές σε αυτή την ερώτηση ήταν *“η τοποθέτηση ειδικής σήμανσης σε προϊόντα που έχουν παραχθεί στην περιοχή”* και *“η περαιτέρω ανάδειξη, προβολή και προώθηση του μοντέλου του τουρισμού στην περιοχή”*, συγκεντρώνοντας ποσοστά 94,1% και 91,7% αντίστοιχα. Σχετικά με την πρώτη πρόταση, φαίνεται ότι έρχεται σε αντίθεση με την παραπάνω διαπίστωση, όσον αφορά στα Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ), καθώς η σήμανση και τα προϊόντα ΠΟΠ αποτελούν δύο πολύ κοντινές έννοιες, γεγονός το οποίο, μάλλον, επιβεβαιώνει ότι οι ερωτηθέντες δεν είναι πλήρως ενημερωμένοι για τους όρους αυτούς. Σχετικά με τη δεύτερη πρόταση, συνάδει με τη σημαντικότητα την οποία αποδίδουν οι κάτοικοι σε δράσεις ανάδειξης, προβολής και προώθησης της περιοχής τους. Αξιοσημείωτο είναι, επίσης, το γεγονός ότι η πρόταση *“η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από κακόβουλες ενέργειες (καύση καλαμιώνων, πυρκαγιές, λαθροϋλοτομίες, ανεξέλεγκτη βόσκηση, λαθροκυνήγι, απόρριψη σκουπιδιών κ.λπ.)”*, αξιολογήθηκε ως πολύ σημαντική από ένα ποσοστό της τάξεως του 68,8%, ποσοστό πολύ μικρότερο από το αναμενόμενο, αν λάβει κανείς υπόψη του ότι ο τουρισμός στη συγκεκριμένη περιοχή συνδέεται άμεσα με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί και αναπόσπαστο κομμάτι της.

Σε συνδυασμό και με την παραπάνω ανάλυση του συγκεκριμένου ερωτήματος, γίνεται αντιληπτό ότι οι κάτοικοι της περιοχής δεν είναι πλήρως εξοικειωμένοι με την έννοια της βιώσιμης διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής, αλλά και με τις ενέργειες που είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθούν για την επίτευξη του επιθυμητού μοντέλου τουρισμού.

Παρά το γεγονός ότι ένα αρκετά ικανοποιητικό ποσοστό (80%) δήλωσε ότι η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μπορεί να αποτελέσει πολύ σημαντική δράση, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού, μόλις το 20,6% δήλωσε ότι είναι μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή. Πολύ μικρό ήταν και το ποσοστό των ατόμων που συμμετείχε σε κάποιο πρόγραμμα δράσης

στην έρευνα που υλοποίησαν οι Dimitrakopoulos et al. το 2010 σε τρεις περιοχές της Ελλάδας που συμμετέχουν στο Πρόγραμμα Natura 2000.

Το σύνολο αυτών που δήλωσαν ότι είναι μέλη κάποιου τέτοιου προγράμματος ρωτήθηκε για τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει σε αυτό. Όπως διαμορφώθηκαν οι απαντήσεις, το 12,9% δήλωσε ότι συμμετέχει μόνο στις δραστηριότητες του προγράμματος, το 1,8% δήλωσε ότι συμμετέχει μέσω της οικονομικής συνεισφοράς του, ενώ το 5,9% δήλωσε ότι συμμετέχει κάνοντας και τα δύο. Διαφαίνεται, λοιπόν, ότι ένα πολύ μικρό ποσοστό επιθυμεί ή είναι σε θέση να συνεισφέρει οικονομικά σε τέτοιου είδους προγράμματα.

Το σύνολο όσων δήλωσαν ότι δεν είναι μέλη, ρωτήθηκε για το αν θα το ενδιέφερε να γίνει στο μέλλον. Ενδιαφέρον παρουσίασαν τα ποσοστά αυτά, καθώς το 31,8% δεν θα επιθυμούσε να συμμετάσχει σε ένα πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής, σχετικά υψηλό ποσοστό, δεδομένου ότι η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε τέτοιες δραστηριότητες θεωρήθηκε σημαντική δράση. Το 47,6%, αντίθετα, θα επιθυμούσε να γίνει μέλος ενός προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης των Πρεσπών. Η πλειοψηφία και του πληθυσμού της περιοχής μελέτης των Pipinos και Fokiali σε μελέτη τους το 2009, δήλωσε πρόθυμη να παρακολουθήσει εκπαιδευτικά προγράμματα, προκειμένου να ενημερωθεί γύρω από τα θέματα βιώσιμου τουρισμού.

Εν κατακλείδι, ζητήθηκε από τους κατοίκους της περιοχής να αξιολογήσουν το βαθμό στον οποίο η τοπική αυτοδιοίκηση στηρίζει-ενθαρρύνει τον τοπικό πληθυσμό, ώστε να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής του. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν, το υψηλότερο ποσοστό (40,6%) συμφώνησε ότι ο βαθμός στον οποίο συμβαίνει αυτό είναι μέτριος.

Στην συνέχεια της έρευνας, προκειμένου να διερευνηθεί το προφίλ των ανθρώπων που αποτελούν μέλη προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή ή μελών που θα επιθυμούσαν να συμμετάσχουν σε αυτά στο μέλλον, προσδιορίστηκαν οι παράγοντες που εμφάνισαν στατιστικά σημαντική σχέση με τις αντίστοιχες εξαρτημένες μεταβλητές.

Αναλυτικότερα, σε σχέση με την πρώτη ομάδα, το φύλο, η ηλικία και η ύπαρξη ή μη ανήλικων παιδιών αποτέλεσαν τους πρώτους προσδιοριστικούς παράγοντες. Συγκεκριμένα, περισσότερο πιθανό να ήταν μέλη προγραμμάτων βιώσιμου τουρισμού εμφανίστηκαν οι άντρες, καθώς και οι μικρότερη σε ηλικία άνθρωποι. Αντιθέτως, μικρότερη πιθανότητα να ήταν μέλη προγραμμάτων βιώσιμου τουρισμού εμφάνισαν τα άτομα που δήλωσαν ότι έχουν ανήλικα παιδιά, γεγονός το οποίο, πιθανό, να έχει σχέση με την έλλειψη του απαιτούμενου χρόνου. Αξιοσημείωτο είναι, ακόμη, ότι το οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα και το επίπεδο της εκπαίδευσης των ερωτηθέντων δεν παρουσίασαν καμία στατιστικά σημαντική σχέση με την εν λόγω εξαρτημένη μεταβλητή, επομένως, το αν κάποιος συμμετείχε σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμου τουρισμού δεν φάνηκε να εξαρτάται ούτε από το εισόδημά του, ούτε και από το μορφωτικό του επίπεδο, συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε σε έρευνά του και ο Fabinyi το 2008.

Επιπλέον, η ενασχόληση στην περιοχή με κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο αποτέλεσε έναν ακόμη ισχυρό προσδιοριστικό παράγοντα της συμμετοχής σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς όσοι δήλωσαν ότι απασχολούνται στον τουριστικό κλάδο ήταν και περισσότερο πιθανό να συμμετέχουν σε αυτά (Bennett, 2012; Notzke, 2006; Zeppel, 2006).

Ακόμα, τα άτομα εκείνα που συνέδεαν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής τους με τις επιχειρηματικές της δράσεις-δυνατότητες-ευκαιρίες, καθώς και με τα τοπικά της προϊόντα, προέκυψε ότι ήταν και περισσότερο πιθανό να συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Τα εν λόγω αποτελέσματα υποδηλώνουν, σχεδόν, ξεκάθαρα ότι όσοι από τους ερωτηθέντες προσέβλεπαν σε οικονομικά οφέλη, μέσω της ανάπτυξης και προβολής ενός εναλλακτικού βιώσιμου μοντέλου τουρισμού, παρουσίασαν και μια περισσότερο ενεργή στάση απέναντι στα ζητήματα του τουρισμού στην περιοχή τους, όπως χαρακτηριστικά δήλωσαν σε μελέτη που πραγματοποίησαν και οι Szell και Hallett IV και Mohammadi et al. τα έτη 2013 και 2010 αντίστοιχα.

Σε σχέση με τη δεύτερη ομάδα, το μοναδικό δημογραφικό στοιχείο που βρέθηκε να επιδρά στην επιθυμία για συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στο μέλλον, ήταν η ύπαρξη ανήλικων παιδιών. Συγκεκριμένα, μεγαλύτερη πιθανότητα επιθυμίας συμμετοχής σε προγράμματα βιώσιμου τουρισμού, εμφάνισαν τα άτομα που είχαν ανήλικα παιδιά. Ένα στοιχείο το οποίο δείχνει τον μεγάλο βαθμό ανησυχίας που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη κατηγορία ατόμων για τα θέματα που αφορούν στην καθημερινότητα της ζωής, αλλά και το μέλλον.

Επίσης, οι κάτοικοι που έδειξαν έναν υψηλό βαθμό εμπιστοσύνης στις δράσεις και τις ενέργειες της τοπικής αυτοδιοίκησης, ήταν πιθανότερο να επιθυμούν στο μέλλον να γίνουν μέλη προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, συμπέρασμα στο οποίο κατέληξαν και οι Dimitrakopoulos et al. το 2010. Τέλος, από το υπόδειγμα προέκυψε ότι, στους προσδιοριστικούς παράγοντες που επιδρούν στην εξαρτημένη μεταβλητή, ανήκουν και οι παράγοντες που προέκυψαν από την πραγματοποίηση της παραγοντικής ανάλυσης. Αναλυτικότερα, οι ερωτηθέντες οι οποίοι αναγνώρισαν και αξιολόγησαν υψηλά τις υπηρεσίες-πρόσβαση της περιοχής, τις επιχειρηματικές της δράσεις, τα τοπικά προϊόντα της, καθώς και την προστασία και προβολή του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, ως παράγοντες ικανοί να επηρεάσουν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής των Πρεσπών και να διαμορφώσουν ένα εναλλακτικό βιώσιμο μοντέλο τουρισμού, ήταν περισσότερο πιθανό να θέλουν στο μέλλον να συμμετάσχουν σε προγράμματα βιώσιμου τουρισμού.

Συμπερασματικά, το μεγαλύτερο κομμάτι του δείγματος της υπό εξέταση περιοχής τέθηκε υπέρ της ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού, αναγνωρίζοντας ότι πρόκειται για μια περιοχή με ιδιαίτερα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία, τα οποία είναι απαραίτητο να προστατευθούν, ώστε να συνεχίσουν να αποτελούν πόλο έλξης για τους επισκέπτες (Pipinos and Fokiali, 2009).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της τάσης για ισοπέδωση κάθε διαφορετικότητας, η διατήρηση και ενίσχυση του τοπικού στοιχείου και της ιδιοσυγκρασίας του εκάστοτε πολιτισμού κρίνεται απαραίτητη. Επιπρόσθετα, η παρούσα οικονομική κατάσταση έχει δημιουργήσει την ανάγκη για επιστροφή στην επαρχία και την τόνωση του ενδιαφέροντος για εύρεση νέων δραστηριοτήτων μέσα από την προώθηση της πολιτισμικής ταυτότητας και του βιώσιμου τουρισμού.

Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί μια περιοχή με ιδιαίτερο φυσικό, πολιτισμικό, ιστορικό, αρχιτεκτονικό και αρχαιολογικό πλούτο. Έχει όλες τις προδιαγραφές προκειμένου να αναπτύξει ένα τουριστικό προϊόν βασισμένο στις αρχές της αειφορίας, οικονομικά ανταποδοτικό και το οποίο θα συμβάλει σημαντικά στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της.

Στο πλαίσιο αυτό, η απόπειρα ανάπτυξης οποιουδήποτε είδους τουρισμού στη συγκεκριμένη περιοχή, είναι σημαντικό, καταρχήν, να σέβεται και να συμβαδίζει με τις εθνικές, τοπικές, πολιτισμικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες και συνθήκες που χαρακτηρίζουν την ευρύτερη περιοχή των Πρεσπών.

Ένα από τα σημαντικότερα συμπεράσματα το οποίο προκύπτει για την περιοχή είναι η ανάγκη για ανάπτυξη και άλλων δραστηριοτήτων που θα απευθύνονται στους επισκέπτες. Μεγάλο μέρος των ερωτηθέντων δήλωσε ότι έχει παρατηρήσει μείωση του χρόνου διαμονής των επισκεπτών στην περιοχή. Επιπλέον, η πλειονότητα του δείγματος σημείωσε ότι μία από τις καταλληλότερες δράσεις για ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού στην περιοχή είναι η ανάπτυξη υποδομών στήριξης υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων (όπως, κανό, ποδηλασία, ορειβασία, κατάδυση, ψάρεμα). Ακόμα, οι απαντήσεις που δόθηκαν αναφορικά με τις εγκαταστάσεις που διαθέτει η περιοχή για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών της, δήλωναν σημαντική ποιοτική και ποσοτική έλλειψη υποδομών, οι οποίες με τη σειρά τους θα δημιουργήσουν τις επιπρόσθετες επιθυμητές δραστηριότητες. Όλα αυτά τα στοιχεία επιβεβαιώνουν την παραπάνω διαπίστωση για την περιοχή των Πρεσπών. Άλλωστε, πρόκληση για τις περιοχές που επιθυμούν να αναπτύξουν εναλλακτικές βιώσιμες μορφές τουρισμού

αποτελεί η δημιουργία της αίσθησης ότι ο επισκέπτης-τουρίστας δεν είδε και έμαθε τα πάντα και, επομένως, είναι σημαντικό να την επισκεφθεί ξανά.

Αυτό σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν για τους επισκέπτες περισσότερες εναλλακτικές δραστηριότητες, είτε μέσω της ανάπτυξης και άλλων μορφών τουρισμού, πάντα ήπιων και φιλικών προς το περιβάλλον, είτε μέσω της περαιτέρω αξιοποίησης των ήδη ανεπτυγμένων ειδών τουρισμού.

Αδιαμφισβήτητα, ο οικολογικός πλούτος της ευρύτερης περιοχής είναι τεράστιος, όπως και οι δυνατότητες συμβολής του στην τουριστική ανάπτυξη. Οι τρόποι ανάδειξης και αξιοποίησής του είναι πολλοί και διαφορετικοί. Μερικοί από αυτούς μπορεί να είναι:

- ✓ Η παρατήρηση με τηλεσκόπια, τα οποία τοποθετούνται στη στεριά σε απόσταση από το ζωικό πλούτο της περιοχής, ώστε να μην διαταράσσεται. Με τον τρόπο αυτό δίνεται η ευκαιρία στους επισκέπτες να γνωρίσουν τα ζώα και τις ιδιαιτερότητές τους.
- ✓ Η περιήγηση στη λίμνη με κανό, ένα μέσο ασφαλές, ευχάριστο και ήπιο, προκειμένου να επισκεφθεί κανείς έναν βιότοπο.
- ✓ Η ορεινή πεζοπορία, μέσω διαδρομών σε καταγεγραμμένα ή καινούργια μονοπάτια. Βασικές προϋποθέσεις αποτελούν η βελτίωση της πρόσβασης προς τις περιοχές φυσικού ενδιαφέροντος, όπως είναι ο Εθνικός Δρυμός, η περιοχή Natura 2000, οι περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλους κ.λπ., καθώς και οι μικρές παρεμβάσεις, όπως στάσεις, ενημερωτικές πινακίδες, φωτισμός κ.λπ., σε διαδρομές που χρησιμοποιούνται σε αυτή την δραστηριότητα.
- ✓ Οι ποδηλατικές εκδρομές, σε διαδρομές κοντά στη λίμνη, σε εγκαταλελειμμένους και παραδοσιακούς οικισμούς της περιοχής ή σε ορεινά μονοπάτια.

Οι παραπάνω δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικές εποχές του χρόνου, με αποτέλεσμα η κάθε εποχή να έχει τη δική της περιοχή παρατήρησης. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να σταματήσει το φαινόμενο ερήμωσης της περιοχής ορισμένους μήνες τον χρόνο, όπως χαρακτηριστικά δήλωσε η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος στην έρευνα.

Τόσο ο περιβαλλοντικός όσο και ο εκπαιδευτικός είναι είδη τουρισμού, των οποίων η ανάπτυξη συνδέεται άρρηκτα με το φυσικό πλούτο και τη βιοποικιλότητα που διαθέτει η περιοχή. Επομένως, η διοργάνωση περισσότερων επισκέψεων σχολείων, αλλά και ανώτερων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και ειδικών επιστημόνων θα μπορούσε να φανεί πολύ χρήσιμη και να συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής. Το γεγονός ότι στην περιοχή δραστηριοποιείται ο Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Πάρκου Πρεσπών, αλλά και η Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών με σημαντική δραστηριότητα στην προστασία και τη διατήρηση της βιοποικιλότητας, αποτελεί πρόκληση για τη διεύρυνση της συνεργασίας με ερευνητικά ιδρύματα, πανεπιστήμια και φυσιολάτρες εντός και εκτός συνόρων.

Με αυτή τη φιλοσοφία κινείται και η δημιουργία του Διαβαλκανικού Πάρκου Πρεσπών που επικυρώθηκε με την υπογραφή σχετικού πρωτοκόλλου συνεργασίας με τις γειτονικές χώρες Αλβανία και ΠΓΔΜ το 2010 και αφορά στην από κοινού αειφορική διαχείριση της Μεγάλης Πρέσπας. Η ενίσχυση αυτής της συνεργασίας γύρω από το περιβάλλον αλλά και η προώθηση αντίστοιχων συνεργασιών στο μέλλον μπορεί να δώσει ώθηση στην περιοχή και να αποτελέσει πόλο έλξης για διακεκριμένους επιστήμονες και ερευνητές από όλο τον κόσμο.

Ιδιαίτερη βάση θα μπορούσε, επίσης, να δοθεί στις αθλητικές δραστηριότητες που είναι δυνατό να αναπτυχθούν στις Πρέσπες. Αυτές οι δραστηριότητες μπορούν να αφορούν σε αθλήματα περιπέτειας, όπως πεζοπορία, αλεξίπτωτο πλαγιάς, ψάρεμα, κυνήγι, αναρρίχηση ή σε λιμναίο αθλητισμό, όπως σκι, ράφτνγκ, κωπηλασία, ιστιοπλοΐα κ.α., καθώς η περιοχή διαθέτει τις κατάλληλες φυσικές υποδομές, ώστε όλες οι παραπάνω δραστηριότητες να αποτελέσουν σημαντικό μέρος του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος.

Η περιοχή διαθέτει, ακόμα, σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού μέσα από ήθη και έθιμα που αναβιώνουν με αυθεντικό τρόπο, παραδόσεις που διατηρούνται ζωντανές, αλλά και νεότερες δραστηριότητες που μπορούν να συνεισφέρουν σημαντικά στην προσέλκυση επισκεπτών. Ο κατάλληλος συνδυασμός όλων αυτών των στοιχείων με τις διάφορες εκδηλώσεις, όπως καλλιτεχνικά δρώμενα, τοπικές εορτές, που πραγματοποιούνται στην περιοχή, καθώς και η ανάδειξη και αξιοποίηση σύγχρονων δραστηριοτήτων προσέλκυσης επισκεπτών (π.χ.

κινηματογραφικό φεστιβάλ), δημιουργούν πρόσθετο λόγο επίσκεψης και αύξησης του χρόνου παραμονής του επισκέπτη, μέσω ήπιων παρεμβάσεων στην περιοχή. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής των Πρεσπών είναι το γεγονός της γειτνίασης τριών διαφορετικών χωρών με πολλές πολιτικές διαφορές. Η δημιουργία εκδηλώσεων με συμμετέχοντες από όλες τις χώρες θα έδινε τη δυνατότητα σε νέους, κυρίως, ανθρώπους να γνωρίσουν νέους πολιτισμούς και τρόπους ζωής, αλλά και να αποκτήσουν σχέσεις και επαφές με ανθρώπους των υπόλοιπων χωρών.

Ένα άλλο είδος τουρισμού, το οποίο είναι ελάχιστα ανεπτυγμένο στην περιοχή είναι ο κοινωνικός τουρισμός. Οι δυνατότητες ανάπτυξης αυτής της μορφής τουρισμού είναι πολύ σημαντικές, καθώς θα αυξήσει κατά πολύ τη διάρκεια της διαμονής και, μάλιστα, σε μέρες εντός της εβδομάδας που η τουριστική κίνηση της περιοχής είναι ελάχιστη. Προϋποθέσεις, βεβαίως, αποτελούν οι πρόσθετες παροχές υπηρεσιών και δράσεων από τους ντόπιους τουριστικούς επιχειρηματίες, αλλά και τα κίνητρα που θα δώσει η πολιτεία προς την κατεύθυνση αυτή.

Δεδομένου του ελάχιστου αριθμού των κατασκηνώσεων που υπάρχουν στην περιοχή, ο κατασκηνωτικός τουρισμός είναι ένα είδος, το οποίο δύναται να αναπτυχθεί, καθώς οι υποδομές και οι εγκαταστάσεις που απαιτούνται είναι λίγες και, κυρίως, χαμηλού κόστους. Περισσότερο ενδιαφέρον και αποδοτικός θα ήταν στην περίπτωση που συνδυαστεί με την ύπαρξη πολιτιστικών εκδηλώσεων ή κάποιου είδους φεστιβάλ ή συνάντησης. Παράδειγμα τέτοιου τύπου τουρισμού είναι αυτό που αναπτύχθηκε γύρω από το Φεστιβάλ στο Νεστόριο της Καστοριάς και οι Γιορτές της Γης στη Βλάχη Εορδαίας.

Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην περιοχή μπορεί να διαδραματίσει ο αγροτουρισμός. Παρά το γεγονός ότι έχει συμβάλει στην προσέλκυση επισκεπτών και στη διαμόρφωση ενός ιδιαίτερα ελκυστικού προτύπου τουριστικής προσφοράς στην περιοχή, οι περαιτέρω δυνατότητες ανάπτυξής του είναι σημαντικές. Αυτό μπορεί να συμβεί μέσα από την ενεργό συμμετοχή των επισκεπτών σε μια σειρά από αγροτικές δραστηριότητες, όπως το μάζεμα των φρούτων εποχής (μήλα, δαμάσκηνα), η συλλογή των φασολιών, ο τρύγος,

αλλά και μέσα από την παραγωγή και προσφορά στους επισκέπτες παραδοσιακών προϊόντων και υπηρεσιών.

Η ευρύτερη περιοχή των Πρεσπών διαθέτει πλήθος από μοναστήρια, εκκλησίες και μνημεία πίστης συνδυαζόμενα με πολλές εκδηλώσεις θρησκευτικής λατρείας. Η αναστύλωση ορισμένων μνημείων είναι δυνατό να προσελκύσει και να διαμορφώσει ένα θρησκευτικού χαρακτήρα τουριστικό προϊόν πολύ μεγάλης κλίμακας.

Ο τουρισμός της τρίτης ηλικίας αποτελεί μια εναλλακτική μορφή τουρισμού, η οποία απευθύνεται σε ομάδες ηλικιωμένων – συνταξιούχων που επισκέπτονται, με τη μορφή εκδρομικών γκρουπ (ΚΑΠΗ), μία περιοχή. Ο τουρισμός της τρίτης ηλικίας μπορεί να συνδυαστεί με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, όπως είναι ο θρησκευτικός τουρισμός ή ο τουρισμός υγείας. Η περιοχή, λόγω του μεγάλου της πλούτου σε μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αλλά και λόγω της ηρεμίας-ησυχίας που προσφέρει, στοιχεία που, συνήθως, αποζητούν οι μεγαλύτερης ηλικίας άνθρωποι, έχει τη δυνατότητα να αναπτύξει το συγκεκριμένο τύπο τουριστικού προϊόντος σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Σε ό,τι αφορά τις δυνατότητες της περιοχής στη διάθεση υποδομών φιλοξενίας επαγγελματικών συναντήσεων και συνεδρίων, αυτές είναι ελάχιστες έως μηδαμινές, ενώ πρόβλημα αποτελεί και η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού έμπειρου για την οργάνωση και την παροχή των αναγκαίων υπηρεσιών στους επισκέπτες. Συνεπώς, προκειμένου να αναπτυχθεί ο συνεδριακός τουρισμός στην περιοχή κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία των σχετικών με αυτόν υποδομών, καθώς και η στελέχωσή τους με το κατάλληλο προσωπικό. Πάντως, αυτός ο τύπος τουρισμού δεν φαίνεται να έχει υποστηρικτές στην περιοχή, καθώς ελάχιστοι ερωτώμενοι ανέδειξαν τις προϋποθέσεις και τις υποδομές που απαιτεί η ανάπτυξη συνεδριακού τουρισμού.

Ένα από τα ομορφότερα δώρα για την περιοχή αποτελεί η γεωμορφολογική διαφοροποίηση που παρατηρείται σε τόσο κοντινές αποστάσεις και, επομένως, η δυνατότητα ανάπτυξης πολλών και διαφορετικών μορφών τουρισμού. Τα συγκριτικά αυτά πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή είναι απαραίτητο να αξιοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Με άλλα λόγια, αν υπάρξει η κατάλληλη συνεννόηση και

δικτύωση μεταξύ των επιχειρηματιών (ορεινών και παραλίμνιων) για συμπληρωματικότητα στις προσφερόμενες υπηρεσίες, είναι δυνατό να αυξηθεί τόσο η τουριστική κίνηση, όσο και τα εισοδήματα και των δύο.

Σε αυτό το σημείο είναι κρίσιμο να υπογραμμιστεί η ανάγκη για την περαιτέρω ανάπτυξη αλλά και εμβάθυνση της όποιας συνεργασίας των επιχειρήσεων της περιοχής με τους φορείς της τοπικής και της κεντρικής κυβέρνησης. Η στήριξη σε θεσμικό και οικονομικό επίπεδο των τοπικών κοινωνιών με έμφαση στην ανάδειξη του βιώσιμου τουρισμού και η άρση των γραφειοκρατικών αγκυλώσεων, παραμένει ακόμη και σήμερα μεγάλο ζητούμενο και ανοιχτή πρόσκληση, προς υλοποίηση, από την πολιτεία.

Βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση των ενεργειών που απαιτούνται για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή αποτελεί η κατάλληλη εκμετάλλευση των χρηματοδοτικών ευκαιριών. Είναι, επομένως, σημαντική η διοργάνωση και πραγματοποίηση ημερίδων στην ευρύτερη περιοχή, ώστε να δίνεται η ευκαιρία συμμετοχής και ενημέρωσης στους τοπικούς φορείς για τις χρηματοδοτικές δυνατότητες.

Σημαντικό παράγοντα για την επιτυχή ανάπτυξη όλων των παραπάνω ειδών εναλλακτικού τουρισμού είναι η συστηματική εκπαίδευση όλων των εμπλεκομένων. Δεν είναι εύκολο για την τοπική κοινωνία να ακολουθήσει έναν δρόμο ανάπτυξης του αειφόρου τουρισμού όταν δεν έχει αντιληφθεί σε βάθος όλες τις διαστάσεις του ζητήματος αλλά και τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον αποκτούν όλες οι παραπάνω δράσεις όταν, επιπροσθέτως, λάβουν υπόψη την «κρίση» που διέρχεται η κοινωνία σε κάθε δυνατό επίπεδο, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, οικονομικό και περιβαλλοντικό. Σημαντικό εύρημα κατά τη διαδικασία της έρευνας ήταν ότι η οικονομική κρίση, σαφώς, επηρέασε τον τουρισμό στην περιοχή, μέσω της μείωσης του αριθμού των επισκεπτών ή του χρόνου διαμονής τους, αλλά, κυρίως, μέσω της αλλαγής του προφίλ του επισκέπτη. Μία πρόταση για την αποφυγή σημαντικών απωλειών για τον τουριστικό τομέα της περιοχής θα μπορούσε να είναι η δημιουργία νέων εστιών πελατών-επισκεπτών, είτε μέσω της εύρεσης τρόπων που θα βοηθήσουν στην παραμονή των νέων πελατών για περισσότερο χρόνο, είτε μέσω της διαφοροποίησης των προϊόντων/υπηρεσιών, με σκοπό την προσέλκυση του νέου προφίλ

του επισκέπτη που έχει προκύψει μετά τις ριζικές κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές αλλαγές, λόγω της κρίσης.

Επιπλέον, αναγκαία πρέπει να θεωρούνται η δικτύωση των τουριστικών επιχειρήσεων της περιοχής, καθώς και η δημιουργία τοπικού συμφώνου ποιότητας. Όσον αφορά στο πρώτο, οι δυνατότητες ενός δικτύου είναι, αναμφισβήτητα, πολύ μεγαλύτερες από τη μεμονωμένη δράση του κάθε μικρού επιχειρηματία. Επιπροσθέτως, το κόστος προώθησης της περιοχής είναι μικρότερο, αλλά και η ανάπτυξη συμπληρωματικών δράσεων μεταξύ των επενδυτών πιο εύκολη. Όσον αφορά στο δεύτερο, τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν είναι πολλαπλά. Αρχικά, το επίπεδο ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών καθίσταται υψηλότερο. Στη συνέχεια, η κατάλληλη σήμανση (δράση η οποία κατατάχθηκε μεταξύ των σημαντικότερων για τη βιώσιμη διαχείριση της περιοχής) θα βοηθήσει στην καλύτερη ενημέρωση του επισκέπτη σχετικά με την επιχείρηση στην οποία ανήκει το προϊόν/υπηρεσία, ενώ παράλληλα θα αποφευχθεί η κάθε είδους σύγχυση αλλά και η αρνητική διαφήμιση της περιοχής από μεμονωμένες «κακές» συμπεριφορές ή ελλειπείς υπηρεσίες.

Περιοχές που εφήρμοσαν, μετά από διευρυμένη διαβούλευση μεταξύ των εμπλεκομένων, σύμφωνο ποιότητας είδαν την αναγνώριση στις προτιμήσεις των επισκεπτών. Η διαφοροποίηση και η ποιότητα του προϊόντος είναι κρίσιμοι παράγοντες για την ανάπτυξη του τουρισμού, εξίσου σημαντικοί με την προώθηση και προβολή αλλά και με την εκπαίδευση.

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στην προώθηση και την προβολή, είναι γεγονός ότι πρόκειται για κοστοβόρες ενέργειες που απαιτούν εξειδικευμένη γνώση και εμπειρία. Είναι προφανές ότι τόσο οι επιχειρήσεις είτε κατά μόνες, είτε οργανωμένες σε ομάδες δεν μπορούν να ανταποκριθούν πάντα με επιτυχία σε αυτό το εγχείρημα. Συνάγεται, επομένως, το συμπέρασμα ότι η πολιτεία και οι εξειδικευμένοι φορείς για τον τουρισμό, πρέπει να συμβάλουν και να στηρίζουν τις τοπικές κοινωνίες στην προσπάθεια τους να “σπάσουν” την απομόνωση και να βγουν στην αγορά προσελκύοντας νέους επισκέπτες και διατηρώντας του υφιστάμενους.

Εν κατακλείδι, η έρευνα στην περιοχή της Πρέσπας αναδύει ένα στοιχείο «πρώιμου» μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης που παραμένει σε εμβρυακό στάδιο, με αρκετές αρρυθμίες και προβλήματα, άναρχα αναπτυγμένο. Κατέστη σαφές ότι όλα όσα έχουν λάβει χώρα, μέχρι στιγμής, στην ερευνηθείσα περιοχή, έγιναν χωρίς να έχει συμφωνηθεί ένα πρόγραμμα βιώσιμης ανάπτυξης μεταξύ κατοίκων, επιχειρήσεων και φορέων. Κατά συνέπεια, και επιδεινούμενη από την πολυδιάστατη κρίση των τελευταίων πέντε ετών, η περιοχή ναι μεν δείχνει να αντιστέκεται, ωστόσο, το μέλλον είναι αβέβαιο παρά τα, ομολογουμένως, πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει .

Ποια θα ήταν η απάντηση σε αυτή την πρόκληση;

Καταρχήν, μια ανοιχτή και εξαντλητική διαβούλευση όλων των εμπλεκομένων – άμεσα και έμμεσα με τον τουρισμό - ώστε να υιοθετηθεί ένα πρότυπο ανάπτυξης συμβατό με την ιδιαίτερη πολιτισμική - φυσική - οικονομική ταυτότητα της περιοχής. Το πρότυπο αυτό θα πρέπει να συνοδεύεται από αναλυτική παρουσίαση των στόχων και των δράσεων που περιλαμβάνει και, εν συνεχεία, να εφαρμοστεί ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης που θα αναλάβει να μεταδώσει όλα εκείνα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για την επιτυχή εφαρμογή του, μέχρι να γίνει «κτήμα» όλης της περιοχής. Η δράση αυτή θα πρέπει να αναζητήσει συμμαχίες μεταξύ των φορέων και της πολιτείας και να προβάλει την ίδια τη δράση (δηλαδή της υιοθέτησης και εφαρμογής του προτύπου αειφόρου ανάπτυξης), αλλά και τα οφέλη που προκύπτουν για τον επισκέπτη.

Σε κάθε περίπτωση, έρευνα και μελέτη είναι απαραίτητα στοιχεία σε κάθε βήμα, ώστε να διορθώνονται αστοχίες και να ενσωματώνονται νέα ευρήματα που θα προκύπτουν κάθε φορά. Αποτελεί με άλλα λόγια μια δυναμική διαδικασία ανατροφοδότησης και όχι ένα στατικό αντικείμενο που δομείται και εφαρμόζεται άπαξ.

Η συλλογική συμφωνία και δράση με συντονισμένες κινήσεις, η διαρκής έρευνα, η εκπαίδευση και οι στρατηγικές συμμαχίες μπορούν να προσδώσουν στην περιοχή μια ώθηση, ώστε να ξεπεράσει προβλήματα και ολιγωρίες και να μειώσει τους κραδασμούς από την κρίση που μαστίζει όλη τη χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αθανασίου, Λ. (2007), *Τουριστική Ανάπτυξη και προστασία*, ΙΤΕΠ 21, Αθήνα.
- Αϊβατζίδου, Ι. και Σ. Κωστοπούλου (2005), *Εναλλακτικές χρήσεις προορισμών εναλλακτικού τουρισμού: Η διαχείριση των χιονοδρομικών κέντρων κατά τη θερινή περίοδο. (Η περίπτωση των χιονοδρομικών κέντρων των Νομών Φλώρινας, Πέλλας και Ημαθίας)*, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- ΑΜΦΙΒΙΟΝ (2001), *Τουρισμός στις Προστατευόμενες Περιοχές*, Διμηνιαία έκδοση του Ελληνικού Κέντρου Βιοτόπων – Υγροτόπων, Τεύχος 52, Μάιος-Ιούνιος 2001.
- Αναστασάκη, Μ. (2011), *Η ανάπτυξη του Θρησκευτικού τουρισμού στην Κρήτη*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Ηρακλείου, Κρήτη.
- Αναστασίου, Κ., Γεραλή, Ε., Εμμανουήλ, Α., Ματθαίου, Μ., Τζουτζάς, Ν. και Γ. Χρυσάνθης (1999), *Από τη Λίμνη στις Πρέσπες*, 05/1999, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.servitoros.gr/education/cat.php/1/>.
- Ανδριώτης, Κ. (2008), *Αειφορία και Εναλλακτικός τουρισμός*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
- Ανδριώτης, Κ. (2005), *Τουριστική ανάπτυξη και σχεδιασμός*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
- Αποστολόπουλος, Κ. και Δ. Σδράλη (2009), *Εναλλακτικός και Ήπιος Τουρισμός Υπαίθρου*, Εκδόσεις Ελληνοεκδοτική, Αθήνα.
- Αρετάκης, Μ. (2010), *Ο Οικοτουρισμός ως παράγων ανάπτυξης και εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος στην Ανατολική Κρήτη*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

- Βαρβαρέσος, Σ. (2013), *Οικονομική του Τουρισμού – Εννοιολογικές, θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις*, Β' Ανανεωμένη έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.
- Βαρβαρέσος, Σ. και Μ. Σωτηριάδης (2002), *Θεσμοθετημένα όργανα τουριστικής διοίκησης και πολιτικής: συγκριτική μελέτη Γαλλίας-Ελλάδας*, Αρχείο Οικονομικής Ιστορίας, Τόμος XIV (1), σσ. 249-275.
- Βαρβαρέσος, Σ. (2000), *Τουρισμός: Έννοιες, Μεγέθη, Δομές*, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.
- Βαρβαρέσος, Σ. (1998), *Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η ελληνική πραγματικότητα*, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.
- Βασιλάκη, Κ. (2002), *Οικοτουρισμός. Περιβάλλον και Ανάπτυξη*, εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 18/08/2002, Αθήνα.
- Βασιλειάδου, Ε. (2010), *Έρευνα τουριστικής συμπεριφοράς σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές: Η περίπτωση του Ν. Φλώρινας*, Διπλωματική Μελέτη, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πρόγραμμα Σπουδών Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βλασίδης, Β. (2006), *Προσκυνηματικός Τουρισμός σε προσκυνητές – επισκέπτες στην Ελλάδα*, TravelDailyNews, 10/10/2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.traveldailynews.gr/columns/article/1257>.
- Βλαχόπουλος, Ν. (2012), *Φορείς διαχείρισης Οικοσυστημάτων, περιοχών Natura 2000 – Γεωπάρκα : Προβλήματα – Μελέτες περίπτωσης – Συγκριτική αξιολόγηση Φορέων Διαχείρισης*, Διπλωματική Μελέτη, Σχολή Θετικών Επιστημών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Έργων Υποδομής, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Γαλάνη, Δ. (2010), *Τουριστική και οικονομική ανάπτυξη: Μια εμπειρική έρευνα για την Ελλάδα με την ανάλυση της συνολοκλήρωσης*, Διπλωματική Μελέτη, Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη.
- Γιαννακούρου, Γ. (1999), “Παρατηρήσεις στο Ν.2742/99 - το νέο θεσμικό πλαίσιο για το χωροταξικό σχεδιασμό: τα αιτήματα, τα διλήμματα και οι ρυθμίσεις”, *Περιβάλλον και Δίκαιο*, Τόμος 4, σσ. 519-523.

- Γκάσης, Ν. (2003), *Προστατευόμενες περιοχές στη Δυτική Μακεδονία*, Ημερίδα με θέμα: «Προστασία Περιβάλλοντος», Διεύθυνση Περιβάλλοντος & Χωροταξίας Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας, 9/04/2003.
- Γκουβέρος, Δ. (2010), *Ο Οικοτουρισμός στην Ελλάδα*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Ανώτατο Τεχνολογικό Ίδρυμα Ηρακλείου, Κρήτη.
- Δαγκαλίδης, Α. (2008), *Κλαδική μελέτη: κλάδος ξενοδοχείων – τουρισμού*.
- Δολόγλου, Ν. (2008), *Τουρισμός σε ορεινές περιοχές. Προβλήματα-Ανάγκες. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και οικοτουρισμός*, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Ευγενίδου, Δ., Παπαζώτος, Θ. και Ι. Κανονίδης (2000), *Τα μνημεία των Πρεσπών*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.
- Ζέρβα, Α. (2009), *Ο ορεινός τουρισμός περιπέτειας ως μέσο διαφοροποίησης και εμπλουτισμού του ελληνικού τουρισμού*, Πρόγραμμα Σπουδών Διοίκηση Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Ζιάνκας, Γ., Κουρεντής, Χ. και Α. Λάσδα (2009), *Μελέτη Χωροθέτησης Τουριστικών Υποδομών στη Βάση της Φέρουσας Ικανότητας των Οικισμών και των Ευαίσθητων Οικολογικά περιοχών*, 1^η Προκήρυξη Τοπικού Προγράμματος Προσέγγισης LEADER, Αναπτυξιακή Α.Ε. Ο.Τ.Α., Θεσσαλονίκη.
- Ηγουμενάκης, Ν. (2000), *Τουρισμός και ανάπτυξη*, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.
- Ηγουμενάκης, Ν., Κραβαρίτης, Κ. και Π. Λύτρας(1999), *Εισαγωγή στον Τουρισμό*, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.
- Θεοδοροπούλου, Ε. (2006), *Εισαγωγή στην αγροτική οικιακή οικονομία*, Πανεπιστημιακές σημειώσεις, Σημειώσεις, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Καζόγλου, Ι., Παπαναστάσης, Β., Κατσαδωράκης, Γ., Μαλακού, Μ., Μαρίνος, Ι., Παπαδόπουλος, Α., Λαμπρινού, Ε. και Η. Αποστολίδης (2001), *Μελέτη για την αποκατάσταση και διαχείριση των υγρών λιβαδιών στη λίμνη Μικρή Πρέσπα*, Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας.

- Καλοκάρδου Ρ. και Κ. Κραντονέλλης (2005), *Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού και Κρίσιμες Χωρητικότητες σε Τουριστικές Περιοχές της Δυτικής Ελλάδας*, Εισήγηση που παρουσιάστηκε στο Συνέδριο της Heleco, 2005, ΤΕΕ, Αθήνα.
- Καραβέλλας, Δ., Κατσαδωράκης, Γ., Μαραγκού, Π., Νάντσου, Θ. και Ε. Σβορώνου (2003), *Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών: Οδηγός Ορθής Πρακτικής*, WWF Ελλάς & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.
- Καραδέδος, Γ. και Π. Τσολάκης (1998), *Πρέσπες – Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα.
- Καραμέρης, Α. (1999), *Οικοτουρισμός – Προστασία Φύσης: Μια συμβιωτική σχέση*. Πρακτικά διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: «Προστατευόμενες Φυσικές Περιοχές και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», 24-26 Σεπτεμβρίου, Σίγρι, Λέσβος.
- Καραμέρης, Α. (1997), *Οικοτουριστική ανάπτυξη των δασών*, Πρακτικά συνεδρίου με θέμα: «Τα δάση της χώρας μας», Δράμα.
- Κασιούμης, Κ. (1994), “Η προστασία της φύσης στην Ελλάδα. Θεσμικό πλαίσιο προστατευόμενες περιοχές και αρμοδιότητες προστασίας”, *Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα*, Τόμος 5, Τεύχος 3, Αθήνα.
- Κατσαδωράκης, Γ. (1996), *Πρέσπα μια ιστορία για τη φύση και τον άνθρωπο*, Εκδόσεις Χριστάκης, Αθήνα.
- Κοκκώσης, Χ. Τσάρτας, Π. και Ε. Γκρίμπα (2011), *Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ζήτηση και Προσφορά Νέων Προϊόντων Τουρισμού*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Κοκκώσης, Χ. και Π. Τσάρτας (2001), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Κοκκώσης, Χ. και Α. Παρπαϊρης (1994), *Φέρουσα Ικανότητα: Καταλύτης για τη Διαμόρφωση Αρμονικών Σχέσεων Τουρισμού και Περιβάλλοντος*, Εισήγηση στην Ημερίδα του ΤΕΕ «Τουρισμός και Περιβάλλον: Επιλογές για Βιώσιμη ανάπτυξη», Αθήνα.
- Κομίλης, Π. (2007), *Οικοτουρισμός: η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.
- Κομίλης, Π. (2001), *Οικοτουρισμός: Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*, Β’ Ανανεωμένη έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.

- Κομίλης, Π. (2001), *Οικοτουρισμός: Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης*, Α' έκδοση, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.
- Κοντίτση, Δ. (2010), *Ανάπτυξη και προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού: η περίπτωση του αγροτουρισμού στη Ρόδο*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, Κρήτη.
- Κουτράκης, Μ. (2011), *Σχόλια επί του ΣΧΕΔΙΟΥ ΝΟΜΟΥ «Διατήρηση της Βιοποικιλότητας και άλλες διατάξεις»*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.geotee-anmak.gr/img/paremvaseis/SN_biopoikilothta.pdf.
- Κουτσερή, Ε. (2012), *Ιχθυοπανίδα και βιώσιμη αλιεία στις Πρέσπες*, Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών, Πρόγραμμα LIFE09INF/GR319.
- Λάγιου, Β. (2005), *Οικοτουρισμός και πλέγμα Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού. Σχεδιασμός, Ανάπτυξη και Συσχετισμός Δράσεων. Μελέτη περίπτωσης ευρύτερη περιοχή Στυμφαλίας*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Λαγός, Δ. (2005), *Τουριστική Οικονομική*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Λαγός, Δ. και Διακομιχάλης, Μ. (2011), *Φέρουσα Ικανότητα Τουριστικής Ανάπτυξης νήσου Κω*, Εισήγηση στο Εθνικό Συνέδριο ERSA: Ελληνικό Τμήμα Ευρωπαϊκής Εταιρείας Περιφερειακής Επιστήμης με θέμα: «Περιφερειακή Ανάπτυξη και οικονομική Κρίση: Διεθνής Εμπειρία και Ελλάδα», 6-7/06/2011, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Λιβέρη, Α., Καϊλα, Μ. και Ι. Παρκοσίδης (2010), *Διαδικτυακή Προώθηση του Θρησκευτικού Τουρισμού ως Εκπαιδευτικό Εργαλείο για την επίτευξη Πολιτισμικής Αειφορικής Ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ζακύνθου*, 3/08/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.peekpe.gr/index.php/synedrio-5/erevnes-5ou/95>.
- Λογοθέτης, Μ. (2004), *Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, Επιμελητήριο Δωδεκανήσου, Ρόδος.
- Λογοθέτης, Μ. (1988), *Αγροτικός τουρισμός: Μια εναλλακτική λύση*, Εκδόσεις Αγροτική τράπεζα Ελλάδος, Αθήνα.

- Μαλακού, Μ., Καζόγλου, Ι., Κουτσερή, Ε., Παρισόπουλος, Γ., Ρήγα, Α., Ζιάνκα, Γ. και Ε. Μέρτζιου (2007), «Σχέδιο-Οδηγός Αποκατάστασης και Διαχείρισης των Υγρών Λιβαδιών στη Λίμνη Μικρή Πρέσπα (2007-2012)», *Πρόγραμμα LIFE-ΦΥΣΗ 2002 NAT/GR/8494*, Εταιρία Προστασίας Πρεσπών, Αγ. Γερμανός, Πρέσπα.
- Μαντζουράνη, Κ. και Χ. Τζιφάκη (2006), *Επιπτώσεις – Προοπτικές εξέλιξης του Εναλλακτικού Τουρισμού στην Ελλάδα*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σ.Δ.Ο., Α.Τ.Ε.Ι., Κρήτη.
- Μάστορα, Π. (2010), *Βιώσιμη Ανάπτυξη Ήπιου Τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή Ασπροποτάμου Νότιας Πίνδου: Προβλήματα και Προοπτικές Ανάπτυξης και Διαχείρισης της περιοχής*, Πτυχιακή Μελέτη, ΜΠΣ Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Μενουδάκος, Κ. (2002), *Η αναθεώρηση του Συντάγματος και η βιώσιμη ανάπτυξη – Το άρθρο 24 του Συντάγματος μετά την αναθεώρησή του*, Πρακτικά Ημερίδας, Νόμος και Φύση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Μηλιδάκη, Φ. (2012), *Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη με όρους προβολής και επικοινωνίας*, Ηλεκτρονική εφημερίδα της Σύρου, 1/3/2012, Σύρος.
- Μουτσόπουλος, Ν.Κ. (1994), *Αφιέρωμα: Οι Πρέσπες χθες και σήμερα*, εφημερίδα Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΕΣ, 9/01/1994, Αθήνα.
- Μπεριάτος, Η. (1999), *Χωροταξία και Ορεινός Χώρος: Για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών*, Διεθνές Συνέδριο «Η Καθιέρωση Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Τα Βαλκανικά Βουνά», Καρπενήσι.
- Μπεριάτος, Η., Κοκκώσης, Χ., Οικονόμου, Δ., Γούσιος, Δ., Πετράκος, Γ. και Α. Δέφνερ (2003), «Σχεδιασμός και διαχείριση προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα: Θεσμικές εξελίξεις, προβλήματα και προοπτικές», *αιχώρος*, Τόμος 2, Τεύχος 1, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Μπίτος, Τ. (2009), *Ο Εθνικός Δρυμός του Ολύμπου μέσα στο διεθνές καθεστώς των προστατευόμενων περιοχών – Προβλήματα διαχείρισής του*, Πτυχιακή Μελέτη, Σχολή Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος-Εργαστήριο Δασοκομίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.

- Νάντσου, Θ., Λιαρίκος, Κ. και Ι. Χριστοπούλου (2011), *Ενίσχυση της προστασίας της φύσης. Πρόταση του WWF Ελλάς για ένα συνεκτικό, ισχυρό και αποτελεσματικό σύστημα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος*, WWF Ελλάς, Αθήνα.
- Παϊκού, Α. (2005), *Διερεύνηση της σχέσης τουρισμού και προστατευόμενων περιοχών. Δυνατότητα δημιουργίας θαλάσσιων – καταδυτικών πάρκων σε συστάδες νησιών της Λέσβου*, Πτυχιακή Μελέτη, ΠΜΣ Περιβαλλοντική Πολιτική και Διαχείριση του Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
- Παλούμπης, Δ. και Κ. Σιδηρόπουλος (2003), *Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, Περιοχή Ολύμπου – Όσσης (Κίσαβου) – Μαυροβουνίου*, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, σσ. 1-211.
- Παυλογεωργάτος, Γ. και Μ. Κωνσταντογλου (2004), *Πολιτισμικός τουρισμός: Η περίπτωση της Ελλάδας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Ροδολάκης, Ν. και Σ. Ιωακειμίδου (2008), *Πολεοδομία, Χωροταξία και Βιώσιμη Ανάπτυξη, Διδακτικές Σημειώσεις ΠΜΣ Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη*, Εκδόσεις ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη.
- Σαμαρά, Φ. (2008), *Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη σε Ορεινή Περιοχή: Η Περίπτωση του Δήμου Ολύμπου και της Κοινότητας Καρυάς*, Διπλωματική Μελέτη, ΠΜΣ «Προστασίας Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη», Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Πολυτεχνική Σχολή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη.
- Σβορώνου, Ε. (2003), *Μέθοδοι Διαχείρισης του Οικοτουρισμού και του Τουρισμού σε Προστατευόμενες Περιοχές*, WWF Ελλάς & ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.
- Σβορώνου, Ε. (2011), *Μαζικός Τουρισμός και Εναλλακτικές Μορφές: Πόσο «Τουρισμό» αντέχει η φύση;*, 10/10/2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: http://www.hellenistyka.umk.pl/data/_uploaded/file/Materialy/nowogrecki/Turystyka%20masowa.pdf.
- Σιαμά, Ι. (2009), *Σχεδιασμός μιας χωρικής βάσης δεδομένων για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών του δικτύου NATURA 2000 και διατύπωση τυπικών χωρικών ερωτημάτων σε περιβάλλον Oracle Spatial 10g*, Διπλωματική Μελέτη,

- Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Γεωπληροφορική, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, Αθήνα.
- Σκουλαρίκος, Ν. (2006), *Περιφερειακή Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστατευόμενες Περιοχές. Η περίπτωση των νήσων Παξών και Αντίπαξων της περιφέρειας Ιονίων Νήσων*, Πανεπιστήμιο Αγρινίου, Αγρίνιο.
 - Σπιλάνης, Γ. και Λ. Βαγιάννη (2009), *Βιώσιμος Τουρισμός και Φέρουσα Ικανότητα σε ευαίσθητα Νησιωτικά Οικοσυστήματα*, Εργαστήριο Τοπικής και Νησιωτικής Ανάπτυξης, Τμήμα Περιβάλλοντος, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
 - Σταθόπουλος, Δ. (2006), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού – Σημαντικός αρωγός στην ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος*, TravelDailyNews, 2/10/2006, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.traveldailynews.gr/columns/article/1244>.
 - Σφακιανάκης, Μ. (2000), *Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.
 - Σωτηριάδης, Μ και Ι. Φαρσάρη (2009), *Εναλλακτικές και Ειδικές μορφές τουρισμού*, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα.
 - Τσάρτας, Π. (2010), *Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
 - Τσάρτας, Π., Σταυρινούδης, Θ., Ζαγκότση, Σ., Κυριακάκη, Α. και Μ. Βασιλείου (2010), *Τουρισμός και περιβάλλον*, Οδηγός για το Περιβάλλον, WWF Ελλάς, Αθήνα.
 - Τσάρτας, Π. (2000), *Διοίκηση τουρισμού και τουριστικών επιχειρήσεων*, Εκδόσεις Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
 - Τσάρτας, Π. (2000), *Τουριστική Ανάπτυξη Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.
 - Τσάρτας, Π. (2000), *Κριτική αποτίμηση των παραμέτρων συγκρότησης των χαρακτηριστικών της μεταπολεμικής τουριστικής ανάπτυξης*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.
 - Τσάρτας, Π. (1996), *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα.
 - Ταυλαράκη, Γ. (2003), *Οι Προστατευόμενες Περιοχές ως Τουριστικοί Προορισμοί. Η κατάσταση στην Ελλάδα, Διπλωματική Μελέτη*, ΜΠΣ Προστασία

- Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη, Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Χατζηβγέρης, Κ. (2003), *Η έννοια του Κύκλου Ζωής ενός Τουριστικού Προορισμού – Φέρουσα Ικανότητα*, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα users.teilar.gr/~hatzivgeris/link_files/kyklos-zois.doc, 15/05/2012.
 - Χατζηστάθη Α. και Ι. Ισπικούδη (1995), *Προστασία της φύσης και αρχιτεκτονική του τοπίου*, Β' έκδοση, Εκδόσεις Γιαχούδη-Γιαπούλη, Θεσσαλονίκη.
 - Χουλιάρη, Π. (2010), *Διερεύνηση της λειτουργίας των ξενοδοχειακών μονάδων της Λάρισας και η συμβολή της (λειτουργίας) στην περαιτέρω ανάπτυξη της πόλης*, Πτυχιακή Μελέτη, Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
 - Χρηστάκη, Χ. και Δ. Παπαδογιαννάκη (2013), *Μέτρηση της ανάπτυξης, ανταμοιβής και αξιολόγησης ανθρωπίνου δυναμικού σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις*, Πτυχιακή Μελέτη, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, Κρήτη.

Ξενόγλωσση

- Apostolopoulou, E. and J.D. Pantis (2009), “Conceptual gaps in the national strategy for the implementation of the European Natura 2000 conservation policy in Greece”, *Biological Conservation*, Vol. 142 (1), pp. 221-237.
- Arnberger, A., Eder, R., Alex, B., Sterl, P. and R.C. Burns (2012), “Relationships between national-park affinity and attitudes towards protected area management of visitors to the Gesaeuse National Park, Austria”, *Forest Policy and Economics*, Vol. 19, pp. 48-55.
- Badalamenti, F., Ramos, A.A., Voultsiadou, E., Sanchez-Lizaso, J.L., D’Anna, G., Pipitone, C., Mas, J., Fernandez, R.J.A., Whitmarsh, D. and S. Riggio (2000), “Cultural and socio-economic impacts of Mediterranean marine protected areas”, *Environmental Conservation*, Vol. 27 (2), pp. 110-125.

- Barioulet, H. (2001), *Matrix for Evaluating Tourism Projects on the Basis of Sustainable Tourism Indicators*. Στα πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: «Βιώσιμα Ξενοδοχεία για Βιώσιμους Προορισμούς».
- Baum, T. (1998), “Taking the Exit Route: Extending the Tourism Area Life Cycle Model”, *Current Issues in Tourism*, Vol. 1 (2), pp.167-175.
- Bennett, N., Lemelin, R.H., Koster, R. and I. Budke (2012), “A capital assets framework for appraising and building capacity for tourism development in aboriginal protected area gateway communities”, *Tourism Management*, Vol. 33 (4), pp. 752-766.
- Bramwell, B. (2004), “Coastal mass tourism: Diversification and Sustainable Development in Southern Europe” *Channel View Publications*, pp. 1-31.
- Buhalis, D. and C. Costa (2005), *Tourism Management Dynamics – trends, management and tools*, Forthcoming Butterworth, Heinemann.
- Butler, R. (2004), “The Tourism Area Life Cycle in the Twenty-First Century”, In *A Companion to Tourism*, Lew, A.A., Hall, M. and A.M. Williams, eds., pp. 159-169, Blackwell, Oxford.
- Butler, R. (1997), *Modelling Tourism Development* στο Wahad S. Pigram J. *Tourism, Development and Growth*, Routledge, London.
- Reinius, S.W. and P. Fredman (2007), “Protected areas as attractions”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 34 (4), pp. 839-854.
- Ceballos-Lascurain, H. (1996), *Tourism, Ecotourism and Protected Areas: The state of nature-based tourism around the world and guidelines for its development*, UK IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge.
- Chris Choi, H. and E. Sirakaya (2006), “Sustainability indicators for managing community tourism”, *Tourism Management*, Vol. 27 (6), pp. 1274-1289.
- Chris Choi, H. and E. Sirakaya (2005), “Measuring Residents’ Attitude Toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale”, *Journal of Travel Research*, Vol. 43 (4), pp. 380-394.
- Dharmaratne, G.S., Sang, F.Y. and L.J. Walling (2000), “Tourism potentials for financing protected areas”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 27 (3), pp. 590-610.

- Dimitrakopoulos, P.G., Jones, N., Losifides, T., Florokapi, I., Lasda, O., Paliouras, F. and K.I. Evangelinos (2010), “Local attitudes on protected areas: Evidence from three Natura 2000 wetland sites in Greece”, *Journal of Environmental Management*, Vol. 91 (9), pp. 1847-1854.
- Doswell, R. (2002), *Τουρισμός*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Douglas, N. (1997), “Applying the life cycle model to Melanesia”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 24 (1), pp. 1-22.
- Eagles, P., McCool, S. and C. Haynes (2002), *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for Planning and Management*, IUCN-The World Conservation Union, Cambridge.
- Erdeli, G. and A.I. Dinca (2011), “Tourism – A vulnerable strength in the protected areas of the Romanian Carpathians”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 19, pp. 190-197.
- Erdogan, N. and C. Tosun (2009), “Environmental performance of tourism accommodations in the protected areas: Case of Goreme Historical National Park”, *International Journal of Hospitality Management*, Vol. 28 (3), pp. 406-414.
- Fabinyi, M. (2008), “Dive tourism, fishing and marine protected areas in the Calamianes Islands, Philippines”, *Marine Policy*, Vol. 32 (6), pp. 898-904.
- Fennell, A.D. (2001), *Οικοτουρισμός*, Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα.
- Furze, B., De Lacy T. and J. Birkhead (1996), “Culture Conservation and Biodiversity – the social dimension of linking local level development and conservation through protected areas”, Wiley West Sussex.
- Gartner, W.C. (2001), *Τουριστική ανάπτυξη: αρχές, διαδικασίες και πολιτικές*, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.
- Gee, C., Makens, J. and D. Choy (2001), *Τουριστική και ταξιδιωτική Βιομηχανία*, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.
- Getz, D. (1992), “Tourism planning and destination life cycle”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 19 (4), pp. 752-770.

- Groot, J. and S.R. Bush (2010), “The potential for dive tourism led entrepreneurial marine protected areas in Curacao”, *Marine Policy*, Vol. 34 (5), pp. 1051-1059.
- Jalani, J.O. (2012), “Local people’s perception on the impacts and importance of ecotourism in Sabang, Palawan, Philippines”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 57, pp. 247-254.
- Lickorish, L. and C. Jenkins (2004), *Μια εισαγωγή στον τουρισμό*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- Mathieson, A. and G. Wall (1982), *Tourism: economic, physical and social impacts*, Longman Scientific and Technical, New York.
- Mohammadi, M., Khalifah, Z. and M.H. Hosseini (2010), “Local Community Attitudes Toward Social and Economic Impacts of Tourism: A Case Study of Bisotun, Iran”, *World Applied Sciences Journal*, Vol. 11 (9), pp.1170-1176.
- Morrison, A.M. (2002), *ΤουριστικόMarketing*, Εκδόσεις Έλλην, Αθήνα.
- Morrison, A.M. and R. Ch. Mill (1998), *The Tourism System: An Introduction Text*, Kendall – Hunt Company, New York.
- Parolo, G., Ferrarini, A. and G. Rossi (2009), “Optimization of tourism impacts within protected areas by means of genetic algorithms”, *Ecological Modellinh*, Vol. 220 (8), pp. 1138-1147.
- Eagles, P.F.J., McCool S.F. and C.D. Haynes (2002), “Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management”, *Best Practice Guidelines*, N° 8.
- Pearce, D. (1991), *Tourism Today: A Geographical Analysis*, Longman, London.
- Petrosillo, I., Zurlini, G., Corliano, M.E., Zaccarelli, N and M. Dadamo (2007), “Tourist perception of recreational environment and management in a marine protected area”, *Landscape and Urban Planning*, Vol. 79 (1), pp. 29-37.
- Pickering, C.M. and W. Hill (2007), “Impacts of recreation and tourism on plant biodiversity and vegetation in protected areas in Australia”, *Journal of Environmental Management*, Vol. 85 (4), pp.791-800.
- Pipinos, G. and P. Fokiali (2009), “An assessment of the attitudes of the inhabitants of Northern Karpathos, Greece: towards a framework for ecotourism

- development in environmentally sensitive areas”, *Environment, Development and Sustainability*, Vol. 11 (3), pp. 655-675.
- Ricci, F.P. (1976), *Carrying Capacity, Implications for Research*, University of Ottawa, Ontario.
 - Ross, S. and W. Geoffrey (1999), “Ecotourism: towards congruence between theory and practice”, *Tourism Management*, Vol. 20 (2), pp. 123-132.
 - Sariisik, M., Turkay, O. and O. Akova (2011), “How to manage yacht tourism in Turkey: A swot analysis and related strategies”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Vol. 24, pp. 1014-1025.
 - Simon, F., Nrangajanava, Y. and D. Marques (2003), “Carrying capacity in the tourism industry: a case study of Hengistbury Head”, *Tourism Management*, Vol. 25 (2), pp. 275-283.
 - Stewart, C. and C.J. Stewart (1993), “Recreational and developmental carrying capacities of coastal environments”, Guelph, Ontario, Canada.
 - Strickland-Munro, J.K., Allison, H.E. and S.A. Moore (2010), “Using resilience concepts to investigate the impacts of protected area tourism on communities”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 37 (2), pp. 499-519.
 - Swarbrooke, J. (1999), *Sustainable Tourism Management*, CAB International Publishing, UK.
 - Szell, A.B. and L.F. Hallett IV (2013), “Attitudes and Perceptions of Local Residents and Tourists toward the Protected Area of Retezat National Park, Romania”, *International Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 3 (3), pp. 45-61.
 - Standring, K. (2009), *Πρέσπα: Τα μονοπάτια της φύσης και της ιστορίας*, Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών.
 - Tooman, L.A. (1997), “Applications of the Life-Cycle Model in Tourism” *Annals of Tourism Research*, Vol. 24 (1), pp. 214-234.
 - Trumbic, I. (2005), “Tourism carrying capacity assessment in the Mediterranean coastal tourist destinations”, *Proceedings of the 14th Biennial Coastal Zone Conference*, New Orleans, Louisiana.

- World Tourism Organization (2001), *Sustainable Development of Tourism: A Compilation of Good Practices*, World Tourism Organization, Madrid, Spain.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Αναπτυξιακή Φλώρινας Α.Ε. Ο.Τ.Α. (ΑΝ.ΦΛΩ). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.anflo.gr>.
- Αναπτυξιακή Δυτικής Μακεδονίας Α.Ε. (ΑΝ.ΚΟ). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.anko.gr>.
- Δήμος Πρεσπών, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr>.
- Διαδραστικός Χάρτης Πρεσπών. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.prespes.gr/i-map.swf>.
- Εβδομαδιαία Εφημερίδα της Φλώρινας “ΗΧΩ”. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.echo-nextnet.gr>.
- Εθνικό Τυπογραφείο. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.et.gr>.
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.statistics.gr>.
- Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.gnto.gov.gr>.
- Ε.Π.Π. (Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών), διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.spp.gr>.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ec.europa.eu>.
- Η κοινωνία των κυνηγών. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.e-artemis.gr>.
- Κέντρο Περιβάλλοντος (ΚΕ.ΠΕ) – Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.kepekozani.gr>.
- Νομαρχία Φλώρινας. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.florina.gr>.
- Περιβάλλον 21. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.perivallon21.gr>.
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.pdm.gov.gr>.

- Περιφερειακή Αρχή Δυτικής Μακεδονίας – ambio. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ambio.gr>.
- Περιφερειακή Ενότητα Φλώρινας, Τουρισμός. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.florina.gr/el>.
- Πολιτιστικό Τρίγωνο Πρεσπών. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ctp.gr>.
- Σύλλογος Ορειβάσις Χιονοδρομίας Φλώρινας (Σ.Ο.Χ). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.soxflorinas.gr>.
- Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.sete.gr>.
- Υ.Π.Ε.Κ.Α. (Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ypeka.gr>.
- Φορέας Διαχείρισης Λιμνών Κορώνειας – Βόλβης. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.foreaskv.gr>.
- Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Ολύμπου. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.olympusfd.gr>.
- e – περιοδικό, “ΕΥΠΛΟΙΑ”, 17^ο Τεύχος, Σπυράτος Α., *Εφαρμογή Φέρουσας Ικανότητας στο νησί της Ρόδου*. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.old.eyploia.gr>.
- FlorinaHistory 2010. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.florina-history.gr>.
- The Ramsar Convention on Wetlands. Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.ramsar.org>.
- United Nations Environment Programme - Mediterranean Action Plan (UNEP/MAP). Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <http://www.unepmap.org>.
- World Travel & Tourism Council (WTTC). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.wttc.org>.
- World Wildlife Fund (WWF). Διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://www.wwf.gr>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το παρόν ερωτηματολόγιο διανέμεται στο πλαίσιο δειγματοληπτικής έρευνας με σκοπό την εκπόνηση της Διπλωματικής μου Εργασίας και είναι **ανώνυμο**. Οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν **αποκλειστικά** για το σκοπό της παρούσας εργασίας και είναι **αυστηρά εμπιστευτικές**.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για τη συμμετοχή,
Κιουρτίδου Πηνελόπη

Ημερομηνία συμπλήρωσης/...../2013
Α/Α.....

Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

1. Φύλο:

Ανδρας		Γυναίκα	
--------	--	---------	--

2. Ηλικία:

3. Επίπεδο εκπαίδευσης:

Δημοτικό	
Γυμνάσιο	
Λύκειο/Τεχνολογική Σχολή	
Ιδιωτικό κολέγιο/ ΙΕΚ	
Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΑΕΙ)/Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα (ΤΕΙ)	
Μεταπτυχιακές σπουδές	
Διδακτορικό	
Άλλο.....	

4. Επάγγελμα:

Δημόσιος υπάλληλος	
Ιδιωτικός υπάλληλος	
Ελεύθερος επαγγελματίας	
Συνταξιούχος	
Φοιτητής/τρια	
Άνεργος/η	
Οικιακά	
Άλλο.....	

5. Οικογενειακή κατάσταση:

Άγαμος/η		Διαζευγμένος/η		Έγγαμος/η		Χήρος/α	
----------	--	----------------	--	-----------	--	---------	--

6. Έχετε παιδιά;

Ναι		Όχι	
-----	--	-----	--

7. Εάν ναι, πόσα:

Ανήλικα		Ενήλικα	
---------	--	---------	--

8. Παρακαλώ σημειώστε τον αριθμό των μελών που διαμένουν μόνιμα στην κατοικία σας :**9. Οικογενειακό Συνολικό Ετήσιο Εισόδημα:**

0-5.000 €		20.001-25.000 €	
5.001-10.000 €		25.001-30.000 €	
10.001-15.000 €		>30.001€	
15.001-20.000 €		Άλλο	

Μέρος Α': Αξιολόγηση της τρέχουσας τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή των Πρεσπών**10. Είστε μόνιμος κάτοικος της περιοχής;**

Ναι		Όχι	
-----	--	-----	--

11. Πόσα χρόνια ζείτε στην περιοχή των Πρεσπών; Παρακαλώ σημειώστε**12. Γνωρίζετε ότι η περιοχή των Πρεσπών έχει χαρακτηριστεί ως «Προστατευόμενη Περιοχή»;**

Ναι		Όχι	
-----	--	-----	--

13. Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000. Τι πιστεύετε ότι σημαίνουν τα παραπάνω; Παρακαλώ σημειώστε το βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω προτάσεις:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων					
Περιοχή ανάπτυξης για τις τοπικές κοινωνίες					
Πάρκο για αναψυχή και τουρισμό					
Περιοχή για περιβαλλοντική εκπαίδευση και έρευνα					

14. Σε ποια από τις παρακάτω κατηγορίες κατατάσσετε την περιοχή σας ως τουριστικό προορισμό; Παρακαλώ σημειώστε την επιλογή που σας αντιπροσωπεύει περισσότερο:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Παραθερισμός για μεγάλο διάστημα					
Για ολιγοήμερες εκδρομές					
Για χειμερινό τουρισμό					
Για αγροτουρισμό					
Για επαγγελματικούς σκοπούς					
Για οικονομικό τουρισμό					
Απλά για καλοκαιρινές διακοπές					

15. Με βάση την παρακάτω κλίμακα, παρακαλώ σημειώστε κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

Εποχικότητα Τουρισμού:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Τα τελευταία χρόνια έχετε παρατηρήσει αύξηση των επισκεπτών στην περιοχή					
Ορισμένους μήνες το χρόνο υπάρχει ερήμωση στην περιοχή					

16. Πόσο σημαντικά θεωρείτε ότι είναι τα παρακάτω χαρακτηριστικά για τον τουρισμό της περιοχής σας; Παρακαλώ σημειώστε το βαθμό σημαντικότητας σε κάθε ένα από τα παρακάτω στοιχεία:

	Καθόλου σημαντικό	Λίγο σημαντικό	Μέτρια σημαντικό	Πολύ σημαντικό	Πάρα πολύ σημαντικό
Ο φυσικός πλούτος της περιοχής					
Ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής (όπως, αξιοθέατα, ιστορικά μνημεία κ.λπ.)					
Ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως περιοχή “NATURA 2000”					
Τα τοπικά προϊόντα της περιοχής					

Ο εναλλακτικός τουρισμός που προσφέρει η περιοχή					
Ο παραδοσιακός χαρακτήρας της περιοχής					
Η ηρεμία-ησυχία που προσφέρει η περιοχή					
Το χαμηλό κόστος των υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή					
Η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή					
Η προσβασιμότητα της περιοχής					

17. Με βάση την παρακάτω κλίμακα, παρακαλώ σημειώστε κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τη συμβολή του τουρισμού στην ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της οικονομίας της περιοχής:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής					
Ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση των θέσεων εργασίας					
Ο τουρισμός συμβάλλει στην παραμονή των νέων ανθρώπων στην περιοχή					
Ο τουρισμός συμβάλλει στην τόνωση της τοπικής ανάπτυξης της περιοχής					
Ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη και εμπορία των τοπικών προϊόντων της περιοχής					
Η αύξηση του αριθμού των τουριστών αυξάνει την εγκληματικότητα στην περιοχή					
Ο τουρισμός δημιουργεί προβλήματα σε ό,τι αφορά το τοπίο της περιοχής (π.χ. αύξηση των σκουπιδιών)					
Ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση των τιμών των ακινήτων					
Η προσέλευση των τουριστών δυσχεραίνει την καθημερινή κυκλοφορία των οχημάτων					
Η δραστηριότητα των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής συντελεί στην υποβάθμιση του φυσικού της τοπίου					

18. Με βάση την υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή σας, παρακαλώ σημειώστε κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής					
Οι υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις στηρίζουν/ προωθούν επαρκώς τα τοπικά προϊόντα της περιοχής					
Οι υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ορθές πολιτικές αξιοποίησης των τοπικών προϊόντων της περιοχής					
Οι τοπικοί φορείς υιοθετούν κατάλληλες πολιτικές προκειμένου να αναδειχθεί η περιοχή και τα τοπικά χαρακτηριστικά της					
Φεύγοντας ένας επισκέπτης έχει επισκεφθεί/ ενημερωθεί για τα περισσότερα από τα αξιοθέατα της περιοχής					
Η υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη σέβεται το περιβάλλον και τη φυσιογνωμία της περιοχής					
Παρατηρείται έλλειψη των τουριστικών υποδομών στην περιοχή σας					
Οι υπάρχουσες τουριστικές υποδομές μπορούν να υποστηρίξουν και άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού					
Το επίπεδο της ποιότητας του τουρισμού στις Πρέσπες είναι επαρκές για να υποστηρίξει την υπάρχουσα τουριστική κίνηση					

19. Ποιες από τις παρακάτω εγκαταστάσεις διαθέτει η περιοχή σας για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών; Παρακαλώ σημειώστε την επιλογή που σας αντιπροσωπεύει περισσότερο:

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις					
Παραδοσιακοί Ξενώνες					
Κατασκηνώσεις					
Αθλητικές εγκαταστάσεις					
Καφετέριες					
SPA					

Συνεδριακό Χώρο					
Αίθουσα επαγγελματικών συναντήσεων					
Χώροι πρόσβασης στο διαδίκτυο					
Εγκαταστάσεις για ιππασία					
Εγκαταστάσεις για αθλήματα στο νερό					
Μονοπάτια για περιπάτους/ορειβασία					
Περίπτερο περιβαλλοντικής ενημέρωσης					

20. Με βάση το βαθμό που έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση την τουριστική κίνηση της περιοχής, παρακαλώ σημειώστε κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί η τουριστική κίνηση στην περιοχή					
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού στην περιοχή					
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εγχώριου τουρισμού στην περιοχή					
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση του χρόνου διαμονής των τουριστών στην περιοχή					
Οι Πρέσπες αποτελούν έναν οικονομικό προορισμό σε σχέση με άλλες τουριστικές περιοχές					
Η οικονομική κρίση βοήθησε στην αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών προϊόντων της περιοχής					
Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή του τρόπου επιλογής των τουριστικών προορισμών					
Ο εναλλακτικός τουρισμός της περιοχής ενισχύθηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης					
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση του αριθμού των υπαρχουσών τουριστικών μονάδων					

21. Απασχολείστε στην περιοχή σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο;

Ναι		Όχι	
-----	--	-----	--

22. Ποιοι από τους παρακάτω παράγοντες και σε ποιο βαθμό, κατά τη γνώμη σας, εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη στη συγκεκριμένη περιοχή;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Η υφιστάμενη υποδομή του οδικού δικτύου					
Οι υφιστάμενες υπηρεσίες δημοσίου (π.χ. τράπεζες, ταχυδρομεία, υποκατάστημα Δ.Ε.Η, Ο.Τ.Ε.)					
Ο βαθμός κατάρτισης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού					
Ο βαθμός εξυπηρέτησης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού (ως προς τις ανάγκες των τουριστών)					
Ο βαθμός εκπαίδευσης των πολιτών που δεν ασχολούνται με τον τουρισμό σε σχέση με τις τουριστικές δυνατότητες της περιοχής					
Ο βαθμός προβολής της περιοχής ως τουριστικός προορισμός από τους τοπικούς φορείς					
Ο αριθμός των υπηρεσιών πληροφόρησης (π.χ. Δήμος, περίπτερο ενημέρωσης τουριστών, τουριστικοί οδηγοί) για την ενημέρωση των τουριστικών δυνατοτήτων της περιοχής					
Ο βαθμός προβολής των τουριστικών διεξόδων της περιοχής από τα συνεργαζόμενα τουριστικά πρακτορεία					

Μέρος Β': Προτάσεις για ένα εναλλακτικό βιώσιμο μοντέλο τουρισμού στην περιοχή των Πρεσπών

23. Είστε θετικοί απέναντι στο κύμα των τουριστών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή;

Ναι		Όχι		Αδιάφορος/η	
-----	--	-----	--	-------------	--

24. Αν ΝΑΙ, παρακαλώ σημειώστε κατά πόσο συμφωνείτε ή διαφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις:

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Είμαι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που σέβεται τη φυσιογνωμία του περιβάλλοντος της περιοχής					
Είμαι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που επιθυμεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού					
Είμαι αρνητικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που προτιμά το μαζικό τουρισμό					

Είμαι θετικός απέναντι στους τουρίστες που επιθυμούν να αγοράσουν τα τοπικά προϊόντα και να στηρίξουν την τοπική αγορά της περιοχής					
---	--	--	--	--	--

25. Ποιες από τις παρακάτω, κατά την άποψή σας, θεωρείτε ότι είναι οι καταλληλότερες δράσεις για ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού στην περιοχή σας; Παρακαλώ σημειώστε το βαθμό σημαντικότητας σε κάθε μία από τις παρακάτω δράσεις:

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής					
Ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος					
Ανάπτυξη υποδομών στήριξης υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων (π.χ. κανό, ποδηλασία, ορειβασία, κατάδυση, ψάρεμα)					
Βελτίωση υποδομών μετακίνησης					
Υποστήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας που δραστηριοποιείται στον τουριστικό κλάδο					
Μείωση της γραφειοκρατίας προς διευκόλυνση υλοποίησης τουριστικών σχεδίων					
Στελέχωση των τουριστικών επιχειρήσεων με τοπικό πληθυσμό					
Ο χαρακτηρισμός και άλλων τοπικών προϊόντων της περιοχής ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)					

26. Πόσο σημαντικές θεωρείτε ότι είναι οι παρακάτω δράσεις, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού;

	Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ
Ο περιορισμός θορύβου από αυτοκίνητα εντός των οικισμών					
Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από κακόβουλες ενέργειες (π.χ. καύση καλαμιώνων, πυρκαγιές, λαθροϋλοτομίες, ανεξέλεγκτη βόσκηση, λαθροκυνήγι, απόρριψη σκουπιδιών κ.λπ.)					
Η περαιτέρω ανάδειξη, προβολή και προώθηση του μοντέλου του τουρισμού στην περιοχή					
Η εγκατάσταση περισσότερων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων στην περιοχή					
Η τοποθέτηση ειδικής σήμανσης σε προϊόντα που έχουν παραχθεί στην περιοχή					

Η περαιτέρω ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας της περιοχής (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, καλλιτεχνικά δρώμενα, τοπικές εορτές κ.λπ.)					
Η εγκατάσταση περισσότερων εμπορικών καταστημάτων στην περιοχή					
Η εγκατάσταση περισσότερων παραδοσιακών ξενώνων στην περιοχή					
Η αλλαγή του είδους των ήδη εγκατεστημένων εμπορικών καταστημάτων (π.χ. ύπαρξη περισσότερων καταστημάτων για την προώθηση των τοπικών προϊόντων της περιοχής)					
Η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής					

27. Είστε μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή σας;

Ναι		Όχι	
-----	--	-----	--

28. Εάν ΝΑΙ, με ποιον τρόπο συμμετέχετε;

Οικονομική συνεισφορά							
Συμμετοχή σε δραστηριότητες του							
Και τα δύο							
Άλλο.....							

29. Εάν ΟΧΙ, θα σας ενδιέφερε να γίνετε μέλος;

Ναι		Όχι	
-----	--	-----	--

30. Υπάρχει στήριξη-ενθάρρυνση από την τοπική αυτοδιοίκηση ώστε ο τοπικός πληθυσμός να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής;

Καθόλου ☐

Λίγο ☐

Μέτρια ☐

Πολύ ☐

Πάρα πολύ ☐

*Σας ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή,
Κιουρτίδου Πηνελόπη*

Κωδικοποίηση ερωτηματολογίου

Gender	φύλο
Age	ηλικία
Education	επίπεδο εκπαίδευσης
Profession	επάγγελμα
Family	οικογενειακή κατάσταση
Children	ύπαρξη παιδιών
MinorChild	ανήλικα παιδιά
AdultChild	ενήλικα παιδιά
Members	μέλη που διαμένουν μόνιμα στην κατοικία
AnIncome	οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα
Resident	κάτοικος της περιοχής
YearsPres	έτη διαμονής στην περιοχή
ProtectArea	γνωρίζω ότι η περιοχή των Πρεσπών έχει χαρακτηριστεί ως «Προστατευόμενη Περιοχή»
RNenviron	η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000. Η πρόταση αυτή πιστεύω ότι σημαίνει: προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και των οικοσυστημάτων
RNsociety	η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000. Η πρόταση αυτή πιστεύω ότι σημαίνει: περιοχή ανάπτυξης για τις τοπικές κοινωνίες
RNtourism	η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000. Η πρόταση αυτή πιστεύω ότι σημαίνει: πάρκο για αναψυχή και τουρισμό
RNresearch	η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000. Η πρόταση αυτή πιστεύω ότι σημαίνει: περιοχή για περιβαλλοντική εκπαίδευση και έρευνα
TDlong	παραθερισμός για μεγάλο διάστημα
TDshort	για ολιγοήμερες εκδρομές
TDwinter	για χειμερινό τουρισμό
TDagri	για αγροτουρισμό
TDjob	για επαγγελματικούς σκοπούς
TDecon	για οικονομικό τουρισμό
TDsummer	απλά για καλοκαιρινές διακοπές
STincrTour	τα τελευταία χρόνια έχω παρατηρήσει αύξηση των επισκεπτών στην περιοχή
STdesTour	ορισμένους μήνες το χρόνο υπάρχει ερήμωση στην περιοχή
IMnature	ο φυσικός πλούτος της περιοχής
IMculture	ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής (όπως, αξιοθέατα, ιστορικά μνημεία κ.λπ.)
IMnatura	ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως περιοχή “NATURA 2000”

IMproduct	τα τοπικά προϊόντα της περιοχής
IMalterTour	ο εναλλακτικός τουρισμός που προσφέρει η περιοχή
IMtradit	ο παραδοσιακός χαρακτήρας της περιοχής
IMrelax	η ηρεμία-ησυχία που προσφέρει η περιοχή
IMcostServ	το χαμηλό κόστος των υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή
IMqualServ	η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή
IMaccessib	η προσβασιμότητα της περιοχής
CTnature	ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής
CTincrJob	ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση των θέσεων εργασίας
CTyoung	ο τουρισμός συμβάλλει στην παραμονή των νέων ανθρώπων στην περιοχή
CTsociety	ο τουρισμός συμβάλλει στην τόνωση της τοπικής ανάπτυξης της περιοχής
CTproduct	ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη και εμπορία των τοπικών προϊόντων της περιοχής
CTcriminal	η αύξηση του αριθμού των τουριστών αυξάνει την εγκληματικότητα στην περιοχή
CTprobLand	ο τουρισμός δημιουργεί προβλήματα σε ό,τι αφορά το τοπίο της περιοχής (π.χ. αύξηση των σκουπιδιών)
CTvalue	ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση των τιμών των ακινήτων
CTtraffic	η προσέλευση των τουριστών δυσχεραίνει την καθημερινή κυκλοφορία των οχημάτων
CTaccomLa	η δραστηριότητα των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής συντελεί στην υποβάθμιση του φυσικού της τοπίου
PrTintegral	ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής
PrTpromPro	οι υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις στηρίζουν/ προωθούν επαρκώς τα τοπικά προϊόντα της περιοχής
PrTpolicyPr	οι υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ορθές πολιτικές αξιοποίησης των τοπικών προϊόντων της περιοχής
PrTpolicyAu	οι τοπικοί φορείς υιοθετούν κατάλληλες πολιτικές προκειμένου να αναδειχθεί η περιοχή και τα τοπικά χαρακτηριστικά της
PrTvisitSigh	φεύγοντας ένας επισκέπτης έχει επισκεφθεί/ενημερωθεί για τα περισσότερα από τα αξιοθέατα της περιοχής
PrTrespArea	η υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη σέβεται το περιβάλλον και τη φυσιογνωμία της περιοχής
PrTlackFacil	παρατηρείται έλλειψη των τουριστικών υποδομών στην περιοχή σας
PrTpromAlt	οι υπάρχουσες τουριστικές υποδομές μπορούν να υποστηρίξουν και άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού
PrTsupportT	το επίπεδο της ποιότητας του τουρισμού στις Πρέσπες είναι επαρκές για να υποστηρίξει την υπάρχουσα τουριστική κίνηση
FAChotel	ξενοδοχειακές επιχειρήσεις
FAChostel	παραδοσιακοί ξενώνες
FACcamp	κατασκηνώσεις

FACathlet	αθλητικές εγκαταστάσεις
FACcafe	καφετέριες
FACspa	SPA
FACconfer	συνεδριακό χώρο
FACmeetiR	αίθουσα επαγγελματικών συναντήσεων
FACinternet	χώροι πρόσβασης στο διαδίκτυο
FACriding	εγκαταστάσεις για ιππασία
FACwater	εγκαταστάσεις για αθλήματα στο νερό
FACclimbin	μονοπάτια για περιπάτους/ορειβασία
FACkiosk	περίπτερο περιβαλλοντικής ενημέρωσης
ECdecrTour	μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί η τουριστική κίνηση στην περιοχή
ECincrOutT	η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού στην περιοχή
ECincrdomT	η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εγχώριου τουρισμού στην περιοχή
ECdecrTime	η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση του χρόνου διαμονής των τουριστών στην περιοχή
ECeconTour	οι Πρέσπες αποτελούν έναν οικονομικό προορισμό σε σχέση με άλλες τουριστικές περιοχές
ECincrRolPr	η οικονομική κρίση βοήθησε στην αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών προϊόντων της περιοχής
ECdestin	η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή του τρόπου επιλογής των τουριστικών προορισμών
ECpromAltT	ο εναλλακτικός τουρισμός της περιοχής ενισχύθηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης
ECdecrAcco	η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση του αριθμού των υπαρχουσών τουριστικών μονάδων
JobTourism	απασχόληση στην περιοχή σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο
PrTroad	η υφιστάμενη υποδομή του οδικού δικτύου
PrTservices	οι υφιστάμενες υπηρεσίες δημοσίου (π.χ. τράπεζες, ταχυδρομεία, υποκατάστημα Δ.Ε.Η, Ο.Τ.Ε.)
PrTeducStaf	ο βαθμός κατάρτισης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού
PrTcustomSt	ο βαθμός εξυπηρέτησης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού (ως προς τις ανάγκες των τουριστών)
PrTeducResi	ο βαθμός εκπαίδευσης των πολιτών που δεν ασχολούνται με τον τουρισμό σε σχέση με τις τουριστικές δυνατότητες της περιοχής
PrTauthorPo	ο βαθμός προβολής της περιοχής ως τουριστικός προορισμός από τους τοπικούς φορείς
PrTinfServ	ο αριθμός των υπηρεσιών πληροφόρησης (π.χ. Δήμος, περίπτερο ενημέρωσης τουριστών, τουριστικοί οδηγοί) για την ενημέρωση των τουριστικών δυνατοτήτων της περιοχής
PrTagenPol	ο βαθμός προβολής των τουριστικών διεξόδων της περιοχής από τα συνεργαζόμενα τουριστικά πρακτορεία
PosTowTour	είμαι θετικός απέναντι στο κύμα των τουριστών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή
TYposResN	είμαι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που σέβεται τη φυσιογνωμία του περιβάλλοντος της περιοχής
TYposDesAl	είμαι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που επιθυμεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού
TYnegDesM	είμαι αρνητικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που προτιμά το μαζικό τουρισμό

TYposSupPr	είμαι θετικός απέναντι στους τουρίστες που επιθυμούν να αγοράσουν τα τοπικά προϊόντα και να στηρίξουν την τοπική αγορά της περιοχής
ACTconsTra	Διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής
ACTstronIn	ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος
ACTsportAc	ανάπτυξη υποδομών στήριξης υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων (π.χ. κανό, ποδηλασία, ορειβασία, κατάδυση, ψάρεμα)
ACTimprRo	βελτίωση υποδομών μετακίνησης
ACTsupYou	υποστήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας που δραστηριοποιείται στον τουριστικό κλάδο
ACTdecrBu	μείωση της γραφειοκρατίας προς διευκόλυνση υλοποίησης τουριστικών σχεδίων
ACTlocalSta	στελέχωση των τουριστικών επιχειρήσεων με τοπικό πληθυσμό
ACTpop	ο χαρακτηρισμός και άλλων τοπικών προϊόντων της περιοχής ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)
SUSTcarsNo	ο περιορισμός θορύβου από αυτοκίνητα εντός των οικισμών
SUSTprotNa	η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από κακόβουλες ενέργειες (π.χ. καύση καλαμιώνων, πυρκαγιές, λαθροϋλοτομίες, ανεξέλεγκτη βόσκηση, λαθροκυνήγι, απόρριψη σκουπιδιών κ.λπ.)
SUSTprLoc	η περαιτέρω ανάδειξη, προβολή και προώθηση του μοντέλου του τουρισμού στην περιοχή
SUSTmHote	η εγκατάσταση περισσότερων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων στην περιοχή
SUSTspecM	η τοποθέτηση ειδικής σήμανσης σε προϊόντα που έχουν παραχθεί στην περιοχή
SUSTprCult	η περαιτέρω ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας της περιοχής (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, καλλιτεχνικά δρώμενα, τοπικές εορτές κ.λπ.)
SUSTmShop	η εγκατάσταση περισσότερων εμπορικών καταστημάτων στην περιοχή
SUSTmHost	η εγκατάσταση περισσότερων παραδοσιακών ξενώνων στην περιοχή
SUSTpolBra	η αλλαγή του είδους των ήδη εγκατεστημένων εμπορικών καταστημάτων (π.χ. ύπαρξη περισσότερων καταστημάτων για την προώθηση των τοπικών προϊόντων της περιοχής)
SUSTlocPar	η ενεργός συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής
MemberInPr	είμαι μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή
Participate	εάν ναι, τρόπος συμμετοχής
Interest	εάν όχι, θα με ενδιέφερε να γίνω μέλος
LocalAuthS	βαθμός στήριξης-ενθάρρυνσης από την τοπική αυτοδιοίκηση ώστε ο τοπικός πληθυσμός να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Α. Πίνακας Περιγραφικών Μέτρων

μεταβλητές	αριθμός δείγματος	ελάχιστη τιμή	μέγιστη τιμή	μέση τιμή	τυπική απόκλιση	διακύμανση
Gender	170	0	1	0,44	0,498	0,248
Age	170	18	74	42,11	12,879	165,863
Education	170	1	7	4,06	12,879	2,292
Profession	170	1	7	3,15	1,846	3,408
Family	170	1	4	2,34	0,943	0,889
Children	170	0	1	0,63	0,484	0,235
MinorChild	107	0	4	1,20	0,884	0,782
AdultChild	107	0	4	0,57	0,943	0,889
Members	170	1	6	2,91	1,265	1,601
AnIncome	170	1	7	3,12	1,824	3,328
Resident	170	0	1	0,68	0,467	0,218
YearsPres	170	0	69	16,12	15,021	225,619
ProtectArea	170	0	1	0,95	0,212	0,045
RNenviron	170	3	5	4,49	0,525	0,275
RNsociety	170	1	5	3,37	1,065	1,134
RNtourism	170	1	5	3,36	0,825	0,681
RNresearch	170	2	5	4,36	0,684	0,468
TDlong	170	1	5	2,21	0,980	0,961
TDshort	170	1	5	4,03	0,757	0,573
TDwinter	170	1	5	3,91	0,954	0,909
TDagrit	170	2	5	4,03	0,717	0,514
TDjob	170	1	5	2,41	1,012	1,025
TDecon	170	1	5	2,75	1,104	1,220
TDsummer	170	1	5	3,15	0,940	0,884
STincrTour	170	1	5	3,02	1,090	1,189
STdesTour	170	1	5	4,28	0,799	0,639
IMnature	170	2	5	4,35	0,674	0,455
IMculture	170	2	5	4,09	0,771	0,595
IMnatura	170	1	5	3,62	1,066	1,136
IMproduct	170	1	5	4,09	0,783	0,613
IMalterTo	170	1	5	3,47	1,202	1,446
IMtradi	170	2	5	4,16	0,659	0,434
IMrelax	170	1	5	4,28	0,786	0,618
IMcostSer	170	1	5	2,91	1,163	1,352
IMqualSer	170	1	5	2,70	1,037	1,075
IMaccessib	170	1	5	2,77	1,088	1,184
CTnature	170	1	5	3,72	0,807	0,651
CTincrJob	170	2	5	3,87	0,758	0,575
CTyoung	170	2	5	3,89	0,733	0,538
CTsociety	170	2	5	4,13	0,582	0,338

CTproduct	170	2	5	4,19	0,625	0,390
CTcrimina	170	1	5	1,98	0,757	0,574
CTprobLa	170	1	5	2,76	1,016	1,033
CTvalue	170	1	5	3,68	0,796	0,634
CTtraffic	170	1	5	2,20	0,766	0,587
CTaccomL	170	1	5	2,63	0,903	0,815
PrTintegra	170	1	5	3,43	0,889	0,791
PrTpromP	170	1	5	3,16	0,919	0,844
PrTpolicyP	170	1	5	2,91	0,899	0,808
PrTpolicAut	170	1	5	2,85	1,013	1,026
PrTvisitSigh	170	1	5	3,31	0,891	0,793
PrTrespAr	170	1	5	3,36	0,901	0,811
PrTlackFac	170	1	5	3,82	0,802	0,643
PrTproAlTo	170	1	5	2,68	1,102	1,214
PrTsuppTo	170	1	5	2,59	0,839	0,704
FAChotel	170	1	5	2,72	0,850	0,722
FAChostel	170	2	5	3,55	0,800	0,640
FACcamp	170	1	5	2,02	1,117	1,248
FACathlet	170	1	5	2,11	0,814	0,663
FACcafe	170	1	5	2,61	0,740	0,548
FACspa	170	1	4	1,49	0,756	0,571
FACconfer	170	1	4	1,64	0,789	0,622
FACmeetRo	170	1	4	1,74	0,726	0,527
FACinternet	170	1	5	2,39	0,816	0,666
FACriding	170	1	5	2,17	0,967	0,935
FACwater	170	1	5	2,26	1,290	1,663
FACclimbin	170	1	5	3,65	0,905	0,820
FACkiosk	170	1	5	2,88	0,980	0,961
ECdecrTour	170	1	5	3,70	0,856	0,732
ECincrOutT	170	1	5	2,75	0,909	0,826
ECincrDom	170	1	5	2,40	0,886	0,786
ECdecrTime	170	1	5	3,68	0,913	0,833
ECeconTour	170	1	5	3,16	1,057	1,117
ECincrRolP	170	1	5	3,28	1,049	1,101
ECdestin	170	1	5	3,93	0,734	0,539
ECpromALT	170	1	5	2,90	1,030	1,061
ECdecrAcco	170	1	5	3,25	0,923	0,853
JobTourism	170	0	1	0,18	0,382	0,146
PrTroad	170	1	5	3,84	0,866	0,750
PrTservices	170	1	5	3,49	0,956	0,914
PrTeducStaf	170	1	5	3,36	0,928	0,860
PrTcustoSta	170	1	5	3,04	0,969	0,939
PrTeducRes	170	1	5	3,25	0,911	0,829
PrTauthorP	170	2	5	3,70	0,813	0,661
PrTinfServ	170	1	5	3,48	0,808	0,653
PrTagenPol	170	2	5	3,82	0,826	0,683
PosTowTou	170	0	2	1,81	0,536	0,288
TYposResN	148	3	5	4,64	0,497	0,247
TYposDesAl	148	3	5	4,13	0,652	0,426

TYnegDesM	148	1	5	3,16	1,035	1,071
TYposSupP	148	2	5	4,48	0,695	0,483
ACTconsTr	170	2	5	4,29	0,580	0,337
ACTstronIn	170	1	5	3,56	1,054	1,111
ACTsportAc	170	2	5	4,32	0,658	0,433
ACTimprRo	170	3	5	4,31	0,618	0,382
ACTsupYou	170	1	5	4,36	0,667	0,444
ACTdecrBu	170	1	5	4,15	0,785	0,616
ACTlocalSta	170	1	5	3,96	0,780	0,608
ACTpop	170	1	5	4,01	1,041	1,083
SUSTcarsNo	170	1	5	2,56	1,077	1,159
SUSTprotN	170	1	5	3,84	1,057	1,117
SUSTprLoc	170	2	5	4,14	0,579	0,335
SUSTmHote	170	1	5	2,69	1,022	1,044
SUSTspecM	170	3	5	4,32	0,580	0,336
SUSTprCult	170	1	5	4,12	0,771	0,594
SUSTmShop	170	1	5	2,79	0,943	0,890
SUSTmHost	170	1	5	3,75	0,807	0,652
SUSTpolBra	170	1	5	3,75	0,760	0,578
SUSTlocPar	170	1	5	3,96	0,768	0,590
MemberInP	170	0	1	0,21	0,406	0,164
Participate	35	1	3	2,20	0,584	0,341
Interest	135	0	1	0,60	0,492	0,242
LocalAuthS	170	1	5	3,01	0,994	0,988

B. Πίνακες Κατανομής Συχνοτήτων

Πίνακας 1. Κατανομή συχνοτήτων για το φύλο

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Ανδρας	95	55,9	55,9	55,9
Γυναίκα	75	44,1	44,1	100
<i>Σύνολο</i>	170	100	100	

Πίνακας 2. Κατανομή συχνοτήτων για την ηλικία

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
18	4	2,4	2,4	2,4
20	2	1,2	1,2	3,5
21	2	1,2	1,2	4,7
22	3	1,8	1,8	6,5
23	1	0,6	0,6	7,1
24	1	0,6	0,6	7,6
25	2	1,2	1,2	8,8
26	1	0,6	0,6	9,4
27	4	2,4	2,4	11,8
28	4	2,4	2,4	14,1
29	5	2,9	2,9	17,1
30	6	3,5	3,5	20,6
31	1	0,6	0,6	21,2
32	5	2,9	2,9	24,1
33	6	3,5	3,5	27,6
34	4	2,4	2,4	30,0
35	8	4,7	4,7	34,7
36	6	3,5	3,5	38,2
37	5	2,9	2,9	41,2
38	2	1,2	1,2	42,4
39	5	2,9	2,9	45,3
40	5	2,9	2,9	48,2
41	2	1,2	1,2	49,4
42	10	5,9	5,9	55,3
43	2	1,2	1,2	56,5
44	4	2,4	2,4	58,8
45	7	4,1	4,1	62,9
46	5	2,9	2,9	65,9
47	2	1,2	1,2	67,1
48	3	1,8	1,8	68,8
49	3	1,8	1,8	70,6
50	5	2,9	2,9	73,5
51	1	0,6	0,6	74,1

52	7	4,1	4,1	78,2
53	4	2,4	2,4	80,6
54	3	1,8	1,8	82,4
55	4	2,4	2,4	84,7
56	4	2,4	2,4	87,1
58	4	2,4	2,4	89,4
60	3	1,8	1,8	91,2
61	2	1,2	1,2	92,4
62	1	0,6	0,6	92,9
63	1	0,6	0,6	93,5
64	1	0,6	0,6	94,1
65	1	0,6	0,6	94,7
67	2	1,2	1,2	95,9
68	1	0,6	0,6	96,5
69	2	1,2	1,2	97,6
70	1	0,6	0,6	98,2
71	1	0,6	0,6	98,8
74	2	1,2	1,2	100
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 3. Κατανομή συχνοτήτων για το επίπεδο εκπαίδευσης

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Απόφοιτος/η Δημοτικού	8	4,7	4,7	4,7
Απόφοιτος/η Γυμνασίου	18	10,6	10,6	15,3
Απόφοιτος Λυκείου/Τεχν. Σχολής	49	28,8	28,8	44,1
Απόφοιτος Ιδιωτικού κολλεγίου/IEK	9	5,3	5,3	49,4
Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ	58	34,1	34,1	83,5
Κάτοχος Μεταπτυχιακού	23	13,5	13,5	97,1
Κάτοχος Διδακτορικού	5	2,9	2,9	100
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 4. Κατανομή συχνοτήτων για την κύρια επαγγελματική/οικονομική δραστηριότητα

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Δημόσιος υπάλληλος	38	22,4	22,4	22,4
Ιδιωτικός Υπάλληλος	33	19,4	19,4	41,8
Ελεύθερος επαγγελματίας	42	24,7	24,7	66,5
Συνταξιούχος	19	11,2	11,2	77,6
Φοιτητής	10	5,9	5,9	83,5
Άνεργος	16	9,4	9,4	92,9
Οικιακά	12	7,1	7,1	100
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 5. Κατανομή συχνοτήτων για την οικογενειακή κατάσταση

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Άγαμος/η	54	31,8	31,8	31,8
Διαζευγμένος/η	6	3,5	3,5	35,3
Έγγαμος/η	108	63,5	63,5	98,8
Χήρος/α	2	1,2	1,2	100
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 6. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος έχει παιδιά

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	63	37,1	37,1	37,1
Ναι	107	62,9	62,9	100,0
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 7. Κατανομή συχνοτήτων για τον αριθμό των ανήλικων παιδιών που έχει ο ερωτώμενος

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
0 ανήλικα	23	13,5	21,5	21,5
1 ανήλικο	49	28,8	45,8	67,3
2 ανήλικα	27	15,9	25,2	92,5
3 ανήλικα	7	4,1	6,5	99,1
4 ανήλικα	1	0,6	0,9	100,0
Σύνολο	107	62,9	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	63	37,1		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 8. Κατανομή συχνοτήτων για τον αριθμό των ενήλικων παιδιών που έχει ο ερωτώμενος

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
0 ενήλικα	72	42,4	67,3	67,3
1 ενήλικο	16	9,4	15,0	82,2
2 ενήλικα	13	7,6	12,1	94,4
3 ενήλικα	5	2,9	4,7	99,1
4 ενήλικα	1	0,6	0,9	100,0
Σύνολο	107	62,9	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	63	37,1		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 9. Κατανομή συχνοτήτων για τον αριθμό των μελών που διαμένουν μόνιμα στην κατοικία του ερωτώμενου

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
1 μέλος	22	12,9	12,9	12,9
2 μέλη	50	29,4	29,4	42,4
3 μέλη	44	25,9	25,9	68,2
4 μέλη	34	20,0	20,0	88,2
5 μέλη	16	9,4	9,4	97,6
6 μέλη	4	2,4	2,4	100,0
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 10. Κατανομή συχνοτήτων για το οικογενειακό συνολικό ετήσιο εισόδημα

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
0 - 5.000 €	42	24,7	24,7	24,7
5.001 – 10.000 €	30	17,6	17,6	42,4
10.001 – 15.000 €	35	20,6	20,6	62,9
15.001 – 20.000 €	25	14,7	14,7	77,6
20.001 – 25.000 €	14	8,2	8,2	85,9
25.001 – 30.000 €	14	8,2	8,2	94,1
>30.0001 €	10	5,9	5,9	100,0
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 11. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι μόνιμος κάτοικος της περιοχής

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	54	31,8	31,8	31,8
Ναι	116	68,2	68,2	100,0
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 12. Κατανομή συχνοτήτων για το πόσα χρόνια ζει ο ερωτώμενος στην περιοχή

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
0 (λιγότερο από 1 χρόνο)	4	2,4	2,4	2,4
1	11	6,5	6,5	8,8
2	11	6,5	6,5	15,3
3	9	5,3	5,3	20,6
4	8	4,7	4,7	25,3
5	17	10,0	10,0	35,3
6	4	2,4	2,4	37,6
7	6	3,5	3,5	41,2
8	5	2,9	2,9	44,1
10	8	4,7	4,7	48,8
11	1	0,6	0,6	49,4
12	2	1,2	1,2	50,6
14	1	0,6	0,6	51,2
15	13	7,6	7,6	58,8
16	2	1,2	1,2	60,0
17	3	1,8	1,8	61,8
18	2	1,2	1,2	62,9
19	2	1,2	1,2	64,1
20	14	8,2	8,2	72,4
21	2	1,2	1,2	73,5
22	1	0,6	0,6	74,1
24	3	1,8	1,8	75,9
25	4	2,4	2,4	78,2
26	1	0,6	0,6	78,8
27	1	0,6	0,6	79,4
28	1	0,6	0,6	80,0
29	2	1,2	1,2	81,2
30	8	4,7	4,7	85,9
31	1	0,6	0,6	86,5
33	1	0,6	0,6	87,1
35	3	1,8	1,8	88,8
36	1	0,6	0,6	89,4
39	1	0,6	0,6	90,0
40	6	3,5	3,5	93,5
42	1	0,6	0,6	94,1
45	3	1,8	1,8	95,9
52	2	1,2	1,2	97,1
54	1	0,6	0,6	97,6
61	1	0,6	0,6	98,2
65	1	0,6	0,6	98,8
67	1	0,6	0,6	99,4

69	1	0,6	0,6	100,0
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 13. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος γνωρίζει ότι η περιοχή έχει χαρακτηριστεί ως “Προστατευόμενη Περιοχή”

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	8	4,7	4,7	4,7
Ναι	162	95,3	95,3	100,0
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 14. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων για την έννοια της πρότασης «Η περιοχή των Πρεσπών αποτελεί Εθνικό Δρυμό και Προστατευόμενη Περιοχή από τη Συνθήκη Ramsar και τον Ευρωπαϊκό Κατάλογο NATURA 2000»

		Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ					Σύνολο
		Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα		
Προστασία του φυσικού περ/ντος και των οικοσυ- στημάτων	n	0	0	2	82	86	170
	%	0,0	0,0	1,2	48,2	50,6	100
Περιοχή ανάπτυξης για τις τοπικές κοινωνίες	n	8	29	48	62	23	170
	%	4,7	17,1	28,2	36,5	13,5	100
Πάρκο για αναψυχή και τουρισμό	n	1	27	60	74	8	170
	%	0,6	15,9	35,3	43,5	4,7	100
Περιοχή για περιβαλλοντική εκπαίδευση και έρευνα	n	0	4	8	81	77	170
	%	0,0	2,4	4,7	47,6	45,3	100

Πίνακας 15. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με την κατηγορία που ανήκει η περιοχή ως τουριστικός προορισμός

		Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Παραθερισμός για μεγάλο διάστημα	n	38	80	37	8	7	170
	%	22,4	47,1	21,8	4,7	4,1	100
Για ολιγοήμερες εκδρομές	n	3	4	16	109	38	170
	%	1,8	2,4	9,4	64,1	22,4	100
Για χειμερινό τουρισμό	n	6	7	26	84	45	170
	%	3,5	4,1	16,5	49,4	26,5	100
Για αγροτουρισμό	n	0	2	35	89	44	170
	%	0,0	1,2	20,6	52,4	25,9	100
Για επαγγελματικούς σκοπούς	n	36	57	49	27	1	170
	%	21,2	33,5	28,8	15,9	0,6	100
Για οικονομικό τουρισμό	n	31	35	52	50	2	170
	%	18,2	20,6	30,6	29,4	1,2	100
Απλά για καλοκαιρινές διακοπές	n	10	27	68	58	7	170
	%	5,9	15,9	40	34,1	4,1	100

Πίνακας 16. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρήσει αύξηση των επισκεπτών στην περιοχή

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	16	9,4	9,4	9,4
Διαφωνώ	45	26,5	26,5	35,9
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	35	20,6	20,6	56,5
Συμφωνώ	68	40,0	40,0	96,5
Συμφωνώ απόλυτα	6	3,5	3,5	100
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 17. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος πιστεύει ότι ορισμένους μήνες το χρόνο υπάρχει ερήμωση στην περιοχή

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	1	0,6	0,6	0,6
Διαφωνώ	5	2,9	2,9	3,5
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	16	9,4	9,4	12,9
Συμφωνώ	72	42,4	42,4	55,3
Συμφωνώ απόλυτα	76	44,7	44,7	100
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 18. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με τη συμβολή των παρακάτω χαρακτηριστικών στον τουρισμό της περιοχής τους

		Καθόλου σημαντικό	Λίγο σημαντικό	Μέτρια σημαντικό	Πολύ σημαντικό	Πάρα πολύ σημαντικό	Σύνολο
Ο φυσικός πλούτος της περιοχής	n	0	4	7	84	75	170
	%	0,0	2,4	4,1	49,4	44,1	100
Ο πολιτιστικός πλούτος της περιοχής (όπως, αξιοθέατα, ιστορικά μνημεία κ.λπ.)	n	0	5	28	83	54	170
	%	0,0	2,9	16,5	48,8	31,8	100
Ο χαρακτηρισμός της περιοχής ως περιοχή “NATURA 2000”	n	8	13	53	57	39	170
	%	4,7	7,6	31,2	33,5	22,9	100
Τα τοπικά προϊόντα της περιοχής	n	1	5	24	88	52	170
	%	0,6	2,9	14,1	51,8	30,6	100
Ο εναλλακτικός τουρισμός που προσφέρει η περιοχή	n	12	27	38	55	38	170
	%	7,1	15,9	22,4	32,4	22,4	100
Ο παραδοσιακός χαρακτήρας της περιοχής	n	0	3	16	101	50	170
	%	0,0	1,8	9,4	59,4	29,4	100
Η ηρεμία-ησυχία που προσφέρει η περιοχή	n	1	2	23	66	78	170
	%	0,6	1,2	13,5	38,8	45,9	100
Το χαμηλός κόστος των υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή	n	29	24	63	42	12	170
	%	17,1	14,1	37,1	24,7	7,1	100
Η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρει η περιοχή	n	22	50	63	27	8	170
	%	12,9	29,4	37,1	15,9	4,7	100
Η προσβασιμότητα της περιοχής	n	20	53	54	32	11	170
	%	11,8	31,2	31,8	18,8	6,5	100

Πίνακας 19. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με τη συμβολή του τουρισμού στην ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και της οικονομίας της περιοχής

	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ						Σύνολο
	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα		
Ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη των φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής	n	2	14	31	105	18	170
	%	1,2	8,2	18,2	61,8	10,6	100
Ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση των θέσεων εργασίας	n	0	11	28	103	28	170
	%	0,0	6,5	16,5	60,6	16,5	100
Ο τουρισμός συμβάλλει στην παραμονή των νέων ανθρώπων στην περιοχή	n	0	4	44	89	33	170
	%	0,0	2,4	25,9	52,4	19,4	100
Ο τουρισμός συμβάλλει στην τόνωση της τοπικής ανάπτυξης της περιοχής	n	0	2	13	116	39	170
	%	0,0	1,2	7,6	68,2	22,9	100
Ο τουρισμός συμβάλλει στην ανάδειξη και εμπορία των τοπικών προϊόντων της περιοχής	n	0	3	11	107	49	170
	%	0,0	1,8	6,5	62,9	28,8	100
Η αύξηση του αριθμού των τουριστών αυξάνει την εγκληματικότητα στην περιοχή	n	40	101	23	4	2	170
	%	23,5	59,4	13,5	2,4	1,2	100
Ο τουρισμός δημιουργεί προβλήματα σε ό,τι αφορά το τοπίο της περιοχής (π.χ. αύξηση των σκουπιδιών)	n	15	60	52	36	7	170
	%	8,8	35,3	30,6	21,2	4,1	100
Ο τουρισμός συμβάλλει στην αύξηση των τιμών των ακινήτων	n	2	12	42	97	17	170
	%	1,2	7,1	24,7	57,1	10	100
Η προσέλευση των τουριστών δυσχεραίνει την καθημερινή κυκλοφορία των οχημάτων	n	24	99	37	9	1	170
	%	14,1	58,2	21,8	5,3	0,6	100
Η δραστηριότητα των τουριστικών καταλυμάτων της περιοχής συντελεί στην υποβάθμιση του φυσικού της τοπίου	n	9	78	57	19	7	170
	%	5,3	45,9	33,5	11,2	4,1	100

Πίνακας 20. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με την υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή τους

		Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της περιοχής	n	5	18	59	75	13	170
	%	2,9	10,6	34,7	44,1	7,6	100
Οι υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις στηρίζουν/προωθούν επαρκώς τα τοπικά προϊόντα της περιοχής	n	5	36	65	55	9	170
	%	2,9	21,2	38,2	32,4	5,3	100
Οι υπάρχουσες τουριστικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν ορθές πολιτικές αξιοποίησης των τοπικών προϊόντων της περιοχής	n	6	53	68	37	6	170
	%	3,5	31,2	40	21,8	3,5	100
Οι τοπικοί φορείς υιοθετούν κατάλληλες πολιτικές προκειμένου να αναδειχθεί η περιοχή και τα τοπικά χαρακτηριστικά της	n	19	40	52	45	4	170
	%	11,2	23,5	36,5	26,5	2,4	100
Φεύγοντας ένας επισκέπτης έχει επισκεφθεί/ενημερωθεί για τα περισσότερα από τα αξιοθέατα της περιοχής	n	4	28	59	70	9	170
	%	2,4	16,5	34,7	41,2	5,3	100
Η υφιστάμενη τουριστική ανάπτυξη σέβεται το περιβάλλον και τη φυσιογνωμία της περιοχής	n	5	24	56	75	10	170
	%	2,9	14,1	32,9	44,1	5,9	100
Παρατηρείται έλλειψη των τουριστικών υποδομών της περιοχής	n	2	10	30	102	26	170
	%	1,2	5,9	17,6	60	15,3	100
Οι υπάρχουσες τουριστικές υποδομές μπορούν να υποστηρίξουν και άλλα είδη εναλλακτικού τουρισμού	n	20	71	31	40	8	170
	%	11,8	41,8	18,2	23,5	4,7	100
Το επίπεδο της ποιότητας του τουρισμού στις Πρέσπες είναι επαρκές για να υποστηρίξει την υπάρχουσα τουριστική κίνηση	n	14	65	68	22	1	170
	%	8,2	38,2	40	12,9	0,6	100

Πίνακας 21. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με τις εγκαταστάσεις που διαθέτει η περιοχή για την εξυπηρέτηση και την ψυχαγωγία των επισκεπτών

		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Ξενοδοχειακές επιχειρήσεις	n	14	47	83	24	2	170
	%	8,2	27,6	48,8	14,1	1,2	100
Παραδοσιακοί ξενώνες	n	0	15	65	72	18	170
	%	0,0	8,8	38,2	42,4	10,6	100
Κατασκηνώσεις	n	71	53	23	18	5	170
	%	41,8	31,2	13,5	10,6	2,9	100
Αθλητικές εγκαταστάσεις	n	41	76	48	4	1	170
	%	24,1	44,7	28,2	2,4	0,6	100
Καφετέριες	n	3	80	72	11	4	170
	%	1,8	47,1	42,4	6,5	2,4	100
SPA	n	108	45	12	5	0	170
	%	63,5	26,5	7,1	2,9	0,0	100
Συνεδριακό χώρο	n	89	58	18	5	0	170
	%	52,4	34,1	10,6	2,9	0,0	100
Αίθουσα επαγγελματικών συναντήσεων	n	67	87	10	6	0	170
	%	39,4	51,2	5,9	3,5	0,0	100
Χώροι πρόσβασης στο διαδίκτυο	n	17	85	55	10	3	170
	%	10	50	32,4	5,9	1,8	100
Εγκαταστάσεις για ιππασία	n	43	77	30	18	2	170
	%	25,3	45,3	17,6	10,6	1,2	100
Εγκαταστάσεις για αθλήματα στο νερό	n	67	39	25	30	9	170
	%	39,4	22,9	14,7	17,6	5,3	100
Μονοπάτια για περιπάτους/ ορειβασία	n	1	11	70	52	36	170
	%	0,6	6,5	41,2	30,6	21,2	100
Περίπτερο περιβαλλοντικής ενημέρωσης	n	17	37	71	40	5	170
	%	10	21,8	41,8	23,5	2,9	100

Πίνακας 22. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με το βαθμό στον οποίο έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση την τουριστική κίνηση της περιοχής

	Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ						Σύνολο
	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα			
Μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης έχει μειωθεί η τουριστική κίνηση στην περιοχή	n	1	18	35	93	23	170
	%	0,6	10,6	20,6	54,7	13,5	100
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού στην περιοχή	n	14	52	68	34	2	170
	%	8,2	30,6	40	20	1,2	100
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στην αύξηση του εγχώριου τουρισμού στην περιοχή	n	21	83	45	19	2	170
	%	12,4	48,8	26,5	11,2	1,2	100
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση του χρόνου διαμονής των τουριστών στην περιοχή	n	1	23	31	89	26	170
	%	0,6	13,5	18,2	52,4	15,3	100
Οι Πρέσπες αποτελούν έναν οικονομικό προορισμό σε σχέση με άλλες τουριστικές περιοχές	n	20	18	52	75	5	170
	%	11,8	10,6	30,6	44,1	2,9	100
Η οικονομική κρίση βοήθησε στην αναβάθμιση του ρόλου των τοπικών προϊόντων της περιοχής	n	10	31	46	68	15	170
	%	5,9	18,2	27,1	40	8,8	100
Η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αλλαγή του τρόπου επιλογής των τουριστικών προορισμών	n	1	4	34	98	33	170
	%	0,6	2,4	20	57,6	19,4	100
Ο εναλλακτικός τουρισμός της περιοχής ενισχύθηκε εξαιτίας της οικονομικής κρίσης	n	12	52	58	37	11	170
	%	7,1	30,6	34,1	21,8	6,5	100
Η οικονομική κρίση συνέβαλε στη μείωση του αριθμού των υπαρχουσών τουριστικών μονάδων	n	2	36	63	55	14	170
	%	1,2	21,2	37,1	32,4	8,2	100

Πίνακας 23. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος απασχολείται σε κάποιο επάγγελμα συναφές με τον τουριστικό κλάδο

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	140	82,4	82,4	82,4
Ναι	30	17,6	17,6	100,0
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 24. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με το ποιοι παράγοντες και σε ποιο βαθμό εμποδίζουν την τουριστική ανάπτυξη στη συγκεκριμένη περιοχή

		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Η υφιστάμενη υποδομή του οδικού δικτύου	n	2	8	43	79	38	170
	%	1,2	4,7	25,3	46,5	22,4	100
Οι υφιστάμενες υπηρεσίες δημοσίου (π.χ. τράπεζες, ταχυδρομεία, υποκατάστημα Δ.Ε.Η, Ο.Τ.Ε)	n	4	20	59	63	24	170
	%	2,4	11,8	34,7	37,1	14,1	100
Ο βαθμός κατάρτισης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού	n	4	28	53	72	13	170
	%	2,4	16,5	31,2	42,4	7,6	100
Ο βαθμός εξυπηρέτησης του προσωπικού που απασχολείται στον κλάδο του τουρισμού (ως προς τις ανάγκες των τουριστών)	n	7	48	53	55	7	170
	%	4,1	28,2	31,2	32,4	4,1	100
Ο βαθμός εκπαίδευσης των πολιτών που δεν ασχολούνται με τον τουρισμό σε σχέση με τις τουριστικές δυνατότητες της περιοχής	n	3	34	61	61	11	170
	%	1,8	20	35,9	35,9	6,5	100
Ο βαθμός προβολής της περιοχής ως τουριστικός προορισμός από τους τοπικούς φορείς	n	0	13	50	82	25	170
	%	0,0	7,6	29,4	48,2	14,7	100
Ο αριθμός των υπηρεσιών πληροφόρησης (π.χ. Δήμος, περίπτερο ενημέρωσης τουριστών, τουριστικοί οδηγοί) για την ενημέρωση των τουριστικών δυνατοτήτων της περιοχής	n	2	13	72	68	15	170
	%	1,2	7,6	42,4	40	8,8	100
Ο βαθμός προβολής των τουριστικών διεξόδων της περιοχής από τα συνεργαζόμενα τουριστικά πρακτορεία	n	0	11	43	82	34	170
	%	0,0	6,5	25,3	48,2	20	100

Πίνακας 25. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στο κύμα των τουριστών που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια στην περιοχή

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	11	6,5	6,5	6,5
Αδιάφορος/η	11	6,5	6,5	12,9
Ναι	148	87,1	87,1	100,0
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 26. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που σέβεται τη φυσιογνωμία του περιβάλλοντος της περιοχής

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0,0	0,0	0,0
Διαφωνώ	0	0,0	0,0	0,0
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	1	0,6	0,7	0,7
Συμφωνώ	52	30,6	35,1	35,8
Συμφωνώ απόλυτα	95	55,9	64,2	100,0
Σύνολο	148	87,1	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	22	12,9		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 27. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που επιθυμεί τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0,0	0,0	0,0
Διαφωνώ	0	0,0	0,0	0,0
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	23	13,5	15,5	15,5
Συμφωνώ	83	48,8	56,1	71,6
Συμφωνώ απόλυτα	42	24,7	28,4	100,0
Σύνολο	148	87,1	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	22	12,9		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 28. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι αρνητικός απέναντι στον τύπο του τουρίστα που προτιμά το μαζικό τουρισμό

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	8	4,7	5,4	5,4
Διαφωνώ	34	20	23,0	28,4
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	44	25,9	29,7	58,1
Συμφωνώ	51	30,0	34,5	92,6
Συμφωνώ απόλυτα	11	6,5	7,4	100,0
Σύνολο	148	87,1	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	22	12,9		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 29. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι θετικός απέναντι στους τουρίστες που επιθυμούν να αγοράσουν τα τοπικά προϊόντα και να στηρίξουν την τοπική αγορά της περιοχής

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	0	0,0	0,0	0,0
Διαφωνώ	2	1,2	1,4	1,4
Ούτε διαφωνώ, ούτε συμφωνώ	11	6,5	7,4	8,8
Συμφωνώ	49	28,8	33,1	41,9
Συμφωνώ απόλυτα	86	50,6	58,1	100,0
Σύνολο	148	87,1	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	22	12,9		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 30. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με το ποιες είναι οι καταλληλότερες δράσεις για ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού στην περιοχή

		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Διατήρηση του παραδοσιακού χαρακτήρα της περιοχής	n	0	1	8	102	59	170
	%	0,0	0,6	4,7	60	34,7	100
Ισχυρότερο θεσμικό πλαίσιο για τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος	n	7	19	48	63	33	170
	%	4,1	11,2	28,2	37,1	19,4	100
Ανάπτυξη υποδομών στήριξης υπαίθριων αθλητικών δραστηριοτήτων (π.χ. κανό, ποδηλασία, κατάδυση, ψάρεμα)	n	0	4	6	91	69	170
	%	0,0	2,4	3,5	53,5	40,6	100
Βελτίωση υποδομών μετακίνησης	n	0	0	14	89	67	170
	%	0,0	0,0	8,2	52,4	39,4	100
Υποστήριξη της νεανικής επιχειρηματικότητας που δραστηριοποιείται στον τουριστικό κλάδο	n	1	0	12	81	76	170
	%	0,6	0,0	7,1	47,6	44,7	100
Μείωση της γραφειοκρατίας προς διευκόλυνση τουριστικών σχεδίων	n	1	3	26	79	61	170
	%	0,6	1,8	15,3	46,5	35,9	100
Στελέχωση των τουριστικών επιχειρήσεων με τοπικό πληθυσμό	n	1	3	40	84	42	170
	%	0,6	1,8	23,5	49,4	24,7	100
Ο χαρακτηρισμός και άλλων τοπικών προϊόντων της περιοχής ως Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ)	n	4	14	25	61	66	170
	%	2,4	8,2	14,7	35,9	38,8	100

Πίνακας 31. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη των ερωτώμενων σε σχέση με το πόσο σημαντικές είναι οι παρακάτω δράσεις, προκειμένου να αναπτυχθεί στην περιοχή ένα βιώσιμο εναλλακτικό μοντέλο τουρισμού

		Καθόλου	Λίγο	Μέτρια	Πολύ	Πάρα πολύ	Σύνολο
Ο περιορισμός θορύβου από αυτοκίνητα εντός των οικισμών	n	29	55	58	18	10	170
	%	17,1	32,4	34,1	10,6	5,9	100
Η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος από κακόβουλες ενέργειες (καύση καλαμιώνων, πυρκαγιές, λαθροϋλοτομίες, ανεξέλεγκτη βόσκηση, λαθροκυνήγι, απόρριψη σκουπιδιών κ.λπ.)	n	3	21	29	64	53	170
	%	1,8	12,4	17,1	37,6	31,2	100
Η περαιτέρω ανάδειξη, προβολή και προώθηση του μοντέλου του τουρισμού στην περιοχή	n	0	2	12	116	40	170
	%	0,0	1,2	7,1	68,2	23,5	100
Η εγκατάσταση περισσότερων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων στην περιοχή	n	27	40	64	37	2	170
	%	15,9	23,5	37,6	21,8	1,2	100
Η τοποθέτηση ειδικής σήμανσης σε προϊόντα που έχουν παραχθεί στην περιοχή	n	0	0	10	96	64	170
	%	0,0	0,0	5,9	56,5	37,6	100
Η περαιτέρω ανάδειξη της ιδιαίτερης πολιτισμικής ταυτότητας της περιοχής (ήθη, έθιμα, παραδόσεις, καλλιτεχνικά δρώμενα, τοπικές εορτές κ.λπ.)	n	1	7	14	96	52	170
	%	0,6	4,1	8,2	56,5	30,6	100
Η εγκατάσταση περισσότερων εμπορικών καταστημάτων στην περιοχή	n	16	47	66	39	2	170
	%	9,4	27,6	38,8	22,9	1,2	100
Η εγκατάσταση περισσότερων παραδοσιακών ξενώνων στην περιοχή	n	2	9	43	92	24	170
	%	1,2	5,3	25,3	54,1	14,1	100
Η αλλαγή του είδους των ήδη εγκατεστημένων εμπορικών καταστημάτων (π.χ. ύπαρξη περισσότερων καταστημάτων για την προώθηση των τοπικών προϊόντων της περιοχής)	n	1	10	39	100	20	170
	%	0,6	5,9	22,9	58,8	11,8	100
Η ενεργός συμμετοχή του	n	1	7	26	99	37	170

τοπικού πληθυσμού σε προγράμματα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής	%	0,6	4,1	15,3	58,2	21,8	100
---	---	-----	-----	------	------	------	-----

Πίνακας 32. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν ο ερωτώμενος είναι μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	135	79,4	79,4	79,4
Ναι	35	20,6	20,6	100,0
Σύνολο	170	100	100	

Πίνακας 33. Κατανομή συχνοτήτων για τον τρόπο με τον οποίο συμμετέχει ο κάθε ερωτώμενος (εάν συμμετέχει) στο πρόγραμμα βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Οικονομική συνεισφορά	3	1,8	8,6	8,6
Συμμετοχή σε δραστηριότητες	22	12,9	62,9	71,4
Και τα δύο	10	5,9	28,6	100,0
Σύνολο	35	20,6	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	135	79,4		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 34. Κατανομή συχνοτήτων για το εάν θα ενδιέφερε τον ερωτώμενο να γίνει μέλος κάποιου προγράμματος βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή (στην περίπτωση που δεν είναι ήδη)

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Όχι	54	31,8	40,0	40,0
Ναι	81	47,6	60,0	100,0
Σύνολο	135	79,4	100,0	
Δεν έπρεπε να απαντήσει	35	20,6		
Σύνολο	170	100		

Πίνακας 35. Κατανομή συχνοτήτων για τη γνώμη του ερωτώμενου σε σχέση με το εάν υπάρχει στήριξη-ενθάρρυνση από την τοπική αυτοδιοίκηση ώστε ο τοπικός πληθυσμός να αναμειχθεί σε θέματα που αφορούν τον τουρισμό της περιοχής

	συχνότητα	ποσοστό %	έγκυρο ποσοστό %	αθροιστικό ποσοστό %
Καθόλου	15	8,8	8,8	8,8
Λίγο	31	18,2	18,2	27,1
Μέτρια	69	40,6	40,6	67,6
Πολύ	48	28,2	28,2	95,9
Πάρα πολύ	7	4,1	4,1	100,0
Σύνολο	170	100		

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Επενδυτικές Προτάσεις που εγκρίθηκαν και υλοποιήθηκαν από την ΑΝ.ΦΛΩ και σχετίζονται με τις τουριστικές δραστηριότητες της περιοχής των Πρεσπών

Πίνακας 1

Επενδυτής:	ΤΟΤΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.
Τίτλος Έργου:	Εκσυγχρονισμός χώρου εστίασης και προμήθεια απαιτούμενου χιονοδρομικού και λοιπού εξοπλισμού στην περιοχή Βίγλα Φλώρινας
Οριστική έγκριση:	26/10/2005
Αρχικός συνολικός προϋπολογισμός:	385.012,00 €
Δημόσια δαπάνη:	231.007,20 €
Ιδία συμμετοχή:	154.004,80 €
Προϋπολογισμός που κλείνει η επένδυση:	378.711,41 €
Δημόσια δαπάνη:	227.226,85 €
Ιδία συμμετοχή:	151.484,56 €
Περιοχή παρέμβασης	Βίγλα Πισοδερίου
Τηλ. Επικοινωνίας:	23850-45800
Παραλαβή Έργου:	21/9/2006

Πηγή: ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε

Πίνακας 2

Επενδυτής:	Villa ΠΛΑΤΥΘΕΑ Α. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΥ & ΣΙΑ Ε.Ε
Τίτλος Έργου:	Ανέγερση κτιρίου παραδοσιακής αρχιτεκτονικής για επέκταση υφιστάμενου ξενώνα Α' τάξης στο Δ.Δ. Πλατέως Δήμου Πρεσπών
Οριστική έγκριση:	18/11/2005
Συνολικός προϋπολογισμός:	403.158,25 €
Δημόσια δαπάνη:	241.894,95 €
Ιδία συμμετοχή:	161.263,30 €
Περιοχή παρέμβασης	Πλατύ Πρεσπών
Τηλ. Επικοινωνίας:	23850-51400

Πηγή: ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε

Πίνακας 3

Επενδυτής:	ΚΟΛΩΝΗ ΑΡΓΥΡΩ
Τίτλος Έργου:	Δημιουργία ξενοδοχείου 3* “Πολιτιστικό Εργαστήρι”
Οριστική έγκριση:	28/06/2006
Συνολικός προϋπολογισμός:	439.341,21 €
Δημόσια δαπάνη:	263.604,73 €
Ιδία συμμετοχή:	175.736,48 €
Περιοχή παρέμβασης	Λαιμός Πρεσπών
Τηλ. Επικοινωνίας:	23850-28359

Πηγή: ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε

Πίνακας 4

Επενδυτής:	ΚΟΛΩΝΗ ΑΡΓΥΡΩ
Τίτλος Έργου:	Δημιουργία ξενοδοχείου 3* “Πολιτιστικό Εργαστήρι”
Οριστική έγκριση:	28/06/2006
Συνολικός προϋπολογισμός:	439.341,21 €
Δημόσια δαπάνη:	263.604,73 €
Ιδία συμμετοχή:	175.736,48 €
Περιοχή παρέμβασης	Λαιμός Πρεσπών
Τηλ. Επικοινωνίας:	23850-28359

Πηγή: ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε

Πίνακας 5

Επενδυτής:	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΕΛΛΑ
Τίτλος Έργου:	Δημιουργία τουριστικού καταλύματος 4 δωματίων (10 κλινών) σε διατηρητέο κτίριο στον οικισμό Ψαράδων Δ. Πρεσπών
Οριστική έγκριση:	10/08/2006
Συνολικός προϋπολογισμός:	91.486,91 €
Δημόσια δαπάνη:	54.892,15 €
Ιδία συμμετοχή:	36.594,76 €
Περιοχή παρέμβασης	Δ.Δ. Ψαράδων Δ. Πρεσπών
Τηλ. Επικοινωνίας:	23850-46234

Πηγή: ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε

Πίνακας 6

Επενδυτής:	Δ. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ Δ. ΠΡΕΣΠΩΝ «Η ΠΡΕΣΠΑ»
Τίτλος Έργου:	Γιορτή φασολιών και τσιρονιού στο Δήμο Πρεσπών
Οριστική έγκριση:	18/11/2005
Συνολικός προϋπολογισμός:	74.770,00 €
Δημόσια δαπάνη:	56.077,50 €
Ιδία συμμετοχή:	18.692,50 €
Περιοχή παρέμβασης	Πρέσπες

Πηγή: ΑΝ.ΦΛΩ Α.Ε